Geschiedenis des vaderlands. Deel 4

Willem Bilderdijk

uitgegeven door H.W. Tydeman

bron
Willem Bilderdijk, *Geschiedenis des vaderlands. Deel 4*. P. Meyer Warnars, Amsterdam 1833

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/bild002gesc04_01/colofon.htm

III. Beyersch Grafelijk Huis. (Vervolg).

Aalbrecht

Volgde derhalve zijn broeder in de Graafschappen op, en werd (zekerlijk) in het jaar 1388 gehuldigd. Want Willem liet geene kinderen na, hoewel het niet zeker is, dat hij er geen gehad zou hebben, daar enkele Schrijvers hem een dochter, ja zoons en dochters uit zijn huwelijk toeschrijven, maar die dan voor zijne krankte reeds overleden geweest moeten zijn, dewijl anders de Voogdij des Lands (als naar de heerschende begrippen met die over de pupil samengaande) hem sterker, ten behoeve der Gravin betwist zou zijn geworden.

Wij hebben de Geschiedenis van Albrechts Ruwaartschap geschetst; maar tot die van zijne Graaflijke Regeering overgaande, zullen wij vooraf iets van zijne huislijke geschiedenis inhalen tot beter verstand van het reeds gemelde en volgende, en daartoe eenige jaren te rug treden.

Wij moesten naamlijk een en andermaal van zijn kinderen gewagen, als ten opzichte van de Geldersche en Guliksche betrekkingen geschied is. - Hij was getrouwd in 1^{e} huwelijk (want naderhand trad

hij ook in een tweede echt) met Margrete van Briga die in 1373 (of 1385 of 1386, want hierin is men verdeeld) overleed; bij wie hij zes kinderen verwekte. Zijn zoon naamlijk, die, als oudste en erfzoon wegens Henegouwen, Graaf van Oostervant was, en hem opvolgde als Willem de VI (na wien dus, met een tusschenstand van 167 jaren, Vader Willem van Oranje de VII had moeten zijn, en geweest ware, zoo Amsterdam het niet gedaan hadde!): Een tweeden zoon Albrecht, die in Beijeren gegoed werd, en Hertog van Strubingen werd genoemd, welke kinderloos overleed. Een derden, Jan genoemd die in 1390 gekoren-Bisschop van Luik werd, en van wien wij in de geschiedenis meer vermelding vinden: En drie dochters, van welke de oudste, die Katharina was, welke aan Hertog Eduard van Gelder verloofd werd, en na hem aan dezes opvolger huwde; de tweede, Joanna, gemalin van Keizer Wenceslaus den Koning van Bohemen (die zoon van Keizer Karel den IV was); en de derde, Margareet, die aan Hertog Jan van Bourgonje trouwde, en moeder van Hertog Filips werd, naderhand ook onze Graaf, en *de goede* genoemd. Het huwelijk van deze Margareet werd te gelijker tijd voltrokken met dat van haar broeder Willem, die Margriet, de zuster van dezen zelfden Jan van Bourgonje, ten vrouw nam. Eene merkwaardigheid bij de Historieschrijvers, die niet nalaten te melden, dat niet alleen de twee bruiden, maar ook de beide Bruidsmoeders den zelfden naam van Margareet droegen. Het schijnt inderdaad dat die leeftijd vruchtbaar in Margrieten was; maar het waren alle juist gee-

ne *margaritae* [parels] en zelfs geen *mateliefjens* .

Of Albrecht nog eene dochter gehad hebbe, 't zij Ida, 't zij ook Joanna genaamd, die met een Hertog Albrecht van Oostenrijk gehuwd, en uit wie Keizer Albrecht II, die in 1438 aan 't Rijk kwam, gesproten zoude zijn, blijkt niet[1].

Hij verloor (als gezegd is) zijne Gemalin, en verslingerde zich toen aan Jonkvrouw Aleid van Poelgeest, wier schoonheid van de tijdgenooten hooglijk geroemd wordt, en die hij ten hove onderhield. Haar vader was Jan van Poelgeest, een Edelman, die zich niet bijzonder uitgeteekend had in de twisten, maar men mag vermoeden dat hij der Kabiljaauwsche partij was toegedaan. - Het was inderdaad een Vorst, in de kracht zijns levens Weduwnaar geworden, en wien zulk warm bloed door de aderen bruischte, niet te misduiden, dat hij zich van een beminlijk en lieftalig meisjen betooveren liet, en niemand was ook aan dat Hof zoo heilig dat hij er door geërgerd wierd; maar haar invloed op den Hertog werd kennelijk door eene ongevoelige verandering in het bewind, dat nu allengs ook met Kabiljaauwschen bezet werd. Dit konden de Hoekschen niet dulden; zij ruien den Graaf van Oostervant op, vooral na dat Jan van Arkel (de zoon van Otto, waar van boven) in 1389 Stadhouder van Holland en Zeeland geworden was, eene waardigheid, die men hem deed voorkomen, als aan hem behoorende: En met of zonder zijn weten, maar met zijn naam en gezag zich dekkende, vermoorden zij de ongelukkige schoone

1 [Zie HUIDEC. bij MELIS ST. III. D. bl. 569].

des avonds van den 21 September 1390, op het Buitenhof in de Hage, waar zij van eenige hovelingen verzeld, een wandeling deed: Willem Kuyser, 's Hertogs Hofmeester, haar willende beschermen, werd desgelijks van het leven beroofd, en zij zelve werd met verscheiden wonden doorboord. De handdadigen vluchtten naar buiten 's Lands; en dit verstaat zich, maar tevens vluchtten de Burggraaf (Filip) van Leyden, de Burggraaf van Montfoord, Heer Jan van Heemstede, de Heer van Duivenvoorde, Filips van Polanen, Hendrik van Asperen met zijn zoon, en nog acht en veertig anderen der aanzienlijken van de Hoeksche partij. Welk een denkbeeld moet men zich van zulke monsters maken, die dus met hun allen een meisjen bij den nacht gaan vermoorden. Denkt men zulke booswichten te goed om den braven Hertog Willem een bedwelmend vergif in te geven, en betoonen zij zich geene waardige aanhangeren van een Margareet, die haar zoon wilde doen vierendeelen?

Zij worden als misdadigen ingedaagd, maar niemand hunner verscheen, en zij werden bij contumacie derhalve gevonnisd, lijf en goed verbeurd te hebben. De Graaf van Oostervand wilde vergeving voor hun smeeken, maar zijn vader weigerde hem gehoor. Dat de Hertog het schelmstuk ter harte nam, begrijpt ieder; dat de moorders zich schuil hielden, is even klaar; maar, daar er naar eenigen tijd vermoeden ontstond, dat sommige van hun zich, tusschen beide bij oogluiking of onachtzaamheid der Baljuwen, in het Land waagden, werd den Baljuwen en Gerechten niet alleen het nadrukkelijkst bevel gegeven om

hen te vatten waar zij 't vermochten; maar ook bij Plakaat (van 1394) werden alle, die iemand binnen den Lande vermoord hadden, vogelvrij verklaard.

Oostervands tusschenkomst bij zijn vader voor de ballingen moest dadelijk vermoeden tegen hem baren, en de spraak ging hem spoedig na van medeweter van den moord te zijn. Hij bespeurde zijns vaders ongenade, en week in 1393 uit het Hof naar het Slot van Altena, dat hem kortelings door zijn vader *in Leen geschonken* was[1].

Deze stap maakte hem meer verdacht, en men aarzelde nu niet meer, op 's Hertogs begeerte, hem rechtuit te beschuldigen. Dit attentaat van den zoon, in zijns vaders Hof, moorders te zenden, en moorden te plegen, moest hem diep ter harte gaan. Hij beschreef heirvaart en ging in eigen persoon het slot waar deze weerspanneling op gevlucht was, belegeren. Deze was te verstandig om hem aftewachten, maar vlood naar 's Hertogenbosch, en zich daar nog niet veilig wanende, vervolgens naar Frankrijk, waar het moorden meer in zwang was, en dus zoo hoog niet genomen werd. Daar werd hij door een rijk Amsterdamsch koopman van geld voorzien, die naderhand op een zeer buitengewone wijze daar voor beloond werd; Willem Eggert naamlijk, die de N. Kerk te Amsterdam gesticht heeft; waar van op zijn plaatse!

Het slot van Altena had hij de stoutheid gehad

1 *Opgedragen* zegt WAGENAAR. Men herkent den Klerk ter Amst. Secretary!

te bemannen tegen het beleg waar hij meê gedreigd werd. Het bood tegenweer, werd veroverd en geslecht. Die tegenweer maakte den toorn tegen de vrienden van den jongeling nog meer gaande, en nu deed de Hertog de sloten van Hodenpijl, Duivenvoorde, Sandhorst, Heemstede, Warmond, en Paddenpoel, en misschien meer andere van gevluchte Hoekschen, insgelijks innemen, en afbreken.

Bij dit ongenoegen tusschen Albrecht en zijn aanstaanden opvolger, keerde zijn tweede zoon Jan, dien wij meldden in 1490 verkoren te zijn tot Bisschop van Luik, maar die nog niet bevestigd was, herwaarts, en werd met de Heerlijkheid van Voorne, nu openvallende, door zijn vader verleid, gelijk hij ook Heer van Woerden en Gooiland was. Of hij toen eenig oogmerk had, om zijn broeder in de opvolging te onderkruipen, als de Hoekschen, zijn vijanden, voorgeven, blijkt niet; en het is niet te gelooven, om dat 's Hertogs toorn te spoedig zich nederzette, om door dezen zoon aangevoed te kunnen zijn.

Albert, van zijne mingenoote beroofd, hertrouwde in het volgend jaar 1391, met de dochter van Hertog Adolf van Kleef, welke ook Margareet was genaamd, en wier moeder ook dezen zelfden naam voerde.

Vijftig jaren waren er nu omgegaan, sedert den noodlottigen tocht van Willem IV tegen de Friezen. In het jaar 1348 was een bestand met hun gesloten door Hertog Willem en Jan van Beaumont, aan wiens raad en medebestuur hij door Margareta ge-

bonden was; waarvan het verdrag op name van *prelati, gretmanni, consules, totaque universitas terrarum Ostenginis et Westinginis* luidt[1]. Deze vrede (zoo men ze genoemd wil hebben) loopt twintig jaren, maar verbiedt den Hollanderen over (versta, binnen) de grenzen van Ooster- en Westergo te komen, laat den kooplieden het markten alleen in drie plaatsen toe, en wordt *ad Stawrentenses* (tot die van Staveren) uitgestrekt, als onder de Hollanders behoorende[2]. Men mag echter vragen, of het de bewoners van 't Staverensche, dan misschien daaruit gevluchte Hollandsche Staveranen zijn; en dit laatste heeft eenigen schijn.

In 1361 echter verpachtte Albrecht het Schoutsampt van Staveren, en hij werd er gehuldigd (MIERIS III, bl. 134), zoo dat het zeker is, dat hij zijn recht op dat gewest niet had laten varen, alschoon hij tot nog geen middel gevonden had om het met genoegzamen nadruk te doen gelden.

Hoe het zij, men ziet dat in dien tijd de Oosteren Westergoërs geheel vrij en onafhanklijk onder hunne eigene regeering bestonden. En dat Willem in de termen niet was van oorlog tegen hen te voeren, blijkt uit die soort van twintigjarige vrede genoegzaam: ook hebben wij dit te voren reeds opgemerkt. Willem had in zijne korte regeering de handen niet

1 DE JONGE, *H.* en *Kab. Twisten*, Bijlage 2, bl. 281.

2 *Ald.* p. 283: 'praedictas et treugas ad Stawrentenses pro quibus nobis suggessistis extendimus bona fide in tempus, et pro eisdem ut ad nostros terminos redeant et moram contrahant, ob vestram gratiam, plenius indulgemus.'

ruim genoeg, om die vrede te breken; maar in 1373 bericht JAN VAN LEYDEN ons[1], dat Albrecht den Heer van Naaldwijk met een vloot naar Vriesland zond, en deze het eiland ter Schelling verbrandde, waarna hij met buit en gevangenen te rug keerde. De scheuring der Vetkooperen en Schieringers was intusschen in Vriesland ontstaan, en woedde aldaar gelijktijdig met de Hollandsche verdeeldheid; en, tot een zekere hoogte gestegen, was het niet vreemd, dat een der partijen naar buitenlandsche ondersteuning omzag. In 1381 kwam zekere *Okko ten Broeke*, een Friesch Edelman, Albrecht om hulp aanzoeken, en droeg hem zijn goederen op, en nam ze als Leen te rug. Zekerlijk behoeft men geen ander blijk, dat Albrecht in der daad hulpe gaf, en zijn recht op Friesland bleef handhaven, schoon er geene verdere tochten vermeld worden. Doch hijzelf was geen krijgsman genoeg, om zich aan het hoofd van een leger te wagen, en zijn toestand is altijd zoodanig geweest, dat het hem zeer bedenklijk voor kon komen, een krijgsvoogd uit Hoekschen of Kabiljaauwschen een genoegzame macht als vereischt werd, toe te vertrouwen.

Het schijnt zelfs dat hij dit ter harte nam, en bij alle zijne misprijsselijke hoedanigheden echter niet laf genoeg was, om de dood van zijn Oom en voorzaat ongewroken te laten zonder eene rechtmatige aandoening daar over. En dit wetende, maakte de gevluchte Willem zich zulks te nut, om met zijnen Vader verzoend te worden.

1 SCRIVERIUS, p. 378 a.

Hij, Willem, de Graaf van Oostervant, was een jongeling vol van moed. In het jaar 1385 had hij met Koning Karel van Frankrijk in Vlaanderen tegen de oproerlingen gestreden, en de belegering van Damme bijgewoond en Biervliet tegen de Gentenaren ontzet, ook was hij daar Ridder geslagen. Zijn dapperheid en ridderlijke wapenhandeling was op alle Tournoyen vermaard. In 1390 ontfing hij in Engeland, ter gelegenheid van een steekspel, de orde van den Kouseband, die eerst nieuwlings door Eduard III was ingesteld. Niemand derhalve kon door Albrecht tot zulk eene gewichtige krijgstocht, als hij sedert lang in het hoofd had, gekozen worden, zoo het die zoon niet was; en niemand brandde meer van begeerte naar zulken tocht.

't Kwam derhalve slechts aan om Albrecht werklijk te doen besluiten, en daar de hevigheid zijner gramschap tegen een' zoon, hem altijd zoo dierbaar, weldra bezadigde, moest er in Frankrijk iets gebeuren, dat door een geheel nieuwen indruk 's Hertogs weifelen afbrak, door zijn eerzucht op alle bedenkingen te doen zegepralen. En dit gebeurde dan ook.

In het jaar 1395 werd hem aan des Konings tafel zittende, de hoon aangedaan, dat het tafellaken door een Heraut voor hem weggesneden, weggenomen en voor de oogen verscheurd werd, als iemand wiens wapen verloren en nog te herwinnen was. Dit zag op den dood van Graaf Willem den IV, wiens dood ongewroken gebleven was. Tot de oude plechtigheden der Ridderorde van de ronde Tafel behoorde het, dat die zijn schild in den strijd kwijt was geworden, als onwaardig geweerd werd, tot hij het

herwonnen en dus zijne eer hersteld hadde. Dit wegsnijden van 't Tafellaken was, zoo men bericht, door den vermaarden Bertrand du Gueselin ingevoerd, die onder Karel den V van Frankrijk leefde en een der grootste krijgslieden van zijn tijd was, doch in 1380 overleden. Doch men begrijpt licht, hoe weinig zoo iets ten aanzien van Vorstelijke erflanden met den staat van zaken overeenstemde, waar het oorlog voeren en krijgstochten doen aan geen Ridders of Erfjonkers hing, maar aan de Landvorsten alleen, en de wijze van oorlogen zoo veranderd was, dat men in een schild of wapen-kwartier als zoodanig niet meer 't belang stelde van eertijds. Maar het was een bloote formaliteit en woordformel, waarbij eigenlijk het ongewroken laten van de dood eens voorzaats of naastbestaanden beteekend; en op den grond van 't Romeinsche recht, het verzuim van die wraak als onbevoegdheid tot zijne erflating, en even zoo tot het voeren van zijn wapen verweten werd. Dit verwijt ging hem in der daad niet aan, maar zijn Vader; doch dit was het juist wat bedoeld werd. Hij stond op van den disch, toonde zich getroffen, en zond den Graaf van Nevers aan zijn Vader om zich van den hoon te beklagen dien hij om zijnen wil door moest staan, en om dit te meer nadruk te geven voegde hij daar bij, dat hij dien niet willende overleven, naar Hongarijen ging om zich aldaar tegen de Turken dood te vechten. Dit, naar den eisch, en met Franschen wind voorgesteld, deed Albrecht, die nu zijne Aleid lang vergeten was, het hart breken; hij verzoende zich met zijn zoon, en de Friesche legertocht werd besloten. Albert mocht

zich des naderhand verheugen; want de Hongaarsche veldtocht van Koning Sigismond liep ongelukkig af, en verre de meeste Fransche Edelen die onder den Graaf van Nevers, en dien van Artois zich daarbij gevoegd hadden, bleven in den slag tegen Bajazeth, die volstrekt overwinnaar was. - Het spreekt van zelf, dat de Hoekschen die Willem verzeld hadden, met hem te rug kwamen, en hun schuld vergeten werd. Ook werd deze aanhang weldra weder in het bewind ingedrongen.

Enkhuizen was de verzamelplaats van het leger, dat Friesland bedwingen moest, en waar zich vele Duitsche niet allen, maar ook beide Fransche en Engelsche benden toevoegden: want Albrecht was nu met beide Hoven verbonden, die door Koning Richards huwelijk met Karels dochter, Izabelle van Frankrijk, in staat van vrede en vriendschap gebracht waren. De Engelsche waren met Zeeuwsche schepen afgehaald. De nieuwe gunst der Hoekschen toont zich in het aanzien dat Filip van Wassenaar (de Burggraaf van Leyden), Jan van Brederode, de Heer van Asperen, en andere van die partij bij het leger genoten, het geen der Kabiljaauwschen nu weder in de oogen stak. Amsterdam en Hoorn, die zich reeds eenigen tijd aan de Hoeksche partij gehangen hadden, trokken mede derwaart, of brachten met genoegen het hare toe; de overige steden minder hartelijk. Henegouwen, waar Albrecht de drie staten des Lands bij een had geroepen (gelijk men daar nu, op het voorbeeld der Franschen, begon te spreken, en van waar die benoeming tot ons over kwam), bracht er een onderstand van 30,000 gul-

dens toe op, en ook een aantal Edelen van dat Gewest trokken met het leger op.

De Franschen deden op zich wachten, en de Engelschen die wel vechten, maar geen krijgstucht weten te houden, gedroegen zich naar hun onstuimigen aart, door 't welk groote oneenigheden en dadelijkheden voorvielen, waarbij zij van de Hollanders deerlijk gehavend werden, en die onze Willem veel moeite had tot bedaren te brengen. Den 22 Augustus (zoo veel tijd had de toerusting en 't bijeentrekken der hulpbenden gekost) stak men af naar den Kuinder.

Utrecht had wederom geenen Hollander tot Bisschop en was derhalve vijandig. Fredrik van Blankenheim had sedert 1393 dien zetel beklommen, en was een man die de wapenen niet vreesde te voeren. De Friezen (wien de Hollandsche toerusting niet verborgen kon zijn) verbonden zich met hem door een vredesverdrag van *duizend jaar ende dag*, dat een eind maakte aan de geschillen die zij tegen hem voerden, en waarbij hij zich verbond, geen vreemd krijgsvolk door het Oversticht te laten doortrekken om Friesland of Groningen te beschadigen. En dus hunne grenzen van die zijde beveiligd hebbende, achtten zij den vijand te geruster te kunnen afwachten; maar ten opzichte van de verdediging waren zij het onderling zeer oneens.

De gevoelens waren tot twee hoofdmeeningen te brengen: of (naamlijk) het leger bij de aankomst en landing met alle macht in eens te keer te gaan, en op deze wijze in eens alles te wagen; of, zich in steden en burchten op te sluiten en den vijand

het platte land over te laten, als wanneer men oordeelde dat zulk een groot leger[1] van gebrek zou moeten omkomen en verloopen, en alleen het verbranden van weinige dorpen te wachten was, 't geen men zich licht getroosten kon.

Dit laatste kon bij eene Aristocratische Raadsvergadering, maar bij geene Volksregering van stoute en moedige Friesen gesmaakt worden. Men trok dertig duizend man bij een, in drie hoopen, die ter plaats waar de landing verwacht werd, achter den dijk gelegerd werden, en 6000 man moesten de landing beletten en den dijk beschermen.

De Hollanders landden op den 24sten, en onder bedekking van de menigte hunner boogschutters op de vloot, dreven zij de Friesche voorhoede spoedig te rug, en legerden zich op den dijk. De gantsche volgende dag werd met de verdere ontscheping en het scharen des legers toegebracht, en den 26sten viel er een bloedige slag voor, waarin de Heer van de Kuinder de zijde des Hertogs hield, en die tot geweldig nadeel der Friezen uitliep; welke ten grootsten deele slecht gewapend, en in een zoo veel geringer aantal, zich tegen die overmacht niet bestand vonden, en de vlucht kozen, of zich dood vochten, zonder dat er meer dan 50 gevangenen op hen gemaakt werden. Nu trok het overwinnende leger het geheele land door, veroverde of nam steden en sloten, en verbrandde een aantal dorpen als naar het toenmalig krijgsgebruik, terwijl de Hertog,

1 't Werd op 100,000 man gerekend; van anderen op 180,000 begroot.

die zich-zelf bij het leger gevoegd had, in het S^{t}. Odulfs Klooster te Staveren stil zat. Vijf weken lang duurde dit, terwijl de gevluchte Friezen bij kleine benden weêr samengeschoold, de Hertooglijke troepen, waar zij verdeeld en in klein getal waren, aantasteden, op de marschen moeilijk vielen, en alle mogelijke afbreuk deden. - Dit ware spoedig gestuit en Friesland volkomen bemachtigd, indien men toen de oorlogskonst in iets meer dan strijden had doen bestaan, en de combinatiën van een veldtocht of veroveringskrijg gekend had. Maar dit was aan de eeuw waar wij thans in zijn, nog geheel vreemd. Men had eer, buit, en gevangenen gemaakt, etlijke plaatsen bemachtigd, die hij bezet hield; en hier vergenoegde men zich zelven meê. Groningerland, waar de Vetkoopers meester waren, had den Hertog intusschen gehuldigd, waar eene Regeering van veertien personen, half door hem, en half door de gemeente benoemd, opgerecht werd. Ook nam hij het lijk van Hertog Willem den IV uit het Klooster, waar 't bijgezet was, mede naar Holland. Men scheepte dus met het laatst van October weêr in, naar Enkhuizen, waar het leger uit een ging, en de hulpbenden, na bekomen soldij, ontslagen werden.

Ruim een jaar bleef Friesland in rust, nu meest onderworpen, doch ten deele op zich-zelf staande en onafhankelijk, voor zoo verre naamlijk de Hollandsche wapenen niet doorgedrongen waren. Doch de geest van onafhanklijkheid was in de overheerde plaatsen met geene geringe bezetting in toom te houden. Die van Staveren en andere plaatsen, dreven haar uit in het jaar 1398. De Schieringers van

Groningerland, staken het hoofd weêr op, en overvielen de Hollanders, door de Vetkoopers ingehaald. Zij werden op het Steenhuis te Aitzum verrast, gevangen gemaakt, en in 't Damsterdiep moorddadig verdronken; en nu werd er een verbond van vereeniging tusschen de Ommelanden, waar dit voorviel, en de stad Groningen gemaakt, dat sedert dien tijd in stand is gebleven; maar waarbij een der hoofdpunten was, den Hollanderen met al hun vermogen te keer te gaan en uit het Land te drijven. Dit alles verplichtte Albrecht tot een nieuwen krijgstocht.

Een nieuw leger werd dan ook verzameld onder Willems bevel, en waarbij Jan van Arkel zich ook bevond. Dit landde in de Lemmer en trok van daar naar Staveren, zich den weg openende door de Friezen, die den doortocht betwistten, en ten getale van 300 man op de plaats bleven, de overigen op de vlucht gejaagd wordende. Staveren werd belegerd en gaf zich over. Nu ontzonk den Friezen de moed wederom, en zij boden onderwerping. Zij huldigden Willem in zijns vaders naam, en beloofden een jaarlijksche schatting van zes stuivers van ieder huis. Na orde gesteld te hebben op de Regeering des Lands, keerde de vloot; en in den aftocht zelven begonnen de Friezen reeds weder vijandelijkheden, door twee schepen, die met de ebbe aan den grond geraakt waren, te verbranden, en in 't volgende jaar stonden zij openlijk op.

Men ziet, dat het hier even het zelfde was als met de Saxen, die niet dan door verplaatsing en eerst bij vernieuwing van een tweede geslacht, tot rust waren te brengen. Dit is altijd het geval bij de oor-

spronklijke volkskarakters; alleen de weekheid der meerdere beschaving maakt een Natie gedwee, om dat zij daardoor de rust en zekerheid boven het eigendunklijke van de zoogenaamde vrijheid leert stellen.

Willem vloog op nieuw in de wapenen om hen te bedwingen. Van Amsterdam afgestoken, landde hij in Staveren, dat nu getrouw was gebleven, en bracht, van zijn naam voorgegaan, geheel Friesland door, alles weder tot onderwerping, en ook de stad Groningen huldigde den Hertog. Hij stelde Floris van Alkemade tot Landvoogd van Friesland en Gerard van Egmond tot Burggraaf van Staveren, en keerde naar Holland.

Het jaar ging om, en de Friezen vielen al wederom af, en belegerden Staveren. Willem was nu met honderd mannen van wapenen op een tocht met den Keizer Robert naar Lombardyen: welke Robert, Paltsgraaf van den Rhijn, in dit jaar 1400, aan Wenceslaus, door de Keurvorsten afgezet, op was gevolgd. Albrecht, van zijn zoon beroofd, zond Walrave van Brederode met Arnold van Egmond om den opstand te dempen. Terstond werd het beleg van Staveren opgebroken, maar zij hadden Molkwern versterkt, en een poging van Brederode om hen hier te overrompelen, mislukte. Nu was alles verloren op Staveren na, en men moest op gelijke wijze als voor den roemruchtigen tocht van 1396, een bestand met de Friezen en Groningerlanders sluiten, dat zes jaren duren zou, en in 1406 met zijne opvolgers vernieuwd werd.

De Bisschop van Utrecht had zich al dadelijk na

het doen van hulde aan Albrecht door de stad Groningen, verkort gerekend. Hij belegerde haar in 1401, doch vruchtloos, en niet voor het jaar 1419 gelukte het hem haar op nieuw in zijn macht te zien overgaan.

Albrecht, altijd schaarsch in gelde, was door deze vijfjarige oorlog in Friesland geheel uitgeput. Allerlei schadeloosstellingen werden hem nog afgevorderd wegens beschadigde schepen van onderdanen, van vreemden, en hij had alle middelen van geldlichting of geldleening uitgeput, domeinen verpand of verkocht jaarrenten, en andere schulden gecontracteerd waaraan hij geen uitdelging zag, en zelfs zoo veel privilegiën uitgemarkt, dat zij geen prijs meer hielden. Hoe zou hij dan een nieuwe oorlog tegen de Friezen beginnen. De Friezen wisten bovendien Koning Hendrik den IV van Engeland tot een verbond met hen te bewegen; bij wien zij zich over de *likedeelers* (Hollandsche Kapers) beklaagden als '*vijanden van God en alle goede koopluiden*,' die alle Natiën (zeiden zij) op zee aantasteden en beroofden. Zij, die door hun kaperij, telkens de Engelsche en Hollandsche of Vlaamsche zee ontveiligden, en dan onder den Hollandschen naam doorgingen, klaagden nu over de Hollanders en verbonden met Engeland zich tegen de kaperijen! - Dit intusschen moest Albert nog meer van een nieuwe expeditie afschrikken. - Maar hij kreeg ook van naderbij de handen vol werks.

In eene beslommering van geldgebrek en bij het ter hand slaan van allerlei buitengewone en veel omslags vereischende middelen, is achterlijkheid in

de verantwoording der Rentmeesters gantsch niet vreemd, ja een onvermijdbaar gevolg. En dit was het vooral toen dat werk nog tot geen systematische kunst geworden, maar aan duizend haperingen onderhevig was. Albrecht ondertusschen, dien wij reeds vroeger gezien hebben een scherpen maander te zijn, had geld noodig, en daar zijne Rentmeesters hem de onmogelijkheid om meer op te schieten voorwierpen, eischte hij rekening. - Dit was in 1397 het geval met den Rentmeester beöosten de Schelde, Ambroos van Herwynen (een Gelderschman), die achterlijk blijvende, op 's Hertogs last in Amsterdam vast gehouden werd. Van daar ontsnapt, week hij naar het slot Loevenstein, hem door Albrecht geschonken. Het slot werd door den Graaf van Oostervant aangetast, en viel met drie van des Rentmeesters zonen in zijn geweld, terwijl deze zelf naar Gelderland vluchtte. En dus liep het hier en elders in Europa wel meer met de Rentmeesters af. Doch van langer duur en ongelijk meer gewicht was de Rentmeesters-twist met heer Jan van Arkel, die, na tien jaren Stadhouder en Rentmeester der Graaflijke inkomsten geweest te zijn, nu in 1400 zeer nadrukkelijk tot rekening aangemaand, zich daarmeê beledigd achttede, en van elders groot ongenoegen tegen den Hertog opgevat hebbende, nu besloot hem het hoofd te bieden.

Het moedig huis van Arkel, zich zoo oud rekenende als de Hollandsche Graven, en aan de Hertogen van Kleef en van Gelder verwant, had 's Lands recht tegen Margareet en ten voordeele van Willem gehandhaafd. Otto, de vader van dezen, die op 't

Hertogdom van Kleef zelf, als uit de erfdochter van Hertog Otto van Kleef geboren, aanspraak maakte, en deze aanspraak langen tijd met de wapenen gehandhaafd had; was ten allen tijde door Albrecht ontzien, en zijn raad in ernst bij hem altijd van den grootsten en heilzaamsten invloed geweest, maar had aan de volkomen Hoeksche Regeering die Albrecht invoerde, een zeker tegengewicht gehouden, waardoor 't Land in rust bleef. Na zijn dood was deze Jan van Arkel (een moedig en stug man, gewoon op het zwaard te steunen), die de zuster van den vorigen Hertog Willem van Gelder in huwelijk had[1], Stadhouder geworden en dus aan het hoofd des bewinds gesteld, wanneer ook die van den anderen aanhang in regeering en ampten toegelaten werden, en sedert verloren de Hoekschen al hun aanzien en invloed ten Hove. Doch nu met Willems verzoening zijn vrienden niet slechts weder in de ampten geraakten, maar met de roemrijke daden van Willem, die hen eeniglijk begunstigde, weêr alleen in krijgsen staatsampten en geheel het bewind uitsluitend beheerschten, nu was Jan van Arkel dezen een doorn in het oog, en het oogmerk was zich van hem te ontdoen, waartoe de gelegenheid die zich opdeed, met drift aangegrepen werd.

Albert was om geld verlegen, en dit smartte niemand zoo zeer als die genen, die van zijn gunsten meest gebaat werden, en daarom altijd vonden dat hij nooit genoeg bekwam. Dat er niet genoeg inkwam, dat de middelen minder opbrachten dan men

1 SCHIVERIUS, p. 395.

zich voorgesteld had, dat de gelden daar van trager inkwamen, dat de onkosten op de invordering geweldig toenamen, dit alles (gevolgen der schaarschheid van 't numerair dat in omloop was en der anticipatiën) werd den Rentmeester geweten, en men liet niet na, den Hertog de ooren vol te blazen, tot die argwaan begon op te vatten, en nu dreef men hem om op stel en sprong een rekening en verantwoording te doen, om welke te vereffenen en behoorlijk te doen sluiten, ontzachlijk vele loopende zaken eerst afloopen moesten en beredderd worden; terwijl door de genen, die deze rekening zouden *hooren*, of opnemen, (alle zijn gezworen vijanden in persoon en geslacht,) alles wat eenigzins duister, of wat met geen Koopmans of Kassiers kleingeestigheid, maar met de ruime vrijmoedigheid van een Edelman behandeld was, hem ten kwaadwilligste, als misdadig en tot ontrouw aangerekend zou worden om hem in zijne eer te schandvlekken. Dit gevoelde hij duidelijk; en hij weigerde openlijk en zonder bewimpeling, en verklaarde dat hij voor 's Hertogs Raad zoo als die werklijk saamgesteld en met zijne vijanden vervuld was, geene rekening doen zoude.

De Hertog gelastede den Graaf van Oostervant, hem te dwingen. Deze verklaarde in 1401 Arkels heerlijkheden in Holland, als Haastrecht, Vlist, Stolwijk en andere, verbeurd, en bande hem ten eeuwigen dage uit Holland. Waarop Arkel den Hertog, en zijnen zoon den oorlog aanzeide bij opene brieven, die hij Albrecht op 't slot te Nieuwburg nabij Alkmaar, en Willem te Quesnoy overhandigen deed. Hij begon de vijandelijkheden terstond. Een

aanslag dien hij op Oudewater maakte, mislukte hem, maar hij bemachtigde 't slot te Giessenburg, en verbrandde Alblasserdam en eenige bijgelegen dorpen. In 't volgende jaar viel hij in den Krimpenerwaard, waar hij grooten buit wegvoerde, en die hem najoegen, dapper afsloeg. Eindelijk na verscheiden gevechten met de Burgers van Dordrecht, van Schoonhoven, van Rotterdam, van Schiedam, van Leyden, van den Beverwijk, die hem deels in den omtrek dier steden bevochten, deels den oorlog van hun nabijheid in het land van Arkel wilden overbrengen, en zich ten dien einde tot een inval vereenigd hadden, die dit uitwerken moest, maar niets afdeed, vermeesterde en verbrandde hij Nieuwpoort.

Het jaar 1403 verscheen, en nu stelde de Graaf van Oostervant zich aan 't hoofd van een leger, uit Hollanders, Zeeuwen, Frieschen; en Henegouwers bestaande, en met Utrechtsche, Kleefsche, en Engelsche hulpbenden versterkt, waartoe de Hertog op nieuw geld van de steden had moeten opnemen. Dat de Utrechtschen hier deel in namen, was zeer tegen het genoegen des Bisschops; maar diens ondanks was, niet het Sticht, maar de stad met Albrecht en zijnen zoon in een verbond getreden, ingevolge waarvan zij in dezen krijg tegen Arkel deel namen. Den inhoud van dit verbond geeft WAGENAAR op[1].

Jan van Arkel had zich daartegen met een groot getal Duitsche en Geldersche Edelen verbonden, en droeg zijne Heerlijkheid Arkel aan den Abt van Ma-

1 III Dl., bl. 348 en volg.

rienwaarde op, en wierp zich binnen Gorinchem, waar hij oordeelde het beleg dat hem te wachten stond, te kunnen uithouden en alle stormen afslaan. De Graaf belegerde de stad dan ook dadelijk op den 29 Junij 1403. Dapper was Arkels verdediging en ontzachlijk bloedig waren zijne uitvallen. Twee en twintig weken had dit beleg geduurd en ter wederzijde begon men naar 't eind te verlangen. Ten dien einde was een bemiddelaar noodig, en deze bemiddelaar werd 's Graven zoon Jan, die daartoe uit zijn Bisdom in 't leger kwam, en een verdrag uitwerkte. Het was hier wederom, dat welstaanshalve de partij die het opgeven moest, voor het uiterlijke aan de eer moest blijven. Arkel moest dienvolgende Hertog Albrecht en zijn beide zonen, Willem en Jan, op de knien vergeving vragen, en toelaten dat 's Hertogen vaandel een dag lang op het slot te Arkel stond. Hier was men wederzijds zeer meê te vreden, en van rekening doen geen gewag meer.

Het hierop volgend jaar bracht met zijn einde de dood van Albrecht mede. Hij stierf op den 12 December 1404 in 's Gravenhage, waar hij ook begraven werd, omtrent 67 jaar oud zijnde, en had bij zijne tweede gemalin geene kinderen verwekt. De Schrijvers prijzen hem veelal wegens Godvrucht, bescheidenheid, en rechtvaardigheid. Zijn lof hangt grootelijks met den laster van Willem V aan een. Zijne bedrijven toonen hem van den aanvang af, opbruischend, geweldig, en hevig; hoedanigheden, welke bij zijne meerdere jaren echter aanmerkelijk geleenigd schijnen. Inzonderheid schijnt hier toe ge-

bracht te moeten worden het geval met Heer Zeger van Adingen, (Sohier d'Eugien,) dien hij na zeer trouwe diensten aan hem bewezen (als HUIDEC. aanmerkt) onverwacht deed oplichten, vervoeren, en 't hoofd afslaan, zonder dat men redenen weet: het geen hem met Lodewijk van Male, Graaf van Vlaanderen, wiens Neef het was, en de zes broeders van Zeger in groote moeilijkheid wikkelde, aan wie hij verplicht werd voldoening te geven, door eene stichting voor des overledenen ziel[1]. Heerschen schraapzucht was hem met de overige broeders van Willem V gemeen. Krijgsman was hij niet, maar dat WAGENAAR hem gebrek aan kloekmoedigheid toeschrijft, blijft ter zijner verantwoording. Den oorlog verstond hij niet, en hij vertrouwde ze zichzelven derhalve niet toe. Hij was echter zwak tegen persoonlijke stoutheid, als die van de Arkels. Te onrecht zou men hem ook de uitputting der geldmiddelen wijten, daar hij zich steeds in een belemmering vond, die aan Willem IV en Margareta is dank te weten. Men zie hierover KLUIT in zijne *Historie der Holl. Staatsregering*[2]. De bijnaam dien hij wegens de ontallijke Privilegiën door hem gegeven, bij de Hollanders verkregen heeft, is bekend. [Zie de *Bijvoegs.*] Men moet echter met KLUIT (ald. bl. 453) aanmerken, dat dit woord van privilegiën zeer oneigen gebruikt wordt, als het van verkoop, pand

1 Men zie den zoen van 25 Junij 1366 bij VAN MIERIS, III D. bl. 190. - 't Schijnt een willekeurige daad over zijn Leenman geweest te zijn; maar hoe kunnen wij ze juist beoordeelen?
2 IV Deel, 3de. Hoofdstuk.

of leen te verstaan is, zoo als in dezen meestal het geval is. Ook was het Margareta die daarin was voorgegaan.

Alle die afstanden van rechten, goederen, en ampten, deels herroepelijk en losbaar, deels onherroepelijk, zoo wel als de meerdere bepaaldheid van zijn gezag als Ruwaard, waarin hij zich bij de bewindvoering aan eene doorgaande raadpleging met zijns broeders onderdanen verbonden zag, en niet heer maar dienaar was, deden (als ware 't) eene form van regeering ontstaan, waar het Graaflijk vrij recht der oppermacht rustte, en steden en edelen in de uitoefening daarvan een wezendlijk deel hadden; en wanneer dit volle dertig jaren geduurd had, en de dood van zijn broeder hem Graaf maakte, had dit wortel geschoten, en hij was ter zake van de geldbehoefte veel te afhanklijk geworden, om die vrije oppermacht te hernemen. Van daar, en van den steeds toenemenden grooteren invloed der geldmiddelen op de regeering, dat de volgende Vorsten hun gezag nooit weder tot dezelfde vrijmachtigheid terug konden brengen, en altijd met de steeds machtiger wordende steden te worstelen hadden, en men zelfs ter goeder trouw beweeren kon, dat de Vorst niet anders dan met goedvinden en deelhebbing van de Edelen en Steden regeeren mocht; de Graaflijke Oppermacht met eene bloote Voogdij verwarrende, waarin zij, bij een zes-en-veertig jarig verloop als ontaard was, terwijl men al wat met dit denkbeeld niet strookte, als aanmatiging en dwinglandij van den Vorst aanmerkte. Alleen de persoonlijke macht der latere Vorsten hield sedert het ontzag nog in

stand, zonder 't welk, in der daad, alles tot een republikeinsch Staatssystema geworden zou zijn, waarvan de geest heerschende werd.

Stichtingen of gedenkstukken vindt men niet van hem die aanmerking verdienen, dan alleen het zoogenaamd Huis te Kleef nabij Haarlem, dat hij voor zijne tweede Gemalin, Margrete van Kleef, bouwen deed, en waarvan in mijn kindsheid nog eenige brokken getoond werden.

Deze zijne gemalin onderwierp zich, om haar eigendom te behouden, aan de vernederende plechtigheid van het geen men naar 's Lands gebruik met den naam bestempelde van haars mans boedel met den voet te stoten. Men zie van de zaak-zelve H. DE GROOTS *Inl. tot de Holl. Rechtsgel.* II B. II D. § 18. Van de plechtigheid geeft WAGENAAR verslag III D., bl. 355 en volgg.

KLUIT (IV D., bl. 455) beweert, dat zij hiermede den boedel van haar man niet *met den voet schopte*; want (zegt hij) de nalatenschap van Hertog Albrecht kwam haar niet, maar zijn Zoon toe. Zij het zoo! maar dus is 't in alle sterfgevallen regelmatig. Men zou dit voor eene bloote captatio verborum [woordenvitterij] kunnen houden, zoo KLUIT geene verklaring van 't denkbeeld gaf dat hij zich wegens die zaak gevormd had. Het was, zegt hij, om niet aansprakelijk te zijn voor haars mans schulden, voor welke zij gedeeltelijk *borg* gebleven was. Maar wie heeft ooit gehoord of gezien dat men op deze wijze zich van een verbintenis van borgtocht bevrijd! Ware Margareet voor hem borg gebleven, zij had het beneficium SC^{ti} Vellejani en 't verbod van de

Authentica *si qua mulier*[1] mogen inroepen; of had zij daarvan (naar de toen reeds standhoudende rechtspraktijk) afstand gedaan, zij had mogelijk gereleveerd mogen worden wegens het misbruik van auctoriteit, waardoor men haar tot zulke verderflijke en haar niet aangaande verbintenissen gebracht had. Maar hoe 't zij, deze cerimonie diende niet om eene vrouw of weduwe van hare persoonlijke verbintenissen (als borgtochten zijn), maar van die den boedel drukken, te ontlasten; en was een wezendlijke afstand des boedels. Dat haar die boedel niet behoorde, is valsch. Hij behoorde haar *pro indiviso* [ongedeeld] voor de helft, uit krachte der gemeenschap van 't huwelijk, die uit den aart des huwlijks voortvloeit, en hier te lande onafscheidelijk daar van was, zelfs bij het bedingen van teruggave van huwlijksgoed en douarie, welke als persoonlijke en gepraefereerde rechten beschouwd werden, en die daarom ook bij de repudiatie des gemeenen boedels behouden bleven. WAGENAAR heeft het derhalve zeer wel, en ook met de gebruiklijke uitdrukking, genoemd, die een waar denkbeeld van de zaak geeft. Eerst in later tijd heeft men het uitsluiten van de gemeenschap, en het Fransche zoogenaamd *regime dotal* ingevoerd, en den naam van het huwlijk dus ontheiligd.

WAGENAAR teekent aan, dat het zelfde in dit zelfde jaar door de Hertogin weduwe van Bourgonje geschiedde. En hij trekt er uit, dat derhalve onze

1 [Het hoofdstuk van 't Rom. Recht, volgens welk eene Vrouw zich niet als borge verbinden kon, en allerminst voor haren man.]

Vorsten aan 's Lands wetten en gewoonten onderworpen waren. Valsche conclusie, en in zich-zelfs valsche thesis, die tegen alle gezond verstand aandruischt, zoo als 't met WAGENAAR'S gevolgtrekkingen gewonelijk is. - [Zie de *Opheld.* en *Bijvoegs*.]

Willem de VI

Die reeds verscheiden jaren met en onder hem, ongevoeligerwijze in het bestuur gebracht zijnde, geregeerd had, volgde hem op; doch ondanks zijne voortreffelijke hoedanigheden, waardoor hij bemind was geworden, vreesde men hem tot Graaf te ontfangen. Een geest van willekeurigheid, hem eigen, en vooral zijn verkleefdheid aan de Hoeksche partij, deed de steden, steeds in het hart Kabiljaauwsch, en geheel dien aanhang, niet dan schoorvoetende tot de huldiging komen, en veelal niet zonder het uitdrukkelijk bedingen van nieuwe voorrechten, ten minste van bevestiging dier vergunningen, die zij onder Albrecht verkregen of genoten hadden. Op deze wijze geschiedde zij dan ook in 1405.

Het duurde ook niet lang of de Kabiljaauwsche schroom, en de nu in top gestegen trotschheid en (om een Fransch ding met een Fransch woord te noemen) de insolentie der Hoekschen verwekte gistingen, die uit moesten breken. Haarlem, Amsterdam, Delft, en Dordrecht waren voornamelijk de tooneelen van bloedige opschuddingen; die den Kabiljaauwschen werden toegeschreven, en waarin men

zich van 's Graven zijde vrij willekeurig gedragen schijnt te hebben. Doch inzonderheid waren deze beroerten in Dordrecht van het grootste belang.

Na Willems terugkomst uit Frankrijk waren, als gezegd is, de Hoekschen wederom meesters in het bewind geworden, maar dit belettede niet dat de Regeeringen der Steden uit beide partijen gemengeld bleven. Dit ging goed zoo lang Albrecht leefde, en de Hoekschen, na in ongenade vervallen geweest te zijn, hun herstel aan een soort van ongehouden toegeeflijkheid van den Vorst dank wisten, aan wien zij zich bewust waren zich te zeer vergrepen te hebben om op zijne weinige goedwilligheid te kunnen rekenen. Maar zoodra zij in den Graaf hunnen medestander en hartlijken, vurigen aanhanger kenden, begrepen zij *suo jure* te regeeren, spanden samen en heerschten in elke magistraat: en men mag zich voorstellen dat de Kabiljaauwschen daartegen niet minder aan een hingen. In Dordrecht was het derwijze gesteld, dat de Graaf het veranderen der regeering naar jaarlijksch gebruik voor bedenklijk hield, en dezelfde personen deed aanblijven. In 1402 reeds was de Schout Jan van Arkel, door een der stads Vroeden of Raden vermoord, en daaruit eene groote verbittering ontstaan. De Kabiljaauwschen hadden het slot te Heemstede aangetast en vernield. En in Dordrecht waren zij, als de talrijkste in de Regeering, den Hoekschen meester. De gemeente dier stad, die door 't Stapelrecht altijd een ander belang had dan de overige steden, en door dat middel reeds van Margareta gewonnen was, werd in beweging gebracht, en de magistraat richtte een

bolwerk binnen de stad op, dat met busschen en kruid voorzien werd, om de gemeente in bedwang te houden. Deze, over zulk een gewelddadig middel van een stads magistraat tegen haar burgers verontwaardigd en door Hoeksche Regenten aangevuurd, bestormden het bolwerk en namen het in en de Kabiljaauwsche hoofden gevangen, die 't schijnt dat in den Bailluw, den Rentmeester van Zuid-Holland, de twee Burgemeesters en vier Schepenen bestonden. De stad bleef een poos zonder Magistraat, en de Burgerschap regeerde zich-zelve; tot de Graaf een nieuw gerecht aanstelde, dat eenige der bolwerkstichteren uitbande, de overige van dien aanhang naderhand verzoende, waarmeê deze zaak afliep, doch niet de verbittering, die zij verwekt had. Immers werd de nieuw aangestelde Schout kort daar na nog door een der uitgebannenen (tegen den hem afgenomen eed van *Oirvede*) buiten de stad omgebracht.

Hoe zeer Jan van Arkel in 1403 een zeer voordeelige vrede gemaakt had, hij was van te woelig een aart om dien te houden; en, het zij de nieuw ontstoken beroerten onder den nieuwen Graaf hem een schooner kans schenen aan te bieden, het zij dat er eene nieuwe oorzaak van misnoegen tusschen beide kwam, hij verbrak dien. In het voorjaar van 1405 maakte hij zich meester van Woudrichem, 't welk hij uitplonderde en verbrandde; en de Hertog kon dit, bij geene mogelijkheid, ongewroken laten. Hij beschreef heirvaart, nam Utrechtsche benden in dienst, en viel in het land van Arkel; hetgeen hem echter zeer ongelegen kwam, daar hij om de kosten

te vinden, zijne goederen op nieuw bezwaren moest. Arkel had, behalven zijne heerlijkheid, waarvan zijn geslachtnaam, en die dit geslacht oorspronklijk geheel vrij en onafhanklijk bezat en naar 't *fanum Hereulis* genoemd was, nog drie sterke burchten in den omtrek van Gorinchem gelegen; te weten Everstein, Gasperne, en Hagestein. En het waren deze drie sloten, voor welke de Hertog te gelijkertijd het beleg sloeg.

Dit beleg werd niet naar de tot dus verr' gebruiklijke wijze ingericht, maar met ongemeene toebereidselen, als het oprichten van Blokhuizen (gelijk men het noemde) ter beschieting, het afsluiten van de Lek met paalwerk, en eene soort van omwalling, welke 't eerste (schoon onvolkomen) voorbeeld der *contravallatien* en *circumvallatien* is, naderhand bij de belegeringen ingevoerd. De kastelen alle sterk zijnde en wel bemand, besloot men tot de uithongering.

Men wil dat van daar de oorsprong der Hollandsche tuin is, die sedert op munten en elders werd aangenomen. Ik betwist dit niet, voor zoo verre 't een punt van Chronologie is, maar dat uit deze belegeringen het denkbeeld van dit emblema ontstaan zou zijn, is eene dwaasheid als duizend anderen die men elkanderen napraat, zonder te denken. Integendeel was het het bondteeken eener verbintenis van onderlinge vrijwaring tusschen de steden, die, Kabiljaauwschgezind zijnde, zich tegen de Hoeksche partij vereenigden; en van welke de Hertog (uit staatkunde) zich aan 't hoofd stelde.

De belegering duurde tot in het hart van den

winter van 1405-1406, wanneer de grachten hard bevroren, de beklimming en bestorming der wallen en muren gemaklijk maakten. Everstein waar de Stichtschen voor lagen, ging eerst, bij verdrag met de bezetting, over, en werd aan kolen gelegd; en acht dagen later viel Hagestein nevens Gasperne in des Hertogs macht, wier bezetting zich aan hem gevangen gaf, doch de sloten beide zoo wel als het steedjen, werden desgelijks afgebrand. De grond dezer sloten was altijd tusschen Holland en Utrecht betwist geweest; de Bisschop verklaarde nu plechtig, dat hij aan 't Sticht behoorde, en Hertog Willem liet hem dien over.

Jan van Arkel had zich bij dit ongeluk uit de voeten gemaakt, doch met zijnen zoon Willem werd een bestand gesloten dat tot Pinkster van 1406 duren moest.

Het schijnt dat zijn Vader den oorlog wilde doorzetten, Willem daartegen de macht van den Hertog ontzag en tot vrede helde, en hieruit een geschil voortsproot, waarin ieder zijn aanhang had.

Jan van Arkel, die van geen buigen wist, begaf zich naar Gelderland om met Hertog Reinoud IV (zijn Neef, Zwager en Bondgenoot) de voortzetting van den krijg te beramen, maar terugkeerende vond hij zich de poorten van Gornichem, het slot, en de stad Leerdam, gesloten. Willem had in zijn afzijn de aanzienlijkste inwoners, die vrede wenschten, op zijn zijde gebracht, ten einde zijn vader buiten gezag te stellen. Maar als deze weder naar Gelderland te rug keerde, liet hij zich van zijn opzet afbrengen, en verzoende met hem. Doch nu slo-

ten de Gorinchemschen, voor den vader bevreesd, beide zoon en vader de poort, en haalden den Hertog, als Grave van Holland, in, die en daar, en te Leerdam ook, gehuldigd werd. De kosten hiertoe waren wederom niet te vinden dan uit een verkoop van lijfrenten ter somme van 1050 Engelsche nobels, ten laste van Haarlem, Delft, Leyden, Amsterdam, Gouda, en Rotterdam.

Men oordeele of de Hertog geen reden had, om (hoe Hoeksgezind ook in 't hart) zijne steden in goed humeur te houden: En zie wel toe, of het niet eerst van na deze huldiging van Gornichem is, dat de zoogenaamde Hollandsche tuin op munten en zegels dagteekent? Immers met deze vereeniging van Gorinchem tot de overige steden werd Holland eerst gesloten gerekend, het geen door de tuin verbeeld werd.

De Hertog lei een bezetting van vijf honderd man in Gorinchem onder bevel van Filip van Dorp. Volks genoeg, had men wacht gehouden! Maar Jonker Willem verraste de stad bij een donkere nacht, met een troep Gelderschen, en de bezetting week in het Slot, dat door hem belegerd werd.

Dit eischte 's Hertogs spoedige voorziening, en hij draalde niet heirvaart te beschrijven, en op nieuw uit het Sticht hulp te ontbieden, wanneer hem door Hertog Reinout van Gelder de oorlog werd aangezegd. Hij verzamelde zijn leger, op welks nadering het beleg opgebroken werd, en Jonkheer Willem in de stad week. De Hertog trok tegen de Gelderschen bij Dalem liggende en beteekende hun den dag tot een veldslag, maar zij slopen bij nacht henen, en

lieten onzen Willem VI het slot van Arkel, en de omgelegen sterkten ongestoord van manschap en voorraad voorzien, en met het overige van zijn leger wederom naar Holland te rug trekken, den Jonker van Arkel in Gornichem latende, als of de stad hem van zelf wederom in handen moest vallen.

Veellicht ware dit ook het gevolg geweest, maar de Arkels droegen hun heerlijkheid aan Hertog Reinout op, onder de voorwaarde (die de vrees van eens weder aan de gevoeligheid van den Hollandschen Vorst overgeleverd te worden, hen bedingen deed) dat zij nooit van het Hertogdom Gelderland vervreemd of afgescheiden zou mogen worden. Waarop Reinout dan ook vervolgens (in 1409) te Gorinchem werd ingehuldigd.

Deze opdracht trof onzen Hertog Willem geweldig, en maakte een lelijk gat in zijn tuin. Hij zond dadelijk benden die de Tieler- en Bommelerwaard afliepen, terwijl de Gelderschen van hunne zijde in 't Heusdensche vielen en Hedikhuizen in den brand staken, maar door den Slotvoogd van Heusden (Jan van Kranenburg) onzacht op het lijf gevallen en verdreven werden. In den Tielerwaard meester gebleven, stichtte de Graaf van Holland in 't voorjaar van 1408 een sterktte of verschansing tegen de Gelderschen, die Holland van die zijde beveiligde. Nu zag Reinout niet veel meer uit te voeren, en Hertog Willem had elders genoeg te doen; daar werd dus een bestand voor drie jaren gesloten, het geen door des laatsten broeder Jan van Beieren, die Willems hulp noodig had, bewerkt werd.

Jan van Beieren (naamlijk) was reeds vroeg tot Bisschop van Luik verkoren, als in 1390 daar zijne intrede gedaan hebbende, toen hij weinig meer dan zestien jaren oud was; maar hij had ook reeds vroeg een afkeer van den Geestelijken staat opgevat; en dus draalde hij steeds met de ordening aan te nemen, schoon hij met eede zich daartoe verbonden had. Het wareldlijk bewind echter, dat aan 't Bisschops ampt verknocht was, was wel van zijn smaak, en dit belette hem van die waardigheid aftezien. De Luikenaars, daar zij het kapittel niet tot een nieuwen Bisschops verkiezing bewegen konden, besloten nu hem ook van dit wareldlijk bestuur te ontzetten, en (als ware 't Bisdom open geweest) zij benoemden den Heer Henrik van Parwijs tot provisionelen voogd. - Jan was daarop naar Maastricht geweken, en tegen het einde van 1403 bracht het kapittel (dat met hem wel te vreden was), een verdrag te wege, waar bij het bestuur aan 16 mannen, de helft ter keuze van Jan, en de wederhelft ter verkiezing van de Burgerij, gesteld werd. Maar het kon op den duur dus niet blijven. In 1406 ontstond er een nieuwe opschudding, waar bij Jan wederom naar Maastricht vlood, het Bisschoplijk zegel en 't geestelijk Gerecht met zich nemende, en de Luikenaars, in spijt des Kapittels, een nieuwen Bisschop verkozen en op den Stoel plaatsten. Deze Bisschop was een 18jarige zoon van den voorn. Hendrik van Parwijs, Diederijk genaamd, en deze stelde nieuwe Kanonniken aan voor die men 'ter stad uitgejaagd had. Zijn vader Hendrik was overbodig hem te handhaven, sloeg het beleg voor S^{t}. Truijen dat hij weêr

opbreken moest, voor Bouillon dat hij inkreeg, en eindelijk voor Maastricht, waar Jan van Beieren was, maar het welk de felle vorst van den opkomenden winter hem verhinderde door te zetten.

Weinige weken na het sluiten van het Hollandsch en Geldersch bestand, hervatte hij die belegering, en nu kon Hertog Willem zijn broeder geen bijstand weigeren. Hij verbond zich ten dien einde met Hertog Jan van Bourgondie zijnen schoonbroeder (die in 1404 zijn vader Filip opgevolgd was), en vermeerderde zijne macht met eene menigte van vreemde Edelen en knechten die hij in soldij nam. Hij nam zelfs van Koning Hendrik den IV een onderstand van zestig mannen van wapenen en 500 boogschutters aan; ook voegde de Graaf van Namen zich met de zijnen bij dit Bondgenootschap, dat in den zomer van 1408 in het Luiksche trok, waar door Maastricht na 16 (anderen zeggen 19) weken belegs ontzet werd.

De Luikenaars brachten daartegen weldra een talrijke macht in het veld, en op den 23 September werd de zaak door een bloedigen veldslag, waarin Hendrik van Parwijs en de nieuw verkoren Diedrik beide het leven bij inschoten, beslist. 38800 man van de Luiksche zijde zouden daar gebleven zijn; de minste begrooting is op 18000.

De Luikenaars moesten zich, zoo wel als de steden die het met hun hielden, volstrekt onderwerpen, en werden hevig gestraft. De nieuw verkoren Kanonniken en vele anderen, zoo wel vrouwen als mannen werden in de Maas verdronken; anderen, gevierendeeld; anderen, onthoofd. De privilegiën wer-

den verbeurd verklaard, en den Hertogen Jan van Bourgondien en Willem van Holland, op wier naam het vonnis werd uitgesproken, in handen gesteld. 200,000 Fransche kronen werden er op gezet, zoo de Ingezetenen weer ondernamen tegen den Bisschop op te staan, welke boete dan den Keizer, den Koning van Frankrijk, den Hertog van Bourgondie, en den Graaf van Holland (elk voor ¼) zou toevallen. Ook moest de Bisschop beloven, den Luikenaren geene nieuwe privilegiën te geven, ten zij met goedvinden van Hertog Jan en Hertog Willem. En dus bleef Jan van Beieren *Eleet* van Luik.

Men vertelt dat Hertog Jan van Bourgondie zich in deze oorlogen niet begaf, dan onder beding, dat, zoo hij gevangen mocht raken, Hertog Willem hem lossen zou, en dat deze hem daar voor zijn Graafschap van Henegouwen verpandde[1].

In het jaar 1409 vergold onze Willem den dienst, hem door Hertog Jan van Bourgondie in 't bijstaan van zijn broeder bewezen, door het verzoenen van den doodslag aan den Hertog van Orleans begaan, dien hij in den nacht van den 23 tot den 24 November vermoorden deed[2]: het bewerken van welken zoen hem bij de Gemeente van de grensplaatzen, zoo in 't Fransche als 't Bourgondische hoogst bemind maakte, als die van de eindlooze twist tusschen die twee huizen het gedurige slachtoffer waren.

1 *Goudsche Chron.* p. 117 en MEYERUS bij SCRIVERIUS p. 396. - (Dit is zeer gelooflijk, mits het verpanden sano sensu [in gezonden zin] opgevat worde.)

2 JAN PETIT verdedigde dezen moord. In later tijd LEYSERUS.

Men weet dat bij de krankzinnigheid van Koning Karel de VI van Frankrijk in 1392, over het rijksbestuur een geweldige - twist werd gevoerd tusschen Filip van Bourgondie en des Konings broeder, den Hertog van Orleans, met wien de Koningin Izabella het eens was. De dood van Filip in 1399 deed zijn zoon Jan dezelfde aanspraak op 't rijksbestuur maken, en de vijandelijkheden met de tegenpartij werden zoo hevig, dat hij hem om deed brengen en zich der regeering meester maakte. - Welk deel onze Hertog Willem nu in deze fraaie zaken genomen had, blijkt niet, maar niets echter is natuurlijker, dan dat hij door zijne betrekking beide tot den Koning, wiens dochter Maria hij te voren in huwelijk gehad had, en tot Jan van Bourgondie, met wien bij thans dubbeld verzwagerd was, in deze beroering goede dienst heeft kunnen doen: en het huwelijk van zijne dochter weinig jaren daar na toont, dat hij met Frankrijk betrekkingen bleef onderhouden, welke zekerlijk van de Bourgondische zijde begunstigd werden.

Ondertusschen was onze Hertog Willem nog belast met de huwlijksgave van Gravin Joanna, weleer gemalinne van Willem den IV, na wiens dood zij Wenceslaus van Luxemburg trouwde. Zij was in 1406 overleden en liet Antony, Hertog van Brabant, Limburg, en Luxemburg; haar erfgenaam. Deze schuld was sints Willems dood in 1345, 64 jaar oud, of liever het was 64 jaar dat de *dies cesserat et venerat*[1], en Willem V had haar in 1351 open-

1 [Dat de schuld vervallen en te eischen was.]

lijk erkend, en na hem Hertog Albrecht in 1394, als wanneer volgens schuldbekentenis van dezen de achterstallen nog 9084 *oude Kruisschilden met den arend* bedroegen. Hertog Antony drong nu (1409) sterk op de betaling aan, en niets kon ongelegener zijn; maar nu trad Hertog Jan van Bourgondie wederom tusschen beide, en verhoedde de vredebreuk, die hieruit gereed was voort te spruiten, en hij deed zijnen broeder genoegen nemen met 70,000 oude schilden in eens. - Hoe veel minder dit was, weet ik niet te bepalen.

Maar het bestand met Gelderland liep ten einde (in 1411) en de krijg werd hervat. Sommigen meenen dat dit door den Hertog van Orleans bij Reinout gestookt werd, die zijne Nicht Marie d'Harcourt tot gemalin had, en dus even zeer op de zijde der Orleansche partij in Frankrijk was, als Willem op die van Bourgonje geächt werd te zijn, uit hoofde van zijne echtverbintenis. Hertog Willem verschafte zich geld bij wege van bede of van ontleening, en rustte eenige schepen toe, die op de Zuiderzee den handel op de Geldersche steden en plaatsen, als van Elburg en Harderwijk, aanmerkelijk stremden, en een verdrag met Amersfoort gesloten hebbende, waardoor hij aan die zijde toegang tot de Veluwe had, deed hij van daar de Veluwe afloopen. Ook Heer Huibert van Kuilenburg had zich reeds vroeger (in 1409) met hem tegen de Gelderschen en Arkelschen verbonden, zoo als ook Jan van Viane; welke beide hem in dit stuk getrouw bijstonden. Dus werd het slot Hoeflaken en de stad Nieuwkerk verbrand en

vernield. - Dit was hetgeen in dien oorlog dit jaar (1411) werd uitgericht; en genoeg om den Gelderschman naar vrede te doen haken.

In 1412 sloten de twee Hertogen dan ook een verdrag, waarbij Hertog Reinout aan Hertog Willem zijn recht op Gorinchem en den lande van Arkel afstond voor 100,000 Fransche kronen, en zelfs zich verbond hem de stad Gorinchem in handen te leveren, zoo als ook geschiedde; en hiermede was dan het gat in den Hollandschen tuin weêr gestopt, gelijk sedert de stad en het land van Gorinchem en Arkel met Holland vereenigd zijn gebleven *tot op den huidigen dag* (als men zegt, want wie staat voor *morgen* in?)

De Arkels vonden zich derhalve weinig gebaat bij 't beding, dat hun goed ten eeuwigen dage met het Hertogdom van Gelder vereenigd zou blijven. - Willem (de Jonker) getroostte het zich, deed afstand voor zich en zijn nakomelingschap, en bekwam van Reinout daarvoor het slot Oyen, en de Heerlijkheid Born, benevens ƒ 5000 Rhijns guldens uit de tollen van Lobid. Maar geheel anders dacht de oude Arkel, Heer Jan, die verontwaardigd over de lafhartige daad van zijn zoon en de trouwloosheid zijns zwagers, met een doodelijken wrok in het hart naar Brabant week; waar hij eenige zijner veelvuldige heerlijkheden had, die wijd en zijd, zelfs tot in Bar toe, verspreid lagen.

Arkel bleef nog in staat van oorlog tegen Holland, en, hem na aan de grenzen wetende, waren de Zuid-Hollandsche Edelen, die zijnen ondernemenden aart kenden, beducht hem op 't onverwachtst met zoo-

danige macht als hij bij een zou weten te brengen, in hun goederen te zien vallen en die met moord en brand overrompelen. Zij hielden derhalve het oog op hem, en eenigen spanden samen om hem, indien mogelijk, gevangen te krijgen. Hij was lang op zijn hoede, maar in 1415 gelukte 't, dat hij zich op de grens van Holland wagende, gevat, en naar 's Gravenhage gevoerd werd. De drie Heeren (want Edelen zijn zij niet te noemen) die dit heldenstuk vel quasi bedreven, onteerden zich met daar geld voor aan te nemen. Gerrit van Stryen, Heer van Zevenbergen trok er 4500 Fransche kronen voor, en zijne medestanders Floris van der Aa en Filip van der Lek ook eene tamelijke somme. Hij werd eerst op de voorpoorte in de Hage, daarna een geruimen tijd op het slot te Gouda bewaard en toen naar Zevenberge overgebracht, waar hij tot in 1425 (en dus in 't geheel 10 jaren) gevangen zat.

Toen geslaakt, werd hij door den Proost van Oude Munster met de heerlijkheid van Haastrecht en eenige andere goederen verleid; en den 25 Augustus 1428, overleed hij te Leerdam, nog een zijner ouderlijke eigendommen.

Men kan niet zonder aandoening van verontwaardiging tegen Hertog Willem, hem op deze wijze een ouden krijgsman, een Edele van zoo oud eene afkomst, dat aanzien, en zulk eene verwantschap, zien handelen, na dat deze van zijne naauwste betrekkingen verlaten, en (waarlijk) verraden was; doch de Hertog is hierin verschoonbaar. De vrede met Gelderland was naauwlijks gemaakt, of uit Gelderland kwam hem naricht dat er in Holland (en wel onder

de Edelen) een aanslag gesmeed was om hem te vatten, en van het leven te beroven; en dit werd hem door Hertog Reinout bevestigd, die, misschien, daarom een te beter en voordeeliger vrede verkreeg. Die toeleg, uit Gelderland geboodschapt, en waar Hollandsche Edelen schuldig aan waren, moest natuurlijkerwijze bij den Vorst het vermoeden op de Arkels en hunne betrekkingen in Holland doen vestigen. En van deze betrekkingen was de naaste, en de eerste die verdacht worden kon, Jan van Egmond, tegen wien en zijn broeder Willem, den Heere van Ysselstein, hij reeds ingenomen was. Egmond had den Hertog in den Gelderschen oorlog, noch in persoon noch uit de goederen die hij van hem te leen hield, willen dienen: en was ook niet in zijne tegenwoordigheid verschenen, zonder vrijgeleide van hem gevraagd en bekomen te hebben; een vreemd en volstrekt ongehoord gedrag. Egmond echter scheen niet gemaakt om het hoofd van zoodanig eene samenzweering te zijn, maar daartoe was Jan van Arkel juist de man. De oude wrok van vóór den zoen van 1359, die van 1401-1403, onder Albrechts regeering, en de latere verzettingen en hardnekkige vijandelijkheid onder zijn eigen bewind hoopten zich te samen, om dezen als zijn onverzoenlijken vijand en smeder van dit schelmstuk te doen aanmerken. - Albert, gevat, werd gevraagd, en hij, niet kleinhartig genoeg om te ontveinzen, verklaarde rondelijk (zoo men wil) wie die samenspanners geweest waren. De Hertog hield dat geheim; maar in 1416 liep het gerucht, dat Egmond en Ysselstein hem aan de Gelderschen hadden willen overleveren of

vermoorden. Dit liep zoo hoog, dat Egmond noodig oordeelde zich daaraan gelegen te laten zijn. Hij verklaarde gereed te zijn, om zich voor den Graaf te verantwoorden, mits men hem vrijgeleide gave. Dit werd hem daarop verleend en hij voor den Graaflijken Raad gedagvaard. Maar nu verscheen hij niet, en liet zich bij contumacie veroordeelen, waarbij hij lijf en goed verbeurde. Het gevolg hiervan was, dat zijne goederen aangeslagen werden; en, daar hij zich bij zijnen broeder op Ysselstein (toen een sterke vesting) geborgen had, deed de Hertog dit slot en die vesting opeischen, en op weigerend antwoord belegeren. De tusschenkomst echter van machtige aanverwanten van Egmond, als Jacob van Gaasheek, Heer van Abkoude, Wijk te Duurstede, Putten, en Stryen; en Huibert van Kuilenburg, en Jan van Viane, welke twee laatsten hem inzonderheid bij de Geldersche veldtocht van 1411 van dienst geweest waren, en blijk van verknochtheid gegeven hadden, voorkwam alle bloedstorting; en bij verdrag werden stad, slot, en heerlijkheid van Ysselstein aan Hertog Willem overgegeven (die er ook kortlings daar na, als Heer, gehuldigd werd), de beide broeders verbonden, om het Land te verlaten, en zonder 's Hertogs verlof niet terug te keeren; en uit de inkomsten van Egmond en Ysselstein aan Egmond en zijne erfgenamen jaarlijks 2000 oude schilden, aan zijn broeder 600 Fransche kronen, en aan hunner beider moeder Jolande 800 Fransche kronen besproken. - Men mag uit dit alles afleiden, dat hoe zeer Hertog Willem die zaak voorzichtigheidshalve niet luidruchtig deed worden, Arkels gedrag jegens hem

de palen van eene edelmoedige krijgvoering te buiten was gegaan, het geen de Hertog wel niet aan hem wreken wilde, maar echter verplichtede om hem buiten staat te houden tot het beramen van meer zulke ontwerpen tegen zijne persoonlijke veiligheid in zijn eigen hof en gebied.

Doch de Arkelsche oorlog had nog een anderen nasleep. In Utrecht had de Lichtenberger aanhang, die steeds voortduurde, en volstrekt Hollandschgezind was, den oorlog tegen Arkel met kracht gedreven en doorgezet. Dit speet (als men oudtijds zeide) de tegenpartij, die onder het volk het gerucht rond deed gaan, dat de Lichtenbergschen de stad aan Hertog Willem voor een som gelds verkocht hadden. Dit bracht het gemeen in roer, dat op den 20 Maart 1413 voor 't Stadhuis samendrong, en de Regeering veranderd wilde. Eenige der Lichtenbergers ontzonk den moed, en zij weken ter stad uit: de anderen van die partij welke gebleven waren, hadden nu de minderheid en men bewilligde. De Regeering werd veranderd, en den Lichtenbergschen Regenten werd de stad ontzegd.

Te vergeefsch boden zij uit Amersfoort aan, zich over het hun aangetijgde te verantwoorden. De Bisschop hoorde hen even weinig als de nieuwe Raad; en zij begaven zich onder bescherming van den Graaf van Holland, die hen met volk ondersteunde.

Twee jaar lang benaauwden zij de stad Utrecht, door haar den handel met Holland te helemmeren, en den omtrek onveilig te maken. Nu vond de Burgerij dat het onder de vorige Magistratuur toch

beter geweest was, en eene kleinigheid deed op den 17 Mey 1415 een nieuw oproer ontstaan. Hij, die aan het hoofd van den vorigen opstand geweest was, zocht dezen, met eenigen van zijn aanhang te dempen, maar hij werd gedwongen den wijk te nemen, en de Lichtenbergsche partij stak het hoofd weêr boven. Men zettede eenige personen ter stad uit, en de Burgerij zond een gezantschap aan Hertog Willem om zich in zijn gunst en toegenegenheid te herstellen. Men had gaarne de eerst uitgebannen Regenten weêr dadelijk ingedrongen, maar daar zij (naar 't schijnt) met voorkennis van den Bisschop gebannen waren, stelde men hun ontslag van dien ban aan den Bisschop. De hoofden der vorige beroerte werden, op lijfstraffe, ten eeuwigen dage uit Utrecht, en tevens uit Holland, Zeeland, en Friesland, gebannen; en de Utrechtsche regeering was weêr Lichtenbergsch, dat is, Hollands-gezind. Kort hier op kwam Hertog Willem, om de welmeenende Burgerij van Utrecht volkomen herstel van toegenegenheid en vertrouwen te toonen, in de stad, waar hij deftig onthaald werd.

Friesland was, als wij gezien hebben, aan Albrecht wederom, Staveren alleen uitgezonderd, ontglipt; en dit had steeds Hollandsche bezetting ingehad. Het bestand door Albrecht met hun gesloten, was in 1406 vernieuwd, en sedert, het zij door Hertog Willem zelven, het zij door vrouwe Margreet, de weduwe van Albrecht, aan wie hij in 1405 bij zijn afsterven de regeering toevertrouwde, en die in 1412 overleed, in zijn naam weder nog een of tweema-

len vernieuwd[1]. Nu liep het in of tegen het voorjaar van 1414 wederom ten einde. Die tijd was daar, en de Friezen verrasten de stad, waar men na een zoo langen en telkens vernieuwden staat van vrede, veellicht zich niet eenmaal herinnerde dat het oorlog was, ten minste geen behoorlijke wacht als bij oorlog hield; en de bezetting werd verjaagd, de stad overrompeld. Willem was buiten staat, nu een Friesschen krijgstocht te ondernemen, en kon niets anders, dan in dezen verergerden stand van zaken, op nieuw een bestand aangaan, dat na eenige jaren al wederom verlengd wierd.

Wij komen tot het jaar 1415, waar in Hertog Willem zijne dochter Jacoba[2] de eenige telg die hij bij zijne tweede Gemalinne Margareta van Bourgondie verwekt had (want in zijne vroegere jeugd had hij Maria, dochter van Koning Karel VI van Frankrijk getrouwd, en dit tweede huwlijk was in 1385 voltrokken[3]) en die den 25 Julij 1401 geboren was, uittrouwde, en daar dit huwelijk hem in de uitheemsche zaken dieper zal inwikkelen, willen wij hier nog iets opmerken, dat zijne inlandsche regeering betreft[4]. - De Hollandsche kooplieden klaagden hem, over de Vlamingen, die hunne schepen en goederen ter zee roofden en weg namen. En zijn antwoord was: 'doet als zij, en maakt dat zij over u te klagen hebben.' Zij deden dus, en welhaast

1 (Men wil in 1409 en 1411.)
2 Eigenlijk *Jacob* Zij was op St. Jacob geboren.
3 SCRIVERIUS, p. 392.
4 *Goudsche Cron.* p. 118.

kwamen er klachten van den Hertog Jan van Bourgondie aan Willem over hun. Willem antwoordde in zin en substantie op dien brief, dat hij over zulke kleinigheden geen pen op 't papier zette, maar dat hij zijn zwager wel mondeling spreken wilde, zoo die iets van hem wilde, en de zaak bleef daar bij. Den kooplieden verveelde over en weder het rooven en beroofd worden, en zij verstonden elkander. - Hadden de Vorsten het dus blijven begrijpen, het ware gelukkig geweest voor geheel Europa. Maar elkander voor hun onderdanen te willen doen instaan, en dezen bescherming geven, waar zij geen gezag hebben of kunnen hebben, is eene juridique illusie, die onopnoembare jammeren ten gevolge heeft gehad. - De vraag is echter, of zonder dat alle macht en gezag niet weldra in handen der kooplieden gekomen zou zijn? - Ik antwoord volmondig, ja. Maar zij is het nu ook: alleen zou zij het dan openbaarlijker zijn, en men zou beter weten in welken tijd of epoque der wareld men zich bevindt, daar men nu, door een uiterlijk verblind, geene oogen heeft om te zien, wat voor heel de Christenheid zoo onverandwoordelijk is niet te zien, en voor het geheelal van een zoo onuitspreeklijk gewicht als de vervulling aller profecyen.

Jan van Bourgondie had nog grooten aanhang in Frankrijk, en gelijk er tusschen hem en onzen Hertog Willem de beste verstandhouding heerschte, zoo was het niet vreemd, dat deze, buitendien met het Koninklijk huis verwant, eene huwelijksverbintenis van zijne dochter met den tweeden zoon des Konings van Frankrijk, die welhaast Dolfijn en erfgenaam van

de kroon wierd, aannemelijk, of de Hertog Jan die voor zijne belangen en invloed wenschelijk vond. De Armagnacs, welke na de moord van den Hertog van Orleans deze partij ondersteunden en wier naam zij nu droeg, waren niet te min wederom in 't gezag. Bij afzijn van Hertog Jan in Luikerland, toen hij Jan van Beieren hielp herstellen, maakten zij met de Koningin zich meester van Parijs, en den Dauphijn Lodewijk werd met zijne Moeder het Regentschap in handen gegeven, dat hij, Hertog Jan, zich had aangematigd. Hij bekwam dit weder in 1409 na eene verzoening, doch die geen stand hield. Engelsche benden ondersteunden zijn macht eenigen tijd lang. Een nieuwe zoen en verdrag in het jaar 1414, door de Gravin van Holland zijne zuster bewerkt, was mede van korten duur. Inmiddels was het huwelijk van Willems dochter, bij het alvermogen van Jan in zijn Regentschap bepaald geweest, en werd nu voltrokken. Het kon niet anders of de Hofpartij in Frankrijk moest van den aanvang des ontwerps af, dezen echt als de consolidatie van de Bourgondische partij aanmerken, die hun doodelijk zijn zou; en ook nu konden zij niet anders dan haar tegen zijn; doch hun macht scheen te veel gebroken, en Holland was ook te weinig in den twist betrokken, om van dien kant eenigen schroom te voeden. (Zie de *Opheld. en Bijvoegs*.)

Dit huwelijk werd nu tusschen dit jeugdige paar (de Bruidegom nog geen 18 en de Bruid nog geen 14 jaren bereikt hebbende) voltrokken. Het was naamlijk reeds 9 jaar vroeger ontworpen en met wederzijds goedvinden besloten; en zelfs hield sedert

dien tijd het tot haren Bruigom bestemde knaapjen of jongeling zich meestal bij Jacoba in Henegouwen of Holland; en ontfing dus eene opvoeding, weinig geschikt voor het Land, waarvan hem de dood zijns broeders tot heerscher riep; maar, voor de Nederlanderen, aan wie men hem verbinden wilde, des te geschikter. En wellicht, ware zijn ouder broeder in leven gebleven, dat Jacoba en Holland gelukkig met hem geweest zoude zijn.

De voorwaarden van dit huwlijk behelsden van de zijde van onzen Graaf Willem het geen hij niet praesteren kon. Na zijnen dood naamlijk, moest volgens dat beschik, Holland, Zeeland en Friesland zoo wel als Henegouwen aan Jacoba komen, en door den Hertog van Touraine geregeerd worden; ten welken einde de echtgenooten '*het Leen* verzoeken en ontfangen zouden van den gene en op zulker wijze als door Hertog Willem en zijne voorvaders'[1].

Bij dit huwlijksbeding (want op dezen grondslag komt het aan; de overige punten zijn van geen belang) moeten wij een oogenblik stilstaan. - Ware hier eene juistheid van uitdrukking en netheid van denken te onderstellen, als in dit tijdvak (nu met het verloop van alle oude grondbeginselen en het invoeren van allerlei half verstane nieuwigheden, die een mengelmoes van tegenstrijdigheden uitmaakten, alles door een gehaspeld en tot een chaos van verwarring werd), niet meer te vinden was, zoo zou-

1 *Voorvaders*, d.i. *Voorzaten*: reeds vroeger in dien zin voorkomende.

den wij er duizend jaar over toe kunnen brengen, om er er een gezonden zin in te vinden; maar nu behoeven wij 't zoo na niet te nemen, en kunnen de valsche munt laten gelden voor 't geen zij in de wandeling waard is. - De zin was, dat Jacoba in Holland en Zeeland even als in Henegouwen (hetgeen op haar verstierf) opvolgen zou. - Hield Willem de VI dan nu Holland en Zeeland om 't gepleegde attentaat van Margareet voor een vrouwelijk leen? - Het tegendeel blijkt, want hij wendt zich deswegens in 1416 tot Keizer Sigismund, die in 1410 aan Wenceslaus opvolger, Robert, opgevolgd was, en bidt en smeekt in 1417 zijne onderdanen ten behoeve van zijn dochter Jacoba, welk een en ander geheel ongepast was, zoo Jacoba naar Rijks- en Leenrechten opvolgster waar. Sigismund weigerde dit; maar bij het diep verval van de Keizerlijke macht en het strafloos verkrachten der Rijksrechten, 't geen de Leden zich toen ter tijd aanmatigden, begreep men, dat bij het aanzien van Hertog Willem en zulke vermogende betrekkingen als die van de huizen van Valois en Bourgondie (welke laatste zoo vele en gewichtige Rijksleenen onder zich vereenigde) de zoo deerlijk verzwakte en (om het dus uit te drukken) zieltogende macht van een Keizer weinig te duchten was, en het Rijk zich de zaak lichtelijk zou laten gevallen. - Want, gelijk de kort te voren zoo ontzachlijke macht der Pausen, in een eeuw tijds door de gestadige worsteling van Pausen en Tegenpausen geweldig verminderd was, zoo had ten aanzien van 't Keizerlijk gezag, het gedurig verdeeld zijn van 't Rijk door Keizers en Tegenkeizers, die

ieder veelal het speeltuig van den aanhang waren waardoor zij verkoren werden, en van wien zij af bleven hangen, hetzelfde uitwerksel. En de bekrompenheid van hun macht altijd tot vergrooting van die der Rijksleden strekkende, sleepte bij aanhoudendheid al meerdere verkrachting van die oppermacht toe, zoo dat zelfs niet lang daar na de Rijksleden-zelven begonden in te zien, dat om het Rijk in stand te houden een door zich-zelv' machtige Vorst aan het hoofd vereischt werd, in staat om zich te doen gelden. Karel IV, die na Lodewijk 31 jaar lang den Keizerthroon inhield, en van wien Keizer Maximiliaan naderhand het getuigenis aflei, dat Duitschland nooit *pestiger pest* gehad hadde dan hem[1], had niet alleen om aan zijn fraaien zoon Wenceslaus, naderhand afgezet, de opvolging in het Rijk te bekuipen, des Rijks schatkist uitgeput, maar wat voor inkomsten of rechten den Keizer als Keizer nog overig waren, te geef en te koop gehouden; en alle deze rechten, onbevoegdelijk overgegeven, werden daar na van zijne opvolgers bij afgedrongene kapitulatien zoo het hiet, aan de bezitters bevestigd; en het Keizerschap werd dus tot een blooten tijtel en lastpost.

Indien men derhalve in tijds Keizer Karel IV in den arm genomen had, niets waar lichter geweest, dan de *promiscua successio descendentium*[2] van hem te verkrijgen, en het Leen t' eenenmale te doen ontaarden. Maar het ontbrak al dien tijd aan geld;

1 (*Pestilentiorem illo pestem nullam contigisse Germaniae.*)
2 [Opvolging van allerlei nakomelingen.]

men voorzag niet, dat het geval waarin het te pas kwam zoo spoedig ontstaan zou; en eindelijk, men meende, dat de Keizer, zoo de zaken nu gesteld waren, dit wel zou inwilligen, hetzij dan uit goedwillige vriendschap, of om rust en bestwille. - En het zoogenaamd vereenigen van Henegouwen met Holland en Zeeland onder Keizer Lodewijk reeds, hetgeen bij een verschillende erfopvolging geen zin of beteekenis hebben kon, gaf toch ook een grond om dit eenigzins te kunnen vergen.

Maar daar was sedert het vorige verval aan het Rijk nog iets voorgevallen. Lodewijk had Holland van alle afhanklijkheid aan het Rijk ontslagen, alleen de hulde of manschap uitgenomen. Nu men alle rechtsbeginsel verwarde, begon men ook hier gevolgen uit te trekken, als of het (deze eenige formel of ceremonie alleen uitgenomen) ophield Leen te zijn, en als allodiaal versterven kon. Hieruit laat zich de clausule verklaren in die zelfde huwlijksvoorwaarde omtrent de opvolging uitgedrukt: dat de drie Landen onverdeeld zouden blijven, en altijd op den oudsten zoon, of, bij mangel van zonen, op de oudste dochter versterven, als ware men meester bij een pactum familiae ten dien aanzien een beschikking te maken. Zeer te onrecht, want hoe vrij van alle praestatien, de manschap toont het Leen aan, en het Leen kon van natuur niet veranderen, of tevens Leen en Allodiaal zijn; en de successie, zoo zij 't anders al konde, kon in des Leenheers nadeel niet veranderd worden. Ook was men van alle praestatien niet uitgesloten. Het was in de Roomsche maanden [z. de *Opheld.*], waarin bij de laatste tijden van

het Duitsche Rijk nog het voorname blijk van deszelfs oppermacht gesteld werd; maar wanneer Keizer Robert op een tocht naar Italie onzen Hertog Willem (toen nog Graaf van Oostervant) vorderde, en deze hem met manschap verzelde in een tijd dat zijn Vader hem hier te Lande wel noodig had, kan dit niet anders dan voor een Leenplicht gehouden worden.

Het zelfde jaar 1415, als wij reeds te kennen gaven, maakt Jacobaas gemaal tot Dolfijn van Vienne en erfzoon van het Fransche Rijk; door de dood van zijn broeder, met vergif, naar men onderstelt, omgebracht, hetgeen spoedig ook hem bereid werd.

In dat zelfde jaar ook viel de beroemde overwinning van Azincourt, door Koning Hendrik den V (zijn vader in 1413 opgevolgd) op de Franschen behaald, voor, en Jan van Bourgondie had zich weder met krijgsmacht in Frankrijk begeven. De omstandigheden vorderden daar ontwijfelbaar de tegenwoordigheid van den erfgenaam der kroon, en het was minder raadzaam hem bij zijnen Schoonvader te laten, naarmate deze zich beter met zijn zwager van Bourgondie verstond, en deze aldaar zelfs tot den nieuwen Dolfijn bij zijn jeugd en zwak karakter toegang had. - Men vorderde dus met reden zijn weêrkomst in Frankrijk; doch onze Hertog Willem weigerde zijn Schoonzoon (die hem zeer gedwee en volgzaam was) te laten vertrekken, en zoo men de gesteldheid van het Fransche Hof wel in aanmerking neemt, hij had daar gewichtige reden toe.

Een vredehandeling, welke door Keizer Sigismund en onzen Hertog Willem in Engeland-zelf onderno-

men werd, eindigde zonder vrucht, en zij keerden beide onverrichter zake terug. Willem, die den voortgang der Engelsche wapenen in Frankrijk voor het belang zijns schoonzoons gevaarlijk achtte, wenschte dus te meer een eind aan de troublen, en verzelde met een talrijke bende den Daufijn naar derwaart, of liever, (eigenlijk gesproken,) hij nam hem met zich. De Dauphin had zich reeds met Hertog Jan in een verbond ingelaten, zonder wien hij de factie der Armagnaes niet zag te bedwingen. Te S^t^. Quentin aangekomen verzocht Hertog Willem een gesprek met de Koningin; dat te Compiegne gehouden werd. Dit gesprek liep in der minne doch vruchteloos af. Hij kende de Koningin en wist wat men van een vrouw te verwachten had, die eenmaal den plicht jegens haren gemaal uitschudde, en dus noodwendig de vijandin harer kinderen zijn moest; ook had hem het sterfgeval van den Daufijn Lodewijk de oogen deswegens volkomen geopend. Hij verklaarde derhalve, dat hij bij eene regeering als de tegenwoordige, en zoo lang men het gezag aan Jan van Bourgondie niet weêr in handen stelde, niet dulden zou dat zijn Schoonzoon in Parijs kwam. Hij zelf ging in Parijs den Koning (nu een ijdele schaduw en in een soort van kindsheid vervallen) begroeteu, en keerde, na dit zijn besluit ook aldaar kenbaar te hebben gemaakt. - Met moeite ontweek hij, door een heimlijke waarschouwing de lage, die hem gelegd was ten einde hem gevangen te houden, en, weder te Compiegne gekomen, waar hij den Daufijn gelaten had, vond hij hem zieltogende. - Hij stierf op den 4 April 1417, en Jacoba was op haar 16^de^

jaar weduw; en Hertog Willem zelf overleed op den 31 Mey daar aan[1].

Of men zijn afsterven mede aan Fransche kampernoelje of een surrogaat daarvan toe moest schrijven, is twijfelachtig. Men wil dat hij een gezwel aan de dij had bekomen, en na de opening daarvan werd hij van dag tot dag zwakker, en zijn einde was daar eer men 't vermoedde. Misschien had hij een Franschen heelmeester of deze een Fransch lanset gebruikt! Ten minste dat een man van 52 jaren, en niet meer, van de opening van een gezwel aan de dij zoo *verzwakt*, en zoo spoedig sterft, komt verdacht voor. Doch het zou ontstaan zijn uit den beet van een hond. Ik geloof het; het was zeker een *chien de français* die 't hem deed, en hierbij dienen wij het te laten blijven.

Het was te Bouchain, dat hij den geest opgaf, maar hij werd te Valenciennes begraven.

Zijn karakter was braaf. Zijn dapperheid had hem door geheel Europa den uitstekendsten roem verworven. Dertien jaren had hij deze Landen geregeerd, en hoezeer in zijn jongelingschap door de Hoek-

1 (Om dit sterfgeval wel te begrijpen, moet men in aanmerking nemen, dat van de drie zonen des Konings van Frankrijk, de Dauphijn Lodewijk, Schoonzoon van Hertog Jan van Bourgondie, en de Dauphijn Jan, Schoonzoon van deszelfden Hertogs zuster was. De derde zoon Karel daartegen, moeders lieveling, was nog geen 13 jaar oud zijnde Gouverneur van Parijs door haar aanhang gemaakt. Voor dien moesten dan ook de twee ouder broeders plaats maken, om hem in de regeering te houden. En toen dit niet volgde, en het volk in 1418 opstond, moest Jan van Bourgogne ook vermoord worden. Dit was in de orde der zaken.)

schen in hun partij medegesleept, en als hun vriend en begunstiger bij zijn toetreding tot de regeering gevreesd, toonde hij zich rechtschapen, rechtvaardig, en werd spoedig van de Kabiljaauwschen, zoo zeer als van den Hoekschen aanhang, wien hij in ontzag wist te houden, bemind. Twee maal had hij Friesland onder zijns vaders gezag terug gebracht; en in zijn afzijn ging 't weder verloren. Albrecht vond zich toen buiten staat op nieuw een leger tegen hen op de been te brengen, en wanneer zijn zoon de regeering aanvaardde was het land van die uitputting niet hersteld, en hij vond het in een oorlog gewikkeld, die in het hart des Lands ontstoken, en in hare gevolgen onberekenbaar, de inspanning van al zijn kracht vorderde. Toen dreef hem zijn naauwste betrekking in den Luikschen krijg; en nu borst die met de Gelderschen wederom uit, en wanneer deze met een vrede eindigde, broeide eene duistere samenzweering in het verborgen, die hem geene twee jaren rusts overlieten, waarin hij niet nalaten kon zich op het vereenigen van de Fransche regeeringstwisten toe te leggen, waarbij de betrekking van zijne verloofde dochter vooral hem niet onverschillig kon laten; en men moet zijn voorzichtigheid roemen, waardoor hij zich-zelven buiten de oorlogen, daardoor ontstaan, heeft weten te houden. Wat rammelt WAGENAAR dan, dat hem het volslagen verlies van Friesland geweten mag worden, wien het nooit van pas wordt gemaakt, 't zij men Friesland verovert of in rust laat. In 't eerste geval is het *heerschzucht* en *dwinglandij*; in het laatste is het een *verlies* dat *vergoed* moest worden. On-

zen Willem VI evenwel is hij genadig; want, zegt hij: 'in vergoeding van (Frieslands) verlies, heeft men hem de heerlijkheden van Arkel en Ysselstein aan Holland zien hechten.' Zie daar een *compensatie*, die men op WAGENAAR-zelv' toepassen mag: veroordeelt hij wel eens ten onrecht, hij prijst ook weêr t' onrecht, en dus blijft alles in evenwicht, en de Boekhouders balans sluit zich.

Zijne gemalin, Margareet, schrander en moedig, en voor haar tijd en omstandigheden, eene Adelheide in groothartigheid, overleefde hem vele jaren. En hare dochter Jacoba was de eenige vrucht van Willems echt, en de oorzaak van nieuwe beroeringen, waardoor zijne Landen verscheurd werden.

Jan van Beieren.

Willem de VI liet (als gezegd is) eene eenige dochter na, op wie Henegouwen verstierf, en eenen broeder, zijn Leenopvolger in Holland, voor zoo verre zijn geestelijke stand hem niet tot deze opvolging incapabel maakte, of uit had gesloten. Als zoodanig had Willem hem zekerlijk aangemerkt, wanneer hij in 1416 op eene dagvaart, van de Hollandsche en Zeeuwsche Edelen en Steden ten meesten deele de belofte vorderde en verkreeg, van na zijn dood 'zijne dochter Jacoba, indien hij vóór haar, zonder wettigen zoon na te laten, overlijden mocht, voor zijne erfdochter en leenvolgster te erkennen, en haar

nevens haren wettigen Voogd te huldigen, onderdanig te zijn, en te beschermen:' waar van dan ook brieven op den 15 Augustus gemaakt en gezegeld waren. Men kan niet onderstellen, dat hij hier mede zijn broeder heeft willen verkorten, maar hij kon zich niet voorstellen dat die broeder zijn geestelijken staat zou willen verlaten, en de hem opgekomen opvolging aanvaarden; maar veeleer, dat deze met de overige verwanten, zijn wensch ten behoeve van Jacoba bij den Keizer ondersteunen zouden, en dus het verlei van het Rijk, 't zij voor haar, 't zij voor den Schoonzoon dien zij hem geven zoude, verkrijgen, op gelijke wijze als Floris V dit zelfs in zijn tijd reeds van den Keizer begeerd had. Voor 't overige, scheen het geval van Margareet een *praecedens* op te leveren, dat zekerlijk veel meer abhorreerde, en, waar een *praecedens* plaats heeft, is (gelijk men 't gewoon is te noemen) het ijs gebroken: ten minste als één schaap over den dam is, volgen de overigen lichtelijk, en men heeft grond om in dit opzicht de menschen in 't algemeen voor *schapen* te houden, alschoon zij voor 't overige *wolven* zijn.

Intusschen was de jonge Gravin met haar moeder in Henegouwen, en Holland door 't afsterven van den Hertog, regeeringloos. Hier was het vuur der verdeeldheid smeulende gebleven, en het kon niet anders, of die dood moest daar bewegingen wekken. De broeders Jan van Egmond en Willem van Ysselstein, hard gehandeld en van hun goed beroofd door den overleden Graaf, die voor zijne overmacht onder moesten doen, vonden dit oogenblik gunstig

om zich weder in 't hunne te zetten, en in der haast maakten zij zich meester van de stad en het slot Ysselstein. Brederode en Montfoort, die als Hoekschen, aan hun eenmaal aangenomen stelsel van een vrouwelijke regeering gehecht bleven, behoefden dien prikkel niet eens, om dit gewelddadig aanranden van een hoofdeloos land, met de wapenen tegen te gaan, en belegerden met een aantal Burgers van verschillende steden, de plaats, die spoedig hernomen werd, en zij werden daar in door de Stichtschen met kracht ondersteund, wien het sterke Ysselstein een doorn in het oog strekte, en die op 't verwoesten van zulk eene sterkte op de grens met een drift vlamden, waarin de lieve Jacoba hun dan ook weldra te wil was, hoe jammerlijk zulks aan Holland mocht opbreken[1].

De Hoeksche partij hier door een goed voorwendsel bekomen hebbende, om zich te wapenen, maakte van deze gelegenheid ook aanstonds gebruik, en, terwijl Filip van Wassenaar zich in Amsterdam wierp, deed Jan van Vianen dit in Leerdam, anderen elders; en Jacoba kwam zelve in Holland. De

1 Aandoenelijk drukt de *Goudsche Kronijkschrijver* het uit (p. 120): 'Die van Utrecht met die van Amersfoort werd gegeven dat slot om haer wille mede te doen, dat sy terstond ofbraken neven der aerden. In 't selfde jaer wort hen gheconsenteert met Ysselstein haer wille te doen: 't welke sy verbranden eñ brakent of, tot haeren wille, sonder die Kerk eñ dat Clooster met zijne toebehooren. ô Hollant wat gine dy doe over! leefde Hertoch Willem ten waer nimmermeer geschiet! want Ysselstein was die nagel eñ dat slot, dat die Sticht van Utrecht te na stont.'

steden in Holland en Zeeland gedachtig aan 't geen haar de vader had doen beloven, en niet wetende dat dit of in verkorting van des overledenen broeder, of tegen de Rijksrechten aanliep (waar men nu reeds weinig gewoon was zich meê te bekommeren) huldigden haar zonder erg, en (daar zij zich toeleide om ieder te believen) met genoegen. Alleen Dordrecht liet zich door dezen stroom niet meêsleepen. Het zij dat men daar de zaak dieper inzag, of de Kabiljaauwschen altijd ingenomen, en nu (na de proef die men er van gehad had) verbitterd tegen vrouwelijke opvolging (die ook weder zoo heerlijk begon, met een grensvesting, waar 's Lands veiligheid tegen Utrecht aan hing, ten genoegen van den erfvijand te sloopen) daar grooteren invloed of gezag hadden; het zij dat men daar bereids van het oogmerk van Jan van Beieren om zijn recht te doen gelden, verstendigd was; Dordrecht weigerde zich aan die huldiging en erkentenis. Welhaast verscheen Jan daar ook in persoon. Hij gaf zijn besluit te kennen om den Geestelijken staat neêr te leggen (het geen in die tijden niet zeer ongewoon was bij de Vorsten) en daar hij hiertoe het noodige te verrichten en des Keizers verlei te vragen had, en het Land overzulks thands niet anders dan als regeeringloos kon beschouwd worden, begeerde hij bij voorraad als *Ruwaard* te worden aangenomen, gelijk Dordrecht ook gaarne deed.

De stap welke door de andere steden gedaan was, had de zaak buiten haar geheel gebracht. Ook was men aldaar gantsch niet genegen aan Hertog Jan. De geweldige strengheid tegen de Luikenaars geöe-

fend bij zijne herstelling (hoezeer zijn werk niet, maar dat van Willem van Holland en Jan van Bourgondie) had hem in 't algemeen bij de Hollandsche steden (door den koophandel vrij wat met den oproerigen geest der Vlamingen ingenomen of ten minste besmet) hatelijk gemaakt. Ook was de afkeer der steden tegen Margareet meer persoonlijk geweest dan tegen hare kunne, en hare Kabiljaauwsch gezindheid was derhalve niet volstrekt van het zelfde allooi als die der Edelen. Het kon dus niet anders, of ieder moest nu zijn streng trekken, en de binnenlandsche oorlog was onvermijdbaar.

Arkel en zijne verwantschap grepen de gelegenheid aan, om zich bij den aanstaanden Graaf aangenaam te maken, en in hun goed hersteld te worden, en boden hem hunne dienst, om van Gorinchem meester te worden. Eene zaak van het grootste belang voor hem, om dat hij, als Heer van Woerden, Voorne, en den Briel, (want Albrecht had hem deze heerlijkheden geschonken,) met het bezit dezer plaats geheel Zuidholland genoegzaam in zijn vermogen had. En dit was te aannemelijker daar het in dit aaloude erfgoed der Arkels nog aan geene vrienden van hunne oude Heeren ontbreken kon. Men kreeg dan ook bij verrassing de stad in zijn macht, maar de bezetting, in het slot geweken, hield dit voor Jacoba in. Arkel stelde de stad in staat van verdediging en bevond zich aan 't hoofd van een aantal Luiksche en Geldersche benden, die op 3500 man begroot worden, daar binnen, maar niet in staat om het slot te overmeesteren, dat met een gracht van

de stad gescheiden, een deerlijke nabuurschap maakte. Eenige Hoeksche benden, versterkt met Utrechtsche en Amesfoortsche burgers, aangemoedigd door dat de jonge Gravin zich (quasi) aan hun hoofd stelde, kwamen de stad belegeren. Even als voor Ysselstein waren de Stichtenaars wederom de ijverigsten, en wisten te wel dat zij zich-zelven dienden, om niet de handen te roeren. Zij bestormden de stad, schooten bres, en trokken de gracht over, van de Hollandsche benden gevolgd. De Arkelschen wachteden hen in een der straten (de Krijtsteeg) af, waar een allerbloedigst gevecht viel, dat Jonker Willem van Arkel en meer dan 1000 man van die zijde het leven kostte. Jan van Egmond werd met vele Edelen uit Gelderland gevangen genomen, en van deze had men de beestachtigheid van er verscheiden, onder voorwendsel omdat zij tegen Jacoba gevochten hadden (even of iets hen daarvan had moeten weêrhouden) maar uit persoonlijke vete van sommigen die haar regeerden, het hoofd voor de voeten te leggen. - Het was weêr vrouwenregeering; hoe kon het anders[1]!

Maar Jacoba, die nu sedert den 4 April weduw was, moest weder een man hebben, en zij was geen wijfjen om den *annus luctus* [het jaar van rouw] verder uit te strekken dan volstrekt behoefde. Men wil dat haar Vader den Hertog Jan van Brabant aan haar toebestemd had; men was ijverig geweest om 's Pausen *dispensatie* te verkrijgen (want hun bloedverwantschap vereischte dit) en nu verloor men ook

1 Dit gebeurde 1 December 1417.

geen tijd, en met de Lente, zegt de Historie, hertrouwde zij[1].

In Augustus bevorens waren de huwlijksvoorwaarden gemaakt, en daarbij deed men den bruidegom beloven dat hij *het huwlijk zou voltrekken*, op de poenaliteit van 500,000 gouden kronen. Een zonderling artykel! - Hij voltrok dan ook het huwlijk, en nam toen den tijtel van Graaf van Holland en Zeeland aan, en werd ook in de Steden en op 't Land ingehuldigd. En het scheen dat men zich niet meer herinnerde dat er een Keizer of Rijk bestond, waarvan de rechten bij dat alles in aanmerking kwamen.

Doch keeren wij een oogenblik weder tot dat vreemde beding van 500,000 kronen in goud zoo de Hertog van Brabant het huwelijk met ons snoepig weeuwtjen niet voltrok. Zou de reden daarvoor wel zeer diep liggen? Ik oordeel, neen. Het toont duidelijk dat men begreep, dat er wel iets ontstaan kon, waardoor de Hertog niet dat voordeel in 't huwlijk zou vinden, hetgeen hij er nu in zag en beöogde. En wat was dat voordeel? Holland en Zeeland. - Men wist, dat Jan van Beieren daar aanspraak op maken kon, dat hij die werkelijk maakte, en dat de Keizer dat recht zeer wel erkennen zou, zoo men het door geen intrigue mocht weten te keeren, waartoe men zijn best wel deed, maar niet op dorst rekenen. Men wilde hem uit dien

1 Den juisten dag weet ik niet, maar sedert den 4 April rekenende kan het niet wel voor den 4 April 1418 geweest zijn.

hoofde vast aan band leggen, en de sukkel *donna dans le panneau*. - Jan van Beieren ondertusschen vervoegde zich aan Paus en Keizer, die beide in de Kerkvergadering te Constans tegenwoordig waren; en van wie de een zijne verlating van 't Bisdom en zijne geestelijke gelofte aannemen en bevestigen, de ander hem de broederlijke rechte leenen moest laten verheffen. Te gelijker tijd zag hij om naar een huwlijk, en vestigde zijne keuze op de Hertogin van Luxemburg, Elizabeth, weduw van Hertog Antony van Brabant, die geen kinderen bij haar verwekt had, zijnde een volle nicht van den Keizer. Hij verkreeg 's Pausen bewilliging, de toezegging van de hand der Bruid te verkrijgen, en het verlei der Landen. Hij nam dus den tijtel van Graaf aan, gaf den 20 Junij (1418) een handvest aan het hem getrouwe Dordrecht, en werd daar ingevolge 's Keizers brief (die zij erkennen gezien te hebben) den 25 Julij ingehuldigd. Het gewichtigste punt in zijn handvest is de vergunning aan de steden van Holland en Zeeland, om raad en vergaderingen met elkander te mogen houden tot zijner eer en 's Lands oorbaar, mits ‘niet dragende tegen hem, zijnen Lande, of zijne heerlijkheid.’ Want de toezegging om ten aanzien der *munt* zijn raad en zijne hoofdsteden, als Dordrecht, Haarlem, Delft, Leyden, in te nemen en te volgen, was iets 't geen niet anders behelsde dan elk verstandig Vorst (die den Koophandel niet in den grond wilde boren) betrachten zou, al had hij zich daar niet toe verbonden[1].

1 Over 't Privilegie van *vergaderen* wordt getwist of het geldig bleef, na Jan van Beieren. KLUIT (*Staatsreg.* IV. Dl. p. 363) zegt neen, en dat hij V.D. WALL die ja beweert, overtuigd heeft. Ik geloof die overtuiging, omdat de een en ander Jan van Beieren voor onwettigen Graaf houdt. Ik beweer het tegendeel, omdat hij wettig Graaf was, schoon hij zwak genoeg was, zijn recht om best wil over te geven.

Het was nu openbare oorlog: welke Keizer Sigismund te vergeefsch door eene aanschrijving aan Jan van Brabant trachtte te voorkomen, waarin hij hem van zijn weêrspannig betwisten van het recht des Rijks en van Jan van Beieren afmaant[1]. Jacobaas aanhang nam in Vlaanderen krijgsvolk aan, lichtte geld in Brabant, en bezette de stroomen, waar men voor een inval van Graaf Jan (gelijk wij hem nu, onderscheidingshalve, noemen zullen) beducht was, alzoo hij van Zeeland grootendeels meester was en een vloot uitgerust had, waar meê hij de koopvaart der zijnen geleiden deed, en misschien is dit het eerste voorbeeld van het geleiden der koopvaardij door afzonderlijk gewapende schepen gegeven: immers men leest dat Floris van Borselen in zijne dienst de koopmansschepen naar Brabant en Vlaanderen met een vloot uit Zeeland geleidde. Te gelijker tijd deed hij de vaart der Jacobaasgezinden naar Vlaanderen en naar Brabant niet alleen, maar ook naar Engeland en elders, geweldigen afbreuk. Ook trokken de Dordrechtenaren onder zijn banier naar Zieriksee, zoo als die van den Briel 's Gravenzande overrompelden en in brand staken. Men moet zich ook niet voorstellen, dat het gezag van Graaf Jan tot dat klein gedeelte van Holland bepaald was, waar de rook van Dordrecht en de

1 MIERIS IV D. bl. 486.

Briel zich over uitstrekte. Vele Edelen wijd en zijd erkenden en hingen hem aan; tegen wie dan ook de Hoeksche partij haar geweld inrichtte. Van Medenblik maakte dezelfde Floris van Borselen hem meester. - Daartegen vielen de Hoekschen in Kennemer- en Amstelland dat zij plat roofden en brandden, en waar de goederen van Gerrit van Heemskerk gelegen waren, wien zij nog steeds eenen doo delijken haat bleven toedragen.

Deze haat werd gekleurd door zijn afval van Jacoba, want hij had meê haren vader beloofd, haar te erkennen, en dit ook werklijk gedaan, eer Jan zich de opvolging aantrok. En inderdaad waren de meesten in dit geval. - Niemand had geloofd, wanneer Hertog Willem zijnen Edelen en Steden die belofte afvergde, en hij-zelf had daar geen denkbeeld van, dat zijn broeder den Geestelijken staat op zou geven, en het beletsel dat zijn erfrecht en opvolging verhinderde, wegnemen: en in de onderstelling van dat beletsel en zijne uitsluiting was die belofte gevraagd en gegeven; maar niet bij 't ontstaan van een geheel anderen toestand die Jacoba volstrekt uitsloot. Alle belofte toch geschiedt *salvo jure tertii* [behoudens het recht van een derden], en dit gold even zoo zeer ten aanzien van Jan van Beieren, als van het Rijk, tegen 't welke zij zich zelfs niet verbinden mochten, maar hetgeen per se [van zelf] bij alle verbintenis uitgezonderd was. Dit was derhalve geen afval, geen trouwloosheid, waar de tegenpartij het voor uitkreet, maar plichtbewijs; maar het denkbeeld van plicht was altijd en is nog bij de Hoeksgezinden een ding waar voor zij niet

vatbaar waren, en blinde, woeste, dolle partijzucht hun hart- en verstand-bedwelmende drift.

Op den duur had Holland voor Jan van Beieren moeten huigen, zoo men geen maatregel van oogenbliklijk uitwerksel tegen hem nam, waardoor men een eind aan den oorlog maakte. De partij van Jacoba had nog de meeste steden in, en men riep van haren kant 31 steden in 's Gravenhage bij een, om in staat gesteld te worden ter vermeestering van Dordrecht. In Junij begon men met deze stad te belegeren. De Hollanders in haar belang wierpen aan Papendrecht, de Brabanders van haar (tijdelijken) gemaal aan de Myle (een dorp) een blokhuis of bolwerk op: maar het waren *vanae sine viribus irae* [ijdel en krachteloos dreigen], waar men in Dordrecht den spot meê kon drijven. De Hertog van Braband besloot na verloop van zes weken, of liever, hij besloot niet, maar hij brak van zijne zijde 't beleg op, stak den brand in zijn blokhuis en vlood of hij gejaagd wierd; en de belegerden die nergens van wisten, zagen de vlam onverhoeds opgaan, en namen dat oogenblik waar om de vluchtenden van achteren aan te tasten. Ook de partij die aan den anderen kant gelegerd was, vond het toen raadzaam op te breken, maar deed het met meer voeglijkheid en liet zelfs het blokhuis bezet, als ware 't om Hertog Jan de eer te geven van het te veroveren; zoo als het dan ook stormenderhand veroverd werd, waarbij een natuurlijke zoon of bastaard van Hertog Albrecht, die Schout van Dordrecht, doch Jacobaasgezind en Bevelhebber van die sterkte was, met de meeste manschap het leven liet; en eenigen tijd daarna nam bij ook Rotterdam, waar

door Jacobaas zaken niet weinig verachterden, en den Graaf Jan de toegang tot de overige steden als open stond, en de Brabantsche hulp aan haar afgesneden was.

In deze gesteltenis trad Hertog Jan van Bourgondie, die nader betrekking tot Jacoba en tot haar man, dan tot Jan van Beieren had, in het midden, en men nam zijne bemiddeling ter wederzijde aan.

Jan van Beieren was alles behalven krijgsman, en schoon het geluk der wapenen hem tot dus verre gediend had, hij mistrouwde dit: ook schijnt hij gevreesd te hebben dat het weigeren van een vergelijk hem de macht van Bourgonje op den hals zou halen, waartegen hij zich niet bestand kende. De scheidsman echter had in Frankrijk de handen te vol om zich met de zaak op te houden, maar hij gaf haar aan zijn zoon Filip over (Graaf v. Charlois[1]), die dan ook een verdrag uitbracht, waaraan de partijen zich onderwierpen, en (als het in rechtgeschillen altijd met vergelijken of transactiën gaat) zeer ten nadeele van 't blijkbare recht, en den genen die dit aan zijn zijde had; het geen te minder verwonderen kon, om dat de scheidsman niets minder dan onpartijdig was, maar dubbele reden had om zijn beide naastbestaanden Jacoba en haren gemaal ongelijk liever dan Jan van Beieren, in 't bezit der twee Graafschappen te zien.

Dordrecht met Zuidholland, Gornichem en het land van Arkel, Leerdam, met het omgelegen land, en Rotterdam, bleven aan Jan van Beieren, maar NB. als leen van Jan van Brabant en Jacoba.

1 (Want dit was nu de tytel van den oudsten en erfzoon van Bourgondie.)

De schade aan Gerrit van Heemskerk moest van Jacobaas zijde vergoed worden.

Gedurende vijf jaren zouden de Landen, NB. Henegouwen zoo wel als Holland en Zeeland, door Jan van Braband en Jan van Beieren te samen geregeerd worden, en aan beide, door Bailluwen, Gerechten en andere amptenaren eed van gehoorzaamheid worden gedaan; maar Jan van Braband zou ze alleen aanstellen, en de slotvoogden ook aan hem en Jacoba (niet aan Jan van Beieren) verbonden zijn.

Zoo Jacoba kinderloos stierf, zouden alle de Landen (Henegouwen ook) aan Jan van Beieren afgestaan en vervallen zijn, en Jan van Braband moest hem daar van brieven afleveren, door acht of negen edelen uit ieder der drie Landen bezegeld.

De inkomsten der Landen zouden alleen door Jacoba en haar gemaal genoten worden; maar de rekening der Rentmeesters moest voor beide de Heeren gedaan worden.

Jan van Beieren zou tegen 100,000 gouden Engelsche nobels, in ruim twee jaren te voldoen, en hun door borgtocht van de Hollandsche edelen en steden (*zoo vele daartoe te bewegen zouden zijn*) te verzekeren, afstand doen van zijn verder recht, en de Keizerlijke of Pauselijke brieven, daartoe betrekkelijk, die hij over zou geven.

Wanneer wij dit verdrag wel beschouwen, zien wij duidelijk, dat het wederom geheel en al zijn grond en oorsprong heeft in den geest om Henegouwen bij Holland en Zeeland (of liever, om Holland en Zeeland bij Henegouwen) te houden; het geen, bij het onderscheid van den aart van het Leen, een vol-

strekte onmogelijkheid was, zonder het notoire recht te verkrachten. Die vereeniging, waar de Vorsten zoo veel belang in stelden, ging bij hen boven erfrecht en leenwet; en in dien zelfden geest was het verlei door den Keizer Sigismund aan Jan van Beieren verleend, ingericht. Hij werd naamlijk daarbij met de Graafschappen van Willem van Beieren, dat is Henegouwen, Holland en Zeeland verleid, daar de Keizer op Henegouwen geen recht ter wareld had, als niet aan het Rijk vervallen zijnde, 't geen hij echter (in globo) bij zijn brief verklaart; en dit maakte dat 's Keizers brief niet goed te maken, maar als sub- en obreptief aan te merken, en het ongelijk aan beide zijden was. Het ware middel om in alle geding zijne zaak te verliezen, is de goede met een verkeerde sustenue te vermengen, in plaats van zijne wettige aanspraak gaaf te houden. Dit bedenke vooral, wie zich op de Advocatie meent toe te leggen!

En wanneer men de zaak in dit licht stelt, wel bevroedt, dat Henegouwen zoowel als Holland en Zeeland in 't verschil begrepen waren, zoo kan inderdaad het vergelijk zoo geheel ongunstig voor Jan van Beieren niet geöordeeld worden als het anderzins zijn zou, maar daar is zelfs een billijkheid in; daar hem Holland en Zeeland door een zeer groot Leen in Holland (het beste van het Gewest uitmakende), een soort van mederegeering, een zeer aanmerlijke som gelds, en een erfverwachting (anders onregelmatig) van Nicht op Oom als vergoed werd: alhoewel 't moeilijk te zeggen zou zijn, wat dit beding van opvolging aan zijne Nicht (casu quo) bij het Rijk voor uitwerksel gehad zou hebben.

Jan van Beieren was nu een wonderlijk soort van wezen geworden, Graaf of Heer van Zuidholland, mederegent van het overige van Holland, Zeeland, Henegouwen, gedurende een tijd van vijf jaren. Maar wat naam kon dat dragen? - Dat wist niemand; daar was nog geen naam voor bekend, en men wist er (als blijkt) ook geen voor uit te denken; maar als zoon van een Graaf noemt hij zich vervolgens in plaatse van Graaf, *Zoon van Henegouwen, van Holland en van Zeeland*, en die benaming geven zijn Neef en Nicht hem ook in 't bevel aan de hem afgestane landen en steden, om hem te erkennen.

In Braband was intusschen eenige beweging ontstaan, welke de tegenwoordigheid van den jongen Hertog Jan (nu slechts 18 of 19 jaren oud) vorderde; of misschien was het minder de verkeerdheid van het bewind dat bij zijn afzijn aldaar gehouden werd, als het gedrag zijner Gemalinne, dat hem, zoodra hij kon, tot de reis naar Braband besluiten deed. Ten minste hij was daar niet lang, of de Kamenieren en Staatjofferen van Jacoba werden (tot haar groot ongenoegen) afgezet en verzonden, en andere in de plaats gesteld, die minder met haren wulpschen aart overeenkwamen; hetgeen ook haar eerste en grootste bezwaar tegen haar Gemaal werd.

In Holland, nu zonder Heer, en aan de Hoekschen overgeleverd, had Jan van Beieren door het verdrag-zelf te groot een aanzien, en hij was er bovendien te zeer in achting door de verstandige regeering, die door hem of op zijn naam in Zuid-Holland van den aanvang af geöefend was en bleef aanhouden, dat de Kabiljaauwschen niet overal in

het hart hem genegen bleven, en de steden, wier gelden nu naar Braband gevoerd werden, niet tot hem zouden beginnen over te hellen. Het vooroordeel tegen hem was door zijn beleid, beide in vrede en oorlog, overwonnen, en zijn achting rees dubbeld, naar mate men Jacoba en haar man meer en meer op hun waren prijs leerde stellen, wier huwelijk zelf in vele opzichten niet zeer algemeen gesmaakt werd, eu waarover meer te doen is geweest dan de Schrijvers vermelden (doch hier nader van). Zijne betrekking als Mederegent deed hem ook nu en dan bij dit afzijn van Jan en Jacoba wel eens een opengevallen ampt bij voorraad begeven. De Hoekschen zagen dit met te meer ongenoegen, daar hierbij de Kabiljaauwschen bevorderd of bevoordeeld werden. Daar moest nu een nieuwe oorzaak van twist gezocht worden en daar wisten zij raad toe.

Het Sticht, altijd verdeeld, werd opgezet, om de Hollandsche schepen op de Zuiderzee te nemen; en dit gaf natuurlijk aanleiding dat Jan van Egmond of zijne onderhoorigen op de Lek en elders de goederen der Stichtenaren bij wege van *represaille* aanhielden. De zaak kwam tot Jan van Beieren, en deze vond den Stichtenaren door het slechten van het slot en de vesting van Ysselstein en wat Jacoba hun opgeöfferd had, derwijze den moed gewassen, dat het noodzakelijk was hen tot bedwang te brengen; en ten dien einde verbond hij zich als Heer van Zuid-Holland met Hertog Reinoud van Gelder. Hun verbond strekte tot niets minder, dan om met vereenigde krachten Amesfoord en Montfoort te vermeesteren, en in Utrecht een Bisschop naar hun

genoegen te doen verkiezen. De Bisschop ontwaarde dit, en was bovendien allergeweldigst op Jan van Beieren gebeten, doordien deze het land van Hagestein bezat, het geen hem hij het verdrag met Jacoba was toebedeeld, alschoon het door Willem VI aan het Sticht was overgelaten; en hij zocht hulp waar hij mocht. De Overijsselsche steden trokken zijn lijn uit hoofde van naijver wegens de Hollandsche scheepvaart op de Zuiderzee, en het was oorlog tusschen 't Sticht en de Hollanders eer men 't wist of vermoedde. De Kampenaars koelden hun moed op het eiland Marken; maar die van Hoorn met eenige Waterlanders gesterkt, goed Kabiljaauwsch in het hart, overvielen hen bij het inschepen, sloegen ze dood, of namen ze gevangen, en zeer weinigen keerden naar huis. Toen schreeuwde men in Utrecht en Amesfoord als had men groot onrecht geleden, en wilde hulp van den Hertog van Brabant, maar deze wees hen af; maar Jacoba wees hen naar heur Hoeksche vrienden in Holland en deze.... waren Hoekschen, en dit is alles gezegd. Een verbond met de stad Leyden en de Hoeksche Edelen was daar het gevolg van. En van dit Bondgenootschap moeten wij nu verslag doen.

Het bestond uit den Bisschop, Jonker Willem van Brederode, Filip van Wassenaar, den Burggraaf van Montfoord, Jan van Heemstede, en de steden Leyden, Utrecht, en Amersfoord[1], welke alzoo gezamendlijk bij opene brieven op den 28 April

1 Na dat er bevorens een nieuw verdrag tusschen de twee Jannen gesloten was, waarvan straks!

1420, en tevens bij sprekende daden te gelijkerhand aan Herlog Jan van Beieren den oorlog verklaarden en op verschillende plaatsen in Holland vijandelijk aanvielen. Een aantal sloten van Kabiljaauwschen werden met éénen slag aangetast, overrompeld, vernield en verwoest, en de Leydenaars inzonderheid mede, plonderden en brandden langs den Rhijn dat het een aart had.

Jan van Beieren trok volk bij een en vormde terstond een goed bestek van den veldtocht die hem in deze omstandigheden te houden stond. Hij trok spoedig naar Gouda, ten einde aan dien kant het land tegen Utrecht te verzekeren, en voorts Leyden terstond te belegeren, waartoe hij heirvaart beschreef. De Stichtschen trachtten hem tot een veldslag uit te lokken, maar hij was wijzer; en, dit niet kunnende, wierpen zij eenige honderd gewapenden binnen de bedreigde stad. Zeer methodiek ging hij te werk, bemachtigde de sloten van Poelgeest, ter Does, en ter Zijl, en sloeg zich met een tamelijk leger om Leyden, 't geen hij echter zoo niet insluiten kon, of de belegerden deden kleene uittochten waarbij zij deze en gene Kabiljaauwsche sloten vernielden, waar tegen zijn benden op die van hun Burggraaf, als Warmond en Paddenpoel wraak namen. De Leydenaars hoopten op 's Bisschops ontzet; maar de Gelderschen hielden hem tot zijnent bezig, tot hij zich van dezen ontlastte door middel van een bestand, 't geen hem toeliet om eenige mondbehoefte te zenden, die na acht of negen weken belegs zeer te pas kwam, maar weinig helpen kon. De stad dus allengs naauwer ingesloten, en meer door be-

hoefte van spijze geprangd, gaf zich over op voorwaarde, en de zoen werd gesloten bij een brief van den

α.) 17 Augustus 1420; houdende afstand door Filip van Wassenaar van zijn Burggraafschap van Leyden, met behoud echter van de burcht, de mannen, de zwanen, de Wassenaarsche tollen, en eenige stads accijnsen.
β.) Erkenning en inhuldiging van Jan van Beieren door Leyden, de Wassenaars, Brederode, Jan van Heemstede, en Gerrit van der Zijl, even als door de andere Steden en Edelen.
γ.) Bevestiging van de oude Handvesten door Jan van Beieren, met uitzondering van die van Jacoba.
δ.) Boete de stad opgelegd van 18000 Wilhelmus schilden, waarvoor borg gesteld werd.

Met den Bisschop van Utrecht verzoende Jan zich niet dan ruim twee jaren later.

De regeering van Hertog Jan van Brabant was hier te lande (als het blijkt) zeer onbeteekenend, maar in Brabant zelf, was zij niet veel nadrukkelijker. Hij was zwak van lichaam beide en geest, en hier door traag en afkeerig van inspanning, en dit vervreemde de harten der Natie van hem. Zij wien hij de regeering betrouwde, misbruikten zijn gezag, en daar men algemeen om een ander Regent begon te roepen, trachtten zij, naar het schijnt, Jan van Beieren derwaart te trekken, het zij blootelijk om van hem ondersteuning te hebben, het zij (zoo als sommigen meenen) dat zij hem tot Ruwaard of Regent des lands verlangden, terwijl anderen 's Hertogs broe-

der Filip Grave van S^t^. Pol begeerden, die 's lands grooten (natuurlijker wijs) voor zich had.

Het was te dezer oorzake dat Jan van Beieren, na dezen inlandschen oorlog zoo gelukkig geëindigd te hebben, met zijn leger naar de Brabantsche grenzen trok. Hij kwam te Geertruidenberg, doch het slot dat door Dirk van de Merwede geboden werd, werd hem door dezen, die (als bovengemeld is), alleen in den eed van Jan van Brabant en Jacoba stond, niet geöpend. Hij begreep echter, dit tot een veiligen terugtocht in gevalle van nood voor zich open te moeten hebben, en dwong het tot overgave: maar de stad verongelukte daarbij, uit het slot in den brand geschoten, en de tijd dien dit kostte, verdierf zijn geheele ontwerp. Zijn toeleg was in Braband verspreid geworden, de Graaf van S^t^. Pol ontboden, en deze had de Ruwaardij aangenomen, de stroomen met vaartuigen bezet, en andere maatregelen genomen, die onzen Beier verplichteden om na het overvallen en plonderen van Lillo en Zandvliet, een bestand met den nieuwen Ruwaard te sluiten, en naar huis te trekken.

Hertog Jan van Brabant, die zich door het stellen van een Ruwaart, zeer gehoond vond, was nu zeer te onvreden op zijn broeder, die in dit geschil boven dreef, en zocht zelf troost bij Jan van Beieren, even als hij (omgekeerd) bij zijn broeder gedaan zou hebben zoo het Jan van Beieren gelukt ware. Hij kwam hem te Gornichem spreken, stond hem, zoo men wil, het bewind over Henegouwen, Holland en Zeeland voor nog zeven jaren af, boven de vijf in den zoen van 1419 bepaald, waar van er nu welhaast

twee verlopen waren en schonk hem zelfs het Markgraafschap van Antwerpen; of het geen meerder waarheid heeft, en met het overige van zijn gehouden gedrag beter samenstemt, en waar van de Charter voor handen is[1], hij staat met zijne Gemalinne Holland en Zeeland aan Jan van Beieren af, en zij behouden Henegouwen. Laten wij dit stuk kortelijk samen trekken.

Zij '*overdragen* bij rade ende goeddunken hunner magen, raden, en vrienden, die van beyder zijde *daar bi eñ over geweest hebben*, om *oirbaar ende profyte* van hun-zelven, hunne *landen, luiden, en ondersaten*, eñ om alle *vremdigheit*, die tusschen hen *hadde of gescepen waer geweest op te staen*, te verhoeden, *zeker poincten eñ articulen* daar *beschreven*,' en die hier in bestaan:

1°. Het verpanden door Jan en Jacoba aan Jan van Beieren, van Holland, Zeeland en Friesland met alle toebehooren en inkomsten, voor 84,400 nobelen, en 90,000 kroonen Vrancrix, die Jan van Beieren opschieten zal, de helft op Kersmis naast komende, de andere helft een jaar daar na. En die verpanding duurt 12 jaar; of zoo veel langer, tot zij Jan en Jacoba of hun *witachtige erven* die som gelds wederom betaald zullen hebben, aan hem of zijne *witachtige erven*.

2°. Het afstaan door Jan van Beieren van alle bewind en regiment in Henegouwen, behoudens zijn erfrecht bij afsterven van Jacoba *sonder witachtige geboorte after te laten*[2].

1 MIERIS IV D., bl. 545.
2 (Een *onwettige* zou dus zoo geheel onmooglijk niet bij haar zijn.)

3°. Het overgeven door Jan van Beieren aan Jan en Jacoba van de Pausselijke en Keizerlijke brieven, aan Jan van Beieren verleend.

4°. Zekere praecautien ten aanzien van de amptenaren nu zijnde, of die bij terugneming der landen zijn zullen, en geld voor hun ampten gegeven hebben.

Dit verdrag op den 21 April 1420, ten name van Johan en Jacob aan de eene, en Johan aan de andere zijde verleden, doch dat Jan van Brabant 's daags daaraan, als Heer van de Landen en als Voogd van zijne Gemalinne Vrouwe dier landen zegt aangegaan te hebben, was te S^t. Maartensdijk gegeven, maar moest ook door Jacoba gezegeld worden; en indien dit niet binnen S^t. Jacobs dag naastkomende geschiedde, zoo neemt Jan van Brabant aan, aan den ander 26,000 kroonen te betalen. Hij geeft ook op dezen zelfden dag bij openen brieve ‘aan alle en eenen ygelicken Prelaten, Edelen, Baenritsen, Ridderen, Knechten, Steden, amtluden, dienres, onderzaten, eñ goeden luden, van Holland, Zeeland en Friesland, kennis van dat verzetten, met verzoek en bevel van Jan van Beyeren te ontfangen, hulde en eed te doen, en in allen stucken gehoerzaam, bijstandich, eñ gehulpich te syn, trouwelie, na inhoude des briefs van 't verdrag, en bezegelt dit met zijn rechten wille en wete,’ zegt hij.

Jacoba ondertusschen vond zich in Brabant in 't geheel niet naar haar zin. Zij was wulps van aart, had aan den Dauphijn een lieven, geestigen en welgemaakten man gehad, die voor zijne jonge vrouw dat was, wat zijn uiterlijk beloofde, en die

met haar opgevoed, bijzonder wel in neiging en smaak overeen kwam. Met één woord, zij was gelukkig met hem geweest, en dit kon zij (de zaak van wat kant ook beschouwd) met Jan van Braband niet zijn, wiens physiek niet gesteld was, om haar te bevredigen, en wiens zwakheid van verstand hem bovendien bij eene zoo slimme en doortrapte feeks verachtelijk maakte. Haar gedrag, zoo los, dat niemand dan een Franschman het dulden kon, en de toon en inrichting harer hofhouding, weinig overeenstemmend met de deftigheid en statelijkheid die haar als Vorstinne betaamde, was hem aanstotelijk, en hij verwijderde die Hof-Jonkvrouwen van haar, die haar in haar afkeer van haren tegenwoordigen Gemaal versterkten, en den mond altijd van den vorigen vol hadden. Ook schijnt zij reeds vóór haar huwlijk tegen hem ingenomen geweest te zijn. - Haar afkeer van hem, en de overmatige hitte van haar gestel, waar hij niet tegen op kon, bracht, (even als het in die gevallen altijd gaat) te weeg, dat hij bij eene Brabantsche Jonkvrouw van zachter aart en gematigder bloed troost zocht, en genoegens vond, die voor hem bij geen vrouw als Jacoba te smaken waren. Zij trok zich dit niet zoo zeer aan, als dat zij 't haar man niet vergelden kon zoo als zij wenschte. En nu de nieuwste gebeurtenissen haar Gemaal gantsch in minachting storteden, hield zij ook geen maat of teugel meer in de drift waarvan zij doordrongen was. Zij had reeds vroeger het oog op den Hertog van Glocester, broeder des Konings van Engeland, geslagen, die een veelbelovend man op het oog was; en over het aangaan van een ander

huwlijk met dezen aan den Koning van Engeland, die in de voorspoedige oorlog, die hij tegen Frankrijk voerde, te Parijs was. Want van Jan van Brabant af te komen, dit achtte zij de minste zwarigheid, en zou zich licht vinden zoo zij slechts een man had, die haar bevredigen kon. Glocester had ooren naar 't voorstel; den Koning verschilde 't niet; en hij ried haar ten spoedigste 's Pausen vergunning tot de ontbinding van haar huwelijk te vragen, en in Engeland over te komen, waar zij dan het nieuwe ongestoord voltrekken kon.

Haar Moeder, Margreet van Bourgondien, die vele klachten van haar over haar man aangehoord, haar woeste drift dikwijls neêrgezet, en de geschillen tusschen haar en haar gemaal, al gedurig weêr oprijzende, dikwijls gestild en bijgelegd had, bleef voor ditmaal buiten 't geheim. Zij verliet eerst het Hof van haar man, en vertrok zich naar Valencyn bij haar moeder, waar zij voorgaf zich naar Bouchain te willen begeven om daar afgezonderd te leven; maar van daar ging zij met een Henegouwsch Edelman, van zestig man vergezeld naar Calais en stak dadelijk over naar Engeland, ten welken einde zij zich van een geleibrief des Konings voorzien had, die den 1 Maart 1421 dagteekent. Daar werd zij vriendelijk en beleefd ontvangen, en de Koning lei haar 100 pond 's maands toe, zoo lang zij in 't Rijk toeven zou. Jan van Brabant zond boden naar Engeland, om haar te rug te vorderen, maar men begrijpt licht dat daar niet aan te denken was. Doch het ging met het bekomen van 's Pausen verlof zoo vlug niet als het dartele wijf (dat nu met de oogen haren uitverkoren

Glocester verslond) zich had voorgesteld. En geen wonder!

Over het huwlijk van vrouw Jacoba met Jan van Brabant, was, eer het tot stand kwam, vrij wat te doen geweest. Zij bestonden elkander in den tweeden graad van bloedverwantschap en in den derden van affiniteit: en dit scandaal was groot. Paus Martijn echter had omstreeks nieuwe jaar 1418[1] dispensatie van 't Kerkelijk verbod der namaagschap verleend, maar des niettegenstaande was Paus Martijn (ondanks zijne onfeilbaarheid) van gevoelen veranderd, en in het begin van Januarij (dus schrijft hij aan de twee ondertrouwden) '*verius ac melius informatus*, etiam per assertionem Charissimi in Christo filii nostri (zegt hij) Sigismundi, Regis Romanorum illustris, matura super his deliberatione praehabita ac fratrum nostrorum sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium consilio,' herroept hij '*eadem auctoritate*, animo melius in materia deliberandi instructo,' die dispensatie en vernietigt ze[2].

De jonge lieden hadden 't echter op trouwen gezet, en hielden zich aan het eerste besluit van den H. Vader.

Om hen af te schrikken schreef Keizer Sigismund op den 1 Maart een verbodbrief daar tegen in de

1 XI *Kal. Januarii.*

2 '[Beter en meer naar waarheid onderricht, ook door de betuiging van onzen zeer geliefden zoon in Chr. Sigismund, en na voorafgaand rijp beraad, en met overleg van onze Broederen, de Cardinalen der H. Roomsche Kerk,' herroept hij, '*met dezelfde auctoriteit* [als hij ze verleend had], zijn gemoed beter nopens de zaak in questie onderricht zijude, die dispensatie' enz.]

sterkste termen van uit Constans waar de kerkvergadering in werking was[1]: en daar dit niet hielp, de Paus-zelf op den 30 dier maand[2].

Zij trouwden echter op den 18 April. - En toen 't eenmaal geschied was, boezeer Z. Heiligheid op den 30 Maart verzekerd had, dat zij nooit bevestiging van dat schandelijk, bloedschendig, en ergerlijk huwelijk zouden bekomen, bedenkt hij zich weder, en *scandalis obviandi causa* [ter vermijding van ergernis] herroept hij zijn herroeping, en verklaart het huwelijk wettig.

Het was nu zekerlijk wat veel gevergd van Paus Martijn, dat hij nu na drie jaren, de *herroeping* van zijn *herroeping* weêr *herroepen* zou, en het huwelijk, door zijn gezag eerst gewettigd, toen onwettig verklaard en verboden, en toen weêr gewettigd, nu nog eens onwettig verklaren en dus ontbinden zou. Daar waren wel redenen voor Jacoba om dit te begeeren, maar geen redenen ter wareld voor den H. Vader, om dit, en nog wel tegen den wil van den man, aan een dartel wijf in te willigen, die *lassari*, maar niet *satiari* poterat[3] van haar mannen. Men spande in Engeland ten haren behoeve wel alle pogingen in om dit door te drijven; maar de zaak was zoo ongerijmd, en zoo ongehoord, ja, zoo schandelijk, dat het tegen de borst stiet. Want om het huwelijk *ab initio* [van den aanvang af] nul te

1 Zie MIERIS IV Dl., bl. 466.

2 Ald. bl. 476.

3 ['*Vermoeid*, maar niet *verzadigd* worden kon:' Met aanspeling op het gezegde van den Dichter JUVENALIS nopens de geile Messalina, Gemalin van Keizer Claudius.]

doen voorkomen ob defectum naturale [een natuurlijk gebrek] in haar man, dit vermat zij zich niet. Wat dan nu gedaan? Onder Martijns voorzaten op den Pausselijken zetel was een zekere Benedictus de XIII geweest, die reeds in 1409 door de Kerkvergadering van Piza afgezet, en sedert ook nergens erkend was. Deze had in zijn tijd te Avignon geresideert, en had zich na zijne veroordeeling in Katalonie verborgen, waar hij onder de Spanjaards nog eenige aanhangers had. Noch het Rijk, noch Engeland, noch Holland, noch Brabant, noch Frankrijk, noch Italie, noch eenige betrekking van Jacoba of haar man hadden ooit Benedictus erkend, en geen van die twee zekerlijk ooit van hem gehoord, want sedert hun vroege kindsheid was hij geen Paus meer; maar nu kwam zoo'n Paus in een hoekjen recht te pas. Men stelde hem voor, dat *per errorem* [bij abuis] een huwelijk tusschen twee jonge lieden aangegaan was, waar zulk een *impedimentum Canonicum* [stellig beletsel naar Kerkelijk Recht] zich in opdeed, en dat de praetense H. Vader Martinus V (zoo hij zich noemde), *in errorem inductus* [misleid] wel dispensatie gegeven had, maar dat dit echter het teder geweten der gemoedelijke vrouw niet gerust stellen kon, die met geen rust des harte in zulk een *impium et scandalizantissimum conjugium* [Godloos en allerergerlijkst huwlijk] niet voortleven kon, en derhalve, den H. Vader Benedictus *pedibus ejus sanctissimis obvoluta* eosque exosculans omni devotione [voor zijne heilige voeten zich werpende en die kussende, met allen ootmoed] smeekte en bad, dat hij dit huwelijk door zijn auc-

toritas apostolica et summa [zijn apostolisch oppergezag], als stadhouder en nazaat van den H. Petrus zou *dirimere* [dirimeren] en vernietigen, en haar machtigen, een heilig huwelijk in timore Domini [in de vreeze des Heeren] aan te gaan, bestaanbaar met de Apostolische en Canonische verordeningen.

Benedictus, in zijn eigen naam *Pedro da Luna*, die in Martijn reeds zijn vijfden opvolger beleefde (want in zijn plaats na hem was Innocentius de VII verkoren; na dien, Gregorius XII, die in 1409 afgezet was; na dezen Alexander V; en vervolgens Jan XXIII, die in 1415 werd afgezet, en in wiens plaats eindelijk in 1417 Martijn V den Stoel van Rome besteeg) was zeer verwonderd nog eens van zijn leven een Bul naar deze kwartieren te kunnen afvaardigen, en het streelde hem niet weinig. Men kan denken of hij gaarne JA zei! Of die Bul iemand baten kon, onderzocht hij niet; hij had de eer van nog eens *Benedictus Servus Servorum* [knecht der knechten] te schrijven, en als *dominus dominorum* [Heer der Heeren] te bevelen; en wat meer is, hij ontfing de *leges* op zulk eene ontbinding gezet. Reeds verbeeldde hij zich, nu men uit Engeland (van dat *ultima Thule*[1]) tot hem kwam, dat geheel de wareld hem spoedig op de schouders weêr in zijn stoel van Avignon of Rome zou dragen, en hij is in die hoop gestorven, te weten in 1424. - De Bul werd afgevaardigd, en Jacoba trouwde haar uitverkorenen Humfried.

Maar wat had men aan een Bul van dien vermuf-

1 [Dat eind der aarde.]

ten Benedictus? - Dit! Men kon zeggen: 'ik heb Pausselijke vergunning om te hertrouwen;' en die Pausselijke vergunning schreef men Martinus V toe, daar er in der daad geen andere Paus, geen ander Kerkhoofd, geen ander Pausselijk gezag was, als zijnde hij door de geheele Kerk, in de algemeene Kerkvergadering te Constans, alleen en niemand anders, erkend, en deze Kerkvergadering door geheel het Rijk, door Engeland, door Holland, Brabant enz., zoo wel als door de haar erkende Paus, van alle Kerken, Kerkelijken en Wareldlijken, Vorsten en Volken, Edelen en Gemeenten, erkend en aangenomen. Ja, men speelde niet slechts met het woord van Paus, alsof het een dubbelzinnigheid ware, waar achter men schuilde; men kwam er voor uit, als van Paus Martinus zijnde, en verspreidde daar afschriften van met dien naam aan het hoofd. Wat kost een crimen falsi aan een Echtbreekster? - Doch dit kon niet nalaten tot Martinus-zelven te komen, en de Paus achtte zich verplicht bij brieven aan den Hertog van Brabant, aan de Kerkhoofden van Utrecht, Luik, en Kamerijk, te ontkennen, dat hij ooit een Bul tot ontbinding van 't huwelijk of verlof tot het hertrouwen van Jacoba gegeven had, met bevel aan deze Bisschoppen om in hunne Kerken en bij de predikatie zulks openbaar te maken met voorlezing van zijn brief[1]. Doch dit schrijven van Paus Martijn is van Februarij 1425; en toen was niet alleen Jacoba reeds met Glocester getrouwd, maar zelfs het nieuwtjen daar af.

1 MIERIS IV Dl., bl. 755.

Veel kwam er nogthands tusschen beide eer het voltrokken werd. De dood van den Koning Henrik V in Augustus 1422, schortte 't op nieuw eenigen tijd lang op, uit hoofde der Voogdij over den jongen Hendrik VI die aan Gloster werd opgedragen. 't Geschiedde echter voor 't einde van 't jaar, en in het begin van 1423 geeft hij zich, van wege zijn huwelijk den tijtel van Grave van Henegouwen, Holland, Zeeland enz. - De zaak van dit tot nog ongehoord schelmstuk van eene vrouw die haar man verlaat, en openbaar een ander trouwt, werd vervolgens, als zijnde van Geestelijke competentie, voor het Pauselijk Gerechtshof gebracht, 't welk in 1425 (op den 27 Julij) ten possessoire een vonnis gaf[1], waar bij Jacoba verklaard werd *de consortio et cohabitatione mariti de facto et indebite recessisse, ipsumque servitio et conjugiali debito spoliasse indebite et injuste, et licet secundum praedicta marito restituenda foret, certis tamen ex causis rationabilibus*[2] onder sequestratie wordt gesteld onder den Hertog van Savoyen, als haar naastbestaande, die haar in 2°. *gradu affinitatis* [in den tweeden graad van zwagerschap] bestaat, tot de zaak ten petitoire, *super foedere matrimonii, examinato negotio et meritis causae discussis*[3] uitgewezen zou worden.

1 MIERIS IV Dl., bl. 789.

2 [‘Zich van de samenleving en bijwoning van haar Echtgenoot feitelijk en te onrecht verwijderd te hebben, en hem te onrecht en onwettig van haren dienst en echtelijken plicht beroofd te hebben; en dat ofschoon zij volgens dat evengezegde aan haren man moest teruggegeven worden, zij echter om billijke redenen’ onder seq. w. gest.]

3 [Nopens het Echtverbond, de zaak in allen deele rijpelijk onderzocht zijnde.]

Op den 9 Januarij 1428 volgde de definitive sententie[1], waarbij 't huwelijk tusschen Jan en Jacoba verklaard wordt *legitimum et canonicum ac legitime contractum et solemnisatum, non obstantibus praetensis impedimentis*[2], en het praetense huwelijk door haar bij 't leven van Jan aangegaan, *fuisse et esse nullum et invalidum, nulliusque roboris vel momenti*[3]. Dus lezen wij dit vonnis bij MIERIS, maar het is een uittreksel, en daar ontbreekt zelfs veel in van het dispositif. Wij zullen daar, als de tijdorde der gebeurtenissen dit meêbrengt, nader van spreken. Genoeg te dezer plaatse, om de zaak van deze onbeschaamde echtbreuk in historisch verband te beschouwen. Wij voegen er alleen dit nog bij, dat Jacoba van deze uitspraak aan NB. eene Kerkvergadering appelleerde, maar Glocester zijn genoegen van haar had, en geen vredig bezitter van hare Landen kunnende worden, haar met genoegen verliet, ontëerd voor geheel de wareld en schandvlek van haar geslacht.

Wij zullen ons in een tijdvak, zoo rijk in gebeurtenissen die het Staatslichaam aangaan[4], met geene bijzonderheden, als een zwaren brand te Amsterdam, of zelfs de doorbraak van den Zuidhollandschen

1 MIERIS IV Dl., bl. 910.
2 ['Wettig, en Kanonijk, en wettig aangegaan en ingewijd, niettegenstaande de voorgewende redenen van onwettigheid.']
3 ['Nietig en krachteloos geweest te zijn en te blijven, en van geen kracht of gezag.']
4 *Staatkundig* zegt men: *absurde*.

Waard ophouden: welke twee gebeurtenissen in 1421. voorvielen. Beide voorvallen zijn in zich-zelfs gewichtig genoeg; maar ONZE Geschiedenis strekt voornaamlijk om het Staatsrecht toe te lichten, en het geen daartoe niet toebrengen kan, is ons hier van minder belang voor ons oogmerk. - Ter zake derhalve.

De regeering van Jan van Beyeren was inderdaad gelukkig, en overtrof alle denkbeeld dat men zich vooraf van zijne bekwaamheid gevormd had. Zijn beleid, zijn rechtschapenheid, zijn oplettendheid stelden hem in staat om met weinig (want gering waren zijn middelen) veel te doen, en zelfs zijne oorlogen toonden een man van een goed inzicht en die een veldtocht wist te ontwerpen en tot een gelukkigen uitvoer te brengen. - Middelerwijl gingen de verdeeldheden in Friesland hun gang, en gaven hem gelegenheid om dit belangrijk gewest wederom aan het Hollandsch gezag te verbinden.

Jan van Brabant en Jacoba hadden de zoogenaamde vrede met Ooster- en Westergo en hunne bondgenooten in 1418 verlengd[1]. Maar de verdeeldheden inwendig duurden voort. Zij die het bewind in handen hadden, vervoegden zich, om klem aan hun onafhanklijkheid te geven, aan Keizer Sigismund, die bij brief van 30 September 1417 hen ook als in bescherming neemt tegen hun vijanden, en hun rechten, keuren, en gebruiken bevestigt. Edoch de Schieringers, die door de tegenpartij, met Keno ten Broeke aan 't hoofd (den zoon van dien Okko,

1 MIERIS IV Dl., bl. 482.

die in 1381 Hertog Albrecht den weg opende of ten minste aanzettede om zijn recht op het toen vijandig Friesland te doen gelden) welke Keno zich met de Groningers en Ommelanders vereenigd had, onderdrukt werden, wendden zich nu op hunne beurt tot Holland. De West-Friezen en ballingen uit Ooster- en Westergo, als het schijnt, te Staveren en Sloten, verklaren in 1418 Jan van Beyeren voor Heer te erkennen, en staan hem eene schatting toe, op voorwaarde van bescherming tegen hun wederstanders en onderdrukkers, en handhaving der oude vrijheden, die zij van Karel den Groote afleidden. Hij zond hun derhalve hulp; zij huldigden hem, (zoo wel Groningers als andere Schieringers); en na eenige voor- en nadeelen aan de eene en andere zijde in verschillende gevechten, bracht hij de Groningsche Vetkoopers, die op de Zuiderzee den meester begonnen te spelen, zoo verr, dat zij in den Briel een verdrag met hem kwamen sluiten, (om aan hun naam te beäntwoorden) hem een geschenk van 50 vette ossen brachten, en van het zeeschuimen afzagen. Aldus WAGENAAR en anderen.

Verschillende verdragen en brieven zijn er van de onderwerping, van tijd tot jaar door hen, uit verschillende gedeelten des lands, gedaan, en op den 3 April 1421 is zijn Handvest aan die van Oost-Vriesland of Ooster- en Westergo aan de eene, en hun overgave aan de andere zijde in Medenblik bezegeld, (MIERIS IV, bl. 572, 574) even als met de verdrevenen (*ald.* tot 576); doch het liep nog eenigen tijd eer alles in rust was. In 1421 stelde hij tot Generaal-Kapitein over Oost-Friesland Floris van Alkemade,

verzoende met Otto ten Broek en het nog onrustig gedeelte, waaronder Groningen. Een volkomen zoen tusschen het West- en Oosterdeel van de Lauwers, Werd te weeg gebracht 1 Febr. 1422 (bl. 618-621); maar dit zonder 's Hertogs weten gedaan wordt door hem afgekeurd 5 Februarij (bl. 623), Hij verneemt nog steeds van de oude vijandlijkheden van partijschap (bl. 639), waarin Otto zijn rol speelt (bl. 641). In 1423 bevredigt hij zich met Groningen (bl. 681). Echter men kan niet ontkennen, schoon hij erkend en gehuldigd was, dat zijn gezag daar zeer zwak, en de vereeniging van Friesland met Holland zeer onvolkomen bleef. En hoe kon het anders? -

Maar Jacoba was dan nu getrouwd en Glocester voerde den naam van haar man, en tytelde zich *Graaf van Henegouwen, Holland Zeeland, enz.*; doch de zaak bij den naam te voegen, dit had meer in. WAGENAAR[1] begrijpt dat het wel juist niet moeilijk scheen den Hertog van Brabant van Henegouwen te beroven; maar wel, Jan van Beyeren het bewind van Holland en Zeeland uit de handen te wringen. Ei lieve! waar was hij, toen hij dit schreef, met zijn hoofd? Een usurpateur van de rechten zijner Nicht, dien geen Slotvoogd gehoorzaamde, een verloopen Geestelijke, veracht en verfoeid van de Natie, die om de lieve Jacoba zoo zuchtte, en haar zoo aanbad! wel, niets moest lichter vallen!

Maar Filips van Bourgondie! die zou hem bijstaan, zegt WAGENAAR, want uit het huwelijk van Jacoba met Glocester konden kinderen komen, en hij dacht

1 III Dl., bl. 457.

aan haar op te volgen. - Ei lieve! konden dan uit het huwelijk van Jan van Beieren geen kinderen komen; en zoo het hem om de opvolging te doen was, wie konden hem in den weg staan? de kinderen van Jan van Beieren uit een wettig huwlijk van den bij 't Rijk erkenden en wettig met de leenen verleiden Graaf? of het overspelig gebroed van Jacoba, dat zelfs (naar Kerkelijk noch Wareldlijk recht) niet gelegitimeerd kon worden, en zoo 't al gelegitimeerd wierd, dan nog nooit opvolgen kon[1]? - Zeker was Filip van Bourgondie wijs, hij moest met dat oogmerk, Jan van Beieren tegen zijn, en hem gerust door de r...... t... en haar liefhebber laten verjagen. Zoo zij in Holland Gravin wierd, zoo was zijne opvolging verzekerd en boven alle tegenspraak[2].

Maar Filip van Bourgonje dacht anders. Hij vond zich in zijn geslacht onteerd en beleedigd door 't schandelijk en schaamteloos gedrag van zijn eerlooze bloedverwante. Daar was eene zeer goede verstandhouding en vriendschap tusschen hem en den Hertog

1 (C. 13, §. ult. X. *qui filii sint legitimi*, et ib. DD. etc. 6. cod.)

2 Vid. II F. 26, c. *naturales*, die alles afdoet, de dubin [twijfelingen] die men er tegen oppert, bestaan in bloote verwarring van termen. V. STRYKIUS c. 15, § 41, 42. Die het tegenspraken in Duitschland deden, het in favorem [ter gunste] van lieden die er hen voor betaalden. En in Holland is dit zoo sterk, dat zelfs geen *liberi* NATURALES (nedum adulterini) [geen *in onecht* gewonnen, veel min dus *overspelige*] aan de moeder kunnen opvolgen. (In Vlaanderen is dit anders.) - Zelfs werden bij de Staten van Holland hij 't verlof om van leen te testeeren, die altijd uitgezonderd. Z. DE GROOT *Inl.* 42 D,, N°. 45. Schoon plach PESTEL over dit punt te handelen.

van Bethford (Glocesters broeder,) die in Frankrijk wegens Engeland Stedehouder was.

De betrekking hierdoor ontstaan was door persoonlijke achting en vertrouwelijkheid versterkt; en hoe zij onstaan moest, begrijpt men lichtelijk, als men bedenkt dat het Fransche Hof den Vader van Filips op de schandelijkste en laaghartigste wijze vermoord had, en hij dus genoopt, ja gedwongen was zich met het Engelsch Gouvernement in Frankrijk te verbinden. Ook werd Bedford naderhand (in 1423) zijn schoonbroeder, door Filips zuster (Anna van Bourgondie) te trouwen. Filips in den hoogsten graad eergierig, trachtte zoodra hij den stap, dien Jacoba doen ging, vernam, dit te keeren, door den weldenkenden Bedford; en deze trachtede ook zijnen broeder van dit eerloos schijnhuwelijk af te houden: waar aan men het lang sleepen van de voltrekking moet toeschrijven. Inzonderheid drong Bedford, dat er eerst een wettige ontbinding van Jacobaas huwelijk met Jan van Braband moest zijn, 't zij bij wege van uitspraak des Roomschen, Gerechtshofs, 't zij bij wege van licentie van Paus Martijn: doch schoon Glocester dat instemde, onze Henegonwsche lichtekooi wist hem zoo te verstrikken en te dringen, dat hij eindelijk over alle bedenkingen heenstapte en haar trouwde: daar hij zich dit alternatif voorstellen kon: ‘OF ik krijg er de drie Graafschappen door in mijn macht; OF, ik laat haar zitten, zoo dra 't mij verveelt.’ Alternatif, dat hij niet hebben zou, zoo haar huwelijk met Jan gedissolveerd ware!

Hij was nu Regent van Engeland, en kon dus zeer gemakkelijk over de Engelsche benden beschik-

ken, daar alles hem nog van de hand vloog, en om de Natie nog meer belang voor zijn lief vrouwtjen in te boezemen, had hij haar brieven van inboorlingschap in Engeland doen geven, waar in zij *Ducissa Gloueestria* heet[1]. Hij stak dan in October 1423 met Jacoba naar Calais over, en het was Slachtmaand, wanneer hij met zijn krijgsmacht in Henegouwen trok. Bouchain ontfing en huldigde hem, toen Bergen, en meer steden: Halle echter weêrstond. Men had dezen tocht niet verwacht. Jan van Brabant zelf was in geen tel, maar zijn broeder de Graaf van S[t]. Pol als Regent of Ruwaard trok een leger samen, waar bij Hertog Filip van Bourgondie Vlaamsche en andere benden voegde, om deze aanmatiging tegen te staan. En Jan van Beieren kreeg in Holland en Zeeland den tijd om zich tegen een aanranding van deze Gewesten te wapenen.

Ondertusschen waren er onderhandelingen tot voorkoming van verderen krijg[2]. Het was door Filip en Bedford voorgeslagen, de wettigheid van Jacobaas huwelijk aan den Paus te stellen; het geen Jan van Brabant aannam, en men meende hier te lande, dat Glocester daar in berust had, of zelfs dit insgelijks aangenomen; en hier door was alle toebereidsel om hem casu quo te keer te gaan, achtergebleven. Filip verweet hem dus openlijk (in zijne brieven van oproeping ter heirvaart tegen hem) de kwade trouw hiermede gepleegd. Glocester schreef hem, zulk een verdrag of verblijf nooit aangegaan te hebben.

1 MIERIS IV D., bl. 700.
2 Ibid. IV D., bl. 745.

Filip antwoordt, heet hem dit ronduit *liegen*, en biedt aan deze zijne aantijging in een lijfgevecht tegen hem staande te houden. Glocester neemt dit aan, de lengen retorqueerende, en de dag wordt bepaald, waarop deze twee Vorsten tegen elkander in 't kamp zouden treden; te weten den dag van S^{t}. Joris, zijnde 23 April. - Naderhand heeft Hertog Filip dezen dag en Heilig ook altijd bijzonder gevierd, en zelfs door het instellen van een Ridderorde vereerd.

Vóór den tijd tot het kampgevecht bestemd, werd er tusschen de Engelschen onder Glocester, en Brabanders onder S^{t}. Pol een bestand aangegaan, en Glocester ging naar Engeland. Bedford, dien men tot Kampvechter verkoren had, weigerde ook het te laten voortgaan, dewijl hij er geen termen voor vond, en daar kwam niet van[1]. [Zie de *Bijvoegs*.]

Glocester vertrok, maar liet zijne quasi-Gemalin te Bergen, in de bescherming der poorters, die goed en bloed voor haar beloofden op te zetten. Maar daar was, naar het schijnt, een *mentale reservatie* bij die belofte, namelijk: ‘zoo lang zij geen bescherming noodig heeft.’ De Brabanders hielden zich niet aan het bestand, en daar nu verscheiden steden in Henegouwen zich voor haar echten Gemaal verklaarden, veranderde de zaak weldra. Want niet alleen de Brabanders voor hun Heer, maar ook Jacobaas Moeder trok zich de zaak en de eer van haar huis aan, en sloeg met Hertog Filips de handen in een om het verder schandaal te stuiten.

1 (Gelijk in de XVIde eeuw met Karel de V en François.) [Zie ROBERTSON, *Geschied. van Keizer Karel V*, Ned. Vert. IV Dl. bl. 136.]

Zij kwamen overeen om Jacoba in bewaring van Hertog Filip te stellen en zoo lang te houden, tot er uitspraak van Rome gekomen zou zijn, waarvan haar verbintenis met den Engelschman af moest hangen. Dit bepaald zijnde, werd zij den Bergenaren afgeëischt, en dezen lieten *pro forma* zich met een beleg dreigen, maar hadden geen lust, zich ten genoegen van Jacobaas jeukerigheid te laten doodslaan. Nu was zij verlegen, en schreef uit *de valsche en verraderlijke stad Bergen* zoo zij 't uitdrukt, een zeer *lamentabelen* brief aan haar Humfried, dien zij *haar zeer geduchten Heer en Vader* noemt; ten einde hij haar toch spoedig uit de handen der Vlamingen (Nederlanderen) mocht verlossen, dewijl zij hem anders nooit weêr zien zon.

Of Glocester dit als een groot ongeluk voor zich rekende, laat ik daar, want het geen zij nog aanlokkelijks voor hem had, waren haar Graafschappen, en die vond hij nu dat moeilijker te verkrijgen waren dan hij gemeend had. Maar hoe 't zij, zij kwam aan de hand. Daar zijn punten van verdrag tusschen Filip en Jacoba gewisseld (bij MIERIS bl. 781, in dato 1 Juny), waar bij wordt bepaald of voorgeslagen, *dat zij zich niet mengen sal* mit den Hertoge van Glocester noch mit den Ingelschen, maar die laten sal; *zich in handen van Floris zal overgeven* een dag of een uur; en in Brabant, Henegouwen, Vlaanderen, of Picardyen de uitspraak van den Paus verwachten. Deze geven blijk dat zij trachtte te capituleeren. Maar dit gelukte niet meer: de zaak was te ver gekomen. Zij stelde zich dus aan als te vreden, en bewilligde in de voorziening van hare Moeder en

Oom; gaf zich in de handen van hem, en werd goedschiks naar Gend gevoerd, waar zij in eene betamelijke bewaring bleef, om zich niet weêr of verder te verloopen. Dit duurde op dien voet bijkans een vierdedeel jaars; maar daar men, nu zij zich gewillig in de schuts van Filip had gesteld, den toegang tot haar niet geheel afsnijden kon (dit won de listige feeks daar meê) nam zij Dirk van de Merwede (die in het slot van Geertruidenherg Jan van Beieren zoo lang opgehouden had) in den arm, stak zich in mansgewaad, verschalkte haar wachters, en ontvlood in het begin van September met hem en nog twee Edellieden, Aarnout Spiering en Aarnout van Alburg (zoo men meldt) te paard, naar Antwerpen, en van daar naar Oudewater, Schoonhoven en Gouda, waar zij vrienden vond. Blijd waren de Hoekschen op haar naam den inlandschen oorlog op nieuw te ontsteken. 't Slot van Schoonhoven, door een getrouwen aanhanger van Jan van Beyeren ingehouden, werd belegerd, en moest hij verdrag overgaan, maar schoon er vrij lijf en goed bedongen werd, veroordeelde men *Arnold Beilaert*, of *Beiling* (die zijn eed aan zijn Vorst gehouden had), tot de ongehoorde straf van *levendig in de aarde gedolven te worden*. Of zij met deze Vestaalsche-Nonnenstraf den lieden betoonen wilde, dat zij zeer Vestaalsch was, weet ik niet; maar wel dat niemand ze daar ooit voor aan heeft gezien. *Beiling* kreeg op zijn verzoek een maand tijds om orde op zijn zaken te stellen, en werd op zijn woord van eer ontslagen, om, na verloop van dien tijd, zich ter voltrekking van 't vonnis weder aan te bieden. Hij ging, keer-

de op zijn tijd te rug, en onderging de straf op een molenwerf buiten Schoonhoven. - Dit behoort tot de deliciae [liefelijkheden] der vrouwenregeeringen, maar vooral als zij wellustig van karakter zijn.

Maar die lust in moorden schept, bepaalt zich juist niet bij *juridique moorden*, als dezen. Dat Beilaert dit lot juist aan niets anders dan zijn trouw den Hertog Jan bewezen, te danken had, zal niemand verzekeren, die met GROTIUS weet, dat er *causae justificatoriae* en ook *causae suasoriae* zijn, en dat men de eersten wel luidruchtig uitgalmt, maar de laatsten niet[1]. Naar dezen mag men raden. Doch als kort daarop Hertog Jan van Beieren, door vergift omgebracht, en de oorzaak van dit feit in den duister verscholen gehouden werd, begreep men licht, waar de *causa suasoria* zat. - Hoe zou zij tegen den nu zoo wel gevestigden Jan van Beieren opgemocht hebben, en wat moest van haar worden, wierd hij niet met den meesten spoed uit de voeten geruimd.

Jan van Beieren stierf dan, en wel op den 6 van Louwmaand 1425, vergeven zijnde, door de hand van Jan van Woerden, die Heer van Vliet was en daartoe omgekocht[2]. Of de Hertog, de werking van het vergif ontwarende, hem de bekentenis afdrong, en hem in vier stukken deed kappen, is zeer onzeker, maar hoogst onwaarschijnlijk; maar overal, waar men eene gebeurtenis met blijkbare fabeltjens omhuld vindt, zijn er redenen geweest voor deze omkleeding

1 [GROTIUS, de J.B. ac P.L. II. §. 1, onderscheidt de wettige *redenen* van oorlog, van de geheime *bedoelingen*.]

2 MIERIS IV Dl., bl. 729, 746, 785.

en men vreesde de waarheid. [Zie de *Bijvoegs.*] Dat Jacoba van dit gruwelstuk verdacht was, heeft men nooit kunnen verbergen. - En dat het haar aanhang, en deze alleen, was, die belang in den moord had, en zonder dezen moord zich verloren moest achten, is zeker. Sommigen om haar te ontschuldigen, betichten haar moeder daar meê, maar deze vooral was het niet op wie zulk een verdenken hechten kon.

Filip van Bourgondië.

Jan van Brabant was met Jacoba ingevolge van het verdrag van 1420 door Jan van Beieren als Graaf erkend, en hij Mederegent. Op zijne opvolging viel niet te beschikken: want als Graaf, gelijk hij door 't Rijk verleid was, had hij, geenen zoon of broeder nalatende, geen Erfgenaam, maar onze twee Graafschappen vervielen weder aan 't Rijk: doch hij had de Regeering als *Ruwaard* en *Oir* gevoerd; en was daarbij, sedert 1427, pandhouder geworden[1]. Zijn

1 Zoo zeggen dan ook twee dagen na zijn dood *de gemeene Rade* en Ridderschap van Holland: ‘dat onse lieve genadige Heer, Hartoge Jan van Beyeren - de landen van Holland eñ Zeeland niet [beheert noch beseten heeft in zijnen levenden lijve als Heer der Lands, maar als Regent ende Ruware bij bevele eñ wille ons genadichs Heeren van Brabant;’ gelijk zij dan ook ‘mitten goeden steden van Holland samentlijk overdragen en gesloten sijn, bij onsen genadigen Heere van Brabant te blijven eñ hem goede getrouwe ondersaten te wesen, als wij van rechtswegē (zeggen zij) schuldich sijn te doen, na sulcke hulde eñ eede, als wij hem, voor, gedaan hebben.’ MIERIS IV, bl. 746, 8 Jan. 1425.

naaste Erfgenaam ware zeker Jacoba geweest, doch hij kon over zijne erfenisse bij uitersten wil beschikken, en dit had hij gedaan ten behoeve van Hertog Filip van Bourgondie. Deze derhalve had het *Jus retentionis* dat de pandhouder op' Leen heeft, tot de successor feudalis [Leen-opvolger] de schuld afdoet.

Filips was dus gerechtigd, zich in de possessie te stellen, en de Gewesten op gelijke wijs te beheeren als Jan van Beyeren in deze betrekking gedaan had: en hier meê betwistte hij 't recht van Jan van Brabant niet; en wat Jacoba betreft, ten aanzien van haar persoon was zij onder sequestratie van Hertog Filip, aan welke zij zich facto [feitelijk], maar niet jure [rechtens] onttrokken had; en ten aanzien van haar goed onder de Voogdij haars Gemaals; maar wien men de regeering zijner eigen Landen niet toevertrouwde. Het blijkt dus dat in deze omstandigheden, naar alle gronden, Jan Graaf, Filip Regent van de Landen was, zoo als beide zich dan ook in deze verschillende hoedanigheden deden erkennen.

De Hertog van Brabant kwam derhalve herwaart, en '*wist zoo veel te weeg te brengen* (zegt WAGENAAR, doch daar kon geen het minste bedenken in zijn) dat hij door de Edelen en Steden in Februarij als wettig Graaf erkend werd. WAGENAAR[1] noemt dit huldigen, en men kan het zoo noemen, wanneer de Leen-onderhoorigen, na doode des Leenmans, den

1 III Dl., bl. 465.

Leenheer als onmiddelijk Heer trouw zweeren. Maar hij is zeer verwonderd, dat er bij die huldiging geen gewag van Jacoba gemaakt wordt. Hij verbeeldt zich, dat het was omdat die Edelen en Steden oordeelden, dat zij haar recht verbeurd had, en dat wel NB., omdat zij haar huwelijk met Glocester buiten kennis van die Edelen en steden had aangegaan. Waren er meer *sottises* bij een te hoopen geweest, hij had het gedaan[1]. - Zeker kwam geen vermelding van Jacoba daar bij te pas. Hij was eenmaal als Graaf erkend; had toen Zuid-Holland in leen (en naderhand geheel Holland in pand) gegeven, en de Leenman was dood, en dat Leen aan hem als uitgever vervallen. Of zou men Jacoba daarbij *honoris causa* vermeld hebben? Wat [*enz.*] moet men zijn, om zoo iets te willen! Wat ezel, om het noodig te achten!

Bij zijn weder installeeren als onmiddelijk Heer, gaf hij de verzekering van het geen Jan van Beieren (onder wien de Holl. munt was gebleven) bij zijne huldiging ten aanzien der munt bewilligd had, en verklaarde, dat geen Hoeksche ballingen terug zouden keeren, dan bij bijzondere vergunning van hem

1 Zij zou haar recht *verbeurd* hebben; even of *dat recht* van haar gedrag afhing. - ZIJ, Edelen en Steden zouden daarover *geöordeeld* hebben! Waar van daan die Jurisdictie over haar Gravin? - Zij (Jacoba) zou, als zij zich met iemand te buiten ging, daar aan haar Ed. en Steden kennis van moeten geven! - En die verplichting zou een *lex commissoria* van 't gebied of leenmanschap constitueeren! - En daar wordt dan Ada weêr bijgehaald, even of die ook zoo'n Fransche galanterie had begaan. Is het niet om dol te worden, als men 't leest?

en zijn raad, (en dus *cognitâ causâ* [na voorafgaand onderzoek); 't geen tot 's Lands rust zekerlijk allernuttigst was.

Filip werd dienvolgende ook als *Ruwaard* of *Regent* (want dit waren synonyma[woorden van één beteekenis]) overal, ten zij waar Jacoba meestresse was, erkend[1].

Het is licht te begrijpen dat zij nu niet verzuimde om hulp naar haar *geduchten Heer en Vader*, zoo zij hem genoemd had, te schrijven. Ook wachtte zij daar op: maar Humfried was van den eersten ijver rijklijk bekoeld en kon die ook niet dan traaglijk bijbrengen.

Filip had, naar zijn Erflanden vertrekkende, hier een Stadhouder gesteld, Jacob van Gaasbeck, en deze beschreef heirvaart tegen de oproerige steden (die haar aanhingen). Hij begon met Schoonhoven te belegeren, maar kon het in de eerste zes maanden niet dwingen, en toen deed een opgevolgd bestand het beleg opbreken.

Voor Gouda beducht, dat minder sterk was, stak men van Jacobaas zijde den Ysseldijk door, waardoor Schieland onder moest loopen, maar van den Rhijnkant en de Gouwe kon dit niet baten. Zij vereenigt zich weêr met de Stichtschen, en levert den 21 October (of daaromtrent) nabij Alfen slag aan de Stadhouderlijke benden, die tot beleg van Gouda aantrokken, en behaalt eene overwinning, doch die geene andere gevolgen had; en hier meê liep dit jaar ten einde.

Filip, zekerlijk over zulke krijgsdaden als zijn

1 MIERIS IV Dl., bl. 79.

Stadhouder bedreef, niet al te wel vergenoegd, kwam in Holland, en middelerwijl kwam in het begin van Januarij 1426 eene Engelsche vloot opdagen, die naar Zeeland stevende, waar Jacoba ook haar vrienden had. Glocester had er het bevel over gegeven aan Fitzwater, dien hij ook tot zijn Stadhouder in Zeeland machtigde, maar bleef zelf t' huis. - Een gedeelte van die vloot werd door de onzen onderschept en geslagen, maar een ander gedeelte kwam in Schouwen aan, waar de Hoekschen toevloeiden, en men sloeg zich neer bij Brouwershaven; waar Hertog Filip uit Rotterdam afgestoken hen in een geweldig gevecht deerlijk havende en Zeeland verloste.

Maar Filip kon overal niet te gelijk zijn, en hij werd niet wel gediend. Jacoba maakte, terwijl hij in Zeeland was, Alkmaar te bemachtigen, en belegerde nu met misnoegde Kennemerlanders de stad Haarlem. Dit beleg echter werd opgeslagen, maar bij Alfen viel weder een gevecht voor, waar zij de overhand hield; en - vele gevangenen (quasi onder voorwendsel dat het muiterij was zich tegen haar te verzetten) balddadig ter dood deed brengen. Niet dan van zes of zeven Amsterdammers vindt men aangeteekend, dat zij om 't leven te behouden, haar erkenden, maar kort daarna weder afvielen.

Een verdrag tusschen den Stadhouder, en de stad Haarlem met Alkmaar en Kennemerland en den aanhang daarvan, gesloten, had een eind van het beleg van Haarlem gemaakt, en tevens een bestand van zes weken bepaald. Maar Jacobaas Kennemers schonden dit, en gingen, nu men daarop gerust, tot

geen weêrstand gereed was, heel Holland door plonderen, branden, en vernielen.

Een aantal sloten verwoestten zij, waarvan de Heeren in Zeeland waren; zoo als ook Monnikendam en Enkhuizen voor hen buigen moesten. Hoorn, Medenblik, en Purmerend echter weêrstonden. Hoorn werd belegerd, maar Hertog Filips nu weder in Holland, zond troepen in de stad, die na een hardnekkig gevecht, het beleg opsloegen. Filips verklaarde de voorrechten der Westfriesche steden, waaronder men de dorpen meê verstaan moet, die zeer ijverig tot dat beleg toegeschoten waren, verbeurd, en lei haar een straffe geldboete op, bestaande naamlijk in 123,300 kroonen, binnen zes maanden op te brengen; en een jaarlijksche belasting van vier groten van ieder haardstede.

De Kennemers, reeds te voren met zijn Stadhouder bij wege van verdrag, over hun opstand verzoend, werden om dit nieuwe vergrijp door hem te Amsterdam gedagvaard, en verklaard lijf en goed verbeurd te hebben, doch de Hertog vergenoegde zich met dezen trouw- en eerloozen moordbranderen slechts hun privilegiën te ontnemen; en hun het voeren van alle wapenen te verbieden, behalven eenvoudige broodmessen zonder punten[1]. Alkmaar moest poorten, muren, en vestingen slechten, verloor stads rechten en werd een open dorp; en moest; behalven zijn opbrengst in de boete, de drie daar om gelegen sloten weêr opbouwen. Hierbij werd gevoegd de keur aan den Hertog van TIEN *personen*,

1 Men zie hier weèr de [*enz.*] van WAGENAAR, bl. 475.

om zijn wil meê te doen (een uitstekend middel van dien tijd; dikwijls streng ten uitvoer gelegd om individuëelen schrik te verwekken), maar waarvan hij geen ander gebruik gemaakt heeft, dan om hen in vrees te houden. Haarlem en Hoorn daartegen werden edelmoedig beloond, en Hoorn kreeg een slot ter verdediging, 't geen haar ligging midden in dat woeste en woelige land zeer noodzakelijk maakte. Intusschen is het klaar, dat, bij de onbegrootbare schade van die Kennemersche brand- en moordtocht in een staat van vrede gedaan, ook nog groote kosten door den Hertog gemaakt waren, die een nieuwe bede vereischten; deze echter was niet hooger dan 22,000 guldens; waarin het aanmerklijk is dat Amsterdam slechts ƒ 3 droeg tegen ƒ 5 die Haarlem en ƒ 4¼ die Delft opbracht. Dit geld strekte alleen ter betaling van de soldij der 1500 vreemde knechten, die hij tot demping diens moedwils voor zes maanden in dienst had moeten nemen.

Hoe zeer Jacoba zich reeds geheel Holland en Zeeland onderworpen waande, viel het geheel anders uit, en de woelingen van haar aanhang hadden tot niets anders gediend dan om Hertog Filips te volkomener in het bewind te vestigen. Hij trok in Julij en Augustus de Hollandsche steden door, en werd overal met die hartelijkheid, die zijn goed en beminnelijk karakter verdiende, en hem den naam van *den Goede* deed geven, ontfangen. De Hoekschen beproefden nog te water een inval in Enkhuyzen, waar zij op een middag, terwijl men gerust aan tafel zat, meer dan honderd burgers oplichteden, en vervolgens balddadig onthoofdden; maar het

diende niet dan om 't afgrijzen voor hun te vermeerderen.

Het is der moeite waardig, WAGENAAR hier bij na te slaan[1], zoo men van den duivelenaart der Hoeksche partij die hij aanhangt, een recht denkbeeld wil vormen. 't Is de Duivel zelf tegen 't licht der blijkbare waarheid aangrijnzende, met een Amsterdamsche Burgemeesterspruik op den kop, en met de staart (als een bandrekel die zich bep... heeft) tusschen de beenen getrokken! - En zulke duivelen hebben in Holland den eenvoudigen burger zijn Historie geleerd!

Jacoba zag nu weder haar gezag tot de drie steedjens bepaald, waar zij eerst ingenomen was, naamlijk Gouda, Schoonhoven, en Oudewater. Echter hield ook Zevenbergen, op Brabantschen grond gelegen, als bezitting van Gerrit van Strijen, haar zijde. Filip nam dit steedtjen in April 1426. Nu moest het Gouda gelden, waar zij zich persoonlijk bevond. De hardnekkigheid en moedwil van hare partij dwong den Hertog de vreemde bende van 1500 man nog zes maanden aan te houden, en dus te betalen; hierover ontstond hier en daar beweging, waar de Hoeksche geest onder woelde. Te Delft kostte dit het leven van den Schout in een oproer. Een en ander werd gestild, gestraft of geboet, en alles schikte zich.

De bewegingen waarvan wij gewagen, zijn tot het jaar 1427 te brengen. En dit zelfde jaar werd de uiterlijke aanspraak van 't hoogste Geestelijk Ge-

1 III Dl., bl. 478, 479

rechtshof over Jacobaas huwelijk gedaan. Dat bij dit vonnis, 't geen wij boven hoofdzakelijk gemeld hebben, maar niet volkomen onder 't oog hadden, het verbod was uitgedrukt, van, ook na den dood van haar gemaal, geen huwelijk met den overspeligen Glocester aan te gaan, gelijk het Kerklijk en Wareldlijk recht medebrengt, spreekt van zelfs, en moest er een noodwendig ingrediënt van uitmaken. Maar de e.......... WAGENAAR vertelt ons met zijne A............ onbeschaamdheid, dat dit een zeer ongewoon bevel was, 't geen ten bewijze strekt hoe veel Filips bij den Paus vermocht, en ten zijnen behoeve NB. *verworven* wierd. Kan men schaamteloozer uitdenken, en is het deksel de pot niet waardig? (dignum patella operculum!)

Jacoba beriep zich op eene Kerkvergadering; die misschien over 100 jaren gehouden stond te worden[1], of (zegt WAGENAAR om toch zich-zelv' in domheid gelijk te blijven) *ad papam melius informatum*[2] (hij was het maar al te wel, voor dat ondier), 'of *op een andere wijze*,' zegt hij, 'want hij vindt het niet uitdrukkelijk gemeld.' Misschien was het aan WAGENAAR-zelf; ten minste die beslist anders, en daar is zij zekerlijk zeer meê gebaat. Het ongelukkige van dat alles was maar, dat een Kerkvergadering, die nog niet bestond, - een Amsterdamsche Secretarijklerk, die eerst over 300 jaar op zou

1 (Daar werd er in 1431 reeds weder eene gehouden, doch dit was niet te voorzien, en het had, even zoo wel, 100 jaar kunnen duren.)

2 [Op den Paus-zelf, 'beter onderrigt zullende zijn.' - (De formule om revisie te vragen, van den Rechter-zelf die het vonnis gewezen heeft.])

staan, geen Mandament met inhibitie konden verleenen; en dus, *provoceeren* baatte hier niets. Zij was wel genoeg in de wol geverfd, om evenwel hare overspelige gemeenschap openbaar voort te zetten, maar Glocester had toch nog eenig aanzien te bewaren, en zei haar de dienst op. En zeker! 'die tijding trof haar diep.' - Hij had ook reeds een ander liefjen sints lang aan de hand, waar Jacoba wel niet kiesch genoeg was om zich over te storen, maar daar hij zich beter bij hevond, en dit trouwde hij. 't Was Eleonore Cobham, die door hare heerschzucht zich hatelijk gemaakt hebbende bij het bewind[1], wanneer het Regentschap van Glocester ophield, zich een schandelijk vonnis op den hals haalde, dat eenige jaren daarna een beschuldiging tegen haar man, die in de gevangenis omgebracht werd, ten gevolge had. Hij-zelf werd beklaagd, en was van geene goede hoedanigheden ontbloot.

Of het afgesproken was, stierf nu Jan van Brabant, haar man, op den 17 April 1427, en zij was derhalve nu wederom Weduw, en kon te vrijer naar een ander omzien. Zoo zeer zij in de engte gebracht was, gaf dit moed. Willem van Brederode had een vloot op de Zuiderzee, waarmeê hij veel

1 (In 1428 kwamen de Wijven van Londen met zekere Mistris STOKES aan 't hoofd in 't Parlament stuiven, en gaven scherpe brieven van verwijt en aandrang aan Glocester, de Aartsbisschoppen en andere Lords daar vergaderd, over, dat Glocester zijn vrouw Jacoba niet uit haar gevangenis (*her grievous imprisonment*) verloste, en in 't openbaar met een ander overspelig wijf leefde, *contrary to the law of God, and the honorable estate of matrimony*. Zie 't Extract bij SOUTHEY achter *Joan of Arc*. I Vol. p. 225.)

kwaad deed; Texel in haar belangen had overgehaald, en op Wieringen vlamde; en het werd tijd, dat daar tegen voorzien werd. De aan 't water gelegen steden van 't tegenwoordig West-Vriesland met Amsterdam rustten eenige gewapende vaartuigen tegen hem uit, en daar viel nabij Wieringen een zeeslag voor, waarbij Brederode met zijn meeste volk, dat niet in 't gevecht omkwam, gevangen werd genomen. En daar het tijd was om eens represaille tegen 't kwade wijf te gebruiken, werden er 84 van de meest schuldigen te Enkhuizen onthoofd. Brederode werd niet dan door zijn hooge geboorte verschoond. - Dit was voor Jacoba een donderslag, en nu wachtede zij, als onmisbaar, in Gouda belegerd te worden; waartoe ook inderdaad aanstalte gemaakt werd. En in de lente (want de winter had het inschepen van de benden uit Sluis in Vlaanderen opgehouden) trok Hertog Filip ook werkelijk aan, tot dat einde. Zij zag geenen uitweg, en haar Hoeksche vrienden verlieten haar. Zij moest zich dan onderwerpen, en de Hertog liet zich welgevallen een verdrag en zoen met haar aantegaan, beter dan haar gedrag haar had laten hopen. Dit verdrag werd gesloten op den 3 Julij 1428.

't Spreekt van zelf, dat zij in het vonnis tegen haar gewezen berusten moest, en van alle bewegingen daarover die niet dan haar nog verder schandvlekken konden, afzien.

't Is desgelijks klaar, dat haar de naam en tijtel van Gravin niet ontnomen kon worden, die haar eens toegestaan was. - Maar

Zij mocht zich niet weder in een huwelijk begeven, dan met toestemming van haar Moeder, van

Hertog Filip, en de drie Staten van haar Landen[1]. Een gevolge der Curatele die zij zich door haar wangedrag op den hals gehaald had, en van de uiterste noodzakelijkheid was. En hier bij werd de poenaliteit gevoegd, dat zij, nu voor alsdan, de onderdanen van alle gehoorzaamheid jegens zich ontsloeg, ingevalle zij zich tegen dit punt vergreep.

Filips werd door haar erkend voor Ruwaard en Erfgenaaam harer landen, en hem werd de Regeering geheel overgelaten, tot dat zij, met de toestemming evengemeld, hertrouwd zou zijn.

In de aanstelling der Raden ter Regeering zou Jacoba er drie benoemen, Filips de zes overige.

De beden zouden voortaan voor ⅔ tot aflegging van oude schulden aangewend worden, ⅓ tusschen Filips en Jacoba verdeeld worden; andere inkomsten van toen af, aan haar uitgekeerd worden, na aftrek van de wedden der amptenaren en onkosten.

Over de nalatenschap van Jan van Beieren, zou door goede-mannen, uitspraak gedaan worden.

De wederzijdsche ballingen worden hersteld, gevangenen losgelaten (weinige gevallen uitgezonderd), en de schaden gecompenseerd: - maar die schuldig bevonden zouden worden aan de dood van Jan van Beieren worden van alle zoen uitgesloten.

De Hertog van Gelder en ook (des begeerende) de Bisschop van Utrecht [worden in de vrede begrepen].

1 't Geen WAGENAAR hier aanmerkt ter verklaring van de drie Staten is juist. - Ook dat hem nu de naam van *Staten* 't eerst voorkomt, bl. 486. - Maar dat hij er bijvoegt '*als Leden van Regeering*,' is de oude domheid. Zie KLUIT, *Staatsreg.* IV Dl., bl. 367.

De veete tusschen de twee partijen wordt verzoend, en alle verwijt daar over, ook het noemen van Hoeksch en Kabiljaauwsch, wordt bij strafgebod opgeheven.

Ingevolge van dien trok Filips met haar door Holland en Zeeland rond, en werd daar als Ruwaard en Erfgenaam gehuldigd, waar van zij, als Gravinne, hem ook brieven bezegelde; en zij begaf zich te Goes in Zuid Beveland ter woon, welke stad haar altijd genegen geweest was. - De Regeéringsraad werd aangesteld, de Hertog veranderde de Stedelijke magistraten, en stelde Frank van Borselen tot zijn Stadhouder; en vertrok toen naar Vlaanderen.

Terwijl dit alles in Holland gebeurde, was er in het Sticht van Utrecht vrij wat omgegaan. Na 30 jaren regeerens was Bisschop Frederik van Blankenheim in 1423 overleden, en de verkiezing van een opvolger viel op Rudolf van Diepenhout, Kanonnik van Keulen. Maar de Paus Martijn V wilde geen Bisschop bevestigen, maar zelf verkiezen. De Utrechtsche Geestelijkheid verdedigde haar recht en gebruik vruchtloos. De Paus stelde Raban, Bisschop van Spiers, op den Utrechtschen zetel, maar deze vreesde voor de verdeeldheden en stond zijn recht af aan Zweder van Kuilenburg, Utrechtschen Domproost, die bij de verkiezing van Rudolf, na hem de meeste stemmen gehad had, en nu (schoon niet dan met moeite, en mediantibus nummis [voor geld]) 's Pausen bevestiging kreeg. De Geestelijkheid der Hoofdstad ontfing en erkende hem ook. Maar het overige van 't Sticht

wilde Rudolf behouden, en verzettede zich tegen des Pausen aanmatiging. Martijn, zeer gestoord, deed de Utrechtsche plaatsen, waar men Zweder niet erkende, in den ban; waar door in eenige kerken alle dienst geschorst werd, terwijl zij op andere, waar men minder ontzag voor den Heiligen Vader had, voortging.

Maar Zweder liet het bij de Pausselijke banpijlen van uit de verte niet blijven; hij trok ook het zwaard. Hij bemachtigde het slot ter Horst, en dwong Amersfoort, Rheenen, en voorts Utrecht, hem als Bisschop te ontfangen en aantenemen. In Augustus 1425 deed hij zijne intrede in Utrecht, waar Rudolf (kort te voren) uit geweken was, en schoon hij beloofd had geene ballingen met zich te zullen laten inkomen, (als waar van groote bewegingen te voorzien waren) volgde echter een zoodanige sleep van die, in zijn gevolg, dat er oogenbliklijk een opschudding ontstond, waar bij een Burgemeester der stad vermoord werd. Hij pleegde straks velerlei geweldenarijen, zoo men wil, sprak wekelijks den ban en den vloek over zijn mededinger Rudolf uit, en verbond zich met de Kabiljaauwschen in Holland, stond Amersfoord aan Jan en Willem van Egmond af, die hem in maagschap bestonden, en verbond zich naderhand ook met Hertog Filips, die Rudolfs aanhang, en de vrienden der Hoekschen in 't Sticht, met de wapenen aantastte.

Een samenspanning ten behoeve van Rudolf dreef Zweder, in 't volgende jaar, ter stad uit, en beide het Over- en Neder-Sticht viel hem af. Hij vestigde toen den stoel van zijn Bisdom te Dordrecht, en

bleef (over het geheel genomen) van de Kabiljaauwschen erkend: terwijl Rudolf daartegen, die als Postulaat, Ruwaard, en Beschermer, van het Bisdom werd aangenomen, (gelijk men denken kan) de vriend der Hoekschen moest worden, en zich met Jacoba verbond.

Hertog Filips belegerde Amersfoort, en dit beleg duurde tot in den zomer van 1428. Die van Amsterdam leiden een groot oorlogschip in den mond van de Eem, om aan de belegerden den toevoer te water af te snijden, en de Haarlemmers met hun, en de Hoornschen bemachtigden Bunschoten en voorzagen het leger des Hertogs, van over de Zuiderzee. Men brak het heleg echter op en sloot een bestand met Rudolf in dit jaar, en dit bestand werd van tijd tot tijd verlengd, of vernieuwd, tot in den aanvang van 1430 vrede gemaakt werd, waar bij de Bisschop Postulaat of Ruwaard aannam, met de Magistraten der Stichtsche steden, den Hertog een halve mijl buiten Utrecht te gemoet te gaan, en aldaar knielende om vergiffenis te smeeken, waarna men hem, Hertog, met kruissen en vaandelen zou inhalen, en zijn banier drie dagen achtereen op de poorten van Utrecht, Amersfoort en Reenen zou staan. - Hij drong echter op de uitvoering niet, te vreden zijnde dat hij 't recht had; en dit was geheel in zijn aart.

Eugenius de IV die in 1431 den Pausselijken zetel beklom, bevestigde Rudolf als Bisschop. Zweder, om hiertegen herstel te zoeken, trok naar Bazel, waar een Kerkvergadering gehouden wierd, die te Pavia beroepen, en daarna naar Sienne verlegd,

nu hare zittingen in Bazel vervolgde, en tusschen welke en dezen Paus een groot misverstand was, dat echter bijgelegd werd. Gedurende dit misnoegen achtte hij die bevestiging wel te kunnen doen intrekken, maar hij overleed daar. Die van zijnen aanhang kozen toen Walrave van Meurs, en daar het Concilie van Bazel steeds voortduurde, werd Paus Eugenius in 1439, na nieuwe geschillen afgezet, en Felix V trad in zijn plaats, en bevestigde dezen, die dan ook te Dordrecht zijn zetel hield, en in 1456, zonder ooit eenig gezag in het Sticht geöefend te hebben, overleed. Zoo veel van de Stichtsche zaken.

Het behoort tot de regeering van Willem VI. dat in 1416 het eerste groote Haringnet gebreid is, en sedert die epoque de grootere schepen, die men Buizen noemt, ten Haring gevaren zijn. Dat het *kaken* reeds omtrent een eeuw vroeger door Willem Beukelszoon van Biervliet is uitgevonden, behoefde als te overbekend niet geroerd te worden, ware 't niet dat men van dit uitvinden zich een geheel verkeerd denkbeeld maakt. Hierdoor is er nu onlangs eene nieuwe nationale twist tusschen de Nederlanders en de Franschen over die uitvinding ontstaan, welke laatste aan Beukels zijn roem betwisten, en zeer wel bewijzen ('t geen zonder hen ook zeer wel bekend was) dat lang voor Beukels, de haring, het haringzouten, en haring in tonnen te pakken en te verzenden gebruiklijk, en een voorwerp van koophandel was [Zie de *Bijvoegs*.] - Wij mogen de uitvinding der Drukkunst daar bij stellen, die men in 1428 of 1440 stelt en te Haarlem aan Laurens Koster toege-

schreven, door Duitschland aan hem betwist is, en nu 300 jaren en meer een nationaal geschil opleverde, schoon het oudste boek dat bestaat, de *Codex argenteus*, en de bullae aureae of gouden brieven der Grieksche Keizeren van den vroegsten tijd af, desgelijks gedrukt zijn. Het is licht deze geschillen te doen ophouden, en te toonen dat beide partijen gelijk en ongelijk hebben. Waarvan afzonderlijk! [Zie de *Opheld. en Bijvoegs.*]

Het behoort desgelijks tot dezelfde regeering van Willem een herinnering te doen aan het groote verbond der koopsteden in Europa, dat zich allengs begon te vormen; maar het was in het jaar 1418 en dus onder Jan van Brabant (of zoo men 't gewoon is te noemen, onder Jacoba) dat hun zoogenoemd *Hans-ee* (of groot verbond) in volkomen stand werd gebracht, en onze Hollandsche steden Dordrecht, Haarlem, en Amsterdam, daar in toetraden, zoo als ook de drie Overijsselsche Hoofdsteden. Uit Gelderland voegden zich Nijmegen, Harderwijk, en Zutfen, daarbij. Het werd dus tot 46 gebracht. [Zie de *Bijvoegs.*] Dit verbond betrof eenige nuttige overeenkomsten omtrent de regelmatigheid van den handel en zeevaart, maar waarbij er ook eenige waren van verder uitzicht, en die, zoo het verbond ooit de kracht had gekregen, waar het vatbaar voor was, de algemeene Koopmansdwingelandij ruim vier eeuwen vroeger had doen ontstaan, en zeker met ongelijk grooter geweld en nog erger gevolgen, dan zij sedert gehad heeft, nu zij zich meer middelijk en gemaskerd vestigde. [Zie de *Opheld. en Bijvoegs.*]

Ondertusschen ziet men dat zij reeds zich aanma-

tigden lijfstraffen te zetten, zoo wel als mindere persoonlijke straffen: - en, schoon zij een uiterlijk wilden bewaren van eerbied voor stedelijk gezag (Vorstengezag kwam in geen aanmerking), zoo werd aan de kooplieden een plicht van *resistentie*, en een overgezag boven de Magistraat opgelegd en toegekend, en gesanctioneerd.

Jacoba (om tot haar weder te keeren) bracht nu sedert de helft van het jaar 1428, haar tijd door, zoo zij kon, niet kunnende, zoo zij wilde of wenschte. 't Viel haar hard zonder man te zijn in een nog zoo bloeienden leeftijd, en hoe zou zij tot een huwelijk geraken? Tot een echt naar haar geboorte en rang, was de weg haar volstrekt gesloten door eene zulke beruchtheid, als de vrucht van haar eerloos gedrag was, en tot een ongelijk huwlijk, beleedigend voor haar maagschap, zou deze nooit toestemming geven. Haar dartele en wufte aart dreef haar tot het zoeken van uitspanningen en vermaken onder Burgers en Boeren, in wier feesten zij deel nam, en gemeenzaamheden, welke een Vorst of Vorstin bij die klasse bemind maken, zoo wanneer zij het blijk van toegevendheid, of (in den eigen zin des woords) van *genadigheid* dragen, (d.i. *condescendence*), maar die dan, als zij tevens een smaak voor zoodanige laagen nietigheden verraden, de algemeene verachting na zich sleepen. Het gemeen lachte daarover; zij die boven 't gemeen waren, haalden de schouders op, en toonden medelijden; en wie van den Adel haar nog aangehangen had, verwijderde zich van een vrouw, die nog hare waardigheid niet wist te

bewaren, maar de spot van de Natie wierd. Hare inkomsten bovendien, dropen haar door de handen in de veelvuldige verkwistingen en frivoliteiten waar zij aan overgegeven was; en hare oude vrienden werden 't moe, zonder eind, zonder vrucht, en zonder eenig uitzicht op teruggave of vergelding, het hunne daarbij op te zetten; en zij verwijderden zich van eene vrouw, over wier spoorloosheden zij zich eindelijk schaamden. Niemand bekreunde zich harer meer, en niemand zag naar haar om, dan alleen de Stadhouder, wiens opzicht zij bijzonder was aanbevolen. - Deze, een man van een zwak en week karakter, die haar reeds van tijd tot tijd groote sommen had opgeschoten, zag haar met deernis en deelneming, in zoodanig een staat van verlatenheid kwijnen, sprak haar moed in, ondersteunde haar op nieuw met geld, en er ontstond een vertrouwlijkheid tusschen haar beide, die verder gevolgen had. Het was ook inderdaad een zeer belangwekkend en aandoenlijk voorwerp, een Vorstin van die afkomst en stand, door geboorte en huwlijk met de eerste Koninklijke huizen vermaagschapt en bestemd (naar het scheen) een der eerste thronen der wereld te bestijgen; en daarbij niet misdeeld van een uiterlijk dat veel inboezemde, in een zulken toestand vervallen, dat zij in tranen wegsmolt, en zich over alles zoo wel als over haar eigene wuftheid, losheid, en onberadenheid hevig beklagende. En geen wonder dat dit hem het hart trof. - Hij zelf was een welgemaakt man van een edel voorkomen, en wiens omgang zeer geschikt was het hart ook van een minder lichtgeroerde vrouw dan Jacoba te winnen. Zijn gedrag jegens

haar boezemde haar dankbaarheid in, en die dankbaarheid *bij haar*, bracht, even als het medelijden met haar ongeluk *bij hem*, een verknochtheid voort, die men in zulk een geval dan vriendschap heet, maar zeer spoedig haar waren aart openbaart.

Lang had zij hem op alle mooglijke wijze aangemoedigd en aangelokt, wanneer zij zich eens op een ontbijt bij hem op een zijner lusthuizen noodigde. Hij nam die gelegenheid waar; versierde de kamer met willigen-takken, en tusschen twee willigen-takken telkens de letter D, en geleidde haar derwaart naar het ontbijt[1]. Zij van hare zijde was zeer beminlijk; zij beschouwde de zaal met veel aandacht, prees zijn smaak, zijn *elegance*, en vroeg met een dartelen lach, en dat half onnoozel, half schalksche abandon dat een Fransche coquette zoo schoon weet te veinzen, wat die versiering van *willige* en *D*. toch beteekende? Hij aarzelt, valt haar te voet, en zegt: ‘wat anders dan het gevoel van geheel mijn hart: *dijn willige dienaar*.’ De liefdesverklaring was geschied; zij stort in zijn armen, en zij zijn het eens. Fluks om een Priester gezonden! en Jacoba heeft weêr een man!

Een zoo ongelijk huwelijk als dat van eene Koninklijke weduw met een bloot Edelman, was van de soort niet, om de toestemming of goedkeuring van fiere Bourgondische loten, als haar Moeder en Oom, op te vragen, of zelfs door eene Natie, wier Adel Arkels en Egmonds onder zich telde, erkend te

1 ('t Oud gebruik van dergelijke versieringen bij feesten. CATULLUS, ons palmknopen etc. de vredesluiting te Munster.).

worden. Het moest dus een diep geheim blijven. - Maar hoe kon het dit? - 't Duurde niet lang, of de kwijnende, vervallen, en steeds meer en meer verslensende look op, en herjeugdigde derwijze, dat het ieder in 't oog blonk. Borselen van zijne zijde gevoelde zich thans de gemaal van een Vorstin, en door haar, aan de voornaamste Koninklijke huizen verwantschapt, en dit vloeide op geheel den man in. - Men zag de verandering in beide, en had ten eenemaal verstandeloos moeten zijn, om niet spoedig het raadsel te ontwinden. De zaak kwam tot Hertog Filip, en daar was geen ontkennen aan. Zijne verontwaardiging was groot, en zijne eerzucht niet weinig door de affiniteit met een Edelman als Borselen gekrenkt. - Wat haar betreft, zij was volgens het verdrag van 1428 met dit dolle huwelijk van alle hare Staten vervallen, en hare onderzaten waren van hunne trouw en gehoorzaamheid aan haar ipso facto ontslagen, daar was geenerhande plooien aan. - Borselen had zich aan het uiterste misbruik van het vertrouwen van zijnen Vorst, en dat wel, in de allertederste zaak, schuldig gemaakt, en zijn vermeten was niet minder dan gekwetste Hoogheid.

Niets anders derhalve kon deze voor zijn attentaat, dan de doodstraf; zij, dan eene strenge en eeuwige gevangenis voor den hoon, hare geheele maagschap aangedaan, wachten; en geen Vorst ter wareld zou het misdrijf lichter gewroken hebben. Filip, de altijd goede Filip-alleen, kon ook hier zijn verkregen bijnaam bewaren door eene genoegzaam voorbeeldelooze inschikkelijkheid. Hij schonk haar de aanzienlijkste der heerlijkheden, Voorne met Tholen en

Zuidbeveland, en tevens de tollen van Holland en Zeeland. - Hij vereffende (om de eer van zijn geslacht) zoo veel hij mocht, de ongelijkheid van het huwelijk, dat, na Kerkelijke rechten voltrokken zijnde, niet dan door de dood te scheiden, en volstrekt niet te vernietigen was, door hem tot Grave van Oostervant te verheffen, een tytel en gebied, welke Jacobaas broeder, indien zij er een had gehad, gevoerd en bezeten zou hebben, en waardoor derhalve de afstand (wel niet van geboorte, maar ten minste van rang) eenigermate weggenomen wierd. En het huwlijk van den nieuwen Graaf van Oostervant met de dochter van Hertog Willem den VI bekend zijnde, vereerde hij hem nog met de Ridderorde van 't Gulde Vlies, die hij, ter gelegenheid van zijn eigen huwelijk met de Princes Izabella van Portugal in het jaar 1430 had ingesteld. - Men oordeelde het geraden, om (zoo veel doenlijk) haar aanzien nog eenigzins te bewaren, aan den overgang van het Graaflijk recht de uiterlijke form van een afstand van hare zijde te geven, waarvan dan de brief op den 12 April 1433, met voorgeven van motiven van haar te groote zwakheid als vrouw tot zulk eene regeering, het nut en de welvaart der Landen die 't vereischen, en de liefde voor haar zoo na verwanten broeder Hertog Filip, werd opgemaakt; en het reeds heimlijk voltrokken huwlijk, werd dan, om het zelfde *decorum* [fatsoen] te betrachten, nogmaals en als toegestemd door Hertog Filip, in het openbaar te S^t^. Maartensdijk in haar heerlijkheid Tholen met de kerklijke plechtigheden in statie voltrokken en ingezegend, ingevolge de regel des rechts: *quae*

abundant, non nocent[1]. Zoo dat onze Jacoba, om drie mannen te hebben, vijfmaal getrouwd is. Dat zij dezen haren derden Gemaal recht lief had, daar is geen twijfel aan. Zij noemt hem ook dikwijls *haren lieven en̄ zeer geminden geselle en̄ witachtigen beddegenoot*, tot wien zij *sonderlinge liefde, rechte minne en̄ volcomen jonste mit aller harer herten* is *dragende en̄ hebbende*. Zij stond hem ook, ten bewijze daar van, de heerlijkheid van Voorne, met den Briel en Goêreê af, ook het Houtvesterschap van de wildernissen in Holland, welke Filips haar desgelijks verleend had.

Hoe zeer met dat alles dit huwelijk Hertog Filip tegen de borst was blijkt daar uit, dat hij nooit den naam heeft willen hebben van het toetestaan; maar op den 9 December 1433 haar in algemeene termen alleen vergunde te trouwen wien zij zou goedvinden, mits geen vijand van hem, en mits innemende den raad van drie zijner Raadsheeren ten hove, daar genoemd. Na 't welke deze drie Raadsheeren dan raad en toestemming geven, dat zij huwt aan Frank van Borselen, den 27 Januarij 1434[2].

Van Margreets toestemming tot dit huwelijk, schoon zij nog veel later geleefd heeft[3], blijkt niet. Integendeel wordt in de huwlijksche voorwaarde[4] het huwelijk gezegd ‘bij *toespreke* van SOMMIGEN *onse*

1 [‘Baat het niet, het schaadt niet.’ - Aanspeling op den regel en spreuk van het Rom. Recht, L. 94. *D. Reg. Jur.* L. 32, § 6. D. *de auro* etc. *leg.*]
2 MIERIS IV Dl., bl. 1028, 1029.
3 MIERIS IV Dl.. bl. 1040, 1064.
4 MIERIS IV Dl., bl. 1032.

vrienden eñ magen, geraempt, gedadingt, gesloten, en overdragen te zijn;' waar de Moeder vooral genoemd had behooren te worden.

Vergelijke men nu bij een gedrag zoo toegeeflijk, zoo meêgaande en zoo weldadig, en nog veel weldadiger en milder in giften dan wij hier hebben uitgedrukt, de lasteringen en valschheden door WAGENAAR (of zeggen wij liever bij WAGENAAR, want hij is er de eerste autheur niet, maar slechts de naschrijver van, en versiert het alleen met zijn Amsterdamsche klerks-pen) over deze zaak tegen den *goeden*, en met nadruk *goeden* Filip uitgebraakt, wie is er, wiens bloed koel kan blijven. Dat WAGENAAR zich de affiniteit met zijn nicht tot groote eer zou gerekend hebben; dat hij 't aardig en lief zou gevonden hebben, zoo een nicht openbaar voor hoer speelde, en de wareld met het gerucht van haar eerloosheid vervulde; dit mag hij en die hem gelijk zijn toegegeven worden op al het overige dat men hun toegeeft: maar dat men een der beste Vorsten, wiens braafheid, zachtmoedigheid, billijkheid, en grootmoedige goedheid, wiens geheele leven in vergeven, verzoenen, en weldoen bestaat, met rekels-tanden verscheurt, om zulk eene verachtelijke lichtekooi, die alle ondeugden in zich vereenigde, de schandvlek van haar geslacht, kunne, en volk, zijn stinkende lof toe te zwaaien, dit behoorde door al wat eerlijk was, ter harte genomen te worden gelijk het verdient.

Wij hebben gezien, hoe hij (Filips) in alles haar eer en aanzien door de best mogelijke wendingen aan de zaak te geven, heeft trachten te bewaren, en

de zaak, *quae, facta, infecta fieri non poterat*[1], welke hem tot de strengste handelwijze gerechtigde, in een plooi te brengen, die het aanstotelijke zoo veel mooglijk, verminderde. Wij hebben gezien hoe hij haar, die alles verbeurd had, persoonlijk en in haar man met giften verrijkte, van goederen en waardigheden, de zijnen toen hij ze gaf en die 't apanage van Koningskinderen waardig waren; en hoe hij haar zelfs de eer liet van quasi af te staan, 't geen het hare niet meer was, onder verbloemde motiven die haar schande bewimpelden. Maar alles is vol van nieuwe giften en gunsten van hem. Zoo liet of gaf hij haar buiten Borselen, en het geen straks gemeld is, het Land en Ambacht van 's Gravenzande, van Maasland, van Vlaardingen, met de hooge, lage, en middelbare heerlijkheden; en de plaatse van Leerdam, het land van der Lede, van Schonewoirde, Nieuwborg, Ouddorp, S^t^. Pancras, Coedijk, Graft, Schermer, Ursem, met al den aanhang daaraan vast. De stichtingen die zij gedaan had, de gunsten die zij bewezen had, liet hij in kracht, en bevestigde ze, waar het gevergd werd. In der daad de toegeeflijkste vader had zijne eenige dochter bij zulk een gedrag niet zachtmoediger kunnen handelen; en dit is door tijdgenooten en nageslacht ook erkend geworden. Niettemin werd er kort na dezen overgang der Graafschappen, een Henegouwer gevonden, Egidius van Postel genaamd, die een toeleg maakte, om den den Hertog op de jacht verraderlijk dood te schieten, die van het feit overtuigd dan ook met het

1 [Die, eenmaal gedaan, niet ongedaan gemaakt kon worden.]

zwaard gestraft en vervolgens gevierendeeld werd. Daar de booswicht aan 't Hof van Margrete, Jacobaas Moeder, was groot gebracht, ging haar de spraak na, van dien moord besteken te hebben[1], vooral mede, omdat zij zich inbeeldde dat hij haar dochter wel een voeglijker huwelijk had kunnen beschikken, waarbij zij haar stand behouden had; en van toen begonnen zijne vijanden hem heerschzucht en eigenbaat toe te schrijven, vooral na dat de dood zijner zuster hem met den Hertog van Bedfort in onmin gebracht had over aanspraken die deze op het recht zijner Gemalinne meende te mogen gronden.

De uitgestrektheid der bezittingen, door die zijner betrekkingen in eenige jaren ontzachlijk vermeerderd, wikkelde hem in aanspraken over opvolgingen, lijftochten, pandschappen, schulden, en rechten in menigte, gedeeltelijk tegen hem persoonlijk ontstaan, en grootendeels reeds tegen de vorige bezitters gevoerd, en met die onvereffend gebleven, of door transactien afgedaan, maar die men nu ex post facto weêr breken wilde, met weêrophaling van reeds vergeten of uitgestorven geschillen. Sommigen dezer aanspraken waren van de uiterste ongerijmdheid; ten aanzien van anderen onderwierp hij zich aan scheidslieden, of aan de gewone gerechtshoven. Maar te vergeefsch waren de gewijsden in zijn voordeel; die *ongelijk* kreeg, bleef zich *verongelijkt* achten, en van het Hollandsche spreekwoord: ‘die zijn proces verliest, mag zes weken lang op partij en rechter schelden,’ werd gebruik gemaakt niet alleen, maar

1 HEUTER. *Verburg*, L. IV, bl. 89.

ook WAGENAAR[1] vermeet zich de gewijsden van den Raad van Holland daaromtrent even als die van het Hof van Rome te reformeeren.

Het is onmogelijk, alle die geschillen hier op te vatten, en zelfs ontbreken er ons de bescheiden toe; maar zoo men *sur l'etiquette du sac* moet oordeelen, zal het ten minste geen Jacoba zijn die de praesumtie voor zich heeft! - Zij leefde niet lang na dit haar derde huwelijk, dat door haar geest en lichaamsgestel even weinig gelukkig kon zijn als het vorige; maar verviel aan den drank. Men drukte dit uit door *het* LEGEN *van kannetjens*, of het OVER 'T HOOFD WERPEN *van kannetjens*; een beleefde spreekwijze waar meê men die zaak aanduidde: en toen men in later tijd de taal zijner vaderen niet meer verstond, maakte men van dit *legen* het *maken van kannetjens*[2]; een schoone bezigheid en zonderlinge liefhebberij voor een vrouw als Jacoba! Die kannetjens waren toen in algemeen gebruik, en werden na geledigd te zijn over 't hoofd uit de vensters gesmeten, ten einde een zelfde niet tweemaal gebruikt zou kunnen worden, het geen de frischheid van de wijn bedorf. Dit was eene *elegance* en *luxe* van dien tijd. Zij stierf aan eene zoogenaamde *febris hectica* op den 8 October 1436, en dus slechts 36 jaar oud zijnde; en de Hollanders altijd goed vrouws uit den aart, en meêlijdend met die in het ongeluk is, vergaten haar hoedanigheden, en beklaagden haar vroege dood, met het echt Hollandsch:

1 III Dl., bl. 516.
2 Verg. VAN HASSELT, *over de Jacobaas-Kannetjens*.

‘zij was toch zoo heel kwaad niet.’ Dit ging zoo verr', dat men tot groote ergernis van die haar gekend hadden, zelfs een standbeeld op haar graf in de Hofkapel te 's Gravenhage oprechtte, 't geen echter de spot niet ontgaan kon. Eene onbetamelijkheid daaromtrent gepleegd, werd (als billijk was) gelijk een openbare schennis bij 't Hof van Holland in 1464 gestraft. En sedert vergat men de geheele Jacoba, onder de minst beteekenende personen; tot een later tijd de Hoeksche partij bemoedigde om zich geheel en al meester van de regeering te maken, en domheid, kwaadaartigheid, en heerschzuchtige eigenbaat, zich bij haar vereenigden om geheel de geschiedenis te vervalschen.

Filip was dan door Jacobaas afstand, zoo wij gezien hebben, Graaf van Holland enz. geworden, even als hij te voren den tytel van *Oir* van Holland bij zijne Ruwaardij aan had genomen; en eenmaal in 1433 gehuldigd, maakte Jacobaas dood geen verandering in zijn gebied. - Zoo was 't inderdaad facto. Maar quo jure [met welk recht] dit alles? - Jan van Beieren was aan Jacobaas Vader in deze landen opgevolgd en dien volgende beleend. Kon het verdrag van dezen met Jacoba of haar man het Rijks-leen op dezen doen overgaan[1]? En Jacobaas afstand wederom het doen overgaan op Filip? - En, zoo die afstand en verdragen al eens werken konden gedurende het leven van den gene die den afstand deed, hoe kon het een *verder* uitwerksel hebben, dan zijn recht zich

1 *Minime* [Geheel niet!] 2 F. 52 en 55.

uitstrekte, en het leen beletten van door zijn dood aan het Rijk terug te vallen? - Deze bedenkingen verdienen van het hoogste gewicht gerekend te worden.

Inderdaad; kon Jacoba aan haren Vader, Willem VI, niet opvolgen, zij kon het ook niet aan haar Oom Jan van Beieren, wien het Rijk als haars Vaders opvolger erkend had. En Filip kon het even weinig aan Jan van Beieren als aan Jan van Brabant; als wel cognatus, maar niet agnatus zijnde.

Deze geheele handel moest noodwendig den Keizer tegen zich hebben, als strijdig met de rechten des Rijks: en ware dit het geval niet, men mocht uit zijn stilzitten en niet tegenspreken een volkomen erkentenis afleiden, dat Holland en Zeeland nu een volkomen vrouwenleen waren, waarin de promiscua successio gewettigd was. Doch hoe zeer er geen blijk is dat de Keizer, (die waarlijk in dien tijd de handen vol genoeg had, om zich niet met verdragen te moeien die op eenige wijze plooibaar waren, zich bij de overgifte van Jan van Beieren zien liet, en wien niet altijd even spoedig zaken ter kennis kwamen, waartegen 't van zijn belang geweest zoude zijn dadelijk maatregelen te nemen; en tot wiens geheel stilzitten in één geval wij ook niet besluiten mogen om dat wij hier te lande geen blijk vinden van 't geen hij verrichtte), zich in dat alles gants lijdelijk gedroeg; daar is ten minste blijk dat hij zulke vergrijpen ter harte nam.

Wij bezitten het Manifest, waarbij Keizer Sigismund zich in het jaar 1434 over Filip hevig beklaagt wegens zijne aanmatiging over 's Rijks Leenen

in de Nederlanden, en hem den oorlog deswegens aanzegt[1]; en Filip werpt daartegen bij zijn circulaire aan de Vorsten, den moord van zijn Vader op, als waarin hij Sigismund beschuldigt deel te hebben, en Franschgezind te zijn. En hij voegt er bij (waar 't op aankomt) dat hij aangeboden heeft de Leenen te verheffen, maar dat Sigismund 't *geweigerd* heeft. Op deze (Hollandsche en Zeeuwsche) Leenen slaat inzonderheid 't geen hij zegt, *nedum* (i.e. ne dicam, vel non tantum), quae nobis ex patris sed et aliorum parentum et PROGENITORUM *nostrorum successoribus* - provenire nullatenus est haesitandum, absque hoc quod aliqualis devolutio aut mortua manus sibi locum vindicare poterit[2]. Zijne sustenu is in deze woorden vervat, en het is die welke men in de laatste tijden gevoerd heeft, en waarop de lineaire successien in de Koninkrijken gegrond zijn. [Zie verder de *Bijvoegselen*.]

Maar in onafhanklijke Rijken om de successie te verzekeren en alle openvallen van den throon voor te komen, is die lineaire opvolging al vroeg vastgesteld geworden, en men heeft die allengskens (als Juris naturalis zijnde) ook in de Leenen toegelaten, en wel (even als het met alle successie in feuda gegaan is) bij inkruiping[3].

1 MIERIS IV Dl., bl. 1037. [Zie de *Bijvoegs*.]

2 ['Dat hem ontwijfelbaar de Leenen toekwamen, niet slechts uit vaderlijke opvolging, maar ook van andere bloedverwanten, *opvolgers van zijne* VOOROUDERS; zonder dat hier eenige aanspraak wegens devolutie (aan den Leenheer) of doode hand, te pas kwam.']

3 Namelijk toen men de Erfenis ex Jure Naturae [uit het Natuurrecht] afleidde, 't geen al vroeg begon.

De Keizer praefereerde uit een gevoel van aequitas (vera an fictitia non refert[1]) een afkomeling van een eersten of vroeger Leenman voor een geheel vreemd geslacht, en zoo vestigde zich ongevoelig een gebruik, en het geen *voluntatis* [vrije goedheid] was, werd welhaast van de zijde der bloedverwanten, *necessitatis*, en *juris* [noodzakelijk en recht] gerekend, en als recht afgedwongen. En in dezen toestand was de zaak ten tijde van Filip. Hij zeide met de woorden van den Kardinaal van Ostia: '*filius descendens sum* (te weten van Albrecht) et in feudis imperii succedit filius descendens.' Ergo! - '*Imo* (zei de Keizer) *feudum revertitur ad imperatorem*, et ipse confert cui vult,' met de woorden van den zelfden Kardinaal[2]. - Zie daar den status quaestionis of liever, controversiae [de staat des geschils], die men (NB.) *niet* verwarren moet met die van het *mannelijk* of *vrouwelijk* leen.

Ondertusschen is 't zeker, dat de zucht en het expressum of tacitum pactum familiae [uitdrukkelijk of stilzwijgend familie-verdrag] onder Keizer Lodewijk reeds aangegaan om Henegouwen altijd bij Holland en Zeeland te houden, de sustenu van deze als een Vrouwe-leen te beschouwen, noodwendig moesten voortbrengen. De vereeniging van zoo veel meer steden en de verheffing van die vereenigde massa tot één Koninkrijk, door Keizer Fredrik III toegestaan, liet niet anders toe. Want

1 [Gevoel van billijkheid: het zij dan ware of ingebeelde.]

2 ['Ik ben zoon en descendent; en zoodanige volgt op in de Rijks-Leenen. Derhalve..' - 'Neen,' (zeide de Keizer) 'het Leen valt terug aan den Keizer; en hij geeft het aan wien hij wil.']

zonder dat ware 't een Koninkrijk van ééne generatie geweest; en daar Karel de Stoute geen zoon, maar een dochter had, op wie dat Koninkrijk zou versterven, is het klaar, *id actum fuisse* [dat dit de bedoeling was] tusschen hem en den Keizer; en eo jure [uit dit recht] is dan ook Maria haar Vader in onze Graafschappen opgevolgd.

Filip was door de *twee Bourgondien* (het Hertogdom en Graafschap) reeds een machtig Vorst. Maar ontzachlijk werd hij door het aanerven en de toevoeging van *Vlaanderen* en *Artois*, die zijnen vader door dezes moeder, dochter van Lodewijk van Male, waren aangekomen: van het Graafschap *Namen*, dat hem door de dood van Graaf Diedrijk, wien hij 't afgekocht had, in 1429 aankwam: van 't Hertogdom *Brabant* en *Limburg*, waarin hij aan den Graaf van S^t^. Pol opvolgde[1], die opvolger van zijn broeder Jan was geweest, en ongehuwd in 1431 overleed: van *Luxemburg*, door de dood der Hertogin Elizabeth, welke weduwe van Jan van Beieren gebleven was; en waartoe ook het Markgraafschap van *Antwerpen* en de heerlijkheid van *Mechelen* behoorden; en nu eindelijk van *Henegouwen, Holland, Zeeland*, en *Friesland*. Welk gelukkig samenvallen van zoo vele

1 (Welke opvolging hem door Margareet, Jacobaas Moeder, betwist werd. - Namelijk, zij was Zuster van Jan van Bourgondie, den Vader van Filip, en dus een graad nader aan Margarete Erfdochter van Brabant, die de Grootmoeder van Filip was en 't aan Antonie, den Vader van Jan en St. Pol nagelaten had. Maar Filip was Zoon van een Zoon en zij een Dochter; dus moest de lijn van Filip voorgaan).

onderscheiden landen, eene zoodanige ronding aan zijne bezittingen gaf, als door den samenhang de macht die zij hem aanbrachten verdubbelde; terwijl er nog dit bijkwam dat hij in die staten geene zoo machtige Leenmannen had, dat zij hem (als in Frankrijk en andere Koninkrijken steeds het geval was) ontrusten konden. Alleen was de ongelukkige samenstelling van Vlaanderen, en de macht van twee oproerige steden aldaar, het geen hem belettede zich in den volstrektsten zin, en in elk oogenblik den machtigsten Vorst van Europa te noemen.

Hij was 23 jaar oud, en had Michelle, de dochter van Koning Karel VI van Frankrijk ter vrouw, toen zijn vader in 1419 op de beestelijkste wijze, door den Dolfijn Karel, Filips schoonbroeder, in een gesprek, daartoe aangelegd, vermoord werd. - Om deze dood te wreken verbond hij zich met zijne namaagschap, en maakte dadelijk een bestand met Engeland (tegen 't welk zijn vader nevens Frankrijk in oorlog was), en in dit bestand werd de ongelukkige Koning Karel begrepen, doch de moorddadige Daufijn uitgesloten.

Het gevolg hier van was een spoedige vrede in Maart 1420, waarbij Koning Hendrik V Katharine, de jongste dochter des Konings van Frankrijk trouwde, en tot huwlijksgoed het Fransche Rijk bekwam, hetwelk door Koning Hendrik als Stedehouder van zijn schoonvader bestierd zou worden, terwijl de Dolfijn onterfd, met zijne medestanders in den moord, gedagvaard, en veroordeeld; en de oorlog tegen hem door Filip en Hendrik gezamentlijk gevoerd werd.

Filip was nog nieuwling in den krijg. In 1421 werd

hij Ridder geslagen; in zijn eerste gevecht won hij door zijne persoonlijke heldhaftigheid den roem van een dapper krijgsman, alhoewel hij als toen slecht gediend werd, en het gebrek van ervarenheid hem wellicht in den weg was om een zeer ongelukkigen veldtocht te doen.

Het volgende jaar stierf Koning Hendrik V en liet zijnen zoon Hendrik VI den throon, nog een kind zijnde, en onder voogdij van Glocester. Ook stierf in dit jaar Filips Gemalin Michelle. En eindelijk Koning Karel VI van Frankrijk: waar nu Hendrik VI van Engeland als Koning werd uitgeroepen, en Bedford tot Regent van Frankrijk aangesteld, met wien Filip dan ook de vrede bevestigt.

De Dolfijn Karel nam ook van zijne zijde den tytel en het gezag van Koning aan, als Karel VII, en dit maakte noodwendig het aangaan van een verbond tegen hem tusschen Filip en den Regent, die Filips zuster Anna van Bourgondie trouwde.

Gelijktijdig gaf hij zijn tweede zuster Margreet aan den Graaf Arthur van Richemont; maar deze ging spoedig aan de zijde van Karel over.

En in 1424 trouwde hij zijne tweede Gemalin *Bonne*, na bekomen dispositie van Paus Martijn V wegens namaagschap.

Karel VII genoegzaam tot het uiterste gebracht zocht welhaast Hertog Filip van de Engelschen aftetrekken; en daar het karakter van den Hertog was *pareere subjectis*[1], vond zijne ontmoediging en

1 [Goedertieren te zijn jegens die zich onderwierpen. (Aanspeling op een bekend vers van VIRGILIUS.)]

gedurig aanzoek tot vergeving en vriendschap eenigen ingang: vooral daar de Fransche intrigue tusschen hem en de Engelschen eenig mistrouwen wist te zaaien, dat wortel schoot. Het ongenoegen stond uit te breken ter gelegenheid van de stad Orleans, die onzijdig wilde blijven, en welke Karel voorstelde in handen van Filip te stellen. - Maar Jeanne d' Arc verscheen, en daar ontstond een geheele omkeering in den staat van zaken. 't Was nu overwinning op overwinning; Karel werd te Rheims gekroond, en aan alle kanten kregen de Engelschen het te kwaad. Bedford vernieuwde het verbond met Filip tegen Karel; en deze brengt hem hulpbenden, doet met hem zijne intrede in Parijs, waar men hem met groote toejuiching ontfangt, en trouwt in Januarij 1430 (d.i. 1431) zijne derde Gemalinne Izabella (of Elizabeth) van Portugal.

De pracht van die bruiloft was meer dan Koninklijk. Van dien tijd is bij ons in zwang gekomen de *Ipocras* welke men bij de bruiloften plach rond te deelen. - Daar was in een van de Hertoglijke hoven die open tafelen hielden te Brugge, waar 't huwlijk gevierd werd, een groote Eenhoorn van metaal opgerecht[1], welke een springende fontein was; die als men aan tafel ging zuiver rozen-water spoot dat in lampetkannen gevangen werd om de handen te wasschen, en als men aan tafel zat dadelijk in plaats van water vier zoete wijnen spoot, naamlijk Malvesij, Romanij, Muskadel, en Ipocras.

1 Zoo de Adam en Eva bij 't huwelijk van Maria van Bourgondie.

In een buitenhof was een steenen Hert dat rooden wijn van Beaune uitgaf, en een steenen springende Leeuw die in den rechter voorklaauw een altijd vloeienden beker met Rhijnschen wijn aanbood; maar dit is minder opmerklijk. - Het is bekend dat hij bij die gelegenheid de orde van 't Gulden Vlies instelde, waarvan het diploma in December te Rijssel gegeven is, doch de installatie geschiedde te 's Gravenhage in 't Choor van de groote Kerk, waar ten aandenken de wapens der Ridders in 't gewelf gehouwen zijn; die ik niet weet, of in 1795, op 't voorbeeld der Franschen weggebijteld zijn dan niet.

In dat jaar 1431 veranderde wederom het oorlogslot. De maagd van Orleans (gelijk zij genoemd werd) werd gevangen genomen en als tooveresse verbrand[1]; en met haar verdween de voorspoed der Franschen. - Gelukkig voor de Engelschen; want nu bekwam Filip iets anders tot zijnent te doen.

De Luikenaars door Karel opgestookt en met bijstand gevleid, dwongen hun Bisschop den oorlog aan Filip te verklaren; tegen wien zij reeds sedert twee jaren gewrokt hadden ter zake van het kasteel van Beaufort, waarover zij met den Graaf van Namen, in wiens recht hij opgevolgd was, een geschil hadden. Deze oorlog was wel van gering belang in zich-zelve, maar daar zij het gevolg van een volksbeweging was, sloeg dit in het volgend jaar (1432)

1 Quaeritur, an recte? Juridicè, minime. Sed politicè, omnino; tam quod ad Gallos, quam quod ad Anglos. [Was dit wél gedaan? - Naar rechten, zeker niet. Maar staatkundig, ja zeker. Zoo wel ten opzichte der Franschen, als der Engelschen.]

over tot Gent, dat in volkomen opstand geraakte over de gehalte van de munt, waarbij verscheiden lieden omkwamen, en een aantal huizen geplonderd werden. Dit eindigde en werd door den Hertog gestild, die hun klachte niet geheel redenloos vond, en eene nieuwe munt deed slaan, waar ieder genoegen meê had; en tevens vroegen de Luikenaars (die wellicht op den Gentschen opstand gerekend hadden) vrede, die spoedig getroffen werd.

Het was thands[1] dat de Hertog het huwelijk van zijn Stadhouder Borselen met Jacoba vernam, en hem derhalve uit zijn Gouvernement oplichtte en naar Rupelmonde deed voeren, alwaar hij gevangen bleef tot de uitvoering van het verdrag van 1428 haar beslag had. - Intusschen liet hij niet na, deel in den oorlog tegen Karel te nemen, en veroverde zelfs in dat jaar (1433) nog eenige plaatsen op hem; loed daartegen een inval van Karel van Bourbon, die den Franschen Koning diende, en de zuster van Filip, *Agnes*, in huwelijk had: maar deze oorlog was niet meer in samenstemming met de Engelschen, ter zake dat de dood van zijn zuster Anna, en de aanspraken die Bedford sedert tegen hem vormde, eene wezendlijke verdeeldheid tusschen hen te weeg brachten.

In het jaar 1434 was er in 's Hertogs landen een oorlog tusschen de steden Antwerpen, Brussel, en Mechelen, over het recht van kermishouden[2]. Dit werd door hem gestild. En in dit jaar ijverde de Ge-

1 (Namelijk in 1433.)
2 [Zie de *Ophelder.*]

malin van Karel van Bourbon, zoo wel als de Graaf van Richmont, desgelijks zijn Schoonbroeder, om hem tot verzoening met Karel VII te bewegen. - Zestien jaren had hij de Franschen bestreden, en deze oorlog had nu reeds meer dan 300,000 strijdenden het leven gekost, ongerekend de weêrloozen, vrouwen, en kinderen, bij veroveringen, plonderingen, brandstichtingen en dergelijke door toeval of moedwil in den oorlog, gelijk 't plach, omgekomen: en daar hem Karel alle mogelijke voldoening bood en tot de uiterste vernedering kwam, besloot hij de hand tot eenen algemeenen vrede te leenen, waarvoor zich de geestelijke en wareldlijke Mogendheden eenstemmig in de bres stelden.

Ten dien einde werd een bijeenkomst te Atrecht belegd, die den 2 Julij 1435 geöpend werd; maar de Engelschen bleven hardnekkig op den afstand van Frankrijk aan hun Koning volharden, en daar was op hun niets te winnen. De onbillijkheid van dien eisch luidde intusschen te schreeuwender, daar Karel de VI door Hendrik V van Engeland erkend was geworden, en deze zich als zijn Stedehouder gedragen had (waarvan de opvolging zijns zoons volstrekt afhing); en die opvolging aan dien zoon niet ontzegd was dan ter wrake van den moord, waarover hij met de maagschap, en deze met hem, gereed was in zoen te treden. - Het is echter waar, dat de oorlog door Hendrik V niet begonnen was uit dien hoofde, maar op den grond der aanspraak die bereids door Eduard op de Fransche kroon gemaakt was geworden, en Karel derhalve slechts bij wege van een transactie erkend, die den afstand der kroon

aan hem behelsde; doch deze aanspraak was bij de wareld bereids vergeten, en ook kon een door Karel VI gemaakte transactie (al ware hij wel bij het hoofd geweest) zijnen zoon van 't recht tot de kroon niet berooven, indien hij 't bezat, en het geding was daardoor derhalve niets gevorderd.

Ondanks de pogingen der gezanten van 't Pausselijk Hof en anderen, was de algemeene vrede niet mooglijk. Maar nu vallen de Fransche gezanten Filip te voet, en met hun omhelst zijne Gemalin Izabella zijn knien, en smeekt hem vergeving en vrede, in den heiligsten naam in wien wij ze van God vragen. Zijn hart, niet gemaakt om dit te weêrstaan, brak. De Kardinalen ontheffen hem in 's Pausen naam van 't bezworen verbond met Engeland om geene vrede dan gezamendlijk met hun [d.i. met de Engelschen] te maken. En men wil, dat de Pausselijke bedreiging hier bijkwam, van den Kerkban tegen de Engelschen en hem af te kondigen, ingevalle de vrede op de aangeboden voorwaarde niet getroffen wierd.

Het kan zijn dat zij de last daartoe hadden. Minder aannemelijk is het *mirakel*, dat men wil dat door de hand van den Kardinaal *Sta Croce* gedaan zou zijn; - en men mag gelooven dat er ook geen mirakel noodig was.

Nu schreeuwden de Engelschen vervolgens, en bij open brieven noemden zij hem *verrader, vijand*, en *muiteling*. Of zij recht hadden is geen *quaestio facti*, en dus niet historisch, maar zij behoort echter tot een grondig inzicht der historie en verdient dus overweging. - [Zie hierover in de *Opheld*.]

Maar zien wij de conditien, waarop Filip den vrede aanging! Zij zijn dezen: -

'Koning Karel verklaart en zal openbaar in eigen persoon of door Vorsten van zijnen bloede, daartoe door hem gelast, erkennen en verklaren, dat Hertog Jan van Bourgondie op een godlooze, en trouwlooze wijs, met geleiden lage, en verraderlijk vermoord is; dat hem dit gruwelstuk, zoodra hij tot jaren van onderscheid kwam, leed gedaan heeft, en thans nog veel meerder leed doet, en dat hij nooit in dat schelmstuk toegestemd zou hebben, zoo hij zich-zelven machtig, en in staat geweest ware om het geen er geschiedde te kunnen begrijpen of beöordeelen; en dat hij daarom Hertog Filip smeekt en met allen nadruk verzoekt, dat hij hem de dood zijns Vaders vergeven wil, den haat, dien hij daarover tegens hem en zijn rijk opgevat heeft met de rechtmatige begeerte tot wraak nederleggen, en het aandenken daaraan uit zijn gemoed wisschen, ten einde er nu voortaan eene vaste en eeuwige vriendschap van wederzijde gevestigd en onderhouden moog worden.

Ter plaatse waar Hertog Jan eerst begraven is, zal Karel een jaarlijksch fonds oprichten om zielmissen voor hem te doen. Op de brug waar het feit gepleegd is zal hij een koperen kruisbeeld doen oprechten met een opschrift waarom het wordt opgericht. Bij de stad zal hij een Karthuizers Klooster met twaalf Priesters stichten en begiftigen om 't allen tijde voor 's Hertogs ziel te bidden.

Bij de Karthuizers van Dion, waar zijn lijk nu begraven ligt, zal hij desgelijks een kantorij voor de

zielsrust van den vermoorden oprichten, die dagelijks bij de mis voor zijn zonde boete zal doen.

Voor het geen bij het uitschudden van zijn lijk weggeroofd is, zal hij 50,000 gouden lelien betalen, daar niet onder begrepen de kostbare halsketen, die van paarlen en edelgesteenten stijf stond, waarvoor hij afzonderlijk bovendien voldoen zal. - Aan de Edellieden die bij den moord tegenwoordig waren, hetzij zij nog in gevangenis of op vrije voeten zijn, zal hij de schade en 't nadeel dat zij geleden hebben, vergoeden. Al wie met raad of daad in den moord des Hertogs deel gehad of iets toegebracht hebben, behalven de Koning-alleen, worden van dezen zoen uitgesloten. Al wie van dezelven in 's Konings macht is of mocht komen te vallen zal hij aan Hertog Filip overleveren; die niet in 's Konings macht zijn, zullen ten eeuwigen dage uitgebannen, en hun goederen ten behoeve van Hertog Filip verbeurd verklaard worden. Aan Pilip en zijn nakomelingen worden in eeuwigdurend bezit overgelaten (verscheiden) Graafschappen en Steden. Het Graafschap Estampes te rug gegeven aan Jan van Bourgondie; en aan hem en den Graaf van Nevers, daarenboven nog 3340 gouden schilden, die hun Moeder Bonne op renten gezet, maar de Koning benaderd had. De Graafschappen en Steden ter wederzijde van de Somme, S^{t}. Quentin, Crevecoeur, Corbei, Amiens, Abbeville, Pontieu, enz. zal hij aan Filip afstaan, tot hij Koning of zijn nazaten aan den Hertog of zijn nazaten betaald zullen hebben 400,000 gouden lelien. Doornik zal hem 't jaargeld betalen dat beloofd is. Het Graafschap Bologne zal aan den

Hertog en zijne wettige kinderen en kindskinderen blijven. Zoo lang hij leeft zal hij bevrijd zijn van alle hulde en manschap wegens leen dat hij van den Koning houdt. De Koning zal buiten zijn wil of weten, geen verbond maken met den Keizer, met Spanje, Engeland, of eenige 's Hertogs vijanden. De Burgundiers den Koning dienende zullen hun eigen banier houden. Alle de Pairs van Frankrijk, van Koninklijke bloede of anderen, zullen deze artykelen van vrede en zoen met eigen hand onderteekenen, bezweeren, en met eigen uithangend zegel bekrachtigen, het groot zegel des Konings in 't midden. 's Konings dochter Katharina zal aan 's Hertogs zoon Karel ondertrouwd worden, en hem 120,000 gouden lelien ten huwelijk aanbrengen'[1].

Men mag gerust vragen, of boven zoodanig eene voldoening iets meer gevergd kon worden? En of deze voorwaarden niet alles behelsden, wat een zoen van die soort naar zijn aart en naar den geest der tijden bevatten kon of bevatten moest?

Met reden heeft men bij de tijdgenooten van Filip zijne edelmoedigheid en groothartigheid wegens het oprecht vergeven aan Karel geroemd. Maar het kon in dat hart niet vallen, een gedeeltelijken wrok te blijven koesteren. De grootste tegenstander van zijn huis in de Fransche verdeeldheden was de Hertog van Orleans geweest, en zijn borst, niet gemaakt voor 't haatdragen, hijgde om ook met dezen verzoend te worden. Deze Orleans, in 1415 in den slag van Azincourt gevangen geraakt, was nog in En-

1 PONT. HEUTER. L. IV. c. 5 fin. p. 90, 91.

gelsche banden. De verwijdering van de Engelschen die het oogenbliklijk gevolg van de verzoening met Koning Karel was, stond hem in den weg: maar zoo dra er een nadere toetreding der twee Mogendheden ontstond, nam hij die gelegenheid waar, om voor dien vijand de vrijheid te verkrijgen, door het rantzoen voor hem, ter somme van 200,000 gouden lelien, te betalen; en na 25 jaren gevangenis verkreeg deze Prins dus van zijnen edeldenkenden vijand het genot weder van een goed dat hij reeds voor zich verloren achtte. Aandoenlijk was hun beider ontmoeting, en hunne hereeniging oprecht zoo lang zij leefden, schoon de oude wrok bij hun kinderen na beider dood wederom open brak. Deze en meer bedrijven van dezen stempel, vertoonen ons de inborst van den goeden Filip in het ware licht.

Men zou onderstellen dat de Hollanders en Zeeuwen die (het kon niet anders) bij den oorlog tegen Frankrijk leden, met deze vrede zeer in hun schik zouden zijn. Ook had de Hertog om hun eer aan te doen, en voor hun bijzondere belangen (voor zoo verr' die bij het sluiten van een vrede eenigzins winnen of lijden konden) te spreken, gemachtigden van hun steden te Atrecht gevorderd. Maar integendeel schreeuwden zij welhaast tegen deze vrede, om dat er een oorlog tegen Engeland uit ontstond, waarbij hun koophandel ongelijk grooter belang had. Eenige Hollanders zelfs kwamen te Londen in een oploop van het graauw om het leven, tot de Koning hen die daar waren (en zij waren in grooten getale), in zijne bescherming nam, na het afleggen van een eed van

getrouwheid aan hem; van het welk de brieven nog voorhanden zijn. Hij schreef ook aan de Hollandsche en Zeeuwsche steden, ten einde ze van hun Vorst af te trekken; en, gehecht aan de voordeelen van den handel op Engeland, waar zij een geweldig aantal van Hollandsche comptoiren gevestigd hadden, waren zij er slechts al te genegen toe; en de Hoekschen hereenigden zich reeds wederom in het geheim, om hun rol, die men uitgespeeld achtte, te hervatten. Niettemin gedroegen de Magistraten zich getrouw, en zonden deze brieven aan den Hertog, die hierdoor nog ruim zoo zeer als door de woede van 't Londensche graauw en de dolle manifesten des Gouvernements getergd, Engeland den oorlog aandeed.

Het eerste gevolg hier van was, dat de Franschen, door zijne hulpbenden gesterkt en gemoedigd, de Engelschen uit Parijs joegen. Hij zelf belegert daar op Calais; maar daar ontstond een oproer der Gentenaren in 't leger, en de Vlamingen verlieten hem, even als zij in 1411 zijn vader voor Gerardsberge gedaan hadden. Nu vielen de Engelschen in Vlaanderen. Die van Brugge staan op, en verwekken een binnenlandschen oorlog, die met het plonderen van Sluis begint. Met moeite redt hij gemalin en zoon uit hun handen. De Gentenaars mengen zich daar in met hun 52 Gilden ieder onder haar eigen banier. Het gelukt den Hertog wel dit alles te stillen, zelfs vragen de Gentenaars bij eene bezending van 150 gildenbroeders met de magistraat en ambtenaren aan 't hoofd, hem knielende om genade, die hij hun edelmoedig verleent, en zelfs ('t geen zij niet vroegen) met ontheffing van de schatting van 't kalfsvel, hun

door zijn vader in 1407 opgelegd; maar het duurt geen veertien dagen of Gent en Brugge zijn weêr op de been en beginnen op nieuw een oorlog tegen Sluis[1]. Want die van Brugge matigden zich een gebied en rechtsdwang over Sluis aan, en daar dezen hun bevelen en dagingen niet achtteden, zoo nam Brugge de wapens op, en Gent voegde zich bij haar. Maar tevens wierp men in Brugge 's Hertogs Raden in de gevangenis. Hertog Filip komt met 70 ruiters in Gent, beroept daar de Staten om te onderzoeken welke grond er was voor dat recht dat die twee woelige steden, de eene over Sluis en Nieuwpoort, de andere over Oudenaarde, beweerden; verbiedt dat die steden iemand anders dan hem als Graaf, gehoorzamen, en verheft het land *van den vrije* tot het vierde lid der Provincie.

Een nieuw oproer verheft zich eensklaps weder te Brugge ter gelegenheid van [het ombrengen van] een hunner Gilden-dekens in Gent. In dit oproer slaan zij twee onzer Wassenaars dood, zetten hun Magistraten gevangen, jagen wat adel of rijkdom of aanzien bezit de stad uit: maar bedenken zich en smeken weder genade. Hij andwoordt, dat hij met eenig krijgsvolk naar Holland moetende, hunne stad door zal trekken, en hun belangen daar hooren. In de stad gekomen met zijne Edelen en eenige honderd man voetvolks, sluiten zij de poort achter hem voor zijn verdere benden, omringen hem, en moorden voor zijn oog twee of drie burgers die hem 't vivat toeriepen. 's Hertogs stoet rukt de zwaarden uit, kwetst eenige perso-

1 P. HEUTER. IV, p. 93 a.

nen, en nu vliegt de geheele stad in 't geweer, en valt op hem en de zijne aan met de uiterste woede. Hij wijkt naar de poort die hij in kwam, al vechtende te rug, en met moeite krijgt hij die opgebroken en redt zich dus met verlies van meer dan honderd krijgslieden en eenige Edelen. De smit die hem behulpzaam geweest was in het openslaan van de poort, wordt door de Bruggenaars gevat daarover en ter dood gebracht. Veertig muzikanten van den Hertog en honderdzestig soldaten uit Picardije worden gevangen; de eersten ontslagen, maar de anderen baldadig omgebracht, tot de Geestelijkheid een groot deel door haar tusschenkomst het leven spaart. Die zich verscholen hadden en gevonden werden, werden alle vermoord; die niet gevonden werden, trachtten zich over de stadsmuur te redden, maar verloren meestal het leven daar bij. - Na dezen triomf (waarbij het onzeker is of zij den Hertog, dan de Hertog hen heeft willen verrassen) gaan zij Sluis weer belegeren, en rooven en branden in 't rond; tot de Gentenaars (nu des Hertogs partij voorstaande) tegen hen optrokken. De vrede wordt weêr gemaakt, en zij berusten in 's Hertogs schikking, waarover deze laatste woede geweest was (die naamlijk van 't vierde Lid): maar een zekere Jacob Messemaker is oorzaak, dat het gemeen dit niet goed wil keuren; en de zaak begint weêr van voren af. Zeeuwsche troepen onder 't bevel van den Heer ter Veer jagen hun vrees aan, en benaauwen de stad. Nu nemen zij hun toevlucht tot de Hertogin, en om te toonen dat zij 't nu wel meenen, hangen zij de hoofden die zij eerst gekozen en met bloemen gekranst hadden,

op: en onderwerpen zich aan 's Vorsten welbehagen, slechts vrede en zoen smeekende, wat hij hun ook zou willen opleggen. Eenige boeten werden hen opgelegd, en veertig personen de voornaamste aanstokers zijnde werden van den zoen uitgesloten, en zij waren verwonderd zoo wel als verheugd daar zoo wel af te komen.

Met al deze inlandsche onrust was niet slechts het jaar 1437, maar ook bijna de helft van het volgende verloopen, eer Filip aan het hervatten van zijne belegering van Calais denken kon. De pogingen nu aangewend om die stad door het doorsteken der zeedijken onder water te zetten en aldus te dwingen, of de Engelschen haar te doen verlaten, liepen weder heel vruchteloos af, en de geheele vrucht van die veldtocht liep uit op het plat branden en verwoesten van het land daar in 't ronde, tot groot nadeel der Engelschen en ter wraak van hun roof en moordtocht, het jaar te voren in Vlaanderen gedaan. - In Junij geschiedde de verloving van 's Konings dochter Katherina, toen 10 jaren oud, met den Graaf van Charlois, maar zij stierf weinige maanden daar na. En geheel de vier jaren van 1439 tot 1442 hielden onzen Filip bezig met het slissen van bijzondere oorlogen tusschen de Leuvenschen, de Brusselaren, en die van Mechelen, die over den Graanhandel ontstonden en telkens weêr opkwamen; en met soortgelijke beslommeringen, waarin hij steeds een taai geduld en rechtschapen zucht voor het best des Lands toonde. Hij bewerkte echter in dat zelfde jaar 1439 nog een samenkomst in de maand Maart, en als deze vruchteloos afliep,

nog een tweede in Julij, van Engelsche en Fransche Gemachtigden tot een vredeverbintenis, maar die ook zonder vrucht bleef.

De Hollanders en Zeeuwen waren tegen Calais niets anders gebruikt dan tot eenige transporten en tot het dempen der haven, door middel van 't zinken der schepen, doch het geen weinig afdeed, alzoo de diepte te groot was. Zij beklaagden zich echter daar *twee stukken geschut* bij verloren te hebben. Twee honderd Engelsche schepen hadden zich vertoond (in 1436), doch kwamen niet als vijand in Zeeland, maar om mondbehoefte te koopen; en het bleek, dat de Engelschen begrepen deze gewesten te vriend te hebben. En de Hollandsche steden van haar zijde wilden, niet alleen, Zeeland niet helpen verdedigen tegen den aanval der Engelschen, maar weigerden zelfs, iemand op het ontbod van den Stadhouder te zenden. Ja, geprest om te verklaren, of zij op zich zelfs met den vijand in onderhandeling meenden te treden, weigerden zij zich daarop uit te laten. Men voorzag waar dit heen liep, en om alle kwaad voor te komen, trad de Hertogin Elizabethzelve in onderhandeling met de Engelsche gemachtigden voor Calais over een Bestand dat de kooplieden alleen betreffen zou, 't geen dan ook vervolgens gesloten werd.

Middelerwijl geraakte men in oorlog met de Oosterlingen. De oorsprong daarvan was schade van welke men over en weder elkander beschuldigde, zonder dat het bleek wie de eerste geweest was in ze te doen. De Oosterlingen hadden reeds lang een vijandelijke gezindheid getoond, maar waren in oor-

log met den Koning van Denemarken, en de beslommering daarvan deed hen de zaak dralende houden en bestanden sluiten tot zij de handen ruimer kregen. Men had dit moeten voorzien, en zich derhalve niet in hun macht stellen, maar de Koopmanszucht om te wagen bedroog hen, en de Oosterlingen, na vrede met Denemarken gesloten te hebben, leiden de hand in eens op alle de Hollandsche en Zeeuwsche schepen en ladingen die in hun havens lagen, en namen alles wat zij met die vlag in zee ontmoeteden.

Zwaar was dit verlies, maar men bediende zich van die gelegenheid, om den prijs der granen te doen rijzen; en daar ontstond hongersnood, en uit deze hongersnood rezen hier en daar opschuddingen. 'De Hertog (zegt WAGENAAR, bl. 533) deed anders niet, dan de onderhandelingen met de Oosterlingen te doen hervatten.' Het is zoo, hij kende de kooplieden niet genoeg om er een goed deel van, den kop voor de voeten te doen leggen en hun magazijnen te doen openen om het volk te spijzen, en hiermede had hij ongetwijfeld beter gedaan; maar het voegt WAGENAAR zeker niet hem daarover te misprijzen, dat hij dit naliet. En wat anders WAGENAAR toch zou kunnen bedenken dat hij had kunnen en behooren te doen, is [*hij*] niet in staat te zeggen.

De kooplieden begrootten hier hunne schade op 50,000 goudguldens en wilden die vergoed hebben. De Hertog liet een vergadering van Edelen en Steden van Holland en Zeeland toe in May 1438, om over dit punt te raadplegen. 't Gevolg daarvan was een toerusting tot een zeeöorlog, en verlof tot vrijbuiten op de Oostersche vlag. De vloot, in zee ge-

bracht, behaalde veel buits, zoo op Italiaansche en Spaansche schepen overal en zelfs op de Vlaamsche kust, gemaakt, en in verschillende zeegevechten; doch dit kapen ging zoo grof als men van lieden, wier God het geld, en wier eer, winst is, verwachten mocht, en het moest spoedig verboden worden. Zij hadden inderdaad de zec *schoon geveegd*, en mochten dus den *bezem* op den mast voeren, want niemand waagde zich meer op de vaart, en zij vonden dit voordeeliger dan graan halen; 't geen nu ook door geen vreemden werd aangevoerd, en dus wonnen zij van alle kanten. Alleen was de oogst binnenslands in 1440 buitengewoon voordeelig, en dit was al het des-aster en verdriet dat onze kooplieden nu hadden. Een geheele vloot Oostersche schepen echter viel in hun handen, met zout geladen, en dit verzachtte ook deze schade.

Maar dit alles kon niet duren. Het vrijbuiten moest ophouden. Buiten- en binnenslands werden zij, wegens hun rooverijen op vrienden en vreemden, aangehouden en in rechten vervolgd, en tot geweldige schadevergoedingen veroordeeld. Nu begon men naar vrede to verlangen. De onderhandelingen werden op nieuw hervat, maar nu waren 't de Oosterlingen die schadevergoedingen te vorderen hadden, en daar had men dezerzijds geen ooren na. Het nemen van drie groote oorlogschepen der Oosterschen door de Noordhollanders, onder Noorwegen veroverd, bracht de zaak, alhoewel met oneindig veel omslags, tot een einde van de vijandelijkheid, en herstel van den gewonen en regelmatigen loop des handels.

Maar de Kooplieden hadden zich in de Staatsver-

deeldheden van Denemarken gestoken en daar veel gelds in gelegd. De partij, die zij voorgestaan hadden, lag onder, en de bovendrijvende moest nu gewonnen worden. Ook waren er schaden te vergoeden aan Holstein, aan Pruissen, en Lijfland, en daartoe moesten der Burgerschap accijnsen op bier, koorn, zout, en turf, opgelegd worden! En zij bracht die op! - Zie daar, wat men Hertog Filip te laste mag leggen, dat hij op deze wijze zijn volk onder het verachtlijk juk van kooplieden bracht.

Het was in 1441, dat vrouw Margareet, Jacobaas moeder in Henegouwen overleed, waardoor de goederen, aan welke zij verlijftocht was, vrij werden en daar Filip zich in die plaatsen nog niet had doen huldigen, werd dit nu verricht. WAGENAARS listige aanmerkingen zijn door KLUIT genoegzaam beändwoord[1].

Na Sigismund, met wien de vijandelijkheid van Filip voortduurde, doch zonder dadelijk uitwerksel, kwam Albrecht II tot den Keizerlijken throon (1439); en na dezes dood, die zeer spoedig volgde (1440), Fredrik III, die in eigen persoon in het jaar 1442 hem te Bezançon bezocht. Deze bewilligde in hem met de Leenen van Holland en Zeeland te verleiden, de quaestie over het verval daar latende; zoo als Filip deze en zijne andere landen van het Rijk releverende dan ook van hem verhief. 's Keizers macht was in een louter aanzien zonder vermogen ontaart, en tegen een Vorst als Filip niet bestand; hij moest zich dus met de schaduw die men hem overliet vergenoegen.

1 [*Hist. d. Holl. Staatsreg.* IV Dl., bl. 369.]

Wij hebben reeds opmerkzaam gemaakt op de steeds in 't verborgen voortwroetende, en nu en dan zich meer openlijk verheffende pogingen der Hoeksche partij, waarvan de kanker niet uitgeroeid, maar alleen door den Hertog met de zachte hand verbonden was, even als of Staats- of Godsdienst-factien van zelve verstierven. Het kan, na het geen wij gemeld hebben derhalve niet vreemd voorkomen dat men omtrent dezen tijd (1444) het land weêr op nieuw door deze oneenigheden in volle vlam ziel. Dit was voornaamlijk te danken aan den Stadhouder Willem van Lalain , die in 1440 aan Lannoy opvolgde; wel een Kabiljaauwsche, maar die zijne dochter aan Reinout van Brederode ten huwelijk gegeven hebbende, door den invloed van dezen zijnen schoonzoon de Hoekschen in de Stedelijke regeeringen bracht. Het zou moeilijk zijn juist af te meten, wat in de ongelegenheden die hieruit ontstonden, juist aan de actie der dus INGE*drongen* wordende Hoekschen, en wat aan de reäctie der VER*drongen* wordende Kabiljaauwschen zij toe te schrijven; maar het kon niet missen of er moest oneenigheid in de Regeeringen uit voort komen, en deze tot ontevredenheid bij Burgerschap en Gemeente overslaan. Een nijpende winter, gebrek aan het benoodigde, belastingen, niet eenstemmig toegestaan, en daardoor als willekeurig aangemerkt, en de tergende dartelheid waardoor de Hoeksche partij zich altijd onderscheiden heeft, vereenigden zich om het gemeen gaande te maken.

De Engelschen waren de groote vrienden der Hoekschen, vooral sedert 's Hertogs herstelde betrekking

met Frankrijk. Over dezen had Amsterdam zich wegens geweigerde schadevergoeding te beklagen; en het ongenoegen daarover smeulde reeds sedert een geruimen tijd, wanneer de Hoeksche Regenten de Kabiljaauwschen uitdreven en zich van de Amsterdamsche regeering; en de Kabiljaauwschen, naar Haarlem geweken, zich van die van Haarlem meesters maakten; niet zonder de geweldigste bloedstorting in beide die steden, waarin de tederste broeders en vrienden gewapend tegen elkander optrokken, en (als door een geest van razernij bezeten) elkander over en weder met aandoening de hand gaven en vaarwel zeiden, om met de tegenpartij elkander te gaan bevechten, en woedend (als ware 't voor 's Hemels zaak) in malkanders bloed te plasschen: zonder dat zelfs de Geestelijkheid die met het H. Sacrament tusschen beide trad, die verhoeden of stuiten kon.

In Amsterdam, waar de Hoekschen met den slag gewaarschouwd hadden, was het hun licht geweest de andere partij met behulp van Waterlanders en Haarlemmers te verrassen. Maar als deze naar Haarlem week, vonden zij daar dezelfde Hoeksche partij reeds voorbereid tot het zelfde einde, en het was dus niet dan met een volkomen algemeene slaglevering, die twee dagen duurde, en het daarop gevolgd bestormen en bloedig veroveren van de gebouwen en woonhuizen waarin deze weken en die zij vooraf versterkt hadden, dat zij de overhand hielden; terwijl echter nog vele Hoekschen den tegenweer in hun verschansingen uithielden.

Hertog Filip het ernstige van de zaak inziende en

altijd tot zachtheid genegen, zond zijne Gemalin met volstrekte macht (zelfs boven den Stadhouder) naar derwaart: en met allen spoed in 's Gravenhage aangekomen, vertrok zij met Lalain en met Frank van Borselen (die altijd als een goed Kabiljaauwschgezinde bekend bleef) naar Haarlem; maar aan Lalain bezweek de moed onderweg, als wetende, hoe de daar nu bovendrijvende partij tegen hem (als de oorzaak van alles) verbitterd moest zijn. Het was alles verwarring in Haarlem, en men verzuimde daar de Hertogin te gemoet te gaan en de sleutels aan te bieden. Zij dagvaardde de stad ten dien einde, en daar ontfangen deed zij bij voorraad de Hoeksche Regenten, die nog in hun woningen bezet gehouden werden, de stad voor eenige dagen verlaten. Zij weken naar Amsterdam, waar de Hertogin hen volgde of verzelde, en de Hoekschen meester vond, die NB. Reinout van Brederode met troepen in de stad ontfingen; en waar dus de Hoeksche overheersching bevestigd werd. - In Haarlem kon zij het toelaten van de terugkeering der Hoekschen niet dwingen.

Men ziet hier wederom de vrouwelijke zwakheid in, tot niets anders strekkende dan tot vereeuwiging van de beroerten, en versterking des moedwils onder vrouwengezag. Ook was Hertog Filip wel te vreden over het geen zij te Haarlem verricht had, zeer onvergenoegd over haar ongerijmd en lafhartig gedrag te Amsterdam. Hij vorderde gemachtigden der twee steden voor zich te Brussel ter verantwoording, en zette den onbekwamen Lalain van zijn Stadhouderschap af, stelde een nieuwen President van den Raad, waartoe hij (om een *onzijdig* persoon te heb-

ben) voor ditmaal een Vlaming nam, Gozewijn de Wilde, in zijn plaats, en kwam zelf naar Holland.

Zijn aankomst was in het voorjaar van 1445, doch de oproerigheid kon bij Amsterdam, waar het zoo goed voor de Hoekschen afgeloopen was, niet blijven. Zij sloeg over naar Leyden. Daar had Lalain een Hoekschen Schout ingedrongen, Boshuysen, in wiens plaats de Hertog een ander aanstelde; maar Boshuysen stoorde zich daar niet aan, schoon de nieuw aangestelde (Simon Frederikszoon) ten overvloede door den President bevestigd werd. Ieder Schout stelde een Onderschout onder zich aan, en zoo Regenten als Gemeente trokken met dezen partij, wapenden zich en trokken op tegen elkander. De Hoekschen hadden reeds gezorgd, de sterksten in ge talle te zijn en vertrouwden op hun genomen maatregelen, ten einde 't als in Amsterdam te maken, en hadden ten dien einde de tegenpartij op alle mogelijke wijzen getergd: maar de President zond eenige getrouwe manschappen van Delft en de Hage, die zich met deze vereenigden. Met Heer Jan van Wassenaar, Heer van Voorburg, aan het hoofd stelden zij zich op de Breêstraat voor het Stadhuis. De Hoekschen maakten de Nieuwstraat bij de Hooglandsche Kerk tot hun zamelplaats en trokken van daar om de Kabeljaauwschen te verdrijven; op de Koornbrug werden zij door de Kabiljaauwsche macht (verontwaardigd en woedend geworden over hun praetensiën in de onderhandeling die daar voorgeslagen was) overvallen; en zij weken naar S^{t}. Pankras Kerkhof, na het verlies van eenige dooden, en wel 120 gevangenen, waarvan er drie in 's Gravenhage ter

dood veroordeeld en onthoofd werden, den overigen na een tijd lang gevangenis, geldboeten op werden gelegd. En hiermede was dan ook de Hoeksche moedwil in Leyden gefnuikt.

Filip in Holland gekomen, trok van stad tot stad en veranderde de regeeringen, ook te Amsterdam, van waar Brederode (en met hem zijn volk) geweken was, om zijn Neef den Bisschop van Luik in den arm te nemen; wiens voorspraak zoo veel vermocht, dat de Hertog met een voordoen van onpartijdigheid zoo wel Hoekschen als Kabiljaauwschen in de Stads-regeeringen plaatste, even of men tusschen recht en onrecht geen partij moest trekken. Maar die Bisschop was, nevens den Heer van Breda (Jan van Nassau) zijn raadsman daar bij, en had zijn vertrouwen. Bij plakaat vernieuwde hij tevens alom het verbod van de namen van Hoeksch en Kabiljaauwsch, verbood alle partijdige gedichten, ook het spelen der Rederijkeren, het geven van livreien, en dragen van kapproenen en *paluren* [1], het oprichten van nieuwe schutterijen, het dragen van pantsieren, zwaarden, lange messen enz. Dit echter belette de doodslagen niet, die nog veelvuldig gepleegd werden, maar onder een goede justitie allengs uitsleten. - In 1448 werd Jan van Lannoy weder als Stadhouder aangesteld.

Het zou te wijdloopig worden indien wij ons in de Kerkgeschiedenis wilden inlaten, die in dezen tijd hoogst belangrijk is door de pogingen tot hervorming

1 Die WAGENAAR door Liverijen belieft te verklaren.

in leer en zeden. De Kerkvergadering van Constans, hiertoe aangeleid; de prediking van Hus, en de opstand der genen die zich naar hem noemden, en in later tijd veel te veel geroemd zijn; de pogingen van Nicolaas den V. in 1449 Paus geworden, en van zijnen zendeling den Kardinaaal *de Cusa*, die zoo hier te Lande als in Duitschland door zijne prediking en schikkingen veel goeds stichtte om het verderf tegen te gaan; dit alles moeten wij hier voorbij gaan, om alleen te melden, dat Bisschop Rudolf door hem op den zetel van Utrecht bevestigd werd, en zijn mededinger Walraven van Meurs in het Bisdom van Munster geplaatst, alhoewel tegen het genoegen der Munsterschen, die door Rudolf met de wapenen gedwongen werden om hem aan te nemen.

In 1440 hadden de meeste Fransche Grooten met den Dolfijn Lodewijk tegen zijn vader saamgezworen, ten einde hem de regeering uit de handen te wringen, en de medewerking van onzen Hertog Filip hier toe gezocht. Te braaf om de hand aan zoodanig schelmstuk te leenen, wees hij dit met verontwaardiging af; de onderneming bleef steken, en als Koning Karel dit naderhand ontwaarde en gestrenge straf wilde oefenen, trad hij tusschen beide, en deed hem zijn zoon in genade aannemen. -Maar de booswicht die zijn vader naar 't Rijk gestaan had, en hem vervolgens dwong om van honger te sterven, uit vrees van vergeven te worden[1], kon Filip niet

1 (Negen of tien dagen lang bleef hij zonder voedsel, eer hij stierf in 1461.)

vergeven dat hij zijne ontwerpen verijdeld had. In 1444 verwoestede hij het land van Bourgondie, en daar hij zoodanig ontfangen werd dat er 700 van zijne ruiteren bleven, en meer dan 100 gevangen werden, die getuigenis van zijn verraderlijk gedrag jegens Filip afleidden, werd hij woedend. Hij moest echter zijn spijt en wrevel verkroppen: maar zijne zendelingen stookten 't vuur van oproer in Gent, 't welk steeds voortvoer, zich als een onafhanklijk gebied aan te merken, waarover de Hertog niets te zeggen had, dan voor zoo veel't hun beliefde hem toe te staan.

De Hertog, om eenige voldoening van den laatsten opstand te nemen, en zich Vorst en Heer te toonen, meer dan om 't voordeel dat hij daaruit verwachtte, lei in 1448 de belasting van negen Brabantsche stuivers op ieder zak zout. Vlaamsche maat. Alle steden onderwierpen zich, maar de Gentenaars beweerden volstandig aan geene belastingen dan vrijwillig gehouden te zijn. De Hertog maakte zich in 1449 door zijn krijgsbenden meester van Oudenaarde, Dendermonde, Gaveren, en Rupelmonde, en voegt nu bij de belasting op 't zout eene andere op de granen. Gend weigert iets op te brengen. Hij verbiedt alle gemeenschap met hun, en zet bij Placaat hunne regeering af. De Staten van Vlaanderen trokken naar Gend en voor eene nieuwe inlandsche oorlog bevreesd, zien, zij de Gentsche Privilegien na, waarop men zich beriep, en doen, na vijf maanden raadplegings, om der hitte tijd van bekoeling te geven, in Maart 1450 uitspraak: dat de Graaf van Vlaanderen 't recht heeft de Magistraat pro lubitu [naar welgevallen] aan te

stellen en te veranderen. De zaken blijven in dien stand tot Augustus, als wanneer zij door eenige Hoofden van Ambachtsvolk in beweging gebracht, al wat zij vermoeden konden den Hertog wel te willen, met geweld uit de stad drijven, vreemdelingen inroepen, en dezen het burgerrecht geven.

De Hertog gedraagt zich in dit alles met de grootste gematigdheid. Zij komen hem in 1451 te voet vallen en vergeving smeken, zich verlatende op de belofte van Edellieden, die een eind aan de zaak wenschen; maar hij ontzegt den belhamelen geheel Vlaanderen. Dit vernemende worden zij woedend, willen dezen hunne raadgeveren te lijf, en als die met een menigte andere personen de stad ontvluchtten, dagen zij hun allen openbaar in, en bannen ze uit met verbeurdverklaring van goederen: maar na een poos woelens, slaan zij allen dien genen, die hen opgezet hebben het hoofd af (als vijanden van den Hertog), stellen eene nieuwe regeering aan, en verzoeken op nieuw genade bij Filip en bevestiging van deze nieuwe regeering. En als de Hertog hier niet terstond in bewilligt, stellen zij krijgshoofden aan, die op de Edelen die zich nog in de stad waagden te vuur en te zwaard woeden, met de zwaarste pijnigingen die men uitdenken kon, en zoeken de Luikenaars tot bondschap aan, die hen afwijzen, en tot inkeer vermanen: zij worden verlegen, houden kerkelijke ommegangen, en zenden op nieuw gemachtigden aan den Hertog met de voorbede der Staten en der Luikenaren gesterkt; maar zoodra dit eenigen ingang bij den Vorst vindt en hij de zaak van den zoen aan de Raden van Vlaanderen stelt,

worden de hoofden in Gend bevreesd, overrompelen op 't onverwachts eenige stedetjens, en alles is weêr afgebroken. - Nu eindelijk wordt Filip het moê en het is openbare oorlog. Zij trachten Oudenaarde door list te verrassen, door daar boerenwagenen met gewapenden op een marktdag in te brengen; maar de Bevelhebber was hun te slim, en deed de wagens voor de poorten ontladen. Nu belegeren zij de stad; en verrassen Geertsberge, lijden veel bij het hernemen, en weêr nemen en weêr hernemen van deze plaats, en worden met geweldige slachting van Oudenaarde verjaagd, en nemen hun toevlucht tot het kleppen van hun *Roeland* , als uiterste hulp in den nood.

Zij waren van hun veldtocht en ondernomen beleg slecht afgekomen, en wroken dit (op zijn Karthaagsch) op hun krijgshoofden, kozen anderen, en het platte land op hun klokgeklep in roer komende trokken zij op nieuw uit, stieten hier en daar het hoofd, maar verwoesteden en brandden, en behaalden hier en daar voordeelen op de troepen des Hertogs, die hij om hen te dwingen in het Land van Waas gezonden had, van waar zij hun mondbehoeften moesten halen. Toen trachtten zij van Brugge meester te worden, welke stad met die van den Vrije den Hertog getrouw bleef. Nu vroegen en verkregen zij bijstand van de Engelschen, maar die bijstand bestond in slechts 3000 ongewapende en ongeoefende knapen, in plaats van 6000 man strijdbare troepen die hun toegezegd waren. Hier weinig meê geholpen, zochten zij weder verzoening. Dit niet naar wensch gelukkende, overvallen zij 300 man in 's Her-

togs dienst, en hangen die deels balddadig op, deels slaan zij hun 't hoofd af (het geen hun op de gevangenen, die men op hen maakte, ook weêr vergolden werd); en die van Waas en de vier Ambachten deden nu meê met hun.

Het was meer dan tijd geworden hen t' onder te brengen, en de Hertog bracht dus een legertjen op de been van omtrent 10,000 man, waar meê hij den Graaf van S[t]. Pol in Waas zond. De Gentenaars trachtten de dijken door te steken, maar 500 van deze doorgravers lieten er 't leven, en de zaak werd helet. Nu kwam Filip-zelf in 't veld, en veroverde een sterkte die zij nabij Rupelmonde opgerecht hadden, en na een geweldige slachting geleden te hebben, kwamen zij echter op nieuw met 8000 man op hem af, waarvan zij in een allerhardnekkigst gevecht meer dan 3000 op 't veld lieten, en de gevangenen 't met den strop boetten. Een natuurlijke zoon van den Hertog, dapper krijgsman, kwam in 't najagen der vluchtenden om, dwars door den mond met een spies door het hoofd gestoken zijnde. 3000 Hollanders door den Hertog ontboden, deels onder den Heere van Veere en deels onder Brederode kwamen nu aan, en de woede waar meê deze krijg nu van wederzijde gevoerd werd, was allergeweldigst. Over de 4000 voorname dorpen werden er verbrand, en de Hollandsche benden vochten dapper en met groote overhand op de muitelingen.

Karel VII kwam nu tusschen beide om een vrede en zoen te bewerken, en als Leenheer van Vlaanderen hoog belang in 's Lands behoud stellende, wilde hij dat men aan hem de zaak zou verblijven.

Filip toonde zich hier genegen toe; maar de Gentenaars verijdelden dit. Hun veelvuldige nederlagen deden vele van hun aanhangeren afvallen. De Hertog met zijn overwinnende macht voor de stad genaderd, stelde hun zes weken om zich te beraden, ten einde zich aan de uitspraak, door de Fransche gemachtigden, die in Rijssel gekomen waren, te doen, te onderwerpen. Op de markt vergaderd, waren de genen die vrede verlangden zeven-, die de oorlog door wilden zetten, twaalf duizend; doch de vergadering tot 's anderen daags verlegd zijnde, kwamen de eersten alleen voor den dag, en de laatsten hielden zich schuil. De vrede en zoen werd derhalven welhaast uitgesproken, en dit op zeer redelijke voorwaarden, waarvan eene was, dat er van toen af geen wevers in den raad zouden zitten, en de Gilden niet meer met hunne banieren in de stad zouden optrekken, maar deze vaandels in een kist met vijf sloten opgesloten worden, waarvan 's Graven Gouverneur, de Eerste Schepen, en de Overdeken ieder een sleutel zouden hebben. Voorts, dat de Magistraten zich niet meer *Heeren* zouden noemen, de Gentenaren zich geen jurisdictie over 's Hertogs beämpten zouden aanmatigen; de Magistraat en al wie eenig gezag bij het oproer gevoerd hadden, tot 2000 toe, in het hemd, twee mijlen buiten de stad den Vorst zouden komen schuld bekennen en op de knien vergiffenis smeeken: en dat het beweerde recht van jurisdictie der Gentenaren over Waas, Dendermonde, Aalst, en Oudenaarde, aan den Hertog zou blijven, die daar binnen een jaar, na behoorlijk onderzoek, uitspraak over zou doen.

Eindelijk 250,000 gouden rijders aan den Hertog te betalen voor oorlogskosten.

Dit in Gend voorgelezen trokken zij aanstonds weder de klok, en riepen liever oorlog dan zulk eene vrede te willen, en dat zij tot den laatsten adem vechten zouden; kozen op nieuw krijgshoofden en overvielen Hulst, Axel en andere plaatsen, terwijl Filip in Rijssel gerust op de uitvoering der gedane uitspraak te wachten zat. Nu moest hij derhalven ook het zwaard weder uittrekken. Intusschen werd Kortrijk, en Harlbeek, en alle de sloten in dien omtrek in kolen gelegd, en rondsom Geertsbergen alles plat gebrand. Saftingen, Hulst, en een aantal plaatsen trof 't zelfde lot. Nieuwe benden bijeen getrokken hebbende spant de Hertog alles in om een eind van den oorlog te maken, maar de woede hield aan en werd van wederzijde heviger, en ontembarer.

In 1453 zond Koning Karel op nieuw gemachtigden, maar de Gentenaars wilden nergens naar hooren. Zij vielen nu in Henegouwen, verbrandden ook daar dorpen, sloten en gehuchten, over de 200 in getal, en keerden met rijke buit. Zij hervatten dien inval, sleepen gevangenen naar de galg, en vieren den gruwelijksten moedwil vollen toom. Zij trachtten ook de Hertogin optelichten, maar dit mislukte; en altijd voortgaande met verwoesten en gevangenen op te hangen, slaan zij de herhaalde aanzoeken en aanmaningen der Franschen af. Te vergeefsch deden die van Brugge al wat mogelijk was, om hen naar reden te doen luisteren; zij waren verhard.

Een tijd lang scheen het geluk hun mede te loo-

pen; maar eindelijk slaagt de Hertog in het bemachtigen van een aantal sloten, waar zij zich versterkt hadden, die hij stormender hand verovert, en waarin hij alles over de kling doet springen, of openbaar aan de boomen wijd en zijd ophangen. - Het was thands van zijne zijde geene eenvoudige repressie van ongeregelde bewegingen, waarvan het ongenoegzame maar al te wel gebleken was; maar een wel samenhangende veldtocht met éénheid van ontwerp, welke alleen van vrucht kon zijn. De Engelsche en andere Bevelhebbers der oproerigen, dit gewaar wordende, voorzagen het einde, en wenschten dit te voorkomen, door voor zich-zelven te zorgen. De bevelhebber van Gaveren begeeft zich op 's Hertogs naderen naar Gent, en verlokt hen daar, om tot behoud van dit plaatsjen uit te trekken. Zij doen dit en gaan met meer dan 60,000 man, behalven een aanzienlijke ruiterij, Filip te gemoet, die intusschen Gaveren overrompeld had. In den eersten aanval der Bourgondischen springt midden in het Gentsche leger een vat met buskruid, en bij de verwarring die dit verwekt, loopen de Engelsche krijgshoofden met alle de benden, die zij onder zich hebben, tot den Hertog over. Des niettegenstaande bleef de meerderheid der Gentenaars groot, en zij vochten met de uiterste woede: maar door 't gekerm der gekwetsten achter hen, wanen zij van achteren door den vijand overrompeld te zijn, en in schrik en verlegenheid werpen zij zich op de vlucht. Een goed deel echter, besloten hebbende zich dood te vechten, maakt de overwinning hunnen vijanden bloedig, en zelfs wordt 's Hertogs zoon Karel in een

aanval op deze hardnekkigen in den voet gekwetst. Tienduizend werden er in de vlucht onder het najagen verslagen; de geheele slachting is onbekend, maar 1600 werden er gevangen, waarvan dadelijk in de eerste hitte 300 opgehangen werden, de anderen bleven gespaard. Van 's Hertogs zijde bleven er bij de 700. -

Te Gend was de maar den vluchtenden, die bij duizenden derwaard vloden, vooruit getogen, en de poorten bleven gesloten, wat ook dezen smeekten, dewijl de Bourgondischen hen kort op de hielen volgden; doch dezen, die reeds last hadden geen ongewapenden te moeien, lieten hen een ander heenkomen zoeken. Den volgenden dag zond de Hertog een brief, waarbij hij algemeene vergiffenis, en den zoen die te voren geweigerd was, als nog aanbood, met eenige kleine verzwaringen, welke in 100,000 gouden rijders meer, en vrijen afstand van hun vermeend recht op Oudenaarde, Kortrijk, Aalst, Dendermonde, de vier Ambachten, Waas, Biervliet en Geertsbergen, bestonden. En met gretigheid en vervoering van vreugde werd dit thands aangenomen. En den 3 Augustus 1453 was het vrede.

Het geen in dezen tusschentijd in Frankrijk tegen de Engelschen voorviel, behoort tot onze Geschiedenis niet. De Hofpartij in Engeland welke tegen Glocester was opgestaan, en niet voldaan was dan met zijn dood en den ondergang van al wat hem eenigzins aanhing, had daar geheel Frankrijk aan opgeöfferd. De Regent ontfing geenen onderstand, geen toevoer, geen geld, geen manschap, geen krijgs-

behoeften, en werd op alle mooglijke wijzen gedwarsboomd. De eene plaats werd na de andere verloren, en in 1453 bezat Engeland daar niet meer dan Bourdeaux, Calais, en Guines. - Bij dit alles behoefde Koning Karel van Frankrijk den bijstand van Hertog Filip niet. Hij ondersteunde hem echter met Hollandsche schepen om bij de belegering van de eerstgemelde stad den toevoer af te snijden, en ook zij werd spoedig veroverd.

In dit jaar 1453 kwam de tijding in Europa van het veroveren van Constantinopel door de Turken, de moorden daarbij gepleegd, de ontheiliging der gewijde beelden en kerken, en de vernietiging (zoo men 't beschouwde) van het Christendom in het Oosten; het geen de Paus niet nalaten kon ter harte te nemen. Hij zond naar de Mogendheden en Vorsten, ten einde de noodlijdende Kerk in dat gedeelte der wareld met de wapenen te verlossen, en den voortgang der ongeloovigen op het spoedigst te stuiten: en ten dien einde kwamen zijne afgezondenen ook bij Hertog Filip op den 11 November van dat jaar. Hij uit den aart Godsdienstig en een oprecht Christen, deed straks te Middelburg vier galeien timmeren, uitrusten, en wapenen, die hij onder bevel van een Portugeesch Zee-Overste naar Italie zond, met brieven aan den Paus, waarbij hij beloofde, zoo slechts de omgelegen landen tot vrede te bewegen waren, en de overige Vorsten zich daaraan niet onttrokken, met genoegzame macht ter bestrijding der Turken te zullen optrekken. In Februarij daar aan noodigde hij den Adel zijner Gewesten te Rijssel, en

vergastte dien prachtig. Verscheiden feesten hadden er plaats, waarin hij een zweem van die der Ridderorde van de ronde tafel aan het Hof van Koning Arthur gaf. In een van die gastmalen verscheen een jonge Maagd die de H. Kerk voorstelde, met gescheurd gewaad, en om hulp smeekende. Hij beloofde haar die; en deed vervolgens een zeer plechtigen eed, den Koning van Frankrijk als zijn Leenheer, of wien deze in zijn plaats daartoe benoemen mocht, ten oorloge tegen de ongeloovigen gaande, in eigen persoon te volgen, en naar zijn vermogen bij te staan; ook zoo de Koning van Frankrijk, noch zelf in persoon, noch door een ander den krijgstocht mocht kunnen ondernemen, maar de overige Christen-Vorsten wilden optrekken, zich naar vermogen daar bij te voegen. En, zoo de Turksche Koning slechts wilde, hem in persoon, in een lijfgevecht te bestrijden.

De Graaf van Charolois beloofde zijn vader op dien tocht te verzellen en getrouw te dienen; en de Edelen, daar tegenwoordig, verbonden zich ten meestendeele met hem. Doch het hoofdpunt was nu den Keizer over te halen, om de onderneming van zijne zijde te ondersteunen.

Ten dien einde trok hij met 300 zoo Nederlandsche als Bourgondische Edelen te paard naar Duitschland, waar hij alom met zoodanige eerbewijzingen ontfangen werd, dat de nijdige en kleindenkende Frederik III, zonder hem te zien naar Oostenrijk sloop, en hem weten liet dat hij te ziek was om over iets te spreken, maar als hij beter was, de Rijksvorsten bijeen roepen zou om over den Kruis-

tocht te raadplegen. - Filip had reeds vernomen, dat de Koning van Frankrijk in den staat waarin hij zich met opzigt tot de Engelschen bevond, tot geene expeditie of eenige deelneming daarin besluiten kon, en daar hij nu zag, dat van 's Keizers zijde, door de naijver tegen hem in geene onderneming gestemd zou worden, waarin hij zoo voornaam een deel hebben zou, trok hij zich dit dermate aan, dat hij in een gevaarlijke ziekte verviel, waarvan hij echter herstelde, maar 't hartzeer over de mislukking der onderneming altijd met zich droeg.

Zijne galeien dienden intusschen op de Middellandsche Zee tot verstrooiing en tuchtiging der Turksche roofschepen.

De vereischte van 's Hertogs tegenwoordigheid in het middelpunt zijner landen, maakte 't noodig in deze streken zijn zoon een gezag te geven, dat de verkeerde maatregelen van Stadhouderen als Lalain geweest was, stremmen of afkeeren kon, en in dringende gevallen 't gebrek van het zijne te vervullen. Hij stelde hem derhalve tot *Stadhouder-Generaal zijner Landen van herwaarts over*. Zijn gezag hield hier alles in rust, maar te moedig en eergierig om geen deel in de gevaren des oorlogs te hebben, vloog hij naar het tooneel van den Gentschen krijg. Filip hield hem op met voorwendsel dat er eerst een wapenrusting naar eisch voor hem vervaardigd moest worden, maar hij zei, liever in zijn borstrok ten strijd te willen trekken, dan naar een harnas te wachten. Zijne onverzaagdheid en stoutheid bij alle ontmoetingen werd al spoedig vermaard,

en als men hem bad zich niet bloot te stellen, om der Landzaten wille, wier heil aan zijn leven hing, antwoordde hij, dat het voor hun beter was hem jong te verliezen, dan naderhand een laf Heer aan hem te hebben. In 1454 trouwde hij Izabelle, de dochter van Hertog Karel van Bourbon, zijne Nicht; bij wie hij zijne eenige dochter, de beroemde Maria van Bourgondie verwekte, die 13 Februarij 1457 ter wareld kwam.

In 't Utrechtsche broeiden gedurige onrusten. De Munstersche tocht, welke Bisschop Rudolf in 1451 ondernomen had, ten einde zich van zijnen mededinger te ontslaan, had hem uitgeput, en was aan een goed deel der Stichtenaren onaangenaam geweest. Geestelijkheid en Gemeente in Utrecht waren hem tegen, doch de Raad der Stad ondersteunde hem met hun aanhang, om steun aan hem te hebben De Geestelijkheid weigerde de beden die hij deed, sprak den ban uit over al wie ze invorderde, en kreeg de Gilden der Ambachtslieden op haar hand. De Bisschop week in 1455 naar het slot ter Horst, en de Geestelijkheid kwam nu geharnast in de Domkerk bij een: de Gemeente voegde zich bij haar; en men trok gelijkerhand naar 't Stadhuis, waar men den Raad dwong om Keuren te maken en af te kondigen naar men 't goedvond hem voor te schrijven. 't Schijnt dat hier mede een Brederode (de Domproost) het rad draaide; en het stond geschapen, wederom tot uitersten te zullen geraken, maar in Maart stierf de Bisschop.

Het scheen door de ondervinding uitgemaakt dat

Utrecht geen rust hebben kon dan met een Hollandschen Bisschop. Hertog Filip wenschte derhalve met recht, en ten beste zijner Staten, vooral van ons Holland, zijnen natuurlijken zoon, David, nu Bisschop van Terouane (in Artois) op den zetel van S^{t}. Maarten te heffen. De Hertog van Gelder, die ook belang had, een Bisschop te zien verkiezen met wien hij wel stond, beval Hertog Steven van Beieren, die Kanonnik te Keulen was, aan. Maar schoon noch hij, noch Filip, iets gespaard had om de Utrechtsche kiezers te winnen, men koos (en met 68 stemmen van de 70, zoo wel was het afgesproken) Gijsbert van Brederode den Domproost. Hij was inderdaad met vele (zoo niet alle) Stichtsche Edelen vermaagschapt, en men voegde daar bij dat de Hertog van Bourgondien niets tegen hem hebben kon, dewijl hij hem in zijn Raad van Holland, Zeeland en Friesland gesteld had. De *ironie* was verdiend.

Hij toonde weldra wie hij was. Zonder 's Pausen bevestiging af te wachten, stelde hij zich niet alleenlijk terstond in 't gezag, maar haalde de ballingen in, die niet te rug kwamen dan tot verstooring der ruste. Het misnoegen daarover gebleken, werd met lijfstraffen en ontzettingen van het burgerschap, en het wegnemen en wegsluiten van de stads banier gestraft of (zoo 't heette) gesmoord. Amersfoort werd weder de toevlucht van velen. Nu verzocht hij ook van Keizer Fredrik III de bevestiging in het wareldlijk gebied, en van den nieuwverkoren Paus Kalixtus III, in 't Geestelijke.

Of Gijsbrecht van Brederode verdere uitzichten had, gelijk men in Holland hem nagaf, is onzeker;

maar dat hij een allergevaarlijkst wezen was, en van wien men alles vreezen mocht, lijdt geen twijfel: en het was zekerlijk het belang van Filip hem te weeren, had hij deze verkiezing slechts kunnen argwanen; vooral daar hij met den geheelen aanhang der Hoekschen in het naauwste verband stond, van wien (als des Hertogs oude en natuurlijke vijanden) het land eene eindelooze opschudding over het hoofd bleef hangen. Hij trachtte derhalve 's Pausen bevestiging te keeren, en deed den Paus een waarlijk *Canonijk impediment* tegen Gijsbrecht voorstellen, te weten, dat hij in den oorlog tegen de Gentenaars geweest was. Op 't welk WAGENAAR weder een beestelijk domme en kwaadaartige aanmerking maakt, die niet minder dan een Godslastering is. En daar de verkiezing van Gijsbrecht uit dezen hoofde onwettig was, verkreeg men dan ook lichtelijk 's Pausen aanstelling van David van Borgondie tot den opengevallen zetel van Utrecht.

Of men dit aan de zijde van den Elect reeds voorzien had, de Geestelijkheid, Ridderschap, en Steden, alle om strijd Hoeksgezind, stelden hem bij voorraad en tot 's Pausen bevestiging bekomen zou zijn, tot Voogd en beschermer des Lands.

Filips werd door de Utrechtsche zaken bewogen, zich naar Holland te begeven, en teekende zijn komst weder door gunstbewijzen. Hij herstelde Kennemers en Westfriezen, en zoo ook de stad Alkmaar, en de plaatsen die in 't zelfde vonnis begrepen waren, in de privilegien waarvan zij in 1426 vervallen verklaard waren, en hief ook het haard-

steê-geld op. Ook Dordrecht, dat zich sedert 1444 aan velerlei buitensporigheden schuldig gemaakt had en van tijd tot tijd door verschillende maatregelen betoomd had moeten worden, en zich nu weder door 't achterhouden der Graaflijke tollen 's Hertogs ongunst op den hals had gehaald, werd met hem verzoend. En van de andere zijde werden deze gunsten erkend of uitgelokt door aanbiedingen en opbrengingen van geldsommen tot eene oorlog, waarbij men gevoelde dat Holland het hoogst belang had, dat zij in haar doel niet faalde, en ten spoedigste ten eind gebracht wierd.

In het Sticht was men op den aanval des Hertogs verdacht. Reinont van Brederode, Hendrik van Montfoort, trokken in Utrecht tot 's Bisschops hulp tegen hun Vorst, en meer Hoeksche Edelen met dezen. De Geestelijkheid en Stichtsche Ridderschap en ook de stad Rhenen verbonden zich voor Gijsbrecht; doch Amersfoort was Hollandsch gezind. Echter was het alles behalven eensgezind binnen Utrecht. Zelfs was men daar zoo te onvreden overhet inbrengen van dat vreemd krijgsvolk, dat de Gilden het volk bij bekkenslag, gewapend op de Neude riepen, en de Bisschop hen gewapenderhand uit een jagen moest, en den Gilden haar *morgenspraken*, en alle bekkenslag op lijfstraf verbood. Maar hij liet het hier niet bij. Vrouwen en mannen, die Bisschop David gewenscht hadden, werden gevangen gezet, zwaar gepijnigd enz. Met één woord, men moest daar ook ondervinden wat Hoeksche regeering was. Doch terwijl hij binnen de stad als een tijger woedde, hing hij buiten het lam uit, en trachtte zich

(quasi) door bemiddeling van den Hertog van Kleef en den Bisschop van Luik met Filip te verdragen. Doch deze had hem nu leeren kennen.

Filip zond Adriaan van Borselen, die een natuurlijke dochter van hem getrouwd had[1] aan het hoofd van een leger, met 's Pausen brieven de aanstelling van zijn zoon David behelzende, in het Sticht, Rhenen, (ondanks het pas aangegaan verbond, 't geen men gissen mag dat gedwongen was) zoo wel als Amersfoort, opende hem de poorten, en David werd in deze steden erkend en ontfangen. Filip trok met 14000 man op, om Utrecht te belegeren en de Hertog van Kleef werd gemachtigd om alles aan hem toetestaan en te beloven tot voorkoming daar van. Deze toonde zich een behendig onderhandelaar, en bedong meer voor Gijsbert dan men had durven hopen; maar hij had ook met een Vorst te doen die bij elke onderwerping kinderlijk toegevend was. Gijsbrecht deed afstand, en zou Domproost blijven, en daar bij de Proostdij van S^t^. Donaas te Brugge bekomen, met behond van zijn Raadheers inkomen[2] en dit dubbeld: daarbij uit de inkomsten van 't Utrechtsche Bisdom 50,000 goude leeuwen eens, en 4200 Rhijnsche Guldens jaarlijks. David werd te Utrecht dadelijk als Bisschop erkend en geïnstalleerd (schoon het daar niet aan zijn vijanden ontbrak); en geheel het Nedersticht verheugde zich in een Vorst, die hun tot borg strekte van de goede verstandhouding met Holland. Ook het Oversicht erkende hem da-

1 *Aan haar gehuwd was*, zegt WAGENAAR, IV D. bl. 58.
2 Het was 500 Rhijnsche Guldens, d.i. ƒ 600.-

delijk, Deventer alleen uitgenomen, dat door een beleg dat acht weken duurde, gedwongen moest worden. De Hertog van Gelder naamlijk, naijverig op Holland, had met de Friezen en Groningers deze stad van krijgsvolk en voorraad voorzien, en tot wederspannigheid opgezet. De Hertog van Kleef en de Staten van Utrecht bemiddelden de vrede, waarbij de Hertog meer toegaf dan hij anders gedaan zou hebben; uit hoofde dat hij voor de uitwerksels van de opstokingen des Hertogs van Saxen bij de Friezen beducht was, met welke hij in onderhandeling stond.

Van de Stichlsche dienen wij een oog op de Friesche zaken te werpen. Deze sleurden voort in gestadige binnenlandsche onlusten en verdeeldheden, terwijl Filip de verdragen van vrede of bestand met Jan van Beieren met hun vernieuwde. In der daad was het een staat van onzekerheid; de sterkste partij gedroeg zich doorgaande als onafhanklijk, de zwakkere wendde zich telkens tot Filip. Zoo zond hij den verdreven Edelman Immele, die in 1437 zijne bescherming kwam inroepen, met eenige Hollandsche schepen te rug, en eenig voordeel door deze behaald, schoon op zich-zelfs van geen duur, ondersteunde de onderhandelingen waardoor hij dezen vluchteling in zijn eigendommen herstelde.

Middelenwijl trachtte Filip hen, die boe langer zoo meer zich-zelven uitputteden, en voor wie, zonder een hooger gezag, geen inwendige vrede mogelijk was, lot reden te brengen. Zij luisterden naar de voorslagen, die hij (het zij in der minne, het zij

met bedreigingen van zijne overmacht tegen hen te gebruiken,) tot bevrediging en een geregeld bewind en gezagoefening deed, en in 1456 dagvaardde hij hen gemachtigden voor hem te Haarlem te zenden, waar zij ook verschenen; maar dezen konden niets dan overnemen; en terwijl de Stichtsche oorlog inmiddel opkwam, werden zij weder hardnekkiger en wilden '*frij en friesch*' blijven, en dit '*met lijf en goed' tegen alle uitheemsch geweld* (zoo het hiet) beschermen.

Het schijnt dat het Duitsche Rijk zich sedert lang weinig met Friesland bekommerd had. En dit moet niet verwonderen. Het was (ondanks de lang vergeten gunst van Karel den Grooten en der Friezen stout beweerde aanspraken op vrijheid en onafhanklijkheid), niet zoo zeer als leen, maar als een vruchtdragend landgoed, nu eens aan Holland, dan weder aan 't Sticht gehecht, en dan weêr tusschen beide verdeeld, zonder dat men 't bij 't Rijk der moeite waard achtte, zich met dat hoekjen moeras op te houden. Het was ook inderdaad geen volk, voor zoo verr' men door volk verstaat, 't geen *communi vinculo imperii continetur*[1], maar veel eer een overblijfzel van oude stammen, door een soort van vinculum juris gentium[2] onder zich verbonden, en wier toestand ten eenenmaal van alle constitulie bij of in het Rijk bekend onderscheiden was. Het Rijk kende Leenen, en niets dan Leenen, en zelfs de vrije Rijkssteden (overblijftels van de Romeinsche muni-

1 ['t Geen vereenigd is onder één gezag en bevind.]
2 [Volkenrechtlijk verband.]

cipia en *coloniae*), stonden sints lang in een foedale betrekking tot den Keizer of 't Rijk, als ware hun grond een Rijksleen, en hun lichaam van burgeren, Leenman. - Maar Friesland was zoo verr'van als leen op zich-zelven aangemerkt te worden, dat sedert Karel den Groote, noch Friesland zelf, noch de Graven van Holland wegens Friesland, aan het rijk iets van manschap of geld opbrachten. En zoo lang zij Friezen zich-zelven meende te kunnen staande houden, achtteden zij zich ook even weinig aan het Rijk als aan Holland te behooren, maar wilden volstrekt vrij en op zich-zelven een volk zijn, even als voor Karel den Groote, wien zij zich inbeelden of immers lieten voorstaan, dat hen, na de inneming van Rome in de vroeger onafhankelijkheid door een pactum juris gentium, en niet juris publici hersteld had. En zij sloegen derhalve ook even weinig acht op eene aanschrijving van den Keizer (als nu en dan ten behoeve van een Hollandschen Graaf gedaan werd) als op de Graven van Holland-zelven, wanneer die hen tot onderwerping aanmaanden. - Maar nu ziende, dat zij bij de onheilbarende scheuring der partijschappen, waarvan de eene zijne toevlucht telkens tot Holland nam, op den duur zich niet staande konden houden, trachtteden zij zich met het Rijk te vereenigen, en Sigismund had daar ooren toe. In het jaar 1418 (na de dood van Willem VI) zond hij gemachtigden naar Friesland met opene brieven, waarbij hij de voorregten der vrije Friezen bevestigde, en zij als ten onrechte vervreemde, maar onmiddelijke onderdanen van het rijk verklaard werden, die hij er thands weder meê vereenigde, met

oplegging van een *goede gros* jaarlijksch voor ieder haardstede. Maar dit was de vrijheid toch ook niet waarom 't hen te doen was: zij betaalden niet, en sloten liever verdragen met Jan van Beieren. - Filip, Graaf van Holland geworden, was hun geduchter dan iemand te voren; en zij zochten nu Keizer Fredrik III aan, en boden hem 't Haarsteê-geld, mits hij Hertog Filips verbood 'zich eenig bewind over Ooster- en Westergo en de Zevenwolden aan te matigen; de brieven en privilegien van Karel den Grooten en van Sigismond bekrachtigde, en hun Friezen tevens op zware straffen verbood, eenig ander Heer dan den Keizer te erkennen.' Zoo als Fredrik dit ook voor de Friesche goede grossen zeer gaarne deed in Augustus 1457, en daar voor met gretige handen de schatting ontfing; 't geen Filip, elders de handen vol hebbende, in dat oogenblik gedogen moest.

Wij hebben reeds van den weêrspannigen toeleg des Daufijns, Lodewijk, tegen zijn vader, gemeld. Maar ook Filip begon een soortgelijke verzetting van zijn zoon, den Graaf van Charolois, te ondervinden, die hem al vrij dikwijls stoffe tot ongenoegen gaf. Deze jongeling, van een allerhevigsten en onbuigzamen aart, vestede zich in Holland en Zeeland, waar van hem zijn vader de Opper-Landvoogdij had opgedragen, op allerlei wijzen. Hij trok niet alleenlijk verscheiden groote Leenen (en wel de grootsten) bij versterf der bezitteren aan zich; maar vormde zich nieuwe Heerlijkheden en uitgebreide bezittingen in deze twee gewesten, door middel van bedijkingen,

die sedert de voornaamste en aanzienlijkste middelen tot rijkdom en macht wierden, en een aantal nieuwe familien deden opkomen, die den hoogmoed der oudere, maar niets of zeer weinig van het oud en adelijk eergevoel in het bloed hadden, en wel letterlijk *e luto* (uit den slijk) opkwamen, maar juist niet *e meliori* LUTO *ficta praecordia habebant*[1]. - Doch dit in het voorbijgaan! Van hem is de naam van *Charlois*, tegen over Rotterdam liggende, en aan zijn Bourgondisch Graafschap ontleend.

Lodewijk, die in 't Daufinaat zich een tijd lang als onafhanklijk gedragen en in zijns vaders raad aanhang had, vond zich, daar hij het besluit van dien vader vernam, om hem met een heirmacht te overvallen, verplicht zijn verblijf te verlaten, en week in September 1456 naar Brussel, om in de bescherming van Filip, schuilplaats te vinden. De Hertog trachtte Vader en Zoon te bevredigen, maar dit mislukte uit hoofde van 't wantrouwen des laatsten, die niet besluiten kon, zich aan 't hof van den Koning te wagen. Filip was dus wel verplicht hem in Brabant te houden en met eenig gevolg te onderhouden. - Dat deze het misnoegen van den Hertog op zijnen vader voedde, en verwijdering tusschen hem en Frankrijk bewerkte, is zoodanig in den aart der zake, en in 't hatelijk karakter van den Franschen booswicht, dat het naauwlijks behoeft gemeld te worden: men verwacht het van zelfs. - Het streed

1 [Aanspeling op een vers van HORATIUS, die spreekt van hen, wie de Titan (Prometheus) uit betere aarde (of slijk) gevormd had; lieden van edelen inborst.]

echter tegen den aart van Filips, hem aan den rechtvaardigen toorn zijns vaders overtegeven, schoon deze hem waarschouwde 'dat hij met hem in zijn staten te ontfangen, een wolf in zijn schaapskooi, en een slang in zijn boezem koesterde, wier moordzucht den zijnen eens doodlijk zou worden[1].' - Het gevolg was, het voorzien en bezetten der grenssteden aan wederzijden, en men voorzag een oorlog hier uit. Ja zelfs ontbrak het in de Nederlanden niet aan de genen, die vaststelden dat de Daufijn daar niets anders deed dan de rol van den zoon van Tarquinius bij de Gabiers spelen.

Hij trok welhaast het geslacht der Heeren van *Croui* in zijn belangen, en deze met Estampes en Lannoy wisten van Hertog Filips giften te bekomen, die zijn zoon om het belang daarvan niet zonder naijver aan kon zien. Hun toevlucht was een gelijke verdenking tegen Karel te strooien, als onder welke de Daufijn zich gebracht had. En dit gelukte zoo wel, dat Karel geweigerd hebbende, een dier hem hatelijkste verraderen als zijn kamerling te ontfangen, daar uit een zoo hevige onmin ontstond, dat hij, bij een felle winternacht, alleen en zonder eenig gevolg naar Dendermond vluchtte. De verzoening volgde echter weldra en hij keerde weder naar Brussel. En Filip sloot een negenjarig bestand met de Engelschen tot groot ongenoegen van Koning Karel, die van zijne zijde, nu de verwijderde aanhangers van den Graaf van Charlois bij zich ontfing, die ook daar geen goeds stichtten.

1 PONT. HEUT. p. 113, *b*.

Onder de redenen van ongenoegen welke Koning Karel tegen Filips opgevat had, was het oprichten (in 1455) van een raad van Vlaanderen door dezen als opperst Gerechtshof en Hof van beroep, terwijl men van ouds naar Parijs als de zetel des Leenheers beriep. Het is deze raad, welke naderhand (in 1505) door Filip den Schoone naar Mechlen verplaatst is, en onder den naam van den Hoogen Raad in het hoogste ressort over alle de Nederlanden recht heeft gesproken, tot bij de afscheuring der Landen, Willem de I ten aanzien van Holland, Zeeland en Friesland den Hoogen Raad in 's Gravenhage in plaatse van dien heeft aangesteld. Filip verdedigde deze zijn (anderzins) willekeurige stap, met het gedrag van het Parlament van Parijs, dat volstrekt geen acht meer gaf op de Vlaamsche rechten, en aan wier vonnissen hij derhalve niet toe kon staan dat zijne onderdanen langer onderworpen werden; en Karel liet zich met dit antwoord genoegen. Voor 't overige was dit Hof algemeen over zijne Staten, die in geenerlei Leenverband met Frankrijk stonden, als het vrije Bourgondien en andere plaatsen; weshalve de oprichting van het Hof den Koning niet aanging, en voor zoo verre daar zaken aan getrokken werden, die het Parlament van Parijs aan zich oordeelde te behooren, het Parlament daar tegen provisiën kon verleenen, waarover dan eerst geschil kon vallen, als de gevallen ontstonden.

Het jaar 1461 was in Engeland merkwaardig door de omwenteling die het huis van York op den throon bracht; en in Frankrijk door den dood van Karel

den VII. - De zwakke Hendrik de VI had zich geheel aan de intrigue van zijne Gemalin overgegeven, het geen tot zijn ondergang strekte; maar men wil ook dat hij met Frankrijk een verbond gemaakt had, tot niets minder strekkende dan om Hertog Filip ten eenemaal uit te schudden, en de Staten die hij regeerde onder zich te verdeelen. Een zware ziekte die Filip in het vorige jaar overkwam[1], en waarvan men geene genezing verwachtte, moedigde hen aan tot zoo stout een ontwerp, dan het welk de Voorzienigheid op de schitterendste wijze verijdelde. Hij herstelde, en de onverwachtte dood van den eene zijner vijanden, en de ontthroning van den anderen, welhaast door, zijne gevangenis en vermoording gevolgd, voorkwam alle uitwerksel hunner trouwlooze kwaadaartigheid.

De Daufijn niet weinig verheugd om de dood van zijn vader, werd door Hertog Filip en zijn zoon, met een stoet van vele Bourgondisehe Edelen naar Rheims (waar hij de kroon ontfing) en voorts naar Parijs geleid; waar Filips hem dan ook wegens 't Hertogdom Burgondie en de Graafschappen van Vlaanderen en Artois manschap deed. Hij was Lodewijk de XI.

Men wil dat zijn vader op 't oog had gehad, zijnen jonger broeder de kroon na te laten; hij nam daar nu wraak van door hem te vergeven: zoo als hij ook kort daar op den Graaf van Charlois trachtte te doen, door zendelingen die in 1462 gevat en te Rupelmonde gestraft werden; het geen Filip, die dus ver-

1 NB. De afscheering van het hair. PONT. HEUT. p. 115. 6. [Lib. IV. c. 17. - Zie de *Bijvoegs*.]

re aan de Fransche aanstokingen eenig gehoor had gegeven, de oogen ten eenemaal opende, en thans eene volkomen verzoening tusschen den zoon en den vader tot stand bracht, hem eene nadere verbintenis met den nieuwen Engelschen Koning Eduard den IV deed sluiten, en den trouwloozen en ondankbaren Lodewijk dwingen om van eene schatting op 't zout die hij in Bourgondie hief, af te zien.

Hij had echter de zwakheid, om toe te laten, dat aan Lodewijk de steden ter wijderzijde van de Somme, die hem bij de vrede van Atrecht verpand waren, voor 400,000 gouden lelien te rug keerden, het geen op nieuw zijn zoon, die een onvermijdlijke vredebreuk met Frankrijk te gemoet zag, en dit als een overgroote onvoorzichtigheid aanmerkte, van hem verwijderde, in voege dat hij met zijne Gemalin naar Gorinchem week, waar hij zich versterkte en van ontwerpen zwanger ging, die niet minder dan den geheelen ondergang van Lodewijk, zijn persoonlijken vijand, behelsden.

Filip was in zijnen ouderdom, door de uitputting van een zeer woelig leven en de eindlooze zorg eener zoo uitgestrekte en onrustige heerschappij, in verscheiden ziekten vervallen, waar uit hem eene zwakte van lichaam nableef, die op zijnen geest invloeide. Hij wenschte naar vrede en rust, en die wensch deed ze hem hoopen; en 't geen er nog van de oude energie overig was, strekte geheel en al om, nog vóór zijn einde, de veldtocht tegen de Turken ten uitvoer te brengen, waartoe hij zich in 't geweten verplicht gevoelde; doch dit zelfs maakte hem te toegeeflijker ten aanzien van zaken, waar aan een vrede hong,

zonder welke dit zijn verlangen geen uitwerking hebben kon. - De huislijke onrusten echter dwongen hem geheel daarvan af te zien. Om niet te min al te doen wat hij kon, en zich jegens het Hoofd der Kerk van het geen hij beloofd had, te kwijten, rustte hij (in 1464) in Zeeland twaalf galeijen uit, die hij met een genoegzaam aantal vrachtschepen verzeld en met 10,000 man uitgelezen troepen bemand, onder zijne natuurlijke zoonen Anthony en Boudewijn nàar de Middellandsche zee zond. Hij had de troepen drie maanden vooruit betaald, en gaf 200,000 gouden lelien meê. Vele Edelen voegden zich bij deze tocht als vrijwilligen. Te Sluis liep deze vloot uit, en tot de Straat van Gibraltar genaderd, vernamen zij, dat de mooren in Africa de Portugeesche macht in een der steden aldaar belegerden. Zij ontzetten die stad, en gereed van daar naar Ancona te stevenen, waar de overige krijgsmacht verzamelde, vernamen zij de dood van den Paus, met wien de geheele onderneming te niet ging. Zij landden dus in Februarij 1465 te Marseille, van waar zij te voet naar huis trokken, en niet zonder aanmerklijk verlies op zee ondergaan te hebben. Het geen de Hertog zich ten uiterste aantrok.

Men liet niet na van de Fransche zijde hem meer en meer tegen zijn zoon te verbitteren. En deze van zijn kant hield verstandhouding met de misnoegden in Frankrijk, die en hem en Engeland tegen Lodewijk in een verbond trachtten te wikkelen; het geen, ten aanzien van onzen kant niet zeer moeilijk viel. Lodewijk trachtte, *en*, den zoon verraderlijk uit Gorinchem op te lichten, *en* den vader bij gelegenheid

van een mondgesprek, waar toe hij hem verzocht te Hesdin te vatten; maar beide mislukte. De hoofden van den opstand tegen Lodewijk waren zijn jonger broeder de Hertog van Berri, en de Hertog van Brittanje, en die van Bourbon; en het was onder den naam van het *algemeene welzijn*, dat zij de wapenen tegen hem opvatteden; met wie Karel zich thands uit persoonlijken haat vereenigde. - Lodewijk wist straks door groote beloften de Luikenaars tot een oorlog tegen Filip te verwekken, voornamelijk om den Graaf van Charlois, thans zelf (en met goedvinden van zijnen vader) aan 't hoofd van een leger in Frankrijk, naar derwaart te trekken. Dit mislukte echter: want Filip, schoon men in den aanvang hun toeleg verachtte, was in staat hun een genoegzame macht tegen te stellen. Niet te min werden zij, stout geworden door Fransche grootspraak, moedwillig, roofden en blaakten, en hingen den Graaf van Charlois, dien men hun wijs maakte in Frankrijk, omgekomen te zijn, onder allerlei smaadredenen in effigie aan de galg: - tot dat zij, na in October een geweldige neêrlaag geleden te hebben, vervolgens in Januarij, van dezen zelfden Graaf van Charlois, die zegepralend te rug keerde, de vrede voor 300,000 gouden lelien afsmeekten en afkochtten.

Lodewijk had eene hem nadeelige vrede moeten sluiten, waar bij onder anderen de plaatsen langs de Somme te rug gegeven werden; maar een vrede die hij niet meende te houden. En zoo was het ook met de Luikenaars, die uit Dinant in Namen en Henegouwen invallen begonnen te doen. Hertog Filip, zoo oud als hij was, trok zelf met zijn zoon tegen

hen, en belegerde de weerspannige stad. Op het punt van storm te loopen, trachtte hij (tot het laatst zijns levens *de Goede*) haar leven en goed te sparen door het aanbieden van gunstige voorwaarde, maar hunne hardnekkigheid was in razernij ontaart. Die van Bovines zonden een hunner ingezetenen, om hun tot de overgave aan te raden, en zij hadden de beestelijkheid om hem deswegens met zijn zoontjen dat hij bij zich had, aan een galg op de stads muur op te hangen: ter plaatse waar op men uit Bovines zoo wel als uit het Burgundische leger een vrij gezicht had. Door deze gruweldaad tot afgrijzen verwekt, trokken de bezettelingen de stad uit en lieten hen aan hun lot over.

Die van Luik trokken uit tot hun ontzet, doch nu durfden zij den uitslag van deze poging niet afwachten, en gaven de stad op genade en ongenade, aan Karel, die zijns vaders aart juist niet had, over. Zij werd acht dagen lang geplonderd; die gevangen werden, moesten zich vrijkoopen; maar 800 van de aanstookers dezer oorlog werden twee aan twee gebonden in de Maas verdronken; en de stad toen verbrand. Na den brand werden de overblijfsels plat geworpen en de grachten gevuld. - Na deze strafoefening (welke veellicht noodig was bij een volk en in een tijd, waarin de moedwil geen teugel kende, en in welke Filip ook het te buiten gaan van den last tot zoo verre strafte, dat hij vier Bourgondische soldaten ter dood deed brengen, om dat zij vier vrouwen verkracht hadden) smeekten de overige Luikenaars vrede en verkregen ze op de voorwaarden 't jaar te voren met Karel gemaakt, mits 50

gijzelaars gevende. - Zij lieten echter niet na, zich welhaast aan nieuwe aanstokerijen van Lodewijk over te geven, om zich het lot van Dinant op den hals te halen, als hier na te pas komen zal.

Nog in 1466, kort voor den tocht tegen Dinant, had Hertog Filip een toeval van beroerte gehad, waarvan hij gelukkig hersteld was. Maar in den zomer van het volgend jaar werd hij te Brugge op nieuw van een ziekte aangetast, die hem na negen of tien dagen bedlegering op den 16 Julij in den ouderdom van 72 jaren en na eene regeering van 48 jaren, uit het leven rukte. Zijn sterven was kalm en liet op zijn gelaat alle de kenmerken na van dat edel, rechtschapen en beminnelijk karakter, dat hem boven alle de Vorsten van zijn leeftijd, en verre de meesten van de later geschiedenis onderscheidde. Gematigdheid, grootmoedigheid, en al wat edel is, en ware verhevenheid van ziel zonder trotschheid of achterhouding, bestuurden alle zijne daden. Zijne achting en waardigheid bewaarde hij tot in 't minste ding, en liet haar nooit kwetsen: maar niemand was ooit lichter te bevredigen, niemand gereeder tot verzoening, vergeving, en vergetelheid van verongelijkingen dan hij. Hij beminde de vrede, en wist haar te handhaven. Zijn voorkomen was vriendelijk, beminnelijk, en boezemde te gelijk eerbied en vertrouwen in. Nooit verbrak hij een verdrag, nooit herdacht hij een vergeven beleediging. Gelukkig in den oorlog, Ridderlijk dapper in den strijd, waarin hij menigmaal man tegen man vocht, en 't uiterst gevaar door een overmaat van stoutmoedigheid tergde, ontzag hij het zwaard te ge-

bruiken, waar het niet tot een plicht werd. Lijdzaam en van een taai geduld, was hij traag tot gramschap, behalven in zijn ouderdom, na dat verscheidene ziekten zijn gestel verzwakt hadden; doch ook dan was hij licht te verbidden. Hij hield zijne geldmiddelen in den besten en een altijd geregelden staat, en had bij al de oorlogen nooit gebrek, zonder echter zijne onderdanen ooit boven mate te belasten; maar wist door een ruime en rijke hofhouding, en het aanmoedigen van eene gepaste en matige weelde, het geld eenen omloop te geven, die allen zijn Staten voordeelig en nuttig was. Hij liet aan zijn zoon 400,000 gouden lelien in gemunt goud na en 772 mark ongemunt zilver, behalven zijn goud- en zilverwerk dat op 200,000 gouden lelien geschat wierd. Nooit was hij in betalingen ten achteren. Alles bovendien weêrgalmde overal, binnen en buiten 's land, van zijne milddadigheden. Geen Vorst was er ook in zijn tijd, die zoo teder en zoo algemeen geliefd was: - en met recht noemde men hem hier in Holland nog ten tijde van Vader Willem, met den eertytel van den *Vader des Vaderlands* en het *model van een volmaakt Regent*[1]. - Het is derhalve ook niet te verwonderen, zoo hem na den dood van Keizer Sigismund, de Keizerlijke kroon werd aangeboden, gelijk sommigen geschreven hebben, maar 't geen hij (het belang van zijn Huis en Staten, voor een persoonlijke en voorbijgaande grootheid stellende), van de hand wees. - Onze voorvaders hebben hem derhalve niet

1 Zie KLUIT, *Staatsreg.* IV, 506. - IDZINGA.

te onrecht met den naam van *den goede* onderscheiden; en den bloei en welvaart dien zij onder zijn Regeering genoten 't allen tijde met dankbaarheid herdacht[1].

Van de lasteringen des vervloekten WAGENAARS, die de geschiedenis der Vorsten even als die van den gezegenden Heiland vervalscht, behoeven wij derhalve hier niet te spreken. - Onze goede KLUIT heeft hem, hoe zeer met een stem, die wel uit het hart kwam, maar die hij, (door 't ongeluk vreesachtig geworden) niet al te luid dorst verheffen, recht gedaan in zijne Staatsregeling. Zegen kome over zijn asch en ruste op zijn nageslacht, voor de hulde die hij en hier, en elders, aan de waarheid bewees! -

Karel de Stoute.

Deze Vorst was in 1433 den 2 November geboren, en voerde met recht den naam van den *strijdbare* (pugnax), of (zoo men dezen naam allengs veranderde) den *stoute* of *onvertzaagden* (audax) welken hij van zijn eerste veldtocht af (1452 tegen de Gen-

1 Bij zijne gemalin Izabelle (of Elizabeth) had hij drie zonen verwekt, waarvan Karel de Graaf van Charolois zijn opvolger werd. De twee anderen, Anthony en Joost, stierven kinderen. Hij had 19 onechte kinderen, waarouder vier zoons en twee dochters den geestelijken staat omhelsd hebben.

tenaars) behaalde[1]. Van den vrede van Gent af tot de dood van Karel VII, had hij met zijne gemalin Gorinchem tot verblijf gekozen, zijnde 't land van Arkel hem door zijnen vader geschonken, waarbij hij welhaast Heukelum en Asperen voegde, door den opstand van hun Heeren of andere wanbedrijven verbeurd verklaard. De toenmalige bezitter van Heukelum, die als andere Edelen in zijn tijd het recht oefende van *duiten* of klein geld (stuivers) met zijn naam en wapen te munten[2], sloeg op 's Graven naam en met den Hollandschen stempel andere en slechter munt; waardoor hij strafbaar geworden, wel vergeving bekwam, doch nu door zijn zoon gevangen gezet werd, wiens gedrag, even wederspannig tegen den Vorst, Karel tot maatregelen noodzaakte, die na eenigen wederstand met eenen afstand van de plaats en het slot eindigden.

Wij hebben onzen Karel gezien aan het hoofd van een legermacht in Frankrijk vallende, en van daar triomfant terug keerende, hem de Luikenaars zien bedwingen. De overwinning, die hij in Frankrijk behaald had, was niet te min duur gekocht, en hij was op het punt geweest van aldaar gevangen te worden, zijnde alleen van 30 Fransche ruiters omringd, die hem herkenden, maar door welke hij zich, met zekeren Robert Cotereau die hem te hulp

1 Het tournooi te Brussel in 1451 tegen Lalain. PONT. HEUT. L. IV. p. 122.

2 De Utrechtsche duit: *Stad Utrecht*. Aldus de galgen met drie stijlen. Aanmatigingen der steden op den hoogen Adel des Lands. - Waarom, of waarop gegrond? Op de hoedanigheid van Lid van Staat.

schoot, met het zwaard heen sloeg. Deze veldslag viel voor nabij Parijs en wordt naar het dorp van dien naam, de slag van *Mont le herri* genoemd. De vlucht van een goed deel der zijnen (het zelfde had aan de zij' der Franschen plaats) bracht de valsche tijding van Karels neêrlaag en dood, die de Luikenaars zoodanig opzette als wij boven verhaalden. Koning Lodewijk liet hem 't slagveld, en onttrok zich een nieuwen veldslag dien Karel hem aanbood. En kort daar na kwam hij met 10 Edelen vergezeld, in Karels legerplaats om een vrede te maken. Karel ontfing hem edelmoedig, en de vrede werd gesloten

α. op den voet van teruggave der steden aan weêrzijde der Somme.

β. Het vrijstellen van Vlaanderen van alle beroep naar Parijs.

γ. Het afstaan van Normandye (in plaatse van Berry) aan 's Konings broeder, en

δ. Van het Konnetabelschap van Frankrijk aan den Graaf van S[t]. Pol. -

Doch met dit verdrag trachtte Lodewijk niet anders dan het Bondgenootschap te ontbinden, en geheel zijn handel was arglistige veinzerij.

Dus stond het met Frankrijk, wanneer (de oorlog in het Luiksche geëindigd zijnde) Hertog Filips hem zijne uitgebreide staten met de dood overliet. Den 30 Julij 1467 werd hij in Gend gehuldigd, en bij die gelegenheid zijn vader willende navolgen door een onverhoopt gunstbewijs, hief hij het bannissement op van 563 personen, door dezen bij den laatsten zoen uitgesloten. Maar dit maakte hen stout; en natuurlijk! want burgertjens gelooven aan geen

edelmoedigheid, en kennen geene andere beweegredenen ter wareld dan vrees en belang. Zij grepen de wapenen, en omcingelden hem al tierende en razende op de markt, en eischten nu teruggave en herstel van hun oude voorrechten die Filip hen ontnomen had. Hij gaf toe, maar trok naar Brussel en herriep 't geen hem afgedwongen was, en stelde zich in postuur om hen te straffen. Maar de Regeering der Stad nam zelve de wapenen op, en oefende zware straf tegen de oproerige belhamels; bracht vervolgens de nieuwe brieven aan den Hertog te rug, en smeekte genade voor de stad, die voor eene boete van 40,000 gouden lelien verworven werd. Die van Mechlen hadden het voorbeeld van Gend gevolgd, en kwamen er af met 15,000 te betalen. Dat Koning Lodewijk deze oproeren onder de hand aanstookte, verstaat zich; en daar dit te spoedig geëindigd was, en elders in Vlaanderen niet gelukte, wist hij de Luikenaars op nieuw aan den gang te brengen. Franschgezind in het hart, hadden zij het tegen hun Bisschop Lodewijk van Bourbon, wiens betrekkingen hem aan Karel verbonden. Deze, de uitbarsting der oude woede op nieuw te gemoet ziende, week uit zijne residentie naar Huy, waar zij hem belegerden, die echter bij een donkeren nacht weg kwam en naar Karel vlood. Huy werd niet te min door hen uitgeplunderd en verbrand, en zij verwoesteden nu 't Luxemburgsche en Limburgsche, 't geen de Hertog van Kleef en zijn broeder de Graaf van Ravenstein vruchteloos tegen hun razende overmacht poogden te beschermen.

Hertog Karel zich in staat van weer stellende,

lichtte Lodewijk 't masker af, en verklaarde zich bondgenoot van de Luikenaars, die hij derhalve tegen hem beschermen zou; hem echter voorstellende, van zijn verbond met den Hertog van Bretagne af te zien, zoo als hij dan ook aanbood van 't zijne met die van Luik te doen. Men begrijpt, dat dit met verontwaardiging verworpen werd. - Karel trok dan te veld; maar hij had 50 gijzelaars van Luik in zijn macht, en de vraag was: wat met dezen te doen? - Hij ontsloeg hen, maar onder beding van te zullen ophangen wien hij van hun zou vinden de wapenen tegen hem opgevat te hebben. Een zware veldslag volgde kort hierna tegen de Luikschen, die met 30,000 man voetvolks, en 500 paarden en veel zwaar geschut, hem tegentrokken; die hij met verlies van 9000 dooden, 6000 gevangenen, 126 stukken geschut, en 300 wagenen bagaadjen uit het veld sloeg. Eenige steedtjens hierop genomen, brachten de overigen hem de sleutels vrijwillig, en Luik alleen zocht nog troost bij Lodewijk: doch als deze hen geheel te leur stelde, en voor 't goud dat zij hem toezonden, geen troepen leverde, smeekten zij met een plechtig gezantschap van 300 der voornaamste burgers in 't hemd vrede en verzoening; en zij verkregen die, ten koste van hunne wallen en poorten, geschut en wapenen, een goede som gelds, en vier van de moedwilligste koppen zonder meer. En gelijk ook deze beweging de Gentenaars weder in roer had gezet, bracht het einde daarvan ook dezen nogmaals tot rust, en zij brachten hem, ten bewijs van de allervolledigste onderwerping, de vaandels van hunne ambachtsgilden,

en nog 18,000 gouden lelien, waarmede, en met de uitbanning van zeven roervinken, het jaar 1467 en zijne onlusten ten einde liepen.

Het volgende voorjaar ging aan als hij te Bergen en te Rijssel en te Brugge gehuldigd werd[1]. De Staten van Vlaanderen stonden hem eene bede van 1,000,000 gouden rijders, en voor zijne gemalin en dochter ieder 100,000 toe; waaruit men den rijkdom van dat land, na 50 jaar van aanhoudende oorlogen afnemen kan, en tevens de gematigdheid die omtrent onze landen betracht werd in de vorderingen daar gedaan. Hij vereerde Gent nog eens met een bezoek waaruit hem 16,000 man ongewapend te gemoet kwamen om hem in te halen. Korten tijd daar na trouwde hij Margarete van York de zuster van den nu regeerenden Koning van Engeland, Eduard IV. Lodewijk die zijn bondgenooten van Luik in de pekel had laten zitten, zocht hem nu in der minne van 't verbond met zijn broeder en den Hertog van Bretagne af te trekken, en niet slagende viel hij tegen den zomertijd onverwacht met een leger in Bretagne; het geen niet gebeurde of Karel snelde ter hulpe, maar intusschen was er buiten Karel een vrede gemaakt. Karel nam dit hoog; maar Lodewijk vleide en bevredigde hem met goede woorden en een som van 120,000 gouden lelien, en tot bevestiging van de vorige vrede, koomt hij met slechts 60 Ridders en een lijfwacht van 800 Schotten in Karels leger te Peronne, waar hij zonder

1 Groote praal. Paris oordeel. *Venus* geweldig groot en dik; *Juno*, zeer lang en mager; *Pallas*, klein en bultig voor en achter.

eenige achterdocht en met de beste trouw ontfangen wordt.

Maar middelerwijl hadden de Fransche gezanten te Luik het volk op nieuw ter verbreking van het vredeverdrag opgezet, en een nieuwen afval verwekt, die met gevangenneming van hun Bisschop, en het vermoorden en in stukken snijden van den Aartsdiaken en verscheiden Kanonniken en Edelen gepaard was gegaan, met welke stukken zij een kaatsspel onder malkander gehouden hadden. Het was uitgemaakt waar, dat Lodewijk dit berokkend had om Karel aldaar de handen vol te geven; maar zoo dra hij de vrede met hem ging maken had hij andere boden gezonden die den afval moesten voorkomen of stuiten, doch die te laat waren gekomen. En al wat er nu te Luik gedaan kon worden, was den Bisschop en al wie men in den Kerker gesmeten had, los te laten. Woedend van spijt, houdt Karel den Koning (wien 't speet dat hij de te rug komst van zijn boden niet afgewacht had) in 't Slot van Peronne gevangen. Deze deelde geweldig veel geld uit en beloofde nog meer, aan de Raadslieden en vrienden van Karel, en inzonderheid aan Filip de Comines, 's Hertogs eersten kamerling, dien hij wel dra op zijn hand kreeg. Vier dagen zat hij te koekeloeren, en Karel hergaf hem zijn vrijheid, onder beding van met Karel en onder Karels banier (het Burgondisch kruis) de Luikenaars te gaan bedwingen en straffen, 't geen hij met blijdschap aannam. Hij voegde 1000 man Ruiterij bij de 4000, die Karel uit Bourgondie ontfing; de vrede werd tusschen hen bekrachtigd, en zij trokken te samen te veld.

De Luikenaars gevoelden al het hachlijke van hunnen toestand in deze gelegenheid, maar versterkten zich uit alle macht om weêrstand te kunnen bieden. - 6000 man, uit Henegouwen, Limburg, Luxemburg, Namen, en Holland, onder den Prins van Oranje versterken den Graaf van Neufchatel 's Hertogs Maarschalk, en trachten de stad met geweld in te dringen; en daar werd ter wederzijde met een drift en hardnekkigheid gevochten, dat er in twee dagen noch geslapen noch gegeten werd, maar de Hertooglijken een fles wijn aan den zadel hadden, om tot verkwikking tusschen beide een teug te doen. Eindelijk voegt de Hertog-zelf met den Koning zich bij de strijdenden, en legt niet dan na den 7den dag het harnas voor de eerste maal af, om na genomen verademing den aanval op nieuw te hervatten.

Het was hier geen gewone belegering, waarbij men zich meester van een plaats tracht te maken, en de overgave door het geweld uit wil werken. Geen overgave werd hier beöogd, maar het was een verdelgingskrijg ter straffe van de gruwelijkste moorddadigheid en trouwloosheid, die men tegen de Luikenaars voerde, en waarin hun geene hoop op genade overig scheen. Geen wonder derhalve dat zij van hun zijde tot uitersten kwamen, die de wanhoopalleen schijnt te hebben kunnen ingeven. Karel was onverzoenbaar (dit gevoelden zij) beleedigd, en Lodewijk, die hen op de eerlooste wijze in dit onredbaar lot gestort had, voegde zich bij hem ter wrake van de gruwelen, die hij hen had doen begaan. Hoe moest dit besef hen aandeen! - In dezen toe-

stand zien zij geene andere redding, geen troost zelfs meer overig, dan de dood van die twee Vorsten. Zij wisten dat zij zich in de overmeesterde voorstad nabij elkander onthielden, en op een geringe wacht gerust de nacht gants ontharnast en wapenloos doorbrachten. Zij kiezen 600 man, die geleid worden door de ter stad gevluchte eigenaars der huizen door hen betrokken, en die dus de toegangen en gelegenheid dier woningen en de vertrekken daarin, volkomen kenden. In 't holst van de nacht trokken zij onbemerkt uit, nemen hun weg tusschen heuvelen, en overvallen de eerste wacht. Nu komen zij aan het verblijf van den Hertog van Alençon, vlak bij dat der twee Vorsten gelegen; maar in plaats van zich nu de stilte ten nut te maken, breken zij daar in om hun ongeduldigen moed te koelen, en vermoorden de slapenden, waarvan eenigen schrikkend opgewekt het alarm in het naaste huis waarin Hertog Karel te bed lag verspreidden. Hier grijpen 300 mannen de wapenen en beide de Hertog en de Koning springen het bed uit en schieten hun wachten zelven te hulp. Het gerucht brengt fluks geheel het leger op de been; de Luikenaars dit vernemende doen van twee kanten een allergeweldigsten uitval om de verwarring te vermeerderen, waarbij zij al hun macht opzetten, maar worden te rug gedreven, en die van hen tot het ombrengen der Vorsten gezonden waren, blijven allen vechtenderhand, met hun twee wegwijzers, die in hun eigen huizen de dood vinden. Over de 200 mannen kwamen er aan Karels zijde om, waaronder, als men licht begrijpen kan, vele Edelen.

De Luikenaars hadden hun doel gemist, maar verheugden zich in de slachting en schrik die zij in het Vorstelijk heir verspreid hadden, en niets minder dan een storm op dien zelfden dag verwachtende, veronachtzaamden zij de wacht, om van de vermoeiing der nacht uit te rusten: zoo dat de Hertog in één oogenblik, en zonder eenigen wederstand, door de reeds geopende muurbressen 40,000 man in de stad had gebracht, eer zij daar het minst van bemerkten. Toen de trom roerende, joeg dit onverwacht geluid hun zulk eenen schrik aan, dat alles de stad uit vlood en in 't bosch van Ardennes of de stad Meziers een goed heenkomen zocht: slechts 300 kwamen er om in de ontledigde stad, en de overigen die niet ontvluchtten konden redden zich in de kerken. Daar er geen tegenstand geboden was, spaarden de Bourgondischen hun het leven, met de buit te vreden: eenigen echter, die zich verstoken hadden, en betrapt werden, werden in de Maas verdronken, en de woonhuizen meestal verbrand. De gevluchte werden onder weg door hun eigen gewapenden die met hun vloden, van alles beroofd. En menigte van hun stierf van de felle vorst, die allergeweldigst was, al schoon het niet later in 't jaar dan den laatsten October voorviel.

Na deze verovering verkreeg Koning Lodewijk zijn volle ontslag. Te vuur en te zwaard werd nu het platte land verwoest, doch de zelfde koude matigde hier de woede, en het leger werd afgedankt. De Geestelijkheid keerde naar de kerken en kloosters te rug, en allengs volgden er burgers, die van alles ontbloot in de holle kelders woning zochten, tot

de Hertog, ten laatste, verlof gaf de huizen weêr op te bouwen.

De Gentenaars hadden den uitslag van dezen krijg afgewacht, om, zoo de Hertog het te kwaad gekregen had, op nieuw tegen hem op te staan; maar nu 't anders uitviel hadden zij berouw, brachten de nieuwe vaandels, die zij intusschen gemaakt hadden, en tevens het groote Stads-vaandel, naar Brussel, en vroegen op nieuw vergiffenis; welke zij onder zware bedreigingen in gevalle van *recidive* (maar die geen leed deden) verkregen.

Nu de handen ruim hebbende, trok Karel zijn Staten door, en stelde orde op eene geregelde rechtoefening; waarbij hij gewoonlijk driemaal ter week in eigen persoon voorzat. Dus vindt men 't, ten aanzien van Brabant en Henegouwen, en dus ook van Zeeland aangeteekend, en het schijnt algemeen geweest te zijn, ter plaatse waar hij zich bevond[1]. Zijne huldiging in Holland geschiedde in 's Gravenhage, door de Edelen, en Gemachtigden van de steden, en niet als te voren gebruikelijk, en ook ditmaal in Zeeland het geval was, van stad tot stad.

Hij vorderde bij deze gelegenheid een bede, evenredig aan den toegenomen bloei en bevolking. Zij bestond in 240,000 leeuwen van 30 stuivers, en nog 26,800 voor Hofgeschenken en speldegeld zijner Gemalin; in 7½ jaar op te brengen. De bede was gering in vergelijking van het geen Vlaanderen bewilligd had, maar nogthands ongewoon; en men verdeelde die zoodanig, dat er misnoegen uit ontstaan

1 PONT. HEUT. p. 130. COMMINES, III p. 356.

moest; het geen tot de listen der grooter steden, en der voornamer klassen in deze, behoorde om de minderen op te zetten.

Van tijd tot tijd waren de bestanden met Engeland verlengd geweest, en eene verbindtenis tegen Frankrijk, waar de trouwloosheid ten throon zat, was door de omstandigheden voorgeschreven, en met Karels huwelijk verzegeld. Maar (als het in menschelijke zaken gaat) dit werd bij den uitslag geen steun, maar wierp eene zware verplichting op Karel, wanneer Eduard uit zijn rijk gejaagd, in het jaar 1470, gedwongen werd tot hem de toevlucht te nemen. Hij was door den beroemden Graaf van Warwik ten throon gebeurd, en verbitterde dezen door een onverstandig huwelijk met eene Engelsche weduwe, die hem wist te bekooren, juist terwijl Warwik in Frankrijk een huwlijks-onderhandeling voor hem tot stand bracht; en straks een partij tegen hem vormde. Welhaast viel Eduard alles af, en den voor hem ontthroonden Hendrik den VI weer toe, en hij zach zich genoodzaakt naar Holland te vluchten; waar Hertog Karel niet na laten kon zich zijn zaak aan te trekken. - Hij was hier te meer toe geneigd, daar Warwik, die in Frankrijk zijn steun had, met des Konings broeder den Hertog van Clarence dien hij had weten te winnen, na een hevige nederlaag van zijn partij, gedwongen geweest zijnde, naar derwaart te wijken, en een tijd lang op zee gehouden door dat hij te Galais niet binnen kon loopen, de Hollandsche en Zeeuwsche schepen ontrust, genomen, en in Fransche havens opgebracht had; waartegen hij (na een scherp beklag tegen Lodewijk) straks een vloot

van 30 groote schepen in zee had gebracht, die onder bevel van Hendrik van Borselen, Heer van ter Veer (een dapper en bekwaam krijgsman) Warwik uit zee joeg, en op de kust ven Normandyen, waar hij ontscheepte, hem te lande een geweldigen slag toebracht, vele schepen verbrandde en verscheiden wegnam; het geen Lodewijk tevens noodzaakte om hem zijn Rijk te doen ruimen. Weêr in Engeland gekeerd, sloeg de kans aldaar spoedig om, als gemeld is: Hendrik VI werd uitgeroepen, en Eduard vlood, berooid en verlaten, op een gehuurd schip, met vierhonderd Edellieden in verhaasting naar herwaart, en niet, zonder op de overtocht nagejaagd te worden[1].

Intusschen Hendrik de VI was zijn bloedverwant, en dit, niet alleen, woog bij hem, maar de verbindtenis tusschen Lodewijk en Warwik, van wien Hendrik geheel afhing, moest hem de vereenigde macht beide van Frankrijk en Engeland op het lijf halen. Hij wilde derhalven een soort van midden houden, en schonk hem 200,000 gouden Rijders, zag met genoegen dat deze gift door de Staten zijner Landen, aanmerklijk vermeerderd werd, en dat men (als buiten 's Hertogs weten) hem schepen uitrustte en bemande, en dienst op die vloot nam; maar hield zich voor 't uiterlijk, als 't ware, tusschen de twee Engelsche Koningen onzijdig, en als of hij Eduard slechts als schoonbroeder vergastte. In Maart 1471 zeilde Eduard dan ook naar Engeland te rug, en

1 (Bij gebrek van geld gaf hij den schipper zijn hermelijnen rok in betaling).

door zijn broeder (Clarence) gesterkt, die hem weder toeviel, heroverde hij in drie veldslagen de kroon, nam Hendrik VI (wien na het gebeurde het leven niet gelaten kon worden, doch die in dit alles bloot lijdelijk geweest en het slachtoffer van de heerschzucht zijner Gemalin was) en Hendriks zoon gevangen, en Warwik-zelf kwam in dezen oorlog om. Hij bleef sedert op den throon bevestigd.

Lodewijk, wien dit geweldig tegen liep, nam zijn toevlucht wederom tot de oude streken, en zocht onzen Karel oproeren en vijanden te verwekken, maar zijn invloed was aanmerkelijk verminderd. Hij bracht zoodra geen leger op de been, of de Hertog van Bourbon kreeg er de lucht van, en waarschouwde Karel. Deze kon echter zoo spoedig zijne benden niet bij een zamelen, of Lodewijk had reeds verscheiden plaatsen door verraad in zijn macht gebracht, waar in hem 's Hertogs bastaard broeder Boudewijn van Bourgondie behulpzaam was, die opentlijk zijnen Vorst en broeder afviel, en waar door Karel met achterdocht tegen zijne overige broeders vervuld werd. Dit stelde alle zijne maatregelen te loor. Burgondie werd een tooneel van verwoesting, en de Fransche wapenen hadden de overhand, daar Lodewijk allen veldslag ontweek, en meester van vele steden zijnde dit plan doorzetten kon, en Karel met belegeringen ophouden, die in den toenmaligen staat der krijgskunst afmattend en kostbaar in volk en tijd waren. - Hij slaat derhalven een bestand voor, van een jaar tijds, en gebruikt dit tot oprichting van een bende van 800 bezoldigde ruiters tot dekking der grenzen geschikt, welke 't eer-

ste beginsel geweest zijn van een staande legermacht in de Nederlanden ten kosten des Staats. (De inrichting daar van wordt omstandig bij DE HEUTER beschreven[1]).

Het was in het volgend jaar (1472), dat Lodewijk bij het eindigen des bestands zijn broeder Karel door gift ombracht, en den Hertog door belofte van hem Amiens en S^t^. Quentin (bij den eersten aanvang van deze oorlog met list bemachtigd) te rug te geven tot het afzien van toebereidsels ten krijge bewoog, maar (in plaats van dit) Guienne en een deel van Bretagne in zijn geweld bracht. Hij trekt derhalve weder te veld, maar kan (zelfs door het verwoesten van 't land) den Koning tot geenen veldslag brengen. Hij verovert Nesle, Montdidier, en eenige plaatsen, en de veldtocht loopt weder zonder wezendlijke vrucht ten einde. Het bestand intusschen werd telkens op nieuw verlengd, maar nooit gehouden, en het was een jammerlijke staat van oorlog: niet *per vim* slechts, maar *per dolum, fraudem, et vim certantium*[2]. Frankrijk viel thands ook onze zeevaart en haringvisscherij met krijgsschepen aan; maar ook deze moedwil, werd door een Borselen, (niet de evengemelde Hendrik, maar zijn zoon Paulus) beteugeld.

Middelerwijl was er in 1471 eene opschudding in Hoorn ontstaan, die van de grootste gevolgen voor den bloei en opkomst der stad was. Deze opkomst

1 PONT. HEUT. p. 133 a.
2 [Niet door geweld alleen strijdende, maar ook door list en bedrog].

stak te sterk in de oogen der grootere steden om hun naijver en nijd niet gaande te maken. In de *repartitie* der op te brengen beden, welke de Vorst aan de steden-zelven overliet, gelijk alles wat louter huislijk was, had men deze stad dermate bezwaard, dat de onrechtmatigheid in het oog liep; en de Regeering wist geen anderen raad, dan zich bij den Hertog tot kwijtschelding van een gedeelte te vervoegen. Men gevoelt licht waar dit heen wilde. Wanneer de Vorsten eigener gezag eenige geldopbrengst, 't zij als boete of anders, opleiden, waren zij altijd gereed, op vertoon van het te overmatig bezwaar, tot vermindering: maar indien de Vorst, na gedane onderlinge repartitie der steden een van die onthief of verminderde, lag alles in duigen; hij had van elke stad 't zelfde verzoek te wachten; en op de opbrengst van beden ware niet meer te rekenen geweest. Onderling hadden zij dit met elkander moeten vinden, even als alle andere contracten; maar dit wilden zij niet, en de toeleg was niet alleen Hoorn te drukken, maar ook den Hertog hatelijk te maken. - Dit niet gelukkende, verzocht men in 1470 't oktrooi van den Hertog om te Hoorn een bierbrouwerij op te rechten, en tot bevordering daar van een belasting op de buiten bieren te heffen. - Het geen fraai voorgesteld, en dus toegestaan werd. - Maar zij die deze brouwerij oprichteden, dus zeker van die monopolie zijnde, handelden als monopolisten, en men was met hun bier niet te vreden, en de excijns wekte gemor. Men dorst den excijns niet heffen zonder auctoriteit van den Raad van Holland, en dus werd alles ingericht

om het hatelijke op den Hertog te werpen. De Raad van Holland zond dus gemachtigden, en wellicht zouden deze de zaak tot een beter eind gebracht hebben, maar tegen hen moest het oproer ingericht worden, en dus borst het uit, toen dezen op het stadhuis met de Burgemeesters zaten te raadplegen. Men had voornamelijk de *lakenwevers* en *vollers* in beweging gebracht, en als nu 't Hof eenige der hoofden deed lichten, verliepen dezen en geheel de weverij, en Hoorns begonnen welvaart door dezen tak van kunstvlijt had uit, waarvan Leyden onmiddelijk, en Amsterdam (van 't welk Hoorn door zijn ligging een gevaarlijk mededinger stond te worden), middelijk 't voordeel had. Karel intusschen niet gewoon toetegeven, maar door een tegenstand, dien men deed voorkomen als tegen hem gericht, verbitterd, voerde nu meerdere accijnsen in, waar van Hoorn tot dus verr' verschoond was gebleven, en het boosaartige doel der vier steden die het tegen Hoorn eens waren, was bereikt. [Zie verder de *Byvoegs. en Opheld.*]

Tot Zierikzee was in 't zelfde jaar 1471 het oproer van Hoorn overgeslagen, maar veel woedender, en het kostte daar door verbittering der gemeente tegen de magistraten, veel bloed. Het werd daar een Gentsche opstand, waarbij de Gilden zich meester van de regeering maakten, en men mag vermoeden, dat gevluchte Gentenaren en Luikenaren die in eenig aantal naar Zeeland geweken waren, en met de Hoeksche partij heulende zich daar neergezet hadden, er de oorzaak van waren, terwijl

de aanleiding dezelfde als te Hoorn was; de excijnsen naamlijk. Van geheel anderen aart zijnde dan die te Hoorn, werd zij ook geheel anders gestraft. 's Hertogs gramschap moest door een processie van geestelijken en wareldlijken verbeden worden, en der stad werd een geldboete van 30,000 Guldens opgelegd.

Maar ondertusschen was Dordrecht een spel van de Hoekschen geworden, die er zich alles aanmatigden, en zelfs het zenden van gemachtigden naar de Hage tot 's Hertogs huldiging tegengestaan hadden, en toen, deze huldiging door de gemachtigden voor zoo veel deze stad aanging beletteden. Die huldiging geschiedde dan nu in 1473 in de stad-zelve, werwaart Karel zich nu uit Zeeland begaf, en van waar hij de voornaamste steden verder doorreisde, verzeld van Reinout van Brederode, die zijn gunst had weten te winnen; waaraan de oneenigheid met zijn vader (naar den gewonen loop der zaken in zulke verwijderingen, tusschen den Vorst en zijn Erfzoon) den weg gebaand, en de afval van zijn bastaardbroeder Boudewijn 't volle beslag gegeven had.

Wij hebben gezien hoe het eindloos woelziek geslacht der Brederoden zich meester van Utrecht gemaakt had, niet zonder verdenken van uitgestrekter oogmerken tegen Hertog Filips, en inzonderheid Holland, en hoe zij door den Hoekschen aanhang gesteund werden. Filip had zijn zoon David tegen hen gehandhaafd, en op den Utrechtschen zetel bevestigd, doch niet op eene wijze, die deze zijn vij-

anden t' onder bracht; maar wel, die hen versterkte om hun slag te gelegener tijd beter waar te nemen.

Reinout had bij de Vlaamsche beroerten den getrouwen Leenman uitgehangen, en den Hertog gediend op een wijze, geschikt om hem voor zich in te nemen, en vooral de gunst van zijn opvolger gezocht; maar, door de zachtmoedigheid van Filip, zoo wel als zijn broeder, die Domproost bleef, groot gezag en nog grooter invloed in de Utrechtsche regeering verkregen hebbende, zich daar van bediend, om dat van den Bisschop David te besnoeien, te verlammen, maar zelfs hem door zijnen aanhang, dien hij willekeurig indrong, en van wiens hand alles afvloog, gedurig te trotschen en te tergen. De Kabiljaauwschen in Holland met die deze partij in het Sticht toegedaan waren (dat is, de Hollandschgezinden, voorheen Lichtenbergers) namen dit hooglijk ter harte; en de Bisschop, die in Utrecht niets meer te zeggen hebbende zich in Wijk te Duurstede onthield, besloot sterke maatregelen tegen dezen booswicht te nemen. Reinout waagde 't, aldaar te komen, maar werd door des Bisschop last, gevangen gezet; en, oogenbliklijk in Utrecht opdagende nam hij dadelijk ook den Domproost in hechtenis en voerde hem desgelijks naar Duurstede in eenen afzonderlijken kerker; zoo wel als Reinouts natuurlijken zoon, Walraven, die aan meer dan éénen verraderlijken doodslag schuldig was, en den Schout der stad Utrecht (Jan van Amerongen) die hun eerste en gevaarlijkste aanhanger was. Walrave en Amerongen, op de pijnbank gebragt bekenden en

getuigden al 't gene men ten laste van hunnen aanhang had, en zelfs werden Reinout langs den zelfden weg bekentenissen afgeperst, die hij wijs genoeg was naderhand te herroepen. Hij werd vervolgens (en zoo ook Ameronge) door eenigen der Raden van den Hertog, aan wien de bekentenissen gezonden waren en die hen naar Rupelmonde deed voeren, ondervraagd, en Walrave ontkwam zijne gevangenis.

Reinout was Ridder van 't Gulden Vlies, en men had zich te Utrecht in hem te zeer geweldig tegen de rechten dier orde vergrepen, dan dat hij nu voor Karel aan 't hoofd derzelve te recht gesteld wordende, geen gunstige rechters gevonden zou hebben. Karel was boven dien sedert Boudewijns verraad tegen hem gepleegd, te zeer tegen alle zijne bastaardbroeders, die hij nu al te samen verdacht hield, gebeten, om een opstand of aanslag tegen een van hun te straffen. Reinout werd derhalve ontslagen, en was sedert zijn geliefde gunsteling. - Het ontslag van den Domproost uit de Utrechtsche gevangenis was er het gevolg van, doch hij stond zijn proostdij af, en stierf in het volgende jaar.

Het was in 't jaar 1472 dat Hertog Karel van Aarnout den Hertog van Gelder, dit zijn Hertogdom en het Graafschap Zutfen, daar mede vereenigd, voor een geldsomme kocht. Wij hebben de aanleiding daar van in het kort overzicht van de Geldersche geschiedenissen aangewezen. Hertog Aarnout naamlijk (uit het huis van Egmond) had eenen zoon Addolf verwekt, welke, door zijn moeder (Katharina van Kleef) opgezet, zijnen vader van de regeering

beroofde, en in eenen kerker gevangen hield. Hij zelf had, van zijn vroege jeugd, de wapenen onder Filip den Goede gevoerd, en onder zijne bemiddeling, Katharina (de zuster van Izabella, de eerste gemalin van onzen Hertog Karel) getrouwd, welke twee zusters uit Filips zuster Agnes geboren waren. Zoo wel de Paus en de Keizer als de Hertog van Kleef en onze Karel, trokken zich die gruweldaad aan, en beide Keizer en Paus bevelen de zaak aan den laatstgemelden. Hij hoort dan ook uit krachte van dien, de bezwaren welke de zoon tegen zijn vader dorst inbrengen, en waartegen deze zich met kracht verdedigde; en doet eene uitspraak waarbij Aarnout gedurende zijn leven den tytel met een inkomen van 3000 gouden lelien behouden moest, en Adolf als Regent het bewind met de verdere inkomsten genieten. Doch hoezeer Adolf hiermede boven alle redelijkheid bevoordeeld wierd, verwerpt hij dit op de smadelijkste wijs[1]. De gevoeligheid van Karel vreezende, en meenende gebruik te maken van de nieuw uitbarstende oorlog met Lodewijk die Amiens en S[t]. Quintyn genomen had, maakte hij zich in vermomde kleeding weg, en naar Gelderland, maar werd onderweg herkend en gevangen te rug gevoerd, en vervolgens te Vilvoorde tot Karels dood vastgehouden: - Aarnout in zijn recht hersteld, maar moedeloos wegens den grooten aanhang van

1 'Hij wilde liever zijn vader in een put zien smijten, en zich-zelf daarbij, dan toe te staan dat zijn vader, die 44 jaar lang Hertog geweest was, nog langer dien naam zou voeren.' -

zijn zoon, verkoopt bij plechtige akte ten overstaan van verscheiden Vorsten, die den koop vrijwaren, aan Hertog Karel zijn recht voor 92,000 gouden florijnen en een jaargeld boven dien zoo lang hij leven zou; onterft vervolgens bij uitersten wil zijnen zoon en stelt Karel tot erfgenaam, en overlijdt in de maand Februarij van 't volgende jaar. Adolf werd daarop als Ridder van 't Gulden Vlies voor deze orde gedagvaard, en in judicio contradictorio [in gespannen rechtbank], werd die koop en onterfenis uit hoofde van het attentaat tegen zijn vader, dien hij zes jaren in den kerker had doen zuchten, gewettigd, en hij tot eene eeuwige gevangenis veroordeeld.

Om zich in het bezit van de twee landen te stellen ontmoette Karel tegenstand van den Hertog van Gulik, die zich wettig opvolger rekenende, ook door Keizer Fredrik III als zoodanig erkend en verleid was; maar deze werd bewogen, met toestemming van zijn zoon, Karel zijn recht voor 80,000 florijnen over te geven: waarop hem de Gelderschen de poorten gereedelijk openden, met uitzondering echter van die van Nijmegen, welke, sterke aanhangers van Adolf, zijnen zoon Karel, toen 8 jaren oud (die met zijn zusjen Filippa binnen hun muren was) als hunnen toekomenden Heer aanmerkten, en zwoeren te zullen beschermen. Ondanks eene allermoedigste verdediging waar meê zij Karel afsloegen, moesten zij 't echter tegen zijne ontzachlijke overmacht opgeven, en kwamen er door tusschenspraak van den Hertog van Kleef met het betalen van de bedongen 80,000 florijnen aan den Hertog van Gulik af. Ka-

rel werd alom gehuldigd, en hij ontfing de twee kinderen vriendelijk en gaf hun te Gend aan het Hof zijner Gemalinne en dochter eene Vorstelijke opvoeding[1]. - Dat hij van Keizer Fredrik te Trier met veel statie van de beide Leenen verleid is geworden hebben wij vroeger aangemerkt, en deze plechtigheid toegelicht. [Zie boven I.D. bl. 241.]

Edoch het was dit verlei alleen niet 't geen hem naar Trier tot den Keizer trok. Hij wenschte bij de uitgebreidheid zijner staten en de grootheid van zijn macht een tytel daar aan beantwoordende. Fredrik III van zijne zijde, wenschte Karels erfdochter voor zijn zoon ten huwlijk. Hij beloofde haar, mits de Keizer zijne Staten tot een Koninkrijk verhief, dat den naam van zijn stamhuis Bourgondie dragen moest, de vier Bisdommen in de Nederlanden, te weten Utrecht, Luik, Kamerijk, en Doornik daar aan hechtede, en hem Stedehouder des Rijks verklaarde. Hij verloofde hier op zijne dochter, en schriftlijk; en men was het eens. Kroon en scepter, koningsmantel, Banier, en al wat tot den toestel en plechtigheid behoorde, werd in gereedheid gebracht, en in de Kerk der H. Maagd was de koningsthroon nevens dien des Keizers opgerecht, met alle de gestoelten voor de Rijksleden en Vorsten; en de Bisschop van Mets zou de zalving doen. - Maar de praal welken Karel in zijne ontelbare kostbaarheden ten toon spreidde, en waarbij alle de Vorsten van Europa met elkander in rijkdom en luister niet

1 [Breeder uitgewerkt vindt men het verhaal van deze zaak in de *Bijvocgselen en Ophelderingen*].

halen konden, stak te zeer in het oog van Fredrik, nog veel bekrompener van hart dan van goed, om niet van een razenden nijd ontstoken te worden; en nu blies Koning Lodewijk hem de ooren vol, dat Karel niets anders voor had, dan zelf Keizer te worden, Maximiliaan van het rijk uit te sluiten, en zijne dochters verloving te verbreken. Hij gaf daar gehoor aan, en gevoelde dat dit slechts aan Karel stond. Hij wilde zijn zoon derhalven eerst getrouwd zien, en in de nacht die den dag voor de krooning voorafging, verliet hij de stad in het heimelijk en zonder *vaarwel zeggen*, en liet Karel woedende om eene te loor stelling zoo gevoelig voor hem, en waarin al wat hem vijandig of nijdig was, juichte.

Als Graaf van Vlaanderen bezat Hertog Karel de heerlijkheid van Mechelen, uit krachte van een familie-verdrag, 't welk aan de eindelooze geschillen en oorlogen over dit kleine gewest gevoerd (en waar meê men een historisch kollegie van een jaar zou kunnen vervullen) een term stelde. Het behoorde oorspronklijk aan de Berthouds die tegen de drie Godefrieds van Brabant de geweldige oorlogen gevoerd hebben, die onder Godefried in de wieg, met den ondergang van dit moedig geslacht eindigden, en waarvan de schoone Roman van *den Grimbergschen oorlog* de Ilias is. Luik, Vlaanderen, Gelder, Brabant, het huis van Valois, en de Henegouwsche stam van Holland hebben er aanspraak op gemaakt: doch de meeste dier rechten of aanspraken vereenigden zich in Karel, aan wien het ook nooit betwist is geworden.

Deze heerlijkheid nu, als ware 't, het middelpunt van zijne Staten uitmakende, vestigde hij (in dit zelfde jaar) binnen die stad een algemeen Hoog Gerechtshof, in navolging van het Parlement van Parijs, van negen geestelijke en twaalf wareldlijke Raadsheeren, alle rechtsdoctoren, waarvan vier Edellieden moesten zijn. Tevens lei hij daar de grondslagen van een Koninklijk paleis, 't geen door zijn te vroege dood steken bleef. Deze Hooge Raad hield ook op met dit afsterven, schoon Filips de Schoone in 1503 dien eeniger mate, alhoewel naar de inrichting van Filips den goede, herstelde.

Hoezeer het gebied van onzen Karel, door de vereeniging van zoo vele Nederlandsche gewesten met oude erfgoederen van zijn stamhuis, eene zeer schoone ronding en geografischen samenhang verkregen had, ontbrak er echter nog vrij wat aan om volkomen te zijn. Bij zijn reis naar Trier had hij getracht de stad *Metz* over te halen om hem tot Heer aan te nemen, ten einde door zijn eigen gebied rechtstreeks uit Bourgondie in Holland te kunnen gaan. Maar zij zetten hem met groote geschenken af; en hij had geenerlei recht voor te wenden om hun te dwingen[1]. Het opzet echter om aan die zijde zich verder uit te breiden bleef bij hem, en hij vond een gelegenheid die hem hiertoe de hand bood.

De opstand der Zwitsers tegen 't huis van Habsburg[2],

1 PONT. HEUT. p. 136.
2 (Eigenlijk Havensberg)

had Hertog Sigismund, zoon van Fredrik IX van Oostenrijk, genoodzaakt in 1467 aan Karel zijne Landen, ter wederzij van den Rhijn tusschen Burgundie en Zwitserland liggende, te verpanden voor de som van 80,000 florijnen, waarover deze als pandhouder een Gouverneur zette (Pieter Hagenbach), wiens wreedheid, willekeurigheid, schraapzucht, geweldenarij, en andere ondeugden, door de krijgsbenden waarover hij gebood spoedig nagebootst, 's Hertogs regeering aldaar ten uitersten hatelijk maakten. Van het smeulend misnoegen, daaruit ontstaan, en dat slechts draalde met in volkomen vlam uit te barsten, was Koning Lodewijk dadelijk bedacht om gebruik te maken tot het verwekken van nieuwe vijanden tegen Karel, die reeds met den Keizer in volle vijandschap was, en den verdreven Aartsbisschop van Keulen, Robert van Beieren, tegen zijn tegenstander Hartman van Hessen te hulp geschoten, welke laatste de stad Nuis in had. - Lodewijk naamlijk, begreep van hoedanig gewicht het voor Karel was, die aan hem verpande landen in deze omstandigheden niet in te ruimen, en verwachtende dat hij de lospenningen weigeren zou, schoot hij aan Sigismund het geld ten dien einde. Het geld werd aangeboden te Bazel, maar Karel wilde, dat het hem te Besançon, of ten minste in 't Bourgondische, betaald zoude worden. Terwijl men hierover geschil had, staan die van Ferrette en Enheim, ongeduldig om uit het uitheemsch en drukkend Gouvernement onder het gezag van hun eigen heer weêr te keeren, tegen Hagenbach op, nemen hem gevangen, houden recht over zijne geweldenarijen, ont-

hoofden hem, en verdrijven de Bourgondische benden. Met dit gevolg, dat de staten dier landen, voor 's Hertogs wraakneming beducht, zich te Constans onderling en met Sigismund en de Zwitsers tegen hem verbinden; waarbij zich straks voegen de Paltsgraaf Frederik, de Bisschop van Straatsburg, Bazel, Kolmar, Schlettstat, en Constans; en ook de Hertog Herbaren (René) van Lotharingen.

Deze vereeniging tegen hem, hoe onverwacht, ontzette hem echter niet. Met het geen hem uit Savoyen, Italië, en Engeland, ter hulp kwam, bracht hij 60,000 man op de been, waarmeê hij voor Nuis trok, zich verzekerd houdende, dat na de Keulsche oorlog het overige van weinig belang en licht te voleinden zou zijn. Hij spilde veel volks in 't bestormen dier stad, waar de nieuwgekoren Bisschop zich bevond, en na verscheiden vergeefsche pogingen ging hij tot een beleg van insluiting over. Geweldige pogingen werden er tot ontzet aangewend en des Hertogs verschansingen met al de macht die de Keizer op de been brengen kon aangetast, doch geheel vruchteloos. Nu viel men in Burgundie en de daaraangelegene streken, ten einde hem van Nuis af te trekken, en roofde en brandde alles plat, waarin ook Lodewijk wederom niet achterlijk was. Geheel Duitschland en Frankrijk echter kon hem niet verwrikken, maar hij bleef hardnekkig in zijn opzet, tot in May 1475 de aankomst van een Engelsche legermacht in Frankrijk, met welke hij zich verbonden had om zich te vereenigen, hem deed aftrekken, en met den Keizer, wien bij tot geen

veldslag kon brengen, een bestand sluiten voor 9 maanden, na dat hij Nuis 11 maanden belegerd gehouden had, en zij binnen 14 dagen, door gebrek aan mondbehoeften genoodzaakt geweest zouden zijn tot de overgaaf. Een vrede volgde weldra, waarbij de Keulsche zaak aan 's Pausen beslissing werd overgelaten. - Maar deze vrede, tegen genoegen der Duitsche Vorsten gesloten zijnde, werd slecht gehouden, en de Bourgondischen leden daar bij, meer dan bij den geëindigden oorlog. Na verscheiden gevechten werd zij echter hersteld.

Maar noch de Koning van Frankrijk, noch de Rhijnsche, Zwitsersche, en Lotharingsche verbondenen waren daarin begrepen. Lodewijk had inmiddels voordeelen in Bourgondie behaald, en Eduard, die het Engelsche leger zelf gebood, toonde zich zeer te onvreden over den Hertog, wanneer deze slechts een geringe macht aanvoerde; en sloot vrede met Lodewijk zonder hem, waarna hij spoedig, en in onmin weêr t' scheep ging. Karel maakte nu ook een bestand met Frankrijk voor 9 jaren, tot groote blijdschap der Nederlanderen, wier koophandel nu weder stond adem te halen; het geen hen te gereeder maakte om hem (na de uitputting van zijn Vaders schat) met de noodige onderstanden tot het voeren van den nog voort te zetten krijg in staat te stellen.

Hij valt dan met de herfst van dit jaar (1475) in Lotharingen, waar alles voor hem buigt, en de Hertog René na het bezetten en voorzien van Nancy en Sirie met zijn beste meubelen naar Frankrijk vlucht. Hij verovert beide deze steden na een be-

legering van eenige weken bij verdrag, en bewilligt in een bestand met de Zwitsersche tot April van het volgend jaar 1476.

Het, bestand eindigt, en de Zwitsers, ontzet voor de overmacht en den krijgsroem van Karel, trachten hem tot vrede te brengen. Maar hij had zich thans ten doel voorgesteld meester van den geheelen Rhijn te zijn. De teloorstelling te Trier had oogschijnlijk een zoodanigen indruk op hem gemaakt, dat hij niet meer de zelfde, maar geheel veranderd van karakter en inborst scheen. Hij had geheel die grootmoedigheid verloren die hem voorheen onderscheidde, en ontzag zich thands, om wraak te oefenen of zijn gramschap te koelen, zelfs het breken van zijn gegeven woord niet. Zijn gedrag met den Graaf van S^t^. Paul, wien hij aan Lodewijk overleverde; en dat bij de verovering van Granson, de eerste plaats in Zwitserland, die hij bij verdrag innam, waar hij op de gevangenen wreedaartig woedde; deed zijne vrienden blozen, en werd als voorteeken van een aanstaande dood aangemerkt[1]. Ook keerde het krijgsgeluk hem in eens den nek toe. Hij trok de Zwitsers die ten getale van een groote 20,000, en met de zucht vervuld waren om dat trouwloos vermoorden van hunne landslieden te wreken, in de engte van het gebergte tegen, waar hij zijn ruiterij niet gebruiken kon, en werd met zijn leger ten eenenmaal geslagen, en tot de vlucht genoodzaakt, zijn geheele legerplaats, met allerlei kostbaarheden vervuld, ten roof latende. - Nieuwe ben-

1 PONT. HEUT. p. 142, *b*.

den uit Savoijen en over de Alpen hem toegezonden, werden onderschept, of verliepen. De Italianen sloten een verdrag met Frankrijk, en verscheiden bondgenooten vielen hem af. Hij doet de Hertogin van Savoijen met haar drie zonen oplichten en tot zich voeren, maar zij ontkomen 't onder weg, en worden door de Franschen gered. Met 25,000 man trekt hij weder te velde, lijdt op nieuw een aanmerklijk verlies, waarbij zoo in de vlucht als strijdende meer dan de helft omkomen; 't geen hem in een koude stroefheid en verdoving van geest stort. Nu herneemt René van Lotharingen verscheiden plaatsen en daaronder ook Nancy, terwijl Karel zes weken lang als mijmerend stil zit, ongeächt de waarschouwing en opwekkingen van zijne vrienden. Eindelijk trekt hij met niet meer dan 6000 man tot het ontzet van Nancy, maar te laat, en belegert het weder; wordt door Campobacchio een Napolitaan, op wien hij het alleronbepaaldst vertrouwen stelde, verkocht en verraden, en koomt ongelukkig om.

Nancy naamlijk was alreeds tot het uiterste gebracht door 't gebrek, wanneer René den 5 Januarij 1477 met zijne bondgenooten derwaart trekt met inzicht om de stad van spijs te voorzien. Karel, dit vernemende belegt (tegen zijn gewoonte) een krijgsraad, welke van gevoelen is het leger op te breken, en de benden in de bijgelegen plaatsen te verdeelen, ten einde 't beleg bij het aftrekken of verloopen van die van René ('t geen te wachten was) of na de aankomst van Nederlandsche benden, waarop men toefde, te kunnen hervatten. Campobacchio daartegen raadt hem, met zijn kleene en verzwakte

macht het frissche leger des vijands te gemoet te gaan, en hem slag te leveren, en hiertoe besluit hij. Hij had naauwlijks 10,000 man bij een, en daar onder slechts 2000 die welgewapend waren, welke hij tegen over 15,000 sterke Duitschers des vijands in 't spits plaatst. Zijn geschut kon van weinig dienst zijn bij gebrek van genoegzamen voorraad van buskruid en kogels. En zijn groote minderheid in getal dwong hem alles in ééne linie te plaatsen, zonder eenige ondersteuning over te houden, Men streed niet te min dapper, maar als Campobacchio, die met Galeotto (een ander Italiaan) den rechter vleugel gebood, met zijn 400 Italiaansche ruiters tot den vijand overliep, viel de vijandelijke ruiterij op 't ontbloote voetvolk, dat overhoop werd geworpen en vluchten moest. Te vergeefsch trachtte Karel herhaalde malen hen te herstellen, en hieuw op den vijand met onverschrokkenheid in. Maar weldra zich van alles verlaten en omringd ziende, zocht hij zich te redden met door den vijand heen te slaan. Dit gelukt hem met weinig Edellieden, maar aan een beek gekomen, geeft hij 't paard de sporen om die over te springen, doch van vermoeidheid struikelt het, en stort met hem in 't water, en door de worsteling uit den zadel geworpen, wordt hij door de vervolgers, die hem niet kenden, gedood en uitgeschud, met eenigen van die hem verzelden. - Na drie dagen werd zijn lijk gevonden en erkend, schoon met het gelaat bevroren. - Hij was 44 jaar oud geworden.

Van gestalte was hij niet groot, maar sterk van lichaam, bruin van hair en baard, en graauw-

bruin van huid. Zijn aart was onvermoeid, krijgszuchtig, onverzaagd, en tegen koude en hitte, honger en dorst, en alle vermoeienissen bestand. Hij was matig, kuisch, en in vredetijd zeer gezet op de Godsdienstoefening. Geene natuurlijke kinderen of bastaards van hem zijn er bekend; ook geen minnarijen hoegenaamd. Groot ontzag had hij bij zijne onderdanen; en hij de Vorsten, was hij gevreesd. De zachtmoedigheid van zijn vader was hem niet eigen, maar hij was gestreng en rechtvaardig. Zijne eerzucht was van een anderen aart dan die van Filip; minder verheven, en meer zelfzuchtig. De vergelijking met dezen kan hij niet doorstaan, maar hij was ongelijk hooger boven alle de Vorsten van zijn leeftijd, dan hij beneden zijn vader was.

Geruimen tijd duurde 't eer men zijn dood gelooven kon. En zelfs in Duitschland hield men 't daarvoor dat hij niet gesneuveld was, maar uit gewichtige oogmerken het gerucht van zijn omkomen verspreid had. Men spreekt van een arm man in het Hertogdom Spiers, die veel op hem geleek, en wien men opdrong Karel den Stoute te zijn, maar die verstand genoeg had, om het zich niet te laten aanlenen, 't geen nochtands niet wegnam, dat men hem (in die onderstelling) veel weldaden bewees, terwijl hij de gevaren van een aanhang om zich te maken, ontweek[1].

1 [Hierbij verdient gelezen te worden de *Solitaire*, van DARLINCOURT; gelijk de betrekkingen tusschen onzen Karel en Lodewijk XI van Frankrijk, het onderwerp maken van den heroemden roman van WALTER SCOTT, *Quintyn Durward*.
H.W.T.]

Maria van Bourgondië,

Karels eenige dochter, volgde hem op. Geene agnaten, hoegenaamd, waren er, die eenig recht op de Leenen konden beweeren, en de Keizer dacht niet, om ze vervallen te verklaren, maar alleen om haar hand en Staten voor zijn zoon te verkrijgen, aan wien zij door haar vader en door hare eigen verbintenis in geschrifte met haars vaders kennis was toegezegd. Het is waar, dat het een contractus *do ut facias* [geven om doen] van de zijde van Karel was, en dat Fredrik jure Romano dus geen actie zou gehad hebben, al had hij 't van zijn zijde vervuld, en dat hij 't ook niet vervuld had: maar 1°. hij had niet geweigerd maar alleen uitgesteld, en nu was Karels dood tusschen beide gekomen, waar door de conditie verviel; en 2°. hoe zeer men van het samenhangen van deze twee verbintenissen wel overtuigd was, zij hingen niet noodzakelijk samen, en stonden uit den aart op zich-zelven. - Voor 't overige, 's Keizers toestemming tot volkomen vereeniging van Karels staten *in perpetuum* [voor altijd] was gegeven, en dit, *scientibus et consentientibus membris imperii*[1], en daarbij was de successie zijner dochter geconvenieerd, zonder welke die *vereeniging in perpetuum* tusschen mannen- en vrouwenleenen eene volstrekte contradictie was. En derhalve daar was nu geene bedenklijkheid meer.

1 [Met medeweten en toestemming van de leden des Rijks.]

Maximiliaan had derhalve een aanspraak op het huwelijk van Maria, en zij moest hem hare uitgestrekte Graafschappen, Hertogdommen, en Heerlijkheden ten echt brengen; en niemand had een *jus potius* [beter recht] ten zij (voor zoo verr' eenige dier gewesten betreft) de Fransche Koning, die, met of zonder genoegzamen grond (want dit gaat ons ten aanzien der Hollandsche historie niet aan), eenige van die landen aan zich als Leenheer vervallen beweerde; en niet in de verheffing van die en 't vereenigd blijven van geheel het Bourgondisch gebied toe wilde stemmen, ten zij dat gebied, door Maria, op Frankrijk werd overgebracht; waartoe haar huwlijk met zijn zoon het gereede middel geweest zou zijn, had die zoon slechts wat meer dan zeven jaren gehad. - Hij dobberde tusschen dit en het afscheuren; en men heeft hem dit dobberen als een groote dwaasheid aangerekend. Die echter het belachlijke van een voorslag om een Prinses van twintig jaren oud, aan een kind van zeven jaar te verloven, en daartoe te willen dwingen om ongetrouwd te blijven beseft, en daarbij zijnen toestand wel in aanmerking neemt, met den allergeweldigsten haat die er tusschen de Burgundische staten en de Franschen geworteld was, moet erkennen, dat hij zich niet machtig genoeg kende om die Staten met geweld onder zich te brengen en in bedwang te houden, wanneer hij het Duitsche Rijk en Engeland tevens tot vijand had. - Hij maakte zich derhalven dadelijk door goud en door wapenen van het Hertogdom Bourgondie, als zijnde een mannelijk leen, (het geen echter betwist werd), meester, en nam straks ook bezit van het geheel

vrije *Franche Comté*, en 't geen van Picardije dat aan Karel afgestaan was, zoo als ook een goed deel van Artois en Henegouwen, en kondigde openbaarlijk zijn oogmerk aan, om Karels nalatenschap voor zoo verr' ze aan Frankrijk als vervallen gerekend kon worden, met zijn kroon te vereenigen; de overige te verdeelen, en voor Maria dat gene waarover hij geene aanspraak hoegenaamd wist uit te denken, uit goede vriendschap en nabuurschap te bewaren; en noodigde de Duitsche Vorsten, om, voor een goed brok daarvan, hem bij te staan in dit plan, en sloeg dan (quasi) zijn zoon Karel over een jaar acht of tien tot echtgenoot voor van de Prinses, die als gezegd is nu twintig jaren bereikt had. Het ontbrak haar niet aan andere minnaars, maar geene van die, welke haar aan Maximiliaan, of aan een Dauphin van Frankrijk betwisten konden.

Het Bourgondische hof (dat is, de Prinses Maria met 's Hertogs weduwe Margareta van York, en de Landraad, benevens eenige Grooten, waar onder ook de Stadhouder van Holland, Griethuyzen), was toen ter tijde in Gend gezeteld, werwaart de Staten der gewesten ontboden werden. - In Holland ondertusschen vernam men de dood van den Hertog niet of de Hoekschen staken het hoofd op, en daar er nu geen geschil kon zijn over mannelijke of vrouwen regeering, verzoenden de Kabiljaauwschen zich hartelijk met hun[1]. De geest van de Hoekschen echter dreef boven in alles, en daar de Kabiljaauwschen zich nu zoo lang met hun door den Hertog als over

1 WAGENAAR IV, bl. 166.

één kam geschoren zagen zonder eenige onderscheiding te genieten, was er een zeker misnoegen tegen het Gouvernement onder hen gevestigd geraakt, dat met den Hoekschen geest van besnoeiing der Vorstelijke rechten wel instemde. Men ontworp dus gezamendlijk en in goede harmonie de punten, die men bij de huldiging van Maria bedingen zou; men bracht die te Gend, en zoo ontstond het Groot Privilegie van Vrouw Maria. - Het welk CRAS de onbeschaamdheid gehad heeft van door een zijner leerlingen te Amsterdam op het Athenaeum te doen verdedigen. - Dat Vlaanderen mede zich van de omstandigheden bediende, om de jonge Hertogin van een goed deel van haar gezag te berooven, verstaat zich: en dat de andere gewesten *et nos poma natamus* speelden[1] is na te gaan. - Met alle die bedingen, behield de arme Maria weinig meer dan haar tytel, en geen middel zelfs om dien tytel te beschermen; want in plaats van geld ten dien einde toe te staan, deed men zich vrij verklaren van de reeds aan Karel bewilligde beden, en jaarlijksche opbrengingen, en geen stad zou vervolgens in eenige bede gehouden zijn, waar zij tegen gestemd had, al bewilligden de Staten daar in (de overige talrijke punten ga ik voorbij). En daar bleef dus niet over, dan de legers van Koning Lodewijk, die een deel des lands reeds in hadden, met een vriendelijk gezantschap aan hem te bestrijden, dat zelf niet wist, waar toe het dienen moest, en zekerlijk zeer in twijfel moest hangen, of het slimmer was van de Gente-

1 [Zich mede deden gelden.]

naars in wier macht de Vorstin was, of van den trouwloozen Lodewijk die haar in de zijne trachtte te krijgen, af te hangen, en uitgeschud en mishandeld te worden. - Ieder begreep, dat om 't Land te redden, een spoedig huwlijk der Hertogin 't eenige middel was, maar men was daar over verdeeld. Velen helden over tot den Hertog Joan van Kleef; maar de meerderheid was voor Maximiliaan, en Maria-zelve scheen tot dezen meer over te hellen, het geen bij haar versterkt werd door den band harer gedane verloving, waarvan zij, zonder misdoen, niet begreep te kunnen afgaan. Van Fransche verbintenis was ieder even zeer afkeerig, zoo wel als zij-zelve[1].

Intusschen was geheel de Raad van Mechelen op de tijding van Karels dood verloopen, en alles in verwarring. - Wat kon derhalve de boodschap aan Lodewijk anders zijn, dan een verzoek om het bestand met den Hertog aangegaan te onderhouden, en zijn hulp en bescherming voor zijn Nicht te verzoeken? - En wat kon die hulp en bescherming bij de oogmerken die hij hebben moest, had, en toonde te hebben, anders dan verderfelijk zijn? - De Gentenaars hadden middelerwijlen, zoodra zij van Karels dood en de vredige gezindheid des Hertogs van Lotharingen verzekerd waren, in openbaar oproer de Magistraat afgezet, en grootendeels met eenige Edelen door beulshanden doen ombrengen, om geene andere reden, dan dat zij hun ambt bleven waarnemen; voorts in naam der drie Staten van

1 PONT. HEUT. *Rer. Austr.* I, p. 45.

Vlaanderen, de regeering aangegrepen, en Maria, die midden in hun woede geene redding zag, de te rug gaaf der oude verbeurde rechten met gewapende dreigementen afgedwongen. - En Lodewijk, van zijn zijde, zond een Barbier (een doorslechten karel)Olivier genaamd met een aanzienlijk gevolg naar Gend, zoo 't hiet, om Maria den rouw te beklagen, maar in der daad om de Gentenaars te winnen en door hun behulp Maria op te lichten; die echter van Maria (verklarende dat zij noch lating noch spaanschevlieg-pleister noodig had) en van de Burgers met groote verontwaardiging, en niet zonder gevaar van zijn leven, weg werd gezonden, maar evenwel niet geheel onverrichter zake terug keerde, daar hij Doornik bij verraad voor den Koning overmeesterde.

Het gezantschap werd door Lodewijk, die steeds voortging, door middel der verraders, die hij overal verspreid had, en door zulken als door Karel uit den laagsten stand tot bevelhebberschappen verheven waren, en dien hij ongelukkig genoeg was vertrouwen te geven, de eene stad na de andere te verschalken en in te nemen, ontvangen, en met giften en beloften geprest, om in zijn belangen te treden. Imbercourt en Hugonet hadden de zwakheid, te beloven, dat zij, zoo dra Maria aan zijn zoon gehuwd zou zijn, aan hem eed zouden doen, maar dit kostte hun 't hoofd toen zijn terug kwamen. Het geen WAGENAAR (bl. 173), uit COMMINES verhaalt, van een brief van Maria aan Lodewijk, wordt niet alleen van geloofwaardigen tegengesproken; maar strijdt(zoo als WAGENAAR het opvat of voorstelt) tegen alle blijk-

baarheid; daar haar afkeer van alle Fransche betrekking allerzekerst en allerzichtbaarst was. - Lodewijks ultimatum was: ‘zijnen zoon te huwen, in welk geval hij haar alles laten zou; en zoo zij dit ongerijmde voorstel verwierp, volkomen afstand voor hem en zijne opvolgeren van de beide Bourgondien, de Graafschappen van Boulogne en Atrecht, en alle de Steden ter wederzijde van de Somme: voorts 600,000 gouden lelien in gereed geld. En borgen, dat zij zonder zijn raad en goedvinden niet trouwen zou. Eindelijk ontslag van zoodanige Grooten en Leenmannen der Landen uit haar dienst om in de zijne overtegaan, als hij noemen zou.’

Het ontbrak inderdaad niet aan lieden van gewicht, die (omdat het ontslag der gevangenen aan een vrede met Frankrijk hing) zich niet ongenegen toonden, om met dat Rijk vereenigd te worden, maar de geheele Nederlandsche Natie gruwde daar van; en mannelijk was het antwoord van Antony Filips bastaardzoon, wanneer de Koning hem (die meê met zijn broeder Boudewijn onder de gevangenen was)trachtte over te halen om die voorwaarden aan te nemen.

De Gentenaars, bevreesd geworden voor den voortgang der Fransche wapenen, zonden aan Lodewijk gezanten van hunnen wege, ten einde hij van den oorlog af zou zien, dewijl Maria geen meestresse was, maar de regeering des Lands aan de Staten had overgegeven. Lodewijk toonde hun aan, dat het zoo niet was, maar dat zij aan de Gravin weduw (Margareta), Imbercourt, Hugonet, 's Hertogs Kancelier, en Adolf van Kleef volmacht gegeven had. Dit

verbitterde deze muitelingen op 't hoogst, en als dit hun bleek uit een brief van Maria, de Hertoginweduwe, en Adolf van Kleef gezamendlijk ten eredentiaal aan het vroeger gezantschap meêgegeven, en door dit aan Lodewijk overhandigd, die hem nu aan de Gentsche boden overgaf, rees hun razernij ten top, en zij scheurden Imbercourt en Hugonet, die zich voor hun woede in een Klooster trachtten te verbergen, uit hun schuilhoeken, en brachten hen eerst op de pijnbank, en vervolgens door beulshanden op de markt ter dood, waar de Prinses-zelve, na alle vertogen en andere middelen tot hun redding beproefd te hebben, vruchteloos met schreiende oogen om hun leven kwam smeeken. - Eenigen werden hierdoor wel bewogen, maar anderen volhardden in 't gruwzame opzet. Het kwam onderling tot een gevecht, maar de woedende menigte was de sterkste, en de twee onschuldige offers werden geslacht. - Te Bergen, te Brussel, te Brugge werden ook eenige hooge amptenaren op eene even oproerige wijze ingekerkerd, maar die, na eenige maanden gevangenis, ter gunst van Maximiliaan weêr in vrijheid werden gesteld. - Deze woede werkte dat uit, dat men overtuigd werd, dat met haar huwelijk niet gedraald moest worden, en Maximiliaan de eenige was, waartoe de nood-zelve, zoo wel als het vroeger aangegaan verbond, en de keur van Mariaas hart, haar bepalen moest. - En dit leed te minder uitstel; daar Lodewijk, zich zeer beleedigd houdende door het zeggen van de Vrouwe van Halewijn: *dat Maria geen kind maar een man noodig had*, 't geen hem aangebracht was, thands het

volstrekte voornemen opvatte, om haar met de onverzoenlijkste oorlog te vervolgen.

Reeds waren de Bourgondien, en 't Graafschap voornamelijk, 't welke de Zwitsers niet in de handen van den onrustigen en heerschzuchtigen Lodewijk wilden zien, en hem betwisteden, tot het tooneel van een bloedigen oorlog geworden, die met drift en hardnekkigheid gevoerd werd; maar het was in Holland niet rustig gebleven. De Hoekschen trachtten op nieuw, nu zij eenmaal het zoo verr' gebracht hadden, geheel meester te zijn, en al wat Kabiljaauwsch was ten eenenmaal t' onder te brengen. Geen van hun oude tegenpartijders mocht ergens in gezag of regeering blijven. En nu begonnen zij zich met den naam van Patriotten, als voorstanders van Volks-Vrijheid en tegenstanders van Vorstelijke heerschzucht te versieren, 't geen het gemeen wel in de ooren klonk. Te Gouda was Jacob van Cats door Maria tot Slotvoogd aangesteld, een Kabiljaauwschgezinde, en 't gemeen werd tegen hem en de geheele Magistraat, die meest van denzelfden aanhang was, derwijze opgezet, dat de meeste Leden ter stad uitweken, en Hoekschen zich in hun plaats drongen, en Maria kon ook niet af, zich een Hoekschen Slotvoogd voor hem dien zij aangesteld had te laten opdringen. - Op gelijke wijze ging het met de regeering van Schoonhoven. Het voorwendsel dezer beroerten was, dat men na den verkregen afslag van opbrengsten, nu meende dat de regeeringen veel vooruit hadden ontfangen, waarvan men nu recht had verantwoording te vorderen. Te Dordrecht zette men de Magistraat gevangen, tot zij

rekening gedaan had, en daar die rekening, gelijk men begrijpen kan, niet uitkwam als aan het gemeen wijsgemaakt was, schreeuwde men dat de Kabiljaauwschen veel gelds onder zich geslagen hadden, dat zij zouden moeten vergoeden. Zij beloofden alles om uit de gevangenis te komen, en verlieten de stad. Te Hoorn rokkende men nevens de burgers de boeren van 't omgelegen land op, en nu wilde men de accijzen weg hebben. Dit ingewilligd, wilde de gemeente zitting hebben in alle Wethouder-vergaderingen. - De regeering werd veranderd, en nu werden de afgegane Regenten gevangen gezet, het huis van den Schout geplonderd, en zijn Schoutschap aan het hoofd der oproerigen (Dirk Banjaart) gegeven. - Elders ging het, *variante modo, quod ad rem* [slechts met eenigzins andere omstandigheden,] even zoo toe. In Haarlem, Amsterdam, en Delft, uit den aart Kabiljaauwschgezind, en waar de Hoekschen zich te zwak kenden, om zulke opschuddingen te wagen, bleef het stil.

Dit alles viel voor in het jaar 1477; en terwijl Lodewijk zich in het Zuidelijker gedeelte der Bourgondische Staten op veroveringen toelei, namen de Hollanders (die daar geen weet van hadden) de gelegenheid waar, om een tamelijke vloot in zee te brengen, waarmeê zij een groot getal Fransche schepen en ladingen prijs maakten.

De Vlamingen van hunnen kant, ontsloegen Adolf van Gelder, die nog te Kortrijk gevangen zat, en stelden hem aan 't hoofd van omtrent 20,000 man, door Gent en Brugge bij een gebracht, ten einde de Franschen te keer te gaan, en beloofden hem de

hand van hun Hertogin. Hij ging met dit leger Doornik belegeren, dat door den Admiraal van Frankrijk dapper verdedigd werd. Na op zekeren nacht de voorsteden in den brand gestoken te hebben, trekt hij met den morgen te rug, en de Franschen doen een geweldigen uitval op de achterhoede, welke Adolf met weinige ruiters willende dekken, wordt hij van de zijnen verlaten, met een lans van het paard gestoten, en voorts onbekend tegen een aantal bestrijders te voet vechtende, na drie zware wonden aan hoofd en hals, met een degen doorregen, onder het vallen zijn wapenkreet *Gelder, Gelder* aanheffende, waar aan hij herkend werd. Door zijn dood neêrgeslagen, dropen de Gentenaars af; die van Brugge wilden het beleg voortzetten, maar werden door de belegerden welhaast verdreven, 1200 dooden en 800 gevangenen achterlatende. Men wil dat Maria en die het wel met haar meenden, dit overlijden naar wensch was; daar zij van een huwelijk met hem grooten afkeer had, en in de macht van de Gentenaars zijnde, alles van hun geweldenarij duchten moest. Doch een zoodanige moedbenemende nederlaag verachterde niet te min hare zaken niet weinig; terwijl Lodewijk zijne overwinningen, en (ten allen gelukke) door gedurige trouwloosheden en wreedheden den afschrik voor hem en den Franschen naam, steeds vermeerderde.

Keizer Frederik had reeds bij herhaling bezendingen aan de Nederlandsche Staatsvergaderingen, en voornaamste Edelen zoo in 't openbaar als onder de hand gedaan, om de verloving der Hertoginne gestand te doen. Thands op de gesteltenis der za-

ken en de algemeene genegenheid voor zijnen zoon rekenende, zond hij een allerplechtigst gezantschap, bestaande in de Aartsbisschoppen en Keurvorsten van Ments en Trier, met den Bisschop van Mets die het woord moest voeren, Hertog Lodewijk van Beieren, en den Rijkskancelier, van vele Edelen vergezeld. Hertog Joan van Kleef, die binnnen het hof de Hertogin bijna even zoo zeer in bedwang hield als de Gentenaars in de stad, trachtte om zijn zoons wille, Joan, wien hij haar Gemaal wenschte (schoon zij hem zeer ongenegen was), hen te Brussel op te houden, maar zij trokken door tot Gent, waar zij zich steeds bevond. Hier (alhoewel met moeite) in de volle Raadsvergadering ten gehoor toegelaten, stelden zij hunnen last op 't welsprekendste voor, en toonden den brief van verloving en den diamant, welke Maria den Aartshertog op haars 's vaders wil gezonden had, voor aller oogen, haar afvragende, of zij die konde of wilde ontkennen. Zij andwoordde vrijmoedig en onbewimpeld dat zij ze erkende; het geen de Gezanten van blijdschap, en de omstanders van verwondering opgetogen maakte; maar Hertog Johan, en die het eens met hem waren, als een donderslag op het hart viel, daar men haar voorgeschreven had, niets anders te antwoorden, dan dat zij den voorslag des Keizers met haren raad overwegen zou; zoo als hij haar dan ook verweet, dat zij kwalijk en onbetamelijk gehandeld had, met deze erkentenis te doen. Maar dit baatte niet, en zij verklaarde zich in geweten verplicht te gevoelen, om aan een verbintenis met wil van haar beide ouderen aangegaan, te voldoen.

De Raad overzulks, de Landstaten, en de Edelen die bij haar waren, stemden nu als uit eenen mond in deze echt, en de Hertog van Beieren ondertrouwde na weinige dagen de Bruid in naam des Aartshertogs met den handschoe en nam in het halve harnas bezit van haar. Maximiliaan kwam welhaast met een gevolg van 1200 Vorsten, allen op 't prachtigst uitgedoscht (hij zelf in een zilveren wapenrusting met goud ingelegd) allen met den Burgundischen legersluier omhangen, zijne Gemalin overnemen. Te Keulen kwamen hem uit alle de Nederlandsche steden bezendingen ter verwelkoming te gemoet. Den 18 Augustus voltrok hij 't Huwlijk in eigen persoon, en terstond stelde hij orde op 's Lands verdediging. In 't begin van het jaar 1478 werd hij nevens Maria, en als haar Voogd en Momboir, in Vlaanderen, Braband, en Henegouwen stedelijk gehuldigd; omtrent Paaschtijd in Middelburg en Dordrecht, Staatsgewijze wegens Holland en Zeeland: zoo als hij dan ook Holland en Zeeland met Friesland, benevens Gelderland en Zutfen uit naam zijner Gemalinne, van den Keizer verhief. Hier na ontfing hij te Brugge het Gulden Vlies van den oudsten der Ridderen, en deelde het vervolgens aan eenige nieuwe Ridderen meê.

Wanneer Adolf van Gelder gestorven was, nam zijne zuster Catharina met de Staten van 't Hertogdom het bewind aan, deed de Bourgondische Stadvoogden en amptenaren het land uitdrijven, en, schoon zijn beide kinderen in Mariaas magt waren, den eed aan zijn zoon Karel afleggen; waarin haar

de Bisschop van Luik (Lodewijk van Bourbon) zijn Oom van Moeders zijde, en de Graaf van der Mark, behulpzaam waren; en dus werd den jongeling dit zijn erfgoed, tot den tijd dat hij naderhand op vrije voeten gesteld werd, bewaard. Weldra echter werd Graaf Fredrik van Meurs tot Voogd of Ruwaard aangenomen, die tegen Holland, Braband, en Kleef, een oorlog ondernam die 2 jaren duurde, doch van welke nader.

Intusschen had de krijg met Frankrijk een geheel anderen keer genomen van het oogenblik af, dat Maria gehuwd was. En dit moet niet verwonderen, wanneer men bedenkt, dat niet slechts de eenheid van plan en geregeldheid van samenwerking door het gezag van een Vorst ingevoerd, oneindig veel doen tot de onderlinge ondersteuning en het wel gelukken van maatregelen zoo in afweering als aanval, maar dat er ook een geheel andere ijver moest zijn, nu niemand meer terug werd gehouden door de vrees, van misschien na lang strijdens nog eens door een huwelijk der Vorstin onder de macht van dien gene gebracht te worden, dien men nu wederstond, en die dan niet nalaten zou, zich van dien te wreken, die tegen hem meer gedaan had dan de plicht volstrekt vorderde. Een bedenking die dus verre de meeste krijgshoofden flaauw en twijfelmoedig gehouden had, en als ware 't, gestadig op twee beenen deed hinken, zonder te weten aan wat zijde over te slaan.

Op den 28 Julij werd Maximiliaan zijn zoon geboren, die na hem onder den naam van Filip de Schoone in onze geschiedenis bekend werd. Na dat

weinig dagen vroeger een bestand voor een jaar tijds met Frankrijk gesloten was, op voorwaarde van het Graafschap Burgondie binnen een maand aan Maximiliaan te rug te geven, en dat ten aanzien der overige Gewesten het *statu quo* plaats zou grijpen, tot eene volkomen vrede, waar over men door gemachtigden te Doornik handelen zoude, tot stand kwam. De Fransche gemachtigden verschenen niet, maar de stad en 't gebied van Doornik verbond zich met den Aartshertog tegen Frankrijk; en hij was in alle opzichten tot den staat gebracht, van een vijand tot zoo verr' vernederd, voortaan met gerustheid te kunnen afwachten, wanneer hij, als wel te wachten stond, het bestand weer verbreken of den oorlog vernieuwen mocht.

Maar het was in Holland met de Hoeksche en Kabiljaauwsche opschuddingen nog niet gedaan. De trouwlooze handelingen der Hoekschen om zich wederom geheel en alleen in de stedelijke regeeringen te brengen, hadden de tegenpartij wakker gemaakt. Hoorn, dus in 1477 Hoeksch geworden, was Dirk Banjaart, als Schout, daar aan 't hoofd der regeering. De verjaagde Schout verkocht, geenen weg ziende om wederom in zijn ampt te treden, dit ampt aan Heer Jan van Egmond, die in 1479 de stad een en andermaal trachtende te verrassen, daardoor aanleiding gaf dat vele Kabiljaauwschen, aanhangers van den verdrevenen, in hun huizen aangegrepen, en ter stad uitgebracht werden. - In Leyden, waar de regeering gemengeld was, liep een gerucht van een samenspanning der Hoekschen; dat een toevloed van Kabiljaauwsche Edelen, en Haarlemer,

Delftsche, en Haagsche Poorters verwekte, die de stad overvielen, en zich met de Kahiljaauwsche Regenten vereenigende, de Hoekschen op hun beurt overvielen en uit de stad joegen.

In Haarlem, waren eenige Hoeksche Edelen binnen gekomen, wier aankomst en verblijf aldaar argwaan gaf, en dezen werden daar overvallen, en met moeite gered en weggeholpen.

Wolfert van Borselen, aan Griethuizen als Stadhouder van Holland opgevolgd, beschreef een dagvaart der Edelen en Steden te Rotterdam ten einde deze beroerten tot rust te brengen. Maar de Bailluw der stad, bevreesd, dat de Hoekschen te dier gelegenheid binnen de stad gekomen en wien de Stadhouder begunstigde, haar verrasschen mochten, riep de Schutterij onder de wapenen, bezette de Poorten, en liet de Afgevaardigden der Hoeksche Steden niet toe, ja verzocht den Stadhouder-zelven terwijl hij aan tafel zat, de stad te willen verlaten. - Te vergeefsch hadden de Kabiljaauwschen al dadelijk toevlucht tot hem genomen, eer zij, daar afgewezen, zich oordeelden, tegen de ondernemingen van hun vijanden te moeten sterken; en van daar dat het op nieuw een soort van binnenoorlog in 't Land werd. - De verwijdering liep zoo verr', dat in 's Gravenhage de dienaars des Stadhouders met die van de Kabiljaauwsche Edelen in herbergen en drinkgelagen telken reize handgemeen werden; en daar dit meer en meer voorviel, schooten de Valkeniers van Borselen op een tijd van uit de vensters van 't Hof op de Kabiljaauwschen, het geen een belegering van 't Hof door dezen ten ge-

volg had, ondersteund door Haarlemsche, Leidsche, Delftsche, en Amsterdamsche Poorters, die zij te hulp riepen. Het Hof werd hun bij verdrag overgegeven, en bleef niet geheel vrij van plondering. Borselen echter, die toen afwezig was, en Rotterdam reeds bemachtigd had, waaruit hij te voren met zoo veel ongenoegen zoo goed als verdreven was, trok eenige manschap uit Utrecht, en uit de Hoeksche steden 7000 man bij een en hernam het; maar deed toen de huizen der Kabiljaauwschen plonderen. Maar een korten tijd daar na keerde hij weder naar Rotterdam, en nu namen de Kabiljaauwschen weêrwraak op de Hoekschen. Toen wist hij geen raad, dan het Hof, van uit den Hage naar Rotterdam over te brengen; en hield werklijk aldaar zitting met eenige Hoeksche Raadsheeren; maar geen der Kabiljaauwsche Raadsheeren verschenen daar, en geen zaken ook dan van Hoekschen werden daar gebracht. Zoo dat hij, het opgevende, naar Veere vertrok, en de stad Rotterdam aan Joris, bastaard van Brederode, te bewaren liet.

Frankrijk had den uitgang van het bestand niet afgewacht, maar ter vergelding van de stroperijen in 't vorige jaar dezerzijds gedaan, de Hollandsche Haringvloot overvallen en tevens verscheiden andere schepen uit de Oostzee t' huis komende, of uitloopende Hollandsche en Vlaamsche genomen. Dit maakte het jaar 1479 drukkend voor de Kooplieden. Maar een slag bij Guinegate in Artois op den 7 Augustus voorvallende, triomfant voor de onze (waarvan straks nader) verzachtte dit leed, en den 21sten daar aan werd er weêr een bestand gesloten, voor

slechts 7 maanden, maar dat vervolgens verlengd werd: het geen tevens Maximiliaan in staat stelde om in den aanvang van 't volgend jaar naar herwaart te komen, en op het herstel van de rust bedacht te zijn.

Hij kwam dan ook in der daad, en, daar de Kabiljaauwsche nu grootendeels de overhand hadden, viel het hem niet zwaar 160,000 Filips-schilden van 30 groten Vlaamsch eens, en nog 80,000 jaarlijks voor acht jaren lang wegens Holland, Zeeland en Friesland te verkrijgen[1]. - Zij verkregen ook het ontslag van den Stadhouder Wolfert van Borselen; maar ongelukkig deed een Hof-intrigue Joost van Lalain in de plaats stellen, welke van maagschaps wege eenige betrekking tot het geslacht van Brederode had, het geen niet dan ten algemeenen verderve kon uitloopen. - 's Hertogs gedrag was onpartijdig; maar daar hij de zaak niet in eigen persoon ten einde kon brengen, moest het voltooien van de tot rust brenging aan Lalain opgedragen worden, en deze toonde weldra door wat geest hij gedreven was, en welken hij zelfs in het Hof van Justitie (tot nog als lichaam onberispelijk) invoerde.

Het duurde ook niet langer dan tot Januarij 1481, wanneer de Hoekschen met Utrechtsche en Geldersche vijandlijke manschap, op een morgen vroeg bij donker de stad Leyden beklommen, 't stadhuis

1 160,000
640,000
----
dat is 800,000 in acht jaren; tegen 15 st.
ƒ 600,000 dus ƒ 75,000 [elk jaar].

verrasten, en de Kabiljaauwschen in 't bed overvallen, gevangen zetteden. - Dit was het eerste gevolg van Lalains stadhouderschap en een vonnis van 't Hof waarbij de verdreven Hoekschen in hun goed hersteld werden. - Maar het was te vroeg voor Lalain om het masker geheel af te lichten. Hij kon de klachten niet weeren, en de overige steden niet verhinderen bij den Aartshertog klachten in te brengen over deze vijandlijke schending der rust, met gewapende vreemde macht gepleegd; en hij werd verplicht Leyden te doen belegeren. Zijn manschap, vrij ijveriger dan hij, benaauwde de stad, na het innemen van de omgelegen sloten, van nabij. En, daar nu heirvaart gehouden werd, kon 't niet missen of de oorlog was algemeen eer men 't wist. 't Hocksche Dordrecht werd door Egmond met zijn Kabiljaauwschen, NB. door middel van een schip met *rijs* overdekt, bemachtigd; desgelijks Gouda, Schoonhoven, Oudewater. En de gevangenen werden als misdadigen naar de voorpoort van 't Hof gevoerd, zonder dat men Lalain nog verdacht hield van Hoeksch te zijn.

De Hertog kwam weer herwaart, en bevestigde de Kabiljaauwschen in de regeering der door hen hernomen steden. Leyden werd van de vreemden verlaten, en de nieuwe Hoeksche regeering smeekte genade, en verkreeg ze, met uitzondering van achtien mannen, waar van er zes onthoofd werden. - De Hoekschen te 's Gravenhage voor 't Hof gevangen, werden ten bijwezen van Maximiliaan geöordeeld, goed en leven werd door velen verbeurd verklaard, doch de voorspraak der Hertogin weduwe deed hen

't lijf behouden, en zij werden uitgebannen; alleen de Schout en Burgemeester (Westfaling en Beaumont) van Dordrecht werden met de dood gestraft, en met volle recht; waar de Amsterdamsche bulhond WAGENAAR vruchteloos tegen blaft.

En dus werd, in der daad, de rust weêr hersteld, door het fnuiken der Hoeksche factie, maar het was thands geen opstand, het was ook geen partijschap die tot dadelijkheden gekomen was, het was een volkomen oorlog, door den Hoekschen aanhang (die, meester in 't Bisdom van Utrecht, met de Brederoden aan 't hoofd, Holland aan zich onderwerpen wilde) met vreemde troepen in hun soldij en dienst, gevoerd wordende. Wij hebben reeds vroeger aangemerkt, dat de Brederoden aan genoegzaam alle de Stichtsche Edelen verwant waren. Zij hadden bovendien ook in Henegouwen (van Holland spreek ik niet) en elders betrekkingen, welke hen alzins gevaarlijk maakten bij een zoo ongetemde heersch- en dwangzucht als de hunne. Na dit mislukken van den toeleg, die niets minder dan de geheele beheersching van ons gewest en verbreking van het gezag des Aartshertogs bedoelde, week die aanhang naar Utrecht. Daar hielden zij, sedert de dood van Hertog Karel, den Bisschop David buiten gezag, die zelfs de stad had moeten verlaten en te Wijk te Duurstede zijn toevlucht nemen. - Maximiliaan lei de hand op de goederen der. Utrechtschen in Holland, en (dit niet batende) hield de Utrechtsche Burgers aan, ten einde men de Hoeksche ballingen uit Utrecht zou doen vertrekken. Maar dezen waren er met hun aanhang te sterk. Jan van Montfoord, wiens

goederen hier verbeurd verklaard waren, om dat op zijn naam Leyden aangetast was, was te Utrecht, te Amersfoort, en te Montfoort geheel meester, en zijn benden aan de eene, en die des Bisschops aan de andere zijde, vochten, roofden, en plonderden door het Sticht; maar zeer ongeregeld.

De Montfoordsche echter kwamen in onderhandeling, en verrasten ter zelfder tijd met ruiters, als boerenmeiden verkleed, die met melk en eieren te koop kwamen, de stad Naarden, daar zij een vreeslijk jammer aanrechteden, maar door de Amsterdammers weêr uitgedreven werden. Lalain, verplicht zich dit aan te trekken, ging Jutfaas verbranden na dat het ontruimd was, en liet zich toen, terwijl hij aanstalte maakte om een blokhuis aan de Vaart te helegeren, op de vlucht jagen, en ruim 200 man dood slaan of gevangen nemen: ter goeder of ter kwader trouw, mag men oordeelen. Dat hij alle krijgsgereedschap en wapenen in den loop liet, verstaat zich. En acht of negen Hollandsche wimpels in de Kerk van Utrecht gehangen, moesten zijn eerloosheid vereeuwigen; had Maximiliaan ze naderhand niet te rug doen geven.

Hij hield echter een uiterlijk, en met omtrent 5000 man die hij weêr verzamelde, verbrandde hij Eemenes, Baren, en Zoest. Ook kon hij niet beletten, dat de verbitter de Hollanders onder hem zoo woedend in eene ontmoeting bij Westbroek vochten, dat hij een toovenaar had moeten zijn om het te verliezen. Hij schreef zich derhalve aldaar de overwinning toe.

De stad Utrecht had ondertusschen een Jongeling

van 28 jaren, den jonger broeder van den Hertog van Kleef, tot stadvoogd gemaakt: maar de toevoer was haar van alle kant afgesneden, en zij leed gebrek, niet alleen van levensmiddelen, maar ook van geld; waar in men te vergeefs op allerlei wijzen hulp zocht te schaffen: ook raakten zij oneenig onder zich.

Dus stonden de zaken in deze streken in het jaar 1482, en wat de uitwendige betreft, in 1479 hadden die van Gend wederom een oproer begonnen, dat met een bloedig gevecht in de stad en de straf van een aantal der meest schuldigen eindigde, maar niets minder bedoeld had dan de moord der regeering en Edelen, de overbrenging van alle gezag en bewind in de handen van het gemeen, en de verdeeling der goederen, vrouwen, en dochters der Edelen en gegoeden onder de roervinken; met één woord, eene Fransche revolutie van 1792.

Terwijl ondertusschen de Fransche oorlog voortging niettegenstaande het maken van een bestand, waar aan niet voldaan werd, werden er aan de Bourgondische zijde eenige voordeelen behaald; doch vielen er groote beroerten onder 't krijgsvolk voor.- In 't laatst van Julij trok Maximiliaan met 28,000 man te veld. Bij *Guinegate*, een heuvel (niet verre van Terouane) behaalde hij eene heerlijke overwinning op de Franschen, waarbij Maximiliaan-zelf met groote onverschrokkenheid streed, en de zege, na langen tijd zeer gewaggeld te hebben, door eene ongemeene volharding en bedaarde dapperheid, alhoewel zeer duur, verkregen werd. - Dit gevecht is te meer aanmerklijk, omdat er door COMMINES

(wien de meeste schrijvers bloot napraten, en die, na eens 't Fransche goud geproefd te hebben, zeer Franschgezind was), slechts zeer ter loops en als of 't een kleinigheid ware, van gewaagd wordt, doch er ter wederzijde wonderen van dapperheid geschiedden, en de uitslag voor Maximiliaan en tegen Frankrijk beslissend was; alhoewel na het ontslaan van het Burgundisch leger, de Fransche met eenige lichte benden wederom in Henegouwen door het land kwamen stropen; 't geen zij somtijds vrij duur bekochten, dikwijls echter gelukkig volvoerden. In 't volgend jaar (1480) veroverde Maximiliaan Luxenburg, en werd daar gehuldigd: zoo als hij in het jaar daaraan (1481) te Nijmegen en te Zutfen met Maria als Hertog en Hertogin van Gelder, en Graaf en Gravin van Zutfen gehuldigd werd, na den Gelderschen krijg met het veroveren van Nijmegen geëindigd te hebben, welke oorlog den Hollanderen door gedurige invallen en stroperijen zeer lastig was. En om dien tijd werd er weder een bestand met Frankrijk voor een jaar gesloten en afgekondigd, maar dat ook niet beter dan te voren gehouden werd.

De laatste opschudding te Gend had niet verhinderd, dat het Hertooglijk Hof daar gevestigd bleef: maar in 1480 vonden de Gentsche Gilden enz. goed om hem een regelmaat voor te schrijven, naar welke hij zijn Hof (dat hun te kostbaar was) en geheel zijne regeering, zou hebben in te richten. Ter gelijker tijd banden zij verscheiden zijner Amptenaren de stad uit; in al 't welk zij aangestookt en gestijfd werden door hun Bailjuw, die niet slechts bij de Gentenaren, maar zelfs in de staten van Vlaanderen

meer gezags oefende dan men zou kunnen vermoeden, doch eenige maanden daar na te Antwerpen door onbekenden vermoord werd. Maximiliaan vond niet goed zich aan zulke voogdij te onderwerpen, en vertrok met Maria naar Mechlen: van waar hij alleen verder naar Holland ging, doch in Rotterdam een gevaarlijke ziekte kreeg, van welke hij echter gelukkig herstelde, en dus in staat was de verwarde zaken alhier, als gemeld is, in rust en orde te brengen. Zij was intusschen in 't begin van dit jaar te Brussel van een dochter bevallen, Margareta genaamd; en beviel op den 2 September 1481 wederom te Brussel van een tweeden zoon, die in Wintermaand daar aan overleed.

Zij zelve overleefde dit kind niet lang: want op den 27 Maart daar aan (1482) stierf zij te Brugge aan de gevolgen van een val van haar paard, terwijl zij op de reigerjacht geweest was, waarvan zij veel werks maakte. Zij was naauwlijks 26 jaar oud, en liet Maximiliaan weduwnaar, nog twee jaar jonger zijnde dan zij. Zij was van haar vierde kind zwanger, en werd van haren Gemaal teder bemind, en sedert altijd met een hartelijk leedwezen herdacht. Haar Godvrucht en voorzichtigheid zijn van hare tijdgenoten geroemd, en het waren in der daad de eenige goede hoedanigheden, die zij had kunnen ten toon spreiden. Zij is de eenige vrouw geweest, die in Holland algemeen als wettige opvolgster of Gravinne erkend is geweest.

Haar opvolger was haar oudste en nu eenige zoon, bij wiens geboorte te Brugge het noodig geöordeeld was zijne kunnen aan het algemeen te doen blijken. Een

gerucht was er ontstaan, dat zijn moeder slechts van een dochter gelegen was. En om het volk te overtuigen vertoonde de Hertogin weduwe van Karel den Stouten, het knaapjen openlijk *in puris naturalibus* aan het vergaderde volk, zoo als hij gedoopt was. -

Filip de Schoone,

Gelijk hij in de Geschiedenis genoemd wordt, volgde derhalve, in 't jaar 1482, in 't recht zijner Moeder, vier jaren oud zijnde, en dus, onder zijns vaders voogdij. - Aldus, namelijk *quod adjus* [rechtens], maar *facto* [feitelijk] werd hem dit door de Gentenaren betwist, die zich feitelijk in het bezit van de kinderen stelden. In de overige gewesten werd hij gereedelijk als Voogd, en als Regent des Lands voor den jongen Vorst (of zoo men het noemen wil) erkend, maar Vlaanderen matigde zich het beheer van zich-zelve aan, door de altijd weêrbarstige hoofdstad, die een doodelijken haat tegen Maximiliaan had opgevat, bewogen; en ongelukkig moest men de woede dier stedelingen, die tot alle gruwelen in staat waren, ontzien. Ook eenige Brabanders wilden dit zelfde drijven; maar dezen bekochten 't met de doodstraf, wanneer zij ten dien einde een samenspanning met de Vlamingen smeedden.

Het vermoorden van den Bisschop van Luik, Lodewijk van Bourbon, door Graaf Willem van der Mark, een woestaart, die reeds wegens verscheide doodslagen waarvan Maximiliaan hem *remissie* verleend had vermaard was geworden, en zijn zoon aldaar, door behulp van Fransche wapenen op den zetel trachtte te dringen, vorderde des Aartshertogs spoedige voorziening. De oorlog daar uit ontstaan, was hevig, maar werd echter weldra geëindigd; de broeder des Graven van Hoorn, Bisschop; en den Aartshertog 32,000 gouden florijnen jaarlijks toegezegd.

Maar het was niet genoeg, dat de Gentenaars hem zijne beide kinderen onthielden. Meester van die, schikten zij van vrede en oorlog en dwongen den Vader in hunne onredelijkste ontwerpen toe te stemmen, zijne dochter Margarete, omtrent twee jaren oud, aan den Dolfijn van Frankrijk (Karel) nu twaalf jaren oud, ten huwelijk te geven, met overgift van de Graafschappen Bourgondie, Artois, Boulogne, Auxerre, Charolois, en meer andere, die in 's Konings macht dadelijk gesteld moesten worden, behoudens te rug vordering, zoo het huwlijk geen voortgang had, en op dezen voet en voorwaarde een allernadeeligsten vrede te sluiten. - Men zou mogen denken, dat dit huwlijk en deze vrede door Frankrijk ontworpen was: maar neen, het kwam uit den koker van den Syndicus van Gend, die het met een schoenmaker, die voor Stads-Secretaris speelde (Jan Koppenol) overlegd had, en het was uit dien hoek door een deputatie in Frankrijk voorgeslagen en aangenaam gemaakt aan den

Koning, in wien de woelige oorlogszucht sedert een beroerte, die hij in 1481 gehad had, zeer bekoeld en bezadigd was. - Niet alleen dat door deze vrede het land verdeeld en onder den aartsvijand gebracht werd, maar zij hield tevens zeer vernederende punten voor Vlaanderen in, als b.v. het herstel van het oude beroep der Vlaamsche vonnissen naar Parijs, de bevestiging van alle vrijheden door den Koning van Frankrijk, en de volkomen strafloosheid van al wie tegen den Vorst wapens gevoerd had. - Margareta werd door Fransche gezanten afgehaald. Maximiliaan moest dit vredeverdrag bezweeren, en zijn kind laten vertrekken, dat echter nooit tot het verdragen huwelijk kwam, maar naderhand haar vader weêr 't huis werd gezonden, schoon zij in Julij 1483 met haren Bruidegom werklijk ondertrouwd was[1].

Ondertusschen was het in Holland steeds in rep en roer van de Hoekschen. - Lalain had in 1480 te Hoorn, zoo als ook te Gouda, de Hoekschen op 't kussen gelaten, en de uitgedreven Kabiljaauwschen niet anders te rug laten komen, dan onder een plechtigen eed, die hij knielend deed afleggen, van nooit weêr naar de regeering te zullen staan. Ieder gevoelt de ongerijmdheid van zulk een gedrag; het onverstand dat er in lag, en hoe zeer het streed met al 't geen de Aartshertog persoonlijk in deze beroerten verricht had[2]. - Die er zich aan onderwor-

1 De droom van Margrete. [v. WIJN op WAGEN. V Dl., bl. 11]. - De Oratie van den Abt van St. Bertin, over de vijf Vlaamsche Margreten [PONT. HEUT. p. 68].

2 (WAGENAAR IV Dl., bl. 192, 209.)

pen, beschouwden die verbintenis, (natuurlijker wijze) niet anders dan als eene *oorvede*, welke hij aan beleedigden, ten behoeve der openbare rust kon afvorderen, en verder kon de Stadhouder haar ook niet uitstrekken. Zij hielden zich echter stil, doch de Hoeksche Magistraat hield daar op zijn Hoeksch huis; dat is, als willekeurige tyrannen, die geen Vorst over zich erkennen, en ieder attentaat op de Gemeente als een triomf van hun partij beschouwen: met één woord, als (drie eeuwen later) bij Stadhouderlooze tijden, in de groote steden stijl was. Of dit ongenoegen verwekte, behoeft niet gemeld. - Een geweldige brand, waarvan 't blusschen door de Magistraat (zoo hij dien al niet zelf had aangestoken) nagelaten was, om dat men de Kabiljaauwschen daar van beschuldigen wilde, ten einde 't gemeen tegen hen op te zetten, en hen op die wijze de stad te doen verlaten, had een geheel ander uitwerksel. Het gemor werd daar zoo hoog, dat Lalain voor opschudding bij de burgerij vreesde, en nu tot voorkoming daar van de Kabiljaauwschen in de regeering der stad deel wilde geven. De Hoekschen waren hoofdig. Om de zaak te weeg te brengen, ontbood hij de voornaamsten ten Hove, en veranderde in hun afzijn de Magistraat, die derhalve nu Kabiljaauwsch werd, maar de wonden, door de Hoeksche geslagen, niet heelen, noch het verval dier stad, door 't verval der fabrijken en de zware opbrengsten (gevolgen van den opstand van 1470) veroorzaakt, stuiten konden.

De Hoekschen zagen zich verschalkt, en namen dit te hooger, om de kwade trouw van Lalain, van

wien zij heel iets anders verwachtten. Zij zetten nu *hairen* op *snaren*, weigerden de lasten te betalen, om door hun voorbeeld het gemeen op te zetten, maar dit gelukte niet, en zij werden uitgebannen. Hun toevlucht was deels Sneek in Friesland, deels Utrecht en Amersfoort, waar zij allerlei toeleg maakten om zich meester van Hoorn te maken. Op een vroegen morgen (3 Julij 1482 's ochtends om 4 uren) beklauterden zij, 60 man sterk, den wal, en hernamen hun vorige posten, met gevangenneming der Kabiljaauwsche Regenten. - Nu was Lalain echter te verr' gegaan, om de zaak te laten zitten. Hij lag met eenige krijgsmacht in 't Sticht, en trok met 6000 man, waarbij Jan van Egmond en andere Edelen waren, en nam Hoorn stormenderhand; het geen van groote slachting, de ongeregeldste plondering, en allerhande balddadigheden, verzeld ging. De Hoeksche Schout en eenige andere hoofden werden op de markt met het zwaard gestraft, en daar werd een kasteel gesticht om de stad in bedwang te houden.

Gouda had zich niet naar Hoorn gericht, maar de Regeering was daar ongevoelig van aanhang veranderd, en geheel Holland was dan nu wederom Kabiljaauwsch; maar de oorlog met de twee Hoeksche nesten, Utrecht en Amersfoort duurde nog. In Utrecht was het zoo verr' gekomen, dat de Regeering van zijn burgers geld opnam tegen meer dan 22 percent intrest. Zij hield zich echter sterk, onderhandelde over vrede, maar wilde haar Bisschop volstrekt niet erkennen.

De Burggraaf van Montfoord, zeer op Holland

gebeten, maakte een aanslag op Dordrecht, waar hij verstandhouding had; doch schoon de Dorpschouten in Zuid-Holland (dat toen reeds het slechtste schuim van volk schijnt geweest te zijn) dit op alle mooglijke wijze bevorderden, 't geen hun ook het hoofd kostte, de onderneming mislukte. Van de Hollandsche zijde veroverde de Stadhouder in 't Sticht de sloten Harmelen en ter Haar. De Amersfoorders daartegen bemachtigden de toren en kerk van Barneveld: waar Jan van Schaffelaar, met 18 man belegerd, zich om zijn spitsbroeders te redden, aan wie men, zonder dat, geen kwartier wilde geven, kloekmoedig van boven neêrstortte, en voorts door de Hoeksche razernij afgemaakt werd.

Bisschop David, terwijl men voor hem vocht, deed wat hij kon en verkreeg een Bul van den Paus, waarbij Utrecht en Amersfoort, en die 't met haar hielden, in den ban werden gedaan. Maar dit deed zoo veel niet af, als 20,000 soldaten gedaan zouden hebben. Evenwel baatte het niet, het schaadde niet.

Altijd was Ysselstein een *doorn* in het oog der Utrechtschen, en in dezen toestand deed zij hun veel nadeel. Zij lag (dank zij de lieve Jacoba!) geheel open. Met dat al sloeg zij den aanval, die op haar gedaan werd, manmoedig af, en de vijand liet er veel dooden. Amsterdam deed mede zijn best, en onderschepte eenige schepen met krijgsgereedschap uit het Oversticht, op de Eem. De oorlog (met één woord) ging in 't Sticht den Hollanderen naar wensch; schoon zij met te kleine macht gevoerd werd, om beslissende voordeelen op te leveren. Intusschen waren de Utrechtschen van het

uitzicht verstoken, dat zij zich op bijstand van Luik en van Frankrijk gevormd hadden, daar de eerste ten eenenmaal te ondergebracht was, en het laatste door de nieuwlings gesloten vrede zich de handen gebonden zag. - De Burgerij in Utrecht stond op, wilde vrede, nam den Heer van Mondfoord met zijn aanhang gevangen, en zond bode op bode aan den Bisschop met haar onderwerping. Deze kwam in de stad met eenige ballingen die oorvede zwoeren. Maar onverhoeds snelde Engelbert van Kleef, die toen dit gebeurde, afwezig was, met krijgsvolk aan, verraste de stad, en nu was de Bisschop gevangen.

Dit kon Maximiliaan niet aanzien. Hij stelde zich aan het hoofd van 12,000 man voetvolk en 2000 ruiters, belegerde Utrecht, schoot bres, en was in onderhandeling over de overgaaf, wanneer zijn krijgsvolk op eigen gezag door de bres de stad introk. Hij had vrij wat moeite om dit verbreken der goede trouw te herstellen, en het kostte hem gewelddadige maatregelen tegen zijn volk, om hen te rug te brengen. Vrij wat volk bleef hier bij, en zijne poging daar toe gaf gelegenheid aan de stad, om de bres te stoppen en zich in nieuwen staat van tegenweer te stellen, en dus was het gedaan met verdragen. Sedert, bleef de Stadhouder Lalain, bij het herkennen der vesten, van de wallen getroffen. Op den 7 September echter werd de stad, nu tot het uiterste gebracht, overgegeven. De voorwaarden waren, als de geest der tijden met zich bracht. Vergiffenis vragen aan den Aartshertog op de bloote knien en bij wege van processie; inhaling van hem binnen de stad; afbreking van een

gedeelte van den muur; betaling van 40,000 Rijnsche guldens in twee termijnen; en erkentenis van Maximiliaan als wareldlijke voogd der stad Utrecht. - Maar daartegen werd de Burggraaf van Mondfoord ook in zijne goederen hersteld. - De Bisschop ondertusschen naar Amersfoord vervoerd, werd, daar deze stad nu ook buigen moest, hersteld. De stad werd (op den 22 Januarij 1484) door 20 soldaten beklommen of verrast, bij wie zich de Kabiljaauwschen straks voegden, en spoedig waren de Hoekschen uitgedreven.

Den 30 Augustus (en dus 8 dagen voor de overgave van Utrecht), overleed Koning Lodewijk van Frankrijk, opgevolgd door zijn zoon Karel den VIII, die zijne zuster Madame de Beaujeu tot voogdesse had, welke zich in het heimelijk met de Gentenaren tegen Maximiliaan verbond. In Maart was Koning Eduard IV van Engeland gestorven.

Lancelot van Barlaimont had de deputatie der Gentenaren, uit Frankrijk te rug komende, onderschept, gevangen gezet, en van hunne *depeches* beroofd. Zij namen daar wraak over op drie andere Edelen, die zij gevangen zetteden. - Van nu aan borst de razernij met dubbel geweld uit bij Gentenaars en Luikenaars tevens, waar het gemeen schreeuwde, dat men Maximiliaan naar Oostenrijk te rug zenden moest: het geen wijd en zijd veld won, en geheel Nederland in opschudding bracht. Die van Gent kozen ook krijgshoofden, en het werd een nieuwe oorlog.

Ongelukkig voegden zich eenige Edelen bij deze weêrspannelingen, wien zij dan ook in de voogdij

over den jongen Filip deel gaven, als Adolf van Kleef, Heer van Ravestein; Filip bastaard van Bourgondie, Heer van ter Veer (die met zijn broeder Boudewijn, uit krachte der gesloten vrede met Frankrijk, uit zijn krijgsgevangenschap ontslagen was); de Graaf van Romont, en de Heer van Griethuysen, die zich het bestuur van Vlaanderen op naam van den jongen Hertog aanmatigden. Dezen trachten echter wel een vergelijk met Maximiliaan over de voogdij te treffen, maar die uit het gemeen aan hen toegevoegd waren, verijdelden alles. Ter zelfder tijd ontstond er tusschen die van Antwerpen en van Gent geschil over de kermissen. - Maximiliaan verraste Dendermonde; de Graaf van Romont, wien de Gentenaars tot Gouverneur maakten[1], stelde zich aan 'I hoofd van 16,000 Vlamingen, en verwoestede alles omstreeks Brussel, Gaasbeek, en Halle. Maximiliaan neemt Oudenaarde, Geertsberge, en een Kasteel nabij Kallo, waar uit de Gentenaars Antwerpen telkens bestookten. Wie hunner op hun stroop- en moordtochten gevangen werden, werden aan de boomen opgehangen.

Ook ter Zee werd deze oorlog gevoerd. De Sluisenaars, met die van Gend en Brugge vereenigd, rusteden een aantal schepen uit, waarmeê zij op de Hollandsche en Zeeuwsche kusten en stranden stroopten en roofden; waartoe zij zich veelal van vlotten bedien-

1 Deze Graaf van Romont was zoon van Hertog Lodewijk van Savoyen en Oom van Koning Karel VIII van Frankrijk, en had voorheen Karel den Stoute, sedert Maximiliaan gediend: maar ging nu tot de Fransche partij over.

den[1], die in de verte door 't zeil niet verraden werden.

Met dezen, wel van geschut voorzien, deden zij op den 16 May (1485) Walcheren aan, plonderden Vlissingen, dat nog niet omwald was, en scheidden, na veel brandschatting en rantsoen afgeperst te hebben; het geen den Aartshertog verplichtte om in het eiland bezetting te leggen.

Die van Aalst, goed Gentsch gezind, ontrustten van hunne zijde Braband desgelijks. 1200 Zwitzers bij 2000 Brabantsche voetknechten en 400 ruiters gevoegd, bedwongen hen met veel moeite. - Nu zochten de Gentschen, dus verre slechts onder de hand met Franschen bijstand gestijft, den Koning om vermogender hulp aan; en deze zond hun openlijk 2000 voetknechten en 650 lanciers te paarde onder den Hertog van Crevecoeur, die te Doornik afgewezen werd. Na eenige andere voordeelen te behalen, brengt hij den Gentenaren een zeer gevoelige neep toe, doch het mislukte hem de stad te overrompelen. Koning Karel VIII matigt zich aan, het geschil van zijn *vader* Maximiliaan, zoo hij hem noemt, TEGEN *zijn broeder Filip en de Staten van Vlaanderen*, zoo hij 't uitdrukt, aan zich te trekken, en verbiedt Brabant en Henegouwen aan Maximiliaan hulp te bewijzen. Op 't andwoord van Maximiliaan zend hij den Hertog van Creyecoeur met 36 stukken geschut, 650 kurassiers, en 8000 man te voet in Fransche soldij naar Gent, waar hij 't jonge knaapjen van zeven jaar zeer ophult, maar zich-zelf daar-

1 In Zweeden *scheeren* genaamd.

door bij dat jaloersche volk hatelijk maakt; terwijl zijne benden door fransche baldadigheden alles tegen zich innamen. Zij vergen hem, met zijn volk de stad te verlaten. Hij meent het verloren vertrouwen te herwinnen; trekt uit, laat zijn wapenen en bagaadje in de stad; dwingt zijn volk, hunne kwartieren en onderhoud tot de laatste duit te betalen, en koomt vervolgens weêr om eenige van zijn stukken geschut, en de gevangenen die hij ingebracht had; maar het een en ander wordt hem geweigerd.

Ondertusschen gaat de Graaf van der Mark, die in Luik zijn rol gespeeld had, steeds voort met nieuwe samenspanningen tegen den Aartshertog te vormen, doch deze weet hem onverhoeds op te lichten, naar Maastricht te doen voeren, en doet hem aldaar met het verlies van zijn hoofd, voor al den gestichten moord en gepleegden moedwil en gruwelen boeten.

Zijn dood bracht een groote gisting onder het Luiksche graauw (met het welk hij zeer wel stond) te weeg, en het wilde daar wraak over oefenen, tot zijn eigen broeder het stilde, met te roepen, dat bij zulk een booswicht geen wraak te pas kwam.

De Gentenaars raakten uitgeput, en reeds hadden zij, ten behoeve van den oorlog, de kostbaarheden en meubelen van den jongen Hertog Filip te gelde gemaakt: maar dit trok zich de Overdeken der Gilden aan, en stookte het volk op, ten einde om vrede te roepen. - Als daar niet van kwam, wordt men verbitterd, en de hoofden wijken naar Aalst; van waar zij gevangen te rug gebracht, en

twee hunner daarna onthoofd werden. En de vrede volgt.

Vlaanderen erkent bij die vrede, zoo Staatsgewijs, als stedelijk, Maximiliaan als voogd van zijn zoon Filip, en Regent der Provincie, en zijn zoon wordt hem overgegeven. Maximiliaan belooft echter den jongen Hertog, zoo lang hij beneden de jaren is, niet buiten de Nederlanden te zullen voeren. Voor oorlogskosten nemen de Staten van Vlaanderen aan, aan Maximiliaan 700,000 florijnen in drie termijnen te betalen. De rechtsoefening wordt op den ouden voet hersteld. Zijne aanhangers werden in alles hersteld. Dit bezegeld zijnde wordt hij te Gend plechtig ingehaald, van zijn zoon te gemoet gegaan, en van 5000 Duitschers gevolgd.

Drie dagen [slechts] duurt de rust in de stad, door toedoen van drie der Duitsche soldaten, die een meisjen geschonden hadden, en daar over gevangen gezet, door eenige hunner makkers verlost werden. - Midden in den nacht grepen de Gentenaars naar de wapens, verschansten zich op de markt, trokken hun Roeland, en vlogen vervolgens gewapend en tierende naar het huis waar de Aartshertog verblijf hield, die van niets wetende, zijn wacht in 't geweer stelde; en weinig verscheelde 't, of daar was een afgrijslijk gevecht geleverd. Na eenige baldadigheden, tegen de Edelen die hen wilden bezadigen en hun dienaren, trokken de Gentenaars echter naar huis en leiden de wapens af, bevreesd zijnde geworden voor omcingeling door hun eigen stadgenooten die den Vorst aanhingen. Acht van de belhamels in dit oproer werden vervolgens den Aartshertog overgele-

verd. - Vijf steenen bruggen hadden zij afgeworpen, om hem alle hulp van buiten af te snijden: deze verplicht hij hen weder op te bouwen, en zendt zijn zoon ter stad uit naar Mechelen. - In den oorlog hadden zij op de vischmarkt een groote obelisk opgerecht, steunende op vier steenen leeuwen, ieder met een wapen, naamlijk Frankrijk, Oostenrijk, Vlaanderen en Gent. Maximiliaan deed hen het Fransche wapen wegbijtelen, en dat van zijn zoon in de plaats stellen. Hij deed het geschut, zoo dat Crevecoeur daar gelaten had, als 't geen aan de stad behoorde, wegvoeren. Hij dwong hen de kostbaarheden, tapijten, behangsels, meubelen, en boekerij, die zij verkocht of vernield hadden, te herstellen of te vergoeden; en zij beloven daar voor, boven 't vredeverdrag, nog 127,000 gouden leliën binnen 't verloop van een jaar te betalen. Voorts wordt er met het zwaard, gevangenis, en bannissement, over het laatste oproer, recht gedaan.

Nu hadden al de omgelegen steden wijd en zijd aanspraken op Gend te maken, aan welke voldaan moest worden. Dit geschiedde in eene plechtige vergadering, waarin de Aartshertog op zijnen throon uitspraak deed; en de Gentschen negen rollen van privilegien, die hun deels door Fransche Koningen in tijden van oproer gegeven, en die zij deels aan hun Graven af hadden gedwongen, in het kistjen waarin zij bewaard werden, aan hem overgaven, die terstond verscheurd werden: terwijl hij hun beloofde, indien zij nu voortaan behoorlijke gehoorzaamheid betoonden, een zachtmoedig en genegen Vorst te zullen zijn, tot hij zijnen zoon het gebied zou kun-

nen overgeven. En dus was eindelijk de Gentsche dartelheid weêr, voor een poos, in banden gelegd. - En van daar maakte hij zich reisvaardig naar Duitschland, waar hij op den 15 Februarij 1486 te Frankfort aan den Mein Roomsch-Koning gekoren en den 9 April te Aken gekroond werd: van waar hij op den 20 Mei naar de Nederlanden te rug keerde. - In Holland verhief hij bij zijn wederkomst de heerlijkheid Egmont tot een Graafschap, den braven Jan van Egmont ter gunst, dien hij in plaats van Lalain tot Stadhouder gesteld had.

Van den tijd af dat de Hertog van Crevecoeur openlijk de Fransche benden naar Gend gevoerd had, was het niet mogelijk de vredebreuk met Frankrijk te ontveinzen; maar men hield zich echter ter wederzijde, als deed men 't, om dat geen der twee Vorsten zich in staat zag een openbare oorlog met genoegzamen nadruk door te zetten. Het ontbrak echter nog hier noch daar, aan lieden van gewicht, die of oorlog wenschten, of ten minste de oorlog voor een zoodanige vrede stelden. Onder de eersten was bij de Franschen, dezelfde Hertog van Crevecoeur, die bij oogluiking des Konings de Hollandsche of Nederlandsche schepen ter zee begon aan te tasten, en te land stroperijen in Henegouwen te doen. Van de andere zijde werden de Franschen door Montigni uit Mortaigne, door zekeren Barthold van Leuven, uit het kasteel van Hamecourt gejaagd, en de twee Natien waren in staat van dadelijke vijandelijkheid, eer hare Vorsten de houding aannamen van het zich aan te trekken.

Terouane werd desgelijks bij verrassing ingeno-

men, 't geen Crevecoeur door 't verraad van overloopers (doch vruchtloos) tracht te hernemen.

Omtrent 15,000 man worden er tegen Crevecoeur in het veld gebracht, maar kunnen hem tot geen veldslag dwingen, en een afval van de Zwitsersche soldaten doet het oogmerk van dezen veldtocht mislukken. Omgekocht zijnde om den Roomsch-Koning in handen van Karel te leveren, en dit niet ten uitvoer kunnende brengen, keeren zij naar huis. Ook eenige Duitsche benden slaan aan 't muiten, en loopen tot Frankrijk over. Crevecoeur houdt Terouane berend, maar de stad wordt ontzet. - Dit alles viel in 1486 voor.

In 1487 hervatte hij de belegering, en nam St. Omer, en eenige sloten, waardoor de stad benaawd en in den grootsten nood gebracht werd; maar zij wordt door een allerroemrijkste onderneming van Filip van Kleef, den Graaf van Nassau, en Boudewijn van Bourgondie, gespijsd en voorzien. Echter valt de stad door verraad en list in zijn handen. - Op dezelfde wijze verlokt hij de Nederlanders tot eene onderneming op Bethune, waarbij zij een zware neêrlaag lijden.

Middelerwijl had men in Gent een en andermaal nieuwe pogingen tot opstand bespeurd, maar die men gelukkig had kunnen onderdrukken.

Doch na het ontslippen van Rassingem (een der eerste roervinken in de vroeger Gentsche beroerten) uit het kasteel van Vilvoorde, waar Maximiliaan hem gevangen hield, vlood met en tot hem naar Gent, al wat te voren tegen den Vorst opgestaan was, die alle gemoederen opzetteden. Eenige Duitsche manschap sloeg te gelijker tijd wegens achterlijkheid in

't betalen aan 't muiten, en plunderde hier en daar op het platte land. Vruchteloos kwamen de Staten des Lands bijëen, en straks waren beide Gent en Brugge in-volkomen opstand.

Vroeg in Januarij 1488 verrast Liekerk, Neef van den evengemelden Rassighem, met 3000 Gentenaren en een groote sleep van wagenen en geschut, de stad Kortrijk, en begon dus de nieuwe oorlog tegen Maximiliaan. Men gebruikte daarin den naam van den jongen Filip, aan wien en de stad Gent men de vermeesterde stad trouw deed zweeren. Maximiliaan was in Brugge, en daar hij eenige manschap uit wilde zenden om het kasteel van Kortrijk, 't geen de bevelhebber gereed was en aanbood in zijn handen te stellen, beletten dit de Bruggenaren, de benden niet willende laten uittrekken. Op de toegezegde aankomst dier benden echter gerust, stak de bevelhebber de vlag uit, en vocht zich met de 18 man die hij bij zich had, tegen de Gentsche bestormers dood.

Dit was een begin van tegenstand bij de Bruggenaars, maar Februarij ving niet aan, of het borst daar lichter laaie uit. Maximiliaan had zich derwaart begeven zonder eenig noemenswaardig gevolg, en wachtte daar op de bijeenkomst der Staten, die over een vrede met Frankrijk raadplegen zouden. Eensklaps vatten alle de Gilden de wapens op, maken zich meester van de poorten en toegangen, en als Maximiliaan op de beweging toevliegt, en vraagt wat dit te beduiden heeft, geven zij hem zeer onvoeglijk, bespottend, en tergend andwoord. 's Anderendaags houdt de Graaf van Sorre een kleine

wapenoefening van de kleine bende, die het gevolg van den Roomsch-Koning uitmaakte, en als hij op de ruimte voor het wachthuis het bevel geeft, *velt de piek*, beginnen de aanschouwers bevreesd te worden, gaan op de loop, al schreeuwende, en loopen malkaâr onder de voet, en in een oogenblik worden deuren en vensters de geheele stad door gesloten. De Koning koomt uit, om te zien wat er gaans zij, en zie daar al de 52 Gilden, als met een tooverslag, in de wapenen en onder hun banieren, gevolgd van het graauw op zijne wijze desgelijks gewapend, en de groote markt door hen bezet. Zij bijssen de Vlaamsche en Brugsche vlag op, verschansen zich daar met wagens en 50 stukken grof geschut, slaan tenten op, en blijven dag en nacht in dezen wagenburg, tierende en schreeuwende dat zij rekening wilden hebben van de inkomsten des lands en de afgeperste gelden sedert zoo vele jaren tot den oorlog opgebracht. - Dit oproer viel voor op den 1 Februarij.

's Anderendaags zonden zij een vaandel naar het huis van den Groothofmeester: voorts naar dat van den Ontfanger en Thesaurier, en plunderden deze woningen.

Maximiliaan doet de Dekens afvragen, wat zij voor hebben, en of zij tegen hem de wapens op hebben genomen. In 't geheel niet, zeggen zij; zij willen met hem leven en sterven, maar zij willen de amptenaren, die het bewind voeren, in hun handen hebben en straffen, en zullen niet eer uit malkander gaan, eer die hun zijn overgeleverd. Nu kiezen zij een krijgshoofd tegens dank en een Schout over zich. - Een gerucht ontstaat, dat de Markgraaf

van Antwerpen op de been is om de Bruggenaars te komen bedwingen. Zij schrikken hier van, luiden de klok, alles vliegt in de wapenen, en zij trekken als razend naar het verblijf van Maximiliaan om hem met al zijn gevolg en aanhang te vermoorden. De Heer van Uitkerk, hun gekoren bevelhebber, verzet zich met een groot getal brave lieden hier tegen, niet zonder het uiterst gevaar van zijn leven, en verkrijgt dat zij weêr naar de markt keeren, maar zij laten honderd man in het huis, om den Vorst te bewaren ten einde hij niet ontkome. Zij beloven openbare beloningen aan wie de verscholen amptenaren zal weten op te sporen, en vatten twee moorinnen die in het gevolg van den Graaf van Sorre waren, uit wie het praatjen van den Markgraaf van Antwerpen was voortgekomen, pijnigen ze ten aanzien van Maximiliaan die het niet beletten kon, en daar dezen niet anders verklaren dan dat zij het uitgevonden hadden om vrees te verwekken, geesselen en bannen zij ze vervolgens de stad en het land van Vlaanderen uit.

Die van Gent schrijven hun aan, dat zij den Roomsch-Koning in goede bewaring zouden hebben te houden, dat hij niet ontsnapte. Zij doen hem naar de markt wandelen, en lezen hem den brief voor. Wat zou hij doen? Hij verzoekt dat zij hem een wacht in zijn huis geven. Na lang raadplegen slaan zij dit af, maar plakken hem in een klein kruideniers huisjen op den hoek van de markt. Velen van zijn gevolg maken zich, verkleed en vermomd, de stad uit: eenigen die dit beproeven worden herkend en in de gemeene gevangenis gesme-

ten. De Heer van Salezar redt zich met 12 soldaten al vechtende. De Gentenaars trekken naar Brugge, maar hier was men bevreesd voor hen, en weigert meer dan 30 ruiters van hun in de stad te laten. Zij willen dat men er ten minste 7 of 8 honderd zal inlaten. De vreemde kooplieden willen de Gentenaars niet afwachten, maar trekken met hun waren weg: de regeering blijft bij haar besluit; de gilden der timmerlieden en nog eenigen willen alle de Gentenaars in de stad halen. Het was half Februarij en de stadsgracht bevroren, en de vrees voor de Gentenaars zoo groot dat men den Heer van Beveren, en anderen van 's Vorsten gevolg bad om de stad tegen deze hun medestanders te helpen bewaren: men biedt aan 100 man (maar ongewapend) in te nemen.

Nu koomt er een bezending van acht personen uit Gent, die met lossing van al het geschut en een rijke maaltijd op de markt ontfangen worden, en de Bruggenaars bewegen willen om den Roomsch-Koning aan de Gentenaars over te geven. Dit gelukt niet; maar met gemeen overleg wordt het huis waar hij gevangen is met dubbele ijzeren tralien aan de vensters voorzien, en zijn bewaring aan acht man van ieder gilde (en dus 416) vertrouwd; die in zijn Kamer moeten blijven; en terwijl zij daar zijn, plondert en rooft het gemeen alles wat buiten die kamer was; en roept dat zij het huis vol wapenen gevonden hadden, om al de goede burgers te vermoorden. - De Koning beveelt hun, zoo zij hem niet erkennen, dat zij ten minste zijn Zoon getrouwheid betoonen.

Met gemeen beraad van de Gentenaren verklaren zij nu Maximiliaan onbekwaam en onbevoegd tot de Voogdij en Regeering, en stellen een nieuwe Magistraat aan uit naam van den Hertog Filips en den Koning van Frankrijk. En hiermede namen de Gedeputeerden van Gent niet alleen, maar ook die van Douai, Rijssel, Orsoi, Valencijn, 's Hertogenbosch, Sluis, Aath, en Middelburg, die (als gezegd is) daar op 's Vorsten beroep ter raadpleging over een vrede met Frankrijk gekomen waren, en dit alles aangezien hadden, hun afscheid uit Brugge. Die van de Staten van Holland, van Namen, en van Brabant, waren reeds vroeger vertrokken. Nu werpen zij verscheiden Burgundische en andere Edelen in den kerker, en zeggen dit den Vorst aan, met bijvoeging, dat zij dit gedaan hebben om vrede met Frankrijk te krijgen, en dat zij hem 4000 Pd. Vlaamsch willen geven, om zijn Hofbedienden en even zoo veel om zijn lijfbende te betalen. Hij weigert en bedankt voor het geld, en nu vallen zij in zijn kamer en halen er een vijftiental van de voornaamste Edelen uit, die hem steeds bleven omringen en als Kamerheeren bedienden, sleepen die naar de gevangenis, en laten hem niet dan den Graaf van Sorre met een Duitscher (welke twee 's anderen daags in vrouwenkleêren ontsnapten), en den Heer van Beveren, wien zij verbieden op de straat te komen. Voorts vullen zij de gevangenissen op met al wat te voren in regeering geweest of aanzienlijk was; en roepen die ter verantwoording.

Maar dit 's niet genoeg. Het Timmermansgild breekt de gevangenis open, sleept ze naar een scha-

vot, daartoe op de markt opgericht, en legt ze daar ten aanzien van al 't volk, openlijk op de pijnbank, waar hun de leden op de gruwelijkste wijze verscheurd en uit een gewrongen worden. Men twist, of men ze nu 't hoofd zal afslaan of tot nieuwe pijniging bewaren. De beul pleitte sterk voor 't eerste, want (zei hij) anders sterven zij van zelfs, en nemen mijn loon meê, dat er nog aan te verdienen is. Echter tot het laatste wordt besloten, en de erbarmelijke slachtoffers worden (vruchteloos om de dood roepende) op een plank wederom weggedragen. Nu bevelen zij (op doodstraffe!) dat alle huis- of hofbedienden en soldaten van den Roomsch-Koning onbeschroomd op de oude stadsmarkt hun loon en soldij zouden komen ontfangen. Zij komen ongewapend; de Timmerlieden roepen: ‘Breekt den verraders de hals!’ en zij worden straks aangevallen en nagejaagd; vele gekwetst of gedood, en met moeite ontkomen de overigen, voornamelijk door de vrouwen in kelders en kasten verstoken wordende. 's Anderendaags worden zij weêr opgeroepen, onder bedreiging van huiszoeking en onder zware pijniging ter dood gebracht te worden. Zij komen, en worden in twee torens opgesloten: maar na verloop van eenige dagen ontslaan zij de Franschen die daar onder waren.

Nu meenen zij Maximiliaan niet zeker genoeg bewaard in het kruideniers-winkelhuis, en zeggen hem over te gaan in eene andere en ruimer woning; die namelijk van Filip van Kleef. Hij weigert dit, en zegt niet van huis te zullen veranderen, ten zij zij hem daar met geweld uitdragen. Hij doet een stoute

en moedige aanspraak aan de genen die hem kwamen overbrengen, en dezen worden getroffen, en 't blijft daar bij. - De Gentenaars willen tien van de voornaamste gevangenen hebben: zij worden hun overgeleverd onder verzegelde belofte van hen, des vermaand, levend weêrom te Brugge te zullen opleveren, en op wagens naar Gent gevoerd. Hoe te moede! begrijpt ieder.

Koppenol komt met een lijfwacht uit het Kramersgilde te Brugge, en brengt tijding dat de vrede van 1482 met Frankrijk vernieuwd is, die dan ook den 25 Februarij daar afgekondigd wordt; en tevens, voor vijand verklaard, al wie op eenige plaats in Vlaanderen krijgsvolk of bezetting hield op naam of in dienst van den Hertog van Oostenrijk, gelijk zij nu Maximiliaan noemden; met bedreiging van doodstraf aan al wie op zijn naam of in zijn dienst eenige post bleef bekleeden. Koppenol strooide nu gouden en zilveren penningen onder het gemeen, en alles was zeer in zijn schik.

Ondertusschen was het huis van Kleef wel met tralien voorzien en Maximiliaan moest wel besluiten om derwaart over te gaan. Hij vertrok in een zijden damasten kamerrok met een purperen slaapmuts, te paard, maar aan de markt gekomen, stapte hij af, nam zijn muts af, en sprak de gewapend staande benden der oproerigen aan. Hij vorderde drie dingen van hun, 1°. dat zij zijn lichaam ontzien zouden: 2° hem niet aan Frankrijk noch aan Gent overgeven; en 3°. hem tien of twaalf huisbedienden voor zijn bedkamer en keuken te rug geven. Dit stonden zij gereedelijk toe, en hij steeg weêr te

paard en ging naar zijn nieuwe gevangenis; waar hij door de telkens vernieuwde opschuddingen die de Franschen verwekten, niet zonder levensgevaar was. - Zijn houding en stem had altijd iets treffends en *imposants*, en men vreesde steeds den invloed die dit op het volk hebben mocht, waarom men hem buiten allen toegang hield.

Filip van Kleef, in wiens huis te Brugge de Roomsch-Koning gevangen zat, vernam niet zoo haast het spel dat er gaande was, of hij trachtte daar maatregelen tegen te nemen. Hij maakte zich meester van Sluis en de twee kasteelen, voorzag ze wel en stak de Roomsch-Koninglijke vlag uit. Die van Brugge riepen de Sluizenaren op, zonder gevolg: toen zonden zij aan Filip van Kleef, dat hij de stad en sloten aan 't volk van Brugge zou hebben te rug te geven. Hij antwoordde dat hij ze voor Filip inhield en inhouden zou, en waarschuwde hun den gevangen Vorst wel te behandelen. - Hij voerde nu openbaren oorlog tegen de Bruggenaren; maar men heeft hem verweten, dat hij daarin te slap te werk ging. Men bedacht niet, dat hij wel vrees en afmatting bij hen verwekken moest, maar geene verbittering die eene onverstandige menigte tot woede tegen de persoon van den Vorst zou kunnen aanzetten; het geen inderdaad zijn gedrag een eenigzins weifelend aanzien moest geven.

Hij had Middelburg (in Vlaanderen) ingenomen, doch die van Brugge hernamen 't, met dat gevolg dat men de gevangenen uit den Brugschen kerker op zekere voorwaarden ontsloeg; en zie daar reeds vrij wat gewonnen! Maar die van deze veldtocht

te rug keerden, smijten ze op nieuw in de gevangenis, leggen ze ter pijnbank, en slaan zes van hun 't hoofd af.

Die van Gent, meê in 't veld getrokken, hadden van den bevelhebber van Hulst, waarop zij aanslag maakten, een zeer gevoelige neêrlaag geleden. Zij waren met 5000 man en alle belegerings-toestel tegen Hulst getrokken, en lieten er 1200 man met hun geschut en bagagie bij zitten; en nu vorderen zij Maximiliaan te Brugge brieven af, waarbij den bevelhebber bevolen wordt den Gentenaren geen leed te doen. Maar deze stoorde zich daar niet aan: hij liep het land tot onder hun muren plat, en stelde hun molens, waar zij meel van moesten hebben, onder maandelijksche brandschatting; nam de omgelegen dorpen, die door hen versterkt waren en verdedigd werden, in en sloeg hun in vele gevechten duizenden af. En zij - wreken zich daar van op een der gevangenen die zij van Brugge gehaald hadden, wien zij, na zware pijniging op de markt, onthoofden.

Den jongen Hertog Filip, die te Mechelen was, nu 10 jaar oud, en wien dit alles lang verholen gehouden werd, kwam dit eindlijk ter ooren, en riep de Staten der Nederlandsche Gewesten aldaar bij een, om over de verlossing van zijn vader uit de handen der muitelingen te raadplegen. Daar wordt tot een deputatie naar Gend en Brugge besloten, ten einde te Mechelen over een vrede te handelen, en den Vorst te ontslaan; maar de Gentenaars weigeren over het een zoo wel als over het ander anders dan te Gent te handelen. Dendermonde wordt nu voorgeslagen.

Zij blijven weigerig, en dwingen Maximiliaan een bevel af, waarbij de Staten gelast werden zonder uitstel of wederstreven op den 12 Maart te Gent bij een te komen: maar dezen beschouwen den brief als afgedwongen.

Filip van Kleef verdedigt zich hier tegen de beschuldiging, dat het hem met den oorlog tegen Brugge geen recht ernst geweest zou zijn; en toont dat de schuld niet aan hem, maar aan de Provincien lag.

Ter zelfder tijd koomt er een bezending en schriftelijke aanmaning zoo van den Keizer als van de Duitsche Rijks-Vorsten aan den jongen Filip, tot het verlossen van zijn vader en het straffen der muitelingen; tevens Frankrijks verbintenis ontdekkende, om Gelderland en Zulfen aan hem te ontweldigen en in handen van Karel van Gelder te stellen, en de aanschrijving deswegens door de Rijks-Vorsten aan de Gelderschen reeds gedaan. Een bode van Filip aan zijn Vader, wordt bij hem toegelaten, mits ten bijwezen van Gentsche gemachtigden en niets anders zeggende dan: ‘Help u-zelven, zoo zult gij geholpen zijn.’

Zekeren Paiart, die te voren tot den zoen met Maximiliaan geraden en 5000 man in de stad had gebracht schoon zij maar 500 wilden innemen, was uit Gent naar Brugge geweken: maar wordt daar gevat, aan de Gentschen overgeleverd, vier dagen achter één schriklijk gepijnigd en eindlijk onthoofd: tien van zijn vrienden te Gent worden door een Gentschen schoenmaker die in het bewind was, (om dat zij geen erg zouden krijgen) ten eeten genodigd en deftig onthaald, daar op van 't bed ge-

licht en zoo terstond door den beul onthoofd, en in doodkisten in de kerk gebracht; en 's morgens aan de vrouwen een boodschap gezonden, dat hun mannen daar zijn, en dat zij ze 't huis kunnen halen.

Bij 't bezoek van wege Filip aan zijn vader gedaan, hadden de Gentenaars op nieuw gevorderd dat hij de Staten te Mechelen vergaderd, bevelen zou op den 12 Maart te Gent bij een te komen om over vrede te handelen, en bij had dit geweigerd, en gezegd dat hij gevangen was en derhalve niet te bevelen had. De Staten niet te min dit vernemende, zonden uit Mechelen op den 12 Maart gemachtigden. De Gentenaars eischen dat alle de Nederlanden zich vereenigen zullen, aan Filip goede brave Gouverneurs te geven, de Gewesten naar oude wetten en herkomen geregeerd worden, en hun tegenpartijen, als Hulst, Antwerpen, Leuven, Oudenaarde, Dendermonde, en Aalst, de wapenen neerleggen, en den vrede van 1482 met Frankrijk onderhouden: De gemachtigden nemen dit over: Filip verlegt de Staten-vergadering naar Brussel en op den 26 Maart. Daar zenden die van Gent, Brugge, en die van Iperen ieder twee afgevaardigden. Daar dringen zij op een algemeene Staatsvergadering van alle de Nederlanden, ter vereeniging van die allen onder ééne Regeering, en deelen daar een ontwerp van uit.

Onder de genen op wien de oproerige Bruggenaars meest gebeten waren, was Maximiliaans gewezen ontfanger Langhals, die ook Bailjuw der stad geweest was. Ongelukkig valt hun in dit oogenblik zijn zwager Niklaas van Delf in handen, wien zij al-

lergruwelijkst pijnigen om uit hem te krijgen waar die Langhals zich bevinden mocht. Niets uit hem kunnende krijgen ontslaan zij hem, terwijl zij een ander onthoofden, en razen dadelijk daar na dat hij ontsnapt is. Zij kondigen af, dat wie Langhals schuilplaats mocht geven, met vrouw en kinderen in zijn deur opgehangen zal worden, met verbeurte van goederen, en eeuwig bannissement van al wat hem in bloede of door huwlijk bestaat. Langhals had zich vijf weken lang schuil gehouden bij een Hoedenmaker, maar deze verzocht hem thands zich een ander heenkomen te zoeken. Hij verkleedt en beschildert zich het gelaat, maar wordt herkend, gevat, en nog heviger dan iemand te voren gepijnigd, ten overstaan en ter discretie van den helschen Koppenol, die van Gent daar toe overkoomt, en hem dringt om anderen te beschuldigen.

Terwijl zij hier meê bezig zijn komen er brieven van hun afgevaardigden, behelzende dat die van Henegouwen, Antwerpen, Mechelen, 's Hertogenbosch, Rijssel, Douai, Hulst, Aalst, en meerdere Nederlandsche steden zich verbonden hebben, om 't zij dan met geweld of in der minne den Roomsch-Koning uit zijn gevangenschap te halen. Den afgepijnigden Langhals slaan zij 't hoofd af, trachten met een Fransche bende die zij in soldij hadden, Lessines te overrompelen, maar stoten het hoofd, en krijgen nu van de bezetting van die plaats de oorlog met roven en branden weêr op hun grond.

Zes weken hadden zij omtrent 17000 man sterk op de markt in tenten gelegen, en trokken nu op Paaschavond met zeer groote plechtigheid ieder weêr

naar zijn huis: en juist komt er een Bul van Paus Innocentius VIII, waar bij zij op zware straffen verplicht worden den Roomsch Koning in vrijheid te stellen: zoo als desgelijks eene aan de Staten van Henegouwen, waarbij dezen bevolen wordt, zoo de Vlamingen zulks niet doen, hen met de wapens te bedwingen.

Het was dan nu ernst met dit in vrijheid stellen; en de Gentenaars geven toe op voorwaarden, waarvoor Filip van Kleef en de Heer van Wolkenstein zich ten behoeve van Gent en Brugge, borgen en gijzelaars stellen. Deze zijn, dat Maximiliaan alle vreemd krijgsvolk binnen drie dagen uit Vlaanderen, en binnen zeven dagen (na zijn vrijstelling) uit de Nederlanden, zal doen vertrekken: dat men van wederzijde alle troepen zal afdanken. Dat Maximiliaan ook zal trachten nevens de andere Gewesten vrede te maken met Frankrijk. Dat zij Maximiliaan tot schadevergoeding enz. voor den opstand, in drie termijnen 50,000 gouden lelien zullen betalen. Vele kleinigheden, die van kleingeestige ambachtslieden getuigen, kwamen hierbij. - En op dezen voet wordt dan, na ruim vier maanden gevangenis de Roomsch-Koning ontslagen. Een zeer plechtige mis wordt gehouden; maar na dat deze voorbij is, gaat hij uit den plechtigen zetel die hem daarbij opgericht was, in plaats van nu voor het altaar het verdrag te bezweeren, rechtstreeks naar zijn eerste getraliede gevangenis. Dit treft het volk, en nu valt hem alles te voet, en smeekt vergiffenis. Hij vergeeft, keert weêr naar de kerk en bezweert den vrede, 't geen dan ook op zijn bevel door den

Heer van Beveren en de staten der overige Provincien, en eindelijk van den anderen kant door de drie Staten van Vlaanderen geschiedt. Voorts doet hij Filip van Kleef als borg de onderhouding van dit verdrag en vrede bezweeren. En de vrede, dus bevestigd, wordt afgekondigd.

Nu kwamen de Duitsche benden om den Vorst af te halen aan de Kruispoort der stad. En door Filip van Kleef ten hunnen aanhooren gevraagd, of hij nu volkomen vrij was, en uit vrije beweging de hem afgedrongen vrede meende te onderhouden: daar hij anders voor zich zijn partij nemen zou, antwoordde hij, 't geen hij beloofd en gezworen had, van harte te zullen houden. De Gijzelaars gaan daarop naar Gent en Brugge, en hij, van de benden gevolgd, naar het kasteel van Mechelen. - Maar dien zelfden nacht wordt het Brugsche grondgebied aan de eene zijde door eenige Duitsche soldaten aangetast, en de stad-zelve ontrust, door teekens van vijandelijke bedreigingen, door scheldwoorden en dergelijken: aan de andere zijde door eenige ballingen, die *vier* stukken geschut aanvoeren en door de kruispoort heen schieten. De burgers vliegen te wapen, lossen van hunnen kant het geschut. En welhaast ziet men uit de stad de vlam van eenige dorpen opstijgen, die in brand gestoken waren. Alles schreeuwde nu: *vredebreuk*, doch de zaak klaart zich op en Maximiliaan neemt aan den moedwil (die door slechts een klein getal soldaten gepleegd was) te straffen.

Het was dan nu vrede, en deze vrede werd ook in Vlaanderen, en hier en daar in de overige Ne-

derlanden afgekondigd: want vele steden schaamden zich haar. - Hertog Filip was daar ook even weinig meê te vreden als 't Duitsche Rijk, dat reeds groote aanstalten gemaakt en een aanzienlijke legermacht op de been gebracht en onder Hertog Albert van Saxen op marsch naar Vlaanderen had, om Maximiliaan te verlossen: waardoor en den Vlamingen en Frankrijk groote schrik aan werd gejaagd. Filip gelastte de Gentenaren en die 't met hun hielden, vijandelijk te behandelen. De boeren waren naauwlijks uit de steden werwaart zij gevlucht waren, weêr naar hunne dorpen en akkers gekeerd, of zij worden weêr tot prooi van den krijgsman, die niet anders vlamt dan zijn moed tegen de eeuwige muitelingen en moordenaars van Gent en Brugge te koelen. - De Gentenaars nemen Franschen in, de Vlamingen in 't gemeen vragen Frankrijk bijstand en hulpbenden. Grevecoeur doet in Artois de zwakke kasteelen, die hij niet houwbaar acht, afbreken, en zend 400 kurassiers in het land. - Hierdoor worden de steden en landen, die het met den Roomsch-Koning houden ten uiterste verbitterd. Maximiliaan trekt met zijn benden op en zendt een Heraut naar Gent, en eischt den Kanselier Carondelet, en eenige Edelen, die zij nog in gevangenis hielden. Als 't gemeen dit verneemt gaat de schoenmaker bovengemeld met een beul naar de gevangenis om hun de hoofden af te slaan, en die in een zak aan den Vorst toe te zenden; het geen Filip van Kleef echter nog voorkoomt. De stad Deinze had zich zeer versterkt en bezetting van Franschen en Vlamingen uit Gent ingenomen, en onderschepten den toevoer

tot 's Vorsten leger; maar Christoffel van Baden neemt haar met 4000 voetknechten bij nacht. Temple wordt stormenderhand genomen en daar blijven 400 Gentenaars, en velen worden er gevangen. De Gentsche bevelhebber wordt met een pook door de borst op een deur vastgestoken, en met het bijschrift ten toon gesteld: ‘zoo zal het al vergaan, die den Roomsch-Koning wilden vaen.’ En zoo leggen zij hem met de deur in de rivier om naar Gent af te drijven. Die van Iperen nemen Fransche ruiterij in, en lossen hun geschut op 's Vorsten benden: maar Rijssel vernieuwt hem en zijn zoon den eed.

Maximiliaan achtte zich door de samenheuling der Gentenaren en de hunnen met Frankrijk, genoeg gerechtvaardigd om de wapenen tegen hen op te nemen. Maar te vergeefsch trachtte hij thands Filip van Kleef, die borg voor hem gebleven was, op zijn zijde te brengen. Hij had Maximiliaan afgevraagd, of hij van harte en uit vrije beweging den vrede had aangenomen, zonder 't welk hij dadelijk zich onverbonden gerekend had, maar op zijne plechtige verklaring van ja, rekende hij zich verbonden den vrede te handhaven. Ook was het niet zeer twijfelachtig of de hulp door de Gentenaars bij Frankrijk gezocht, was te wijten aan 's Konings gedrag, die niet slechts de vreemde benden niet weggezonden had, maar zich aan 't hoofd van de nieuw aangekomene uit Duitschland gesteld. Maximiliaan deed voor, dat hij niet als Graaf van Vlaanderen, en niet tegen den vrede van Brugge wapen voerde, maar als Roomsch-Koning in naam van het Duitsche rijk, tegen de Vlamingen over de Schelde, die het Keizerrijk niet

erkennen wilden. Hierover werden tusschen deze twee vele brieven gewisseld, en Filip van Kleef, schoon veroordeeld van verre de meesten zijner tijdgenooten, is mij daar een achtenswaardig man om. - Maar op den 5 September deed Keizer Frederik, die zijn leger gevolgd was, te Antwerpen, Rijksdag houdende onder den blooten hemel, dezen wakkeren krijgsman, als vijand des Rijks en van eer en goed vervallen, in den ban. En na deze heldhaftige daad keerde hij in October naar Duitschland te rug.

Verscheiden voordeelen van belang waren er intusschen aan den kant van Maximiliaan behaald. - Maximiliaan zond een gezantschap met den Heer van Beveren aan 't hoofd naar Spanje aan Ferdinand en Izabelle, om een eeuwige vrede te sluiten, voor hem hunne dochter Izabelle, en voor zijn zoon Filip hunne jonger dochter Joanna ten huwelijk te vragen. De twee eerste punten worden toegestaan: het laatste in overweging gehouden tot zij voeglijke jaren bereikt zou hebben.

Brussel en een groot gedeelte van Braband valt Filip van Kleef toe; en het jaar 1488 was nog niet om, toen de algemeene kreet tegen Maximiliaan opging. Men bood hem 100,000 Rhijnsche guldens gereed geld te Keulen toe te tellen, zoo hij naar Duitschland vertrekken, en de Regeering der Nederlanden in handen van de Staten en de naastverwante Edelen van zijn Zoon wilde overgeven.

De oorlog werd steeds heviger en meer persoonlijk onder de Edelen en stedelijk. Eenige steden hielden zich, met goedvinden van Maximiliaan, die ze niet zag te beschermen, onzijdig. Het liep hem

namelijk nu geweldig tegen, en hij kreeg in Holland weêr vrij wat met de Hoekschen te doen. Zeer *naïf* zegt WAGENAAR (bl. 244) ‘dat de Vlaamsche tweespalt de Hollandsche Hoekschen tot *omzien* bracht en hen deed overleggen, of er niet eenig voordeel voor hun uit te halen ware.’ Zij waren na 't overgaan van Utrecht in 1483 als Kaïn veldvluchtig geweest. Zij konden geen plaats vinden na genoeg aan Holland gelegen, om volk te verzamelen en van daar invallen of eenige onderneming in deze Provincien te doen: maar de Gentsche beroerten gaven hun gelegenheid om zich naar Sluis te begeven, dat Gentsch was. Frans van Brederode (na wien de beroemde Jonker Fransen oorlog genaamd is) studeerde sedert tien jaren aan de Leuvensche Akademie. Niet dat hij zoo letterblokkend of geleerdheidzuchtig was; maar wat zou de bloed doen. 't Huis van Brederode lag er met de laatste samenzweering geheel onder, en daar waren voor hem geene uitzichten. Zijn broeder Walrave had daar zijn rol in gespeeld, en geëindigd met zijn partij te begeven en bij Maximiliaan 't hof te maken; met wien hij ook in Duitschland bij de plechtigheid van zijn kroning geweest was; maar HIJ was twaalf jaar oud zijnde aan deze Hooge School besteld, en daar niet in betrokken geworden. 't Was echter een knaap vol van moed en (als weldra bleek) van een ondernemenden geest; en het kan dus niet bevreemden dat de Hoekschen (die men toch eigenlijk Brederoders zou mogen noemen), hem voor hun hoofd kozen. Hij werpt zich op als aanhanger van den jongen Hertog Filip tegen Maximi-

liaan en den Keizer, en dus met Filip van Kleef, die het ongeluk had van, om zijn geweten te kwijten, aan de zijde van 't slechtste schuim van volk te staan, en zich met het trouwlooste geboefte van den aardbodem (de Franschen daar onder gerekend) te moeten verbinden, in goede verstandhouding, maakte hij daar gebruik van, om met daarlating van de partij die hij dan (quasi) voorstond, met den *eerloozen* aanhang die hem de *eer* deed van hem aan hun hoofd te plaatsen, zijn Vaderland een zeeroovers oorlog aan te doen. ‘Hij *schuimde* (zegt WAGENAAR) uit Sluis *op de Hollandsche Koopvaardijschepen*, en maakte groote buit.’ Van dit voordeel en de *lust* die dit gaf *naar meer*, maakte hij gebruik om in 't najaar van 1488, 48 schepen uit te rusten en met omtrent 2000 zoo Hollanders als Vlamingen te bemannen, en zeilde den 18 November den mond der Maas in. De rivier was tot bij Delfshaven toegevroren en hij kon niet verder: maar hij stapte aan land, verraste Rotterdam bij de nacht, en bemachtigde die stad zonder eenige bloedstorting. Fluks vloeiden daar de Hoekschen van alle kant samen. Zij stroopen het platte land rondom af tot onder de muren der steden, en maken gebruik van den schrik die daardoor de boeren deed wegvluchten, en de burgers overal binnen de wallen hield, om de ingenomen stad te versterken. Zij staken ook Delfshaven en Schoonerlo in den brand; doen een mislukten watertocht tegen Schoonhoven waar zij met groot verlies afgewezen werden; maar Montfoort bemachtigt het slot te Woerden, dat één man bezetting in had. En uit deze twee punten als wa-

penplaatsen ontrusten en brandschatten zij nu geheel dat gedeelte van Holland, na het eerst uitgemoord en verwoest te hebben.

Dit vorderde Maximiliaans tegenwoordigheid, die op den 18 Januarij 1489 te Leyden een dagvaart hield, waar tot een heirvaart tegen dezen *ongebonden hoop plonderaars* (gelijk hij met recht genoemd werd) besloten werd ten einde Rotterdam te water en te land te belege en. En reeds met den aanvang van Februarij was dit legertjen ook verzameld en het ontwerp der belegering zeer methodijk aangelegd en te werk gesteld.

De zaak in zich-zelve was gering, had Maximiliaan een 3000 man soldaten bij de hand gehad; maar met de burgers uit eenige steden een belegering in form te doen, was een lastig ding en van langen sleep. En het kwam daarbij meer op uithongering en het bewaren van posten aan dan op eigenlijk vechten. En wat posten bewaren zij, zonder strenge en naauwkeurige krijgstucht, weet ieder. - Brederode had hier veel voor uit: zijn volk bestond in een hoop plonderaars, ja; maar die plonderaars waren gehard en volleerd in het plonderen, in het rooven, verrassen en platbranden; waren *alert* en *aguerri*, als de Franschen zeggen; en (wat meer is!) zij hadden niets te verliezen, en hun geheele leven was daar aan toegewijd. - Men zag dit *a priori* niet in, en verwonderde zich, dat die oorlog zoo lang duurde; maar men moest zich veel eer verwonderen, dat Brederô het zoo spoedig moest opgeven: en dit bewijst, dat hij bij zijn hoop wel het hoofd maar niet de hersenpan was: het geen

echter zoo zeer niet aan hem ontbrak als aan zijne onderhoorigen, die aan geene gehoorzaamheid gewend waren.

Onder de plaatsen die Rotterdam insloten was Schiedam een der voornaamste en de naast bij gelegen. Hier lagen benevens de burgers van verscheiden steden, die zelden wel overeen kwamen, ook eenige vreemde soldijtrekkers; partijgangers, die nu hier dan daar zich verhuren, overal betrekkingen hebben, en altijd gereed tot verraden en overloopen. Onder de Hoekschen waren er velen die 't zelfde *metier* een tijd lang geöefend hadden, en van daar verstandhoudingen, en herkentenissen, gelijk men in den oorlog vele bijwoont, en waarover men (eer men er aan gewend wordt) vreemd opziet. Deze knapen konden niet goed over weg met de Burgers nevens welke zij dienden. - Hiervan moest noodwendig het verraden der stad door dat slechte volk aan de Hoekschen een gevolg zijn: 't werd het ook spoedig. Men beraamde wederzijds een gelijktijdigen aanval op de Schiedamsche bezetting binnen en buiten de stad: maar de verraders binnen de stad begonnen te vroeg met hun medebezettelingen aan te tasten, en waren reeds t' ondergebracht eer Jonker Frans zich vertoonde; en deze vertoonde zich toen ook maar, en ging onverrichter zake weêr heen.

Daar 't van dien kant niet gelukte, bezocht hij 't aan een anderen. In 1488 reeds hadden de Hoekschen een aanslag op Gouda gevormd met eenige burgers dier stad, maar die ontdekt, en met eenige koppen of halzen geboet was. Die toen het Gerecht hadden weten te ontschuilen of te bedrie-

gen waren nu weêr gereed om Jonker Frans de stad in handen te bezorgen. Doch hier was hun de Graaf van Egmond (de Stadhouder) vóór, en eer hij ze kwam overnemen, hingen zijn vrienden reeds in de lucht met de kraaien in onderhandeling. Evenwel gelukte het hem te Overschie. Dat hij brandschatting van de Hage, Delfland, en eenige plaatsen in Rhijnland trok, is natuurlijk , schoon WAGENAAR dat onder zijn *prouësses* schijnt te tellen, en het is even zoo met zijn brieven van vrijwaring.

De geheele oorlog moest bestaan in uithongeren aan den eenen, in stroopen aan den anderen kant: maar dit stroopen eischte 't verrassen van plaatsen, die men door of voorbij moest; en tegen dat verrassen werd wederom verrassen gesteld. Men spreekt van een poging van Egmond om Rotterdam te overrompelen, maar hier is weinig schijns voor, ten zij zij op een al te groote strooppartij uit geweest mochten zijn die daar aanleiding toe gaf. Want zekerlijk was Rotterdam met meer Hoekschen vervuld, dan er volks rondom lag, en Egmond had geen volk om iets meê te wagen; schoon het in een gevecht tegen zijn weêrpartij pal stond, 't Is de gewoonte alleen aan verrassingen die tegenwoordigheid van geest geeft, en deze bij den verrasser zijnde, doet ze gelukken; bij den verraste zijnde, mislukken: doch het belegeringsleger van Egmond was niet op dien voet. - Niet Jonker Frans, maar Montfoort en Naaldwijk trachtten in den zomer Leiden te overrompelen, waar zij ook hunnen aanhang en de bezetting van 't Huis te Poelgeest op hun hand hadden. Zij beklommen den wal bij de Zijlpoort en

riepen *Brederode! Montfoort*! Maar de Stadhouder, die binnen Leyden was, Verwachtte en ontfing hen deftig. Dit kwalijk affoopende, zag de bezetting van Poelgeest er voor zich niet anders op dan zich openbaar met hun te vereenigen: en nu gold 't het platte land om de stad, tot de Stadhouder het met geweld veroverde en afbrak.

Een kleine opschudding te Hoorn, uit hoop op Jonker Fransen triomf bij de Hoeksgezinden aldaar ontstaan, en zoo dra gedempt als begonnen, verdient geen bijzondere melding. Maar allengs hadden de verrassingen van dezen Prins van Rotterdam de belegeraars waakzamer gemaakt, en tevens veroorzaakt, dat er steeds minder te stropen viel. Hij had echter mondbehoeften noodig: en die moest hij nu te water halen; ten minste zoeken. Hij zond schepen in een tamelijk aantal de Lek op. Bij Streefkerk ankerden zij. Maar daar kwamen hun den volgenden nacht des Stadhouders vaartuigen op 't lijf, zoo dat Naaldwijk, die onlangs met Montfoort te Leyden zoo lelijk Vergast was geworden, hier nog erger onthaal vond, en met eenige manschap naar land en zoo naar Montfoort vluchtte, den weg naar Rotterdam gants vergetende. De overige manschap bleef in 't gevecht of werd gevangen, waarvan een groot deel naar Dordrecht gevoerd werden. In de Venen werden zij met eenige vaartuigen met granen die zij van Woerden brachten, door een goede bende van des Stadhouders manschap onderschept en verslagen; en van de 1200 man kwamen er naauwelijks 300 te recht. Deze verliezen van manschap, waren wel goed om den duur van den voorraad te verlengen, maar

niet om de stad te bewaren; en de Jonker zag zich genoodzaakt Overschie dat hij bezet hield, te verlaten, om de posten naderbij te kunnen dekken.

't Was niet vreemd, dat het Jonker Frans nu begon te vervelen; maar het verveelde aan den anderen kant ook de stedelijke Poorters, zoo lang van huis en buiten hun zaken te zijn, en zij begonden reeds te rekenen, dat zij weldra zes maanden voor dat Troje gelegen hadden. - De Steden raakten aan 't morren, en deden bezendingen met klachten en verzoek dat er een eind aan gemaakt worden mocht. - Men begreep nu, dat men maar moest zoeken van den krijg af te komen, en men koos den echten weg, gepast naar den staat der zaken in Rotterdam. - De burgers daar leden gebrek, en niets kon ze meer aan Jonker Frans verbinden dan de vrees voor straf bij een overgaaf. Men bood derhalve vergiffenis aan ieder die zich onder de gehoorzaamheid van den Roomsch-Koning te rug wilde begeven. Toen mistrouwde Frans de Burgerij, die ook openlijk op overgaaf aandrong. Hij besloot er toe, gaf de stad bij verdrag op met achterlating van alle oorlogstuig en krijgsbehoefte: en met 1050 man voetvolk vertrok hij te scheep weêr naar Sluis, waar hij met weinig meer uit vertrokken was, maar echter weinige van die hij meê had genomen, te rug bracht. - Eenige Hoeksche gevangen, te Delft en elders, werden onthoofd.

In de Zuidelijke Nederlanden was dit jaar 1489 voordeelig voor Maximiliaan begonnen. Reeds in Januarij bemachtigde men S^{t}. Omer, 't geen de

Franschen vruchtloos trachtten te hernemen: terwijl de Hertog van Crevecoeur de dolheid en 't onverstand van de Gentenaren en hun legerhoofd, den schoenmaker Koppenol, eindelijk zoo moede werd, dat hij hun ried zich toch maar aan Maximiliaan te onderwerpen, daar er met hun geen land te bezeilen was. De macht die het Duitsche Rijk in het veld had, en het oogmerk dat Koning Karel van Frankrijk op Napels had, deden echter ook iets tot het geven van dezen raad. - Hij kwam niet te min die van het kasteel van S^{t}. Omer te hulp, en besloten hebbende de stad te heroveren, riep hij de krijgsmacht bijeen in een kring, en zei tot zijn ruiterij, dat hij haar de eer gaf van den eersten aanval te doen. De Ruiters andwoordden, dat zij die eer aan de kolveniers en muskeliers afstonden: dezen stonden ze af aan de karabiniers en piekeniers; en dezen weêr, aan de ruiters. Na dat het dus rond gegaan was als de Delfische drievoet, was Crevecoeur even verr'; maar de ruiters verklaarden dat zij niet te voet wilden vechten. Hij smeet van spijt en gramschap zijn wapenen tegen den grond. Ondertusschen hoorden de ondermijners van uit de stad die juist daaronder bezig waren met graven, deze geheele woordwisseling en brachten die in de stad. Zeshonderd man kwamen de benden binnen de stad versterken; en Everstein die haar ingenomen had deed nu een aanval op het slot, maar beklaagde het buskruid dat hij verschoten had; want daar werd geen enkel mensch in gevonden, en het bleek reeds voor den aanval verlaten geweest te zijn.

Grevelingen, S[t] Wijnoxbergen en een menigte steden volgden op deze eerste verovering. De laatstgenoemde stad was onder 't bevel van een Piemontees gesteld. Onder dien beraamden drie soldaten de stad aan Crevecoeur over te geven. 't Wordt ontdekt, en de Bevelhebber straft hen *op zijn Piemonteesch* gelijk hij zegt[1].

Om dezen tijd werd een verdrag van den Roomsch-Koning en zijn zoon Filip met Hendrik den VII van Engeland gesloten en afgekondigd. - In 1484 was reeds tusschen de Nederlanden die het met Maximiliaan hielden en Engeland een verbond van koophandel geteekend. Eduard de IV was in 1483 overleden, en zijn broeder de schijnheilige Hertog Richard van Glocester bij de minderjarigheid van Eduards zoon en opvolger tot *protector of the realm* verkoren, werd spoedig tot Koning uitgeroepen en deze zoon en opvolger met zijn jonger broeder vermoord. Deze Richard (de III) viel spoedig in den algemeenen haat, en werd door den Graaf van Richmond in 1485 ontthroond, die den naam van Hendrik VII voerde.

Maximiliaan, een reis naar Duitschland ondernemende, stelde nu Albert van Saxen tot Landvoogd, die, een zeer bekwaam Veldoverste, den oorlog welhaast tot een einde bracht. - Filip van Kleef had inmiddels nieuwe hulpbenden uit Frankrijk gehaald: maar van nu af mislukten hem alle tochten en aanslagen. - Die van Brussel weeren zich dapper tegen de Duitschen, en verrassen en verbranden Vilvoor-

1 PONT. HEUT. *Rer. Austr.* III, p. 95.

de. - Een mondgesprek tusschen Filip van Kleef en Albert van Saxen gehouden nabij Leuven, loopt vruchteloos af. De laatste verovert Aarschot en andere mindere plaatsen. De Gentenaars vallen met omtrent 5000 man zoo Vlamingen als Franschen in West-Vlaanderen, en legeren zich nabij Nieuwpoort, waar zij nog 18000 man Franschen wachtten om zich meê te vereenigen. Hier valt hen de Engelsche bevelhebber van Kalais onverwacht met 3000 man zoo schutters als piekeniers, 300 paarden en 16 stukken grof geschut op het lijf. De Engelschen worden afgeslagen, maar met nog 1400 man Vlaamsche bezetting uit Tienmuiden versterkt, hervatten zij den aanval en brengen den Gentschen Vlamingen en Franschen een zeer bloedige neêrlaag toe, waar bij zij veel meer dan de helft hunner manschap verliezen: nu nemen de Engelschen Ostende; en als Vendôme en Grevecoeur met hun macht aankomen, keeren de Engelschen zachtjens weer naar Kalais, met al den gemaakten roof, en scheiden er uit.

Vendôme en Grevecoeur verschijnen met 20,000 man en tasten Nieuwpoort aan. Na vruchtloos beschieten stellen zij mijnen in 't werk, en de Nieuwpoorters graven tegen hen in, ontdekken hun mijnen, en verstikken hun gravers bij menigte. De Franschen schieten echter bres, loopen storm, en storten met hun zware ruiterij de stad in. De vrouwen stellen zich in 't harnas nevens de mannen, en de storm werd afgeslagen, en het beleg opgebroken. Maar het zou te lang zijn, alle die krijgsverrichtingen op te noemen, die de eindelijke vrede welke dit jaar aanbrengen moest, voorafgingen.

De belangen des Rijks riepen Maximiliaan als Roomsch-Koning dit jaar (1489) naar Duitschland. In 1478 had de opstand der Zwitzers, met de woelingen, die deze in Duitschland te weeg bracht, hem en zijn vader (den Keizer Fredrik) reeds bedacht gemaakt om door een verbond in Zwaben opgericht den voortgang dier onrusten te fnuiken. Dit echter had niet belet, dat met de slapheid van 't Keizerlijk gezag de opschuddingen en ongeregeldheden derwijze vermeerderden, dat in tien jaren tijds opper-Duitschland met rooverijen en plonderingen vervuld raakte, en de sloten der Edelen wijd en zijd tot roof- en moordkasteelen gemaakt wierden, zoo dat men niet veilig meer reizen kon. De zaak was tot eene hoogte geklommen die de nadrukkelijkste voorziening vercischte, maar het Keizerlijk gezag boven 't hoofd gewassen. Maximiliaan bracht nu op den bevorens gelegden grondslag een uitgestrekter verbintenis tusschen de voornaamste Rijks-Vorsten en Rijks-steden te weeg, tot veiliging der wegen, het geen te Neurenherg gesloten werd en den naam van het Zwabisch verbond voerde; waardoor in vrij korten tijd het reizen van alle gevaar bevrijd, en over de 140 dier roofkasteelen geslecht wierden. - Eene heerlijke zaak, in der daad; maar die geheel andere gevolgen voortbracht dan men zich voorstelde: want deze Zwabische bondgenooten strekten hun macht weldra verder uit. In 1489 hadden zij een leger van 30,000 man op de been, en deden Hertog George van Beieren (die van zijne zijde daar 22,000 man tegen stelde) den oorlog aan, en Duitschland werd het tooneel nu van geene kleine roofpartijen,

noch van verdeeldheden tusschen Keizer en Tegen-Keizer (als men dikwils gezien had), maar van *justa bella* [openbaren krijg] tusschen de Rijksleden, die in het geheel geen Keizergezag meer ontzagen, maar zich ten eenenmaal daar boven verhieven. Dit verbond duurde tot 1533, wanneer het ontbonden werd, doch weldra aanleiding gaf tot het beroemde Smalkaldische verbond.

Maximiliaan echter wist door beleid het geschil bij te leggen en die oorlog te slissen. - Sigismund van Oostenrijk, Graaf van Tirol en Ferrette, en Landgraaf van Zwaben en den Elzas, die neef van Maximiliaan was, deed hem toen afstand van zijne Staten. Deze Vorst, geen kinderen hebbende, schoon hij twee vrouwen gehad had, had Maximiliaans zuster (Kunigunde) tot zich genomen en opgevoed. Zonder eenige voorkennis of toestemming van haar vader den Keizer, of Maximiliaan die haar broeder was, trouwde hij haar uit aan Albert van Beieren, en met haar gaf hij zijn gebied ten huwelijk, waaronder ook verscheiden Leenen tot Opper-Oostenrijk behoorende. Het geen dezen noodwendig zeer kwalijk vonden, en hij was op een Rijksdag verplicht deze huwlijksgift (als onbevoegdelijk ten aanzien van het Rijk en het Hertogdom Oostenrijk gedaan) te herroepen. Sedert bij den Keizer in gunst hersteld, doet hij ten overstaan van de Staten zijner Landen werklijke overgift van die allen aan Maximiliaan, onder voorbehouding van een jaargeld zijn leven lang. In Beieren stilt hij de oorlog, die ook daar tusschen Albert en zijn broeder Georg 9 jaren lang geduurd had, en vervolgens die, welke 't Zwabisch bondge-

nootschap tegen dezen voerde. Nu ontfing hij een gezantschap van Koning Karel van Frankrijk, die in 't begin van Junij zelf te Frankfort aan den Mein kwam, en met wien over een vrede gehandeld werd, die het algemeen verlangen was.

Intusschen tracht Filip van Kleef Halle in Henegouwen te nemen; waar allergeweldigste stormen uitgestaan en afgeslagen worden, met een moed en standvastigheid, waarvan genoegzaam geen voorbeeld was. Het scheen beslecht te zijn, dat hem niets meer gelukken moest. Albert van Saxen aan de andere zijde veroverde Nivelle, Gennep, Tienen, en vele sloten.

Eindelijk werd door bemiddeling der Rijks-Vorsten te Frankfort een vrede getroffen, waarin, zoo de Koningen van Spanje en Engeland, de Hertogin *Anna van Bretagne*, de Gravin Weduwe van Karel den Stouten, en de Bisschop van Luik, als alle de genen die de eene of andere partij gehouden hadden, begrepen werden, en Filip van Kleef derhalve ook in zijn goederen en rechten hersteld werd; en dit wel op den voet van de vrede van 1482. - De vreugde over dezen vrede was vrij algemeen: doch in Brabant gering, waar terstond een geweldige pest uitbrak, die in 1½ jaar tijds 30,000 menschen alleen in de stad Brussel, wegsleepte. De Vlamingen en Brabanders onderwierpen zich, en erkenden den Roomsch-Koning voor volstrekt Voogd over zijn Zoon en eenig Regent der Nederlanden. Die te Gent, Brugge, en Iperen bij den aanvang des opstands zich in de Regeering gesteld hadden, moesten, in 't zwart gekleed, beide Maximiliaan en Filip om vergiffenis

komen smeeken. Het huis op den hoek der markt, waar men Maximiliaan gevangen gezet had, wilde hij afgebroken, en een kapel in de plaats gebouwd hebben. De inkomsten van al den tijd des opstands werden kwijtgescholden, maar ter voldoening van de Duitsche benden moest Vlaanderen in drie jaren 300,000 gouden leliën opbrengen; waartoe echter Oudenaarde, Aalst, Dendermonde, Hulst, Nieuwpoort, Veurne, Tienmuyden, Duinkerk, Borburg, Gravelingen, en nog verscheiden steden niets zouden behoeven op te brengen: en ter voldoening dier som werd aan Gent, Brugge, en Iperen octrooi tot een belasting in den hunnen toegestaan. De vrijheden aan den Roomsch-Koning in 1488 afgedwongen, worden vernietigd, met de brieven, daar van gegeven. De verklaring van 't geen duister gevonden mocht worden, blijft aan Maximiliaan en zijn Zoon. De afkondiging geschiedde op den 21 October 1489.

Een zoodanige binnenlandsche oorlog kon geen plaats hebben zonder den verderflijksten invloed op het muntwezen. Een Brabantsche stuiver was in prijs tot 3½ gerezen en even zoo was het met alle gouden en zilveren geldspeciën[1]. Dit eischte een spoedig herstel, zoo de koophandel daar niet door verloopen zou. Hierover werd bij de Staten der Gewesten gehandeld. Nu liepen de boeren en al wie eenig geld schuldig was, met reiszakken vol geld 't land en de steden af, om aan hun Landheeren of Crediteuren betaling op te dringen, zelfs eer de

1 (De vervalsching der munt in alle oorlogen. Pruissen onder Fredr. II; en - in 1797 etc.)

term daartoe nog verscheen; en alles wemelde en weergalmde van protesten en consignatien tegen de Crediteuren, die hun debiteuren uit den weg gingen, en zich voor hen verscholen, of hun met het geld de deur uit smeten[1] De zaak kwam tot stand: het geld werd op ⅓ afgezet, en alle vreemde munt, buiten de wettige Rijksmunt en de Fransche Koningsmunt, versmolten en buiten omloop gebracht. In Doornik vreesde men een oproer, en zette het slechts tot de helft van den prijs af. Groote onlusten konden echter uit zulk een geweldige en eensklaps doorgezette vermindering in het *numerair* niet ontgaan worden. En zij gaf wijd en zijd veel ongenoegen; vooral daar het niet aan Ontfangers en andere amptenaren ontbrak, die hier tot drukking der Ingezetenen en verrijking van zich-zelven hun rol in speelden, en kooplieden die daar op *speculeerden*.

Brugge had zich geweldigerhand verzet, en Koning Karel niet nagelaten dien opstand (die echter van korten duur was) te voeden en met troepen te ondersteunen. Hij was woedend dat Maximiliaan zich bij volmacht aan de Hertogin Anna van Bretagne had doen trouwen; op wiens hand en Staten hij (Karel) steeds vlamde. En dit veroorzaakte dat Maximiliaan tegen hem een verbond van verdediging, zoo voor elkanders landen als voor Bretagne, met Koning Hendrik VII van Engeland sloot.

Na de overgaaf van Rotterdam waren de Hoekschen onder Frans van Brederode weêr naar Sluis

1 PONT. HEUT. p. 102.

getrokken, waar zij weêr op de Hollandsche schepen uitliepen; en uit Montfoord en Woerden stroopten zij ook nog van tijd tot tijd. Hier moest een eind aan gemaakt worden. Hertog Albert van Saxen belegerde Montfoort in het voorjaar van 1490; en Jonker Frans, die zich onbeschaamdelijk den tytel van Generale Stadhouder van den jongen Filip gaf, bracht van zijn kant 38 schepen in zee, met 1200 koppen bemand. In 't vorige jaar had zijn volk gewaagd, te Wijk op Zee voet op 't strand te zetten, en het dorp in brand te steken; maar nu deed hij-zelf met zijn vloot een strooptocht, waarbij hij Duiveland en Overflakkee, 't Land van Stryen, en Goêreê, ontrustte, schoon deze laatste plaats brieven van vrijwaring van hem had. Zelfs eischte hij deze stad op, en beschoot ze, zeven uren lang; doch het waren vanae sine viribus irae [krachtelooze dreigementen]. Zij staken in 't rond eenige huizen, zoo daar als daar omtrent en zelfs tot nabij Dordrecht, in den brand, en vertrokken daar mede, om de kans op Schouwen te gaan beproeven.

Doch hier werden zij door den Stadhouder Egmond ingehaald, die voor Montfoort bericht van die Hoeksche heldenstukken gekregen hebbende, van daar spoedde, en hun onverwacht met eenige Zeeuwsche en Hollandsche schepen kwam opdagen, en in 't gat van Brouwershaven aantastte. Brederode kreeg het te kwaad, en trachtte den wijk te nemen, maar raakte met 16 van zijn schepen aan den grond. Hij dacht met een goed deel volks te land te ontkomen, maar men zat hem zoo kort op de hielen, dat wegkomen onmogelijk was. Hij verweerde zich dapper,

werd gevangen, en naar Dordrecht gevoerd, waar hij op de toren gezet den 11 Augustus aan zijn wonden overleed. De overige gevangenen werden in verschillende steden verdeeld, en verscheiden van hun met het zwaard als Landverraders gestraft.

Negen schepen van de 38 met Jan van Naaldwijk vloden naar Zierikzee, waar zij doorgelaten werden, en dus, terwijl Egmond hen vervolgde, ontkwamen, doordien deze Zeeuwsche Gentenaren, wien het Hoeksche venijn tot het gebeente toe ingezworen zat, de poorten voor Egmond sloten; en brachten van de 1200 man geen derde weder in Sluis. Jan van Montfoort lei nu ook het hoofd in den schoot, gaf de belegerde stad en tevens het niet belegerde Woerden over; bad vergiffenis van den Roomsch-Koning, die de zwakheid had hem Montfoort te rug te geven, mits hij zwoer geene Hollandsche ballingen daarin toe te laten. - En zoo scheen het dan wederom uit te zijn met de Hoeksche beroerten: gelijk het zoo dikwijls met de Gentsche geschenen had.

Ondertusschen was 't Luiksche weêr geheel in opschudding. De broeders van Willem van der Mark, die te Maastricht onthoofd was, hadden niet alleen een grooten aanhang van bloedverwanten en vrienden, maar een talrijke bende Franschen, zoo ruiters als voetknechten, in soldij, en zoo wel de stad als het grootste gedeelte van 't Sticht op hun hand; en de Bisschop, Jan van Hoorn, schoon een moedig en wakker man, was in groote verlegenheid, daar zijn broeder, de Graaf van Hoorn, nog in Frankrijk gevangen zat, en zijne andere broeders, de Heer van

Montigni, en de Heer van Gaasbeek overleden waren. Hij had zich echter dapper verdedigd, en nam nu 3000 voetknechten door Albert van Saxen afgedankt en een ruiterbende in dienst, die den Franschen veel afbreuk deed: maar 1500 van deze zijn voetknechten liepen over tot de van der Marken. Echter won hij een veldslag tegen hen, waar in zij over de 1800 man aan dooden en gevangenen verloren, het geen de moed niet weinig deed zinken.

De Roomsch-Koning middelerwijl bekwam door afstand van den bezitter, die kinderloos was, en wiens leen met zijn dood aan het Rijk moest vervallen, het Graafschap van Gorts, met verscheiden leenen daar aan verbonden. Maar hij geraakte terzelver tijd in oorlog met de Hongaren; bij wie met de dood van Ladislaus (den zoon van Keizer Albert) een Hollandsche twist over de leen-opvolging ontstond. - Die verdeeldheden, en de verschillende verkiezingen tot Koning bij hun, zullen wij daar laten: genoeg, dat Maximiliaan den oorlog die zijn Vader genoodzaakt was tegen hen in Oostenrijk, en vrij ongelukkig, te voeren, ten einde bracht, de door hen veroverde stad Weenen herwon, en met het tijdig afsterven van zijn Zoon Albert en Neef Sigismund van Oostenrijk, beide de Oostenrijken, Karinthie, Stiermark, Karnien, Istrienland, Habsburg, Tyrol, Burgow, Brisgow, Ferrette, Zwaben, en den Elzas, met geheel het Hongaarsche Rijk, onder zich vereenigde: waarvan hij ook sedert den tytel voerde; zich noemende Maximiliaan bij Gods genade Roomsch-Koning S. Aug. Koning van Hongarijen, Dalmatie, Kroätie enz. Hij behield dit ech-

ter niet lang, maar stond het bij een vrede met Wladislaus, Koning van Polen (de zusters zoon van Ladislaus) weêr af, met behoud van den tytel voor zich en de Aartshertogen zijne opvolgers, en de opvolging in gevalle van sterfgeval zonder mannelijk oir.

In de Nederlanden was het vrede, maar geen rust, en het rooven en plonderen was nog niet vergeten. Inzonderheid was het in Henegouwen onveilig door de strooperijen van den Heer van Belmont, in zoo verre, dat zijn stad belegerd en met geweld veroverd moest worden, en hij te Bergen ter dood veroordeeld, onthoofd en zijn lijk in vier stukken gekapt en dus aan de boomen ten toon gehangen wierd.

Zieriksee werd in het laatst van Junij door Albert van Saxen verrast en zonder eenige opschudding ingenomen; maar moest, ten zoen voor haar ondersteunen van de Hoeksche vijanden en zeeschuimers, op bloote kniën vergiffenis smeeken, een boete van 24,000 gouden Andries-guldens betalen, en zich aan een jaarlijksch haardstedegeld onderwerpen. Hij liet er voorts een goede bezetting, of zij weder lust mocht krijgen om af te vallen of vijanden in te halen.

In Vlaanderen hielden die van de *Guarde* (gelijk zij genoemd werden) vreeslijk huis. Dit was een saamgeschoolde macht van oude krijgeren, ten getale van 1500 ruiteren en 3000 voetknechten, die van Mets te rug kwamen en zich door de schriklijkste afpersingen ten platten lande bekend maakten. Zij waren wezendlijk tot een wacht voor den Roomsch-Koning en zijn Zoon, wanneer de een uit Brugge, de ander uit Gent verlost was, opgericht, maar

als Maximiliaan naar Duischland vertrok en Filip hen te Mechelen niet noodig had, werden zij elders gebruikt. - Als Engelbert van Nassau nu Stadhouder van Vlaanderen was, lag deze garde te Aardenburg, en, wanneer zij daaromstreeks eenige stroperij oefenden, grepen die van Brugge de wapenen tegen hen. Zij bezetten de toegangen der stad, en deze maakt op nieuw een verbond met de Gentenaren, en krijgt van daar een zekeren Picavet tot bevelhebber. Nu voert men van weêrskanten oorlog tegen malkander, onder oogluiking (zoo men wil) van Engelbert, die den Bruggenaren hun opstand en de daarin gepleegde buitensporigheden nog niet vergeven kon. Hij bood hun echter vrede aan voor een som gelds ten behoeve van Maximiliaan; maar zij weigerden. Zij bekomen een zware neêrlaag, sluiten zich op in hun muren, en lijden hongersnood. Een gantsch transport, hun met levensmiddelen van Sluis te water toegezonden, wordt onderschept, en de manschap opgehangen, of zwaar gerantsoeneerd. Piquavet valt ook in handen, en wordt ter dood gebracht. Nu smeken zij genade en roepen: *Vivat de Roomsch-Koning Maximiliaan*. - Zij worden hier op gespijsd, doen eed en moeten 150,000 St Andries-guldens voor krijgskosten betalen: waarvan 50,000 binnen acht dagen, en zoo zij geen geld zoo spoedig vinden kunnen, mogen zij voor 15 van die St Andries-stukken een pond zilver geven: 56 personen worden van den zoen uitgesloten met wien de Stadhouder zijn wil zal mogen doen, en aan hem staat de uitlegging van dit verbond. Om dit geld bij een te krijgen werd een hoofdgeld opgelegd

waar van ook geen dienstboden verschoond bleven; maar alleen die genen vrij waren, die bij den aanvang des opstands de stad vrijwillig verlaten hadden. - Voor 't overige had Engelbert de vriendelijkheid van een goed geschenk in gelde aan te nemen tot dankzegging voor het genadige recht, waar van hij het Paleis van Nassau te Brussel deed bouwen: deze oorlog duurde 14 maanden.

In den zomer van dit jaar 1491 werd Karel van Egmond de Hertog van Gelder, nu omtrent 20 jaar oud, uit de Fransche krijgsgevangenschap ontslagen. Hij was naamlijk in 1487 met verscheiden andere Edelen in Maximiliaans dienst te Bethune, door den Hertog von Crevecoeur met een list gevangen genomen. Hij bracht uit zijn gevangenschap een woedenden haat tegen Maximiliaan mede, dien men hem in Frankrijk had ingeboezemd. Men gaf hem daar eenige hulpbenden mede, en beloofde hem den krachtdadigsten onderstand. Hier op gerust zond hij den Keizer een Memorie tot bewijs van zijn recht op Gelderland en Zutfen, en ontschuldigde zich dat hij door den nood geprest, tegen den Roomsch-Koning en deszelfs Zoon de wapenen moest opvatten, betuigende, niet te min de vriend en getrouwe leenman van den Keizer en het Rijk te willen blijven: en ontfangt den eed van de Gelderschen, die Maximiliaans amptenaren het land uitdrijven.

De Hoekschen waren wederom overal veldvluchtig, en haakten naar eenig binnenlandsch oproer in Holland, om daar wederom voet te vatten; en het ontbrak hun niet aan begunstigers en geheime aanhan-

gers in een land, waar men reden had om met zijn tegenwoordigen staat te onvreden te zijn. De afzetting der munt, en het spel dat door Koopmans en Rentmeesters speculatien daarin ten nadeele der goede Gemeente gespeeld was, met de kostbare oorlog die de Hoekschen in 't land verwekt hadden en op Holland-alleen drukte, had deze provintie zeer uitgeput. De levensmiddelen waren in evenredigheid tot het gereede geld tot drie dubbelen prijs gestegen, en het circuleerende numerair dus in effecte met ⅔ verminderd; en in dezelfde maat derhalve ook de koophandel. Dit was het gebrek met geweld inhalen, en daar de oorlogslasten echter niet aanstonds afgeschaft konden worden, uit hoofde der achterstallen, moest dit het ongenoegen ten top voeren.

Nicolaas Pyns, in de wandeling *Korf* genoemd, die Rentmeester van Kennemerland en Noordholland was, en zich door zijn listige schraapzucht ten tijde van 't veranderen der munt zeer onderscheiden had, was de oorzaak dat dit misnoegen in de maand April van het jaar 1491 uitborst. Hij klaagde, dat de in- en opgezetenen het *ruiter-* of *maandgeld* niet meer voldoen wilden, en verzocht executoriën, die hij van het hof van Holland verkreeg, en te werk gesteld werden. Maar nu liepen door geheel Kennemer- en Noordholland de boeren bij een, en rukten bij gewapende hoopen naar Hoorn en Alkmaar om daar de burgers in hun opstand mede te sleepen. Te Alkmaar werd het huis van Korf geplonderd, en de heffing van 't ruitergeld bleef nu steken. Men schreeuwde ‘niet langer te

kunnen geven, en zich liever dood te willen vechten. Dat het brood niet meer te betalen was, en dat zij van honger moesten sterven.' Uit Haarlem, de hoofdstad van Kennemerland, zond men een bezending naar deze oproerigen, hen te vreden stellende met een dagvaart in 's Gravenhage beschreven, ten einde hun bezwaar ter harte te nemen; en zij beloofden zich stil te houden, maar bleven echter te Alkmaar ten laste der Burgerij.

Die dagvaart werd gehouden, maar men vond geen middel ter verlichting. Integendeel als de Stadhouder aanhield, om een nieuwe belasting van twee gouden Andries-guldens op ieder huis, het geen het gemeen minder getroffen zou hebben, dan de ruitergelden bij ieder *huisbewoner* oggehaald, vond dit bij de afgevaardigden geenen ingang; maar men hield de vergadering sleepende, zekerlijk in het uitzicht *interea aliquid fit*[1]. - En dat *aliquid* gebeurde ook.

Jan van Naaldwijk, na Brederode en nevens Montfoort, het ondernemendste hoofd van de Hoekschen, werd door zijne vrienden wel gediend, en van 't geen er gaands was gewaarschouwd.

Hij kwam met zijn vloot (als zijn medestanders haar noemen) op Kennemerland af, en trachtte bij Zantvoord te landen; maar de Zantvoorders sloegen hem af. Toen naar Wijk op Zee; waar hij zoo voorzichtig was (om niet weêr door de boeren weggejaagd te worden) dat hij ze hij duisteren nacht in

1 ['Tijd schaft raad. Er zal wel iets gebeuren.' - En dat *iets* gebeurde ook.]

het bed overviel, slapende vermoordde, en de huizen in den brand stak[1]. Van daar naar Texel en Wieringen waar hij den lieden verlossing predikte. Hij was expres gekomen 'om hen van de zware lasten te ontheffen, en NB. de rust in het land te herstellen.' Dit vond ingang, en hij kreeg er een partij; ten minste, een verblijf, terwijl hij de zeegaten onveilig maakte. Maar niemand roerde zich om hem de hand te bieden. Hij vroeg den Schieringers om onderstand, ten einde op Hoorn of Enkhuizen een aanslag te wagen; en zond eenige knapen naar die twee steden, om te zien of hij daar verstandhouding kon krijgen; maar zijn zendelingen stierven aan een ongemak, waarover men getwist heeft, of het een inflammatie en apoplexie, dan een paralysis zij. Dit vond hij een *res mali ominis*[2], ging weêr scheep, en kwam met zijn vloot, doch zelf als een lijfknecht verkleed, weêr in Sluis.

Had hij gewacht, daar was mooglijk in Hoorn weldra in de woede die daar uitborst, eenig uitzicht voor hem geweest om zich te vestigen: maar hij gaf den moed te vroeg op.

De dagvaart in 's Gravenhage was afgeloopen, zonder dat er iets tot vermindering van de lasten gedaan was. En de boeren die opgestaan waren, hadden zich wel laten stillen, maar waren niet uit malkander gegaan. - Hoorn, 't geen zijn val aan de Hoekschen te wijten had, leed geweldig en had zich zeer stil gehouden zoo lang zij in de nabijheid

1 WAGENAAR geeft er reden van, en dat zeer naïf, bl. 275.
2 [Een kwaad voorbeduidsel.]

waren, uit vrees van weêr in de klaauwen dezer booswichten te vallen; en men vond bij den Raad van Holland, in de schaarschheid die er was, geen zwarigheid, om het blokhuis aldaar, dat in 1482 gebouwd, veel onderhoud en een bezetting vereischte, te slechten. Men koos bij de Kennemers en West-Vriezen, die nu, na het vruchtloos afloopen der Stedelijke dagvaart, nergens troost wisten te vinden, om daar ter stede eene bijzondere vergadering van de steden en dorpen van dat Noordelijk gedeelte van Holland te beroepen, ten einde zich-zelven met onderlingen raad en daad te helpen. Dit trok er een aantal van de oproerigen die in Alkmaar lagen, naar toe; en om de woestheid van dien bandeloozen hoop te matigen, stond men hun toe de stad te bewaren, maar men trachtte ze onder een zekere organisatie te brengen door ze in rotten en vaandels te verdeelen. En het was toen dat zij in hun vaandels een stuk *kaas* en *brood* afbeeldden; waar van zij den naam van het *kaas- en brood-volk* kregen. Men wil, dat zij voorgaven slechts opgestaan te zijn om dit te behouden, en geene andere aanspraak maakten. - Gelukkige tijd toen het gemeen daar nog aanspraak op maken mocht! en het niet voor een groot geluk behoefde te rekenen, dat het met enkel ziel- en lichaam verpestende aardappelen, op de straten verkwijnen moest. Maar het is niet onwaarschijnlijk, dat zij, integendeel, met het brood en de kaas in hun Vaandels eenvoudig te kennen wilden geven, dat zij de boeren waren, van wie deze levensmiddelen komen moesten, welke zij derhalve, als hun natuurlijk wapen, in 't vaandel plaatsten,

't geen men hen (als gezegd is) aan deed nemen. Ondertusschen zeggen zommige narichten, dat hun vaandels bestonden in een *heilig*, en nevens dien heilig een *roggenbrood* en *groene Texelsche kaas*. Het geen wel het waarschijnlijkst voorkoomt, als men in aanmerking neemt, dat wel de beweging vooraf ging, maar de wapening en vijandige woede eerst na Naaldwijks vertrek begon, en uit Texel, waar hij schuilplaats gevonden had, door eenigen van zijn partij schijnt voorgekomen te zijn. Zoo dat het vaandel als een Texels vaandel zou mogen beschouwd worden, waar na dan misschien de overige de hunne vormden, verschillende naar de soort van kaas die zij maakten: want reeds lang voor dien tijd was Noord-Holland het kaasland, en kaas en rogge 't algemeene voortbrengsel en voorwerp van handel. - Maar men mocht hen in vaandels en rotten verdeelen, men kon hen niet organiseeren. Zij liepen woest door een, betrokken kwartier waar elk van hun 't goed vond, deden zich wel opschaffen, en werden hoe langer hoe darteler, lastiger, en brooddronkener; zoo dat men zich gelukkig achtte deze woelgasten met geld en goede woorden te bewegen om de stad te verlaten, van waar zij dan ook weêr naar Alkmaar te rug gingen. Intusschen had dat zoogenaamd organiseeren hun nu een *esprit de corps* en een soort van quasi militaire trotsheid en ondernemings-geest gegeven, die alles bedorf. Een eerste proef van het geen daar uit volgen moest, was dat zij uit Hoorn getrokken onderweg twee sloten, Nieuwburg, en Middelburg tot den grond afbraken.

Indien men de zaak dezer woelige en leegloopende

boeren van de verbintenis der Noord-Hollandsche steden en dorpen afscheidt, zoo ziet men twee van elkander geheel onafhanklijke partijen. De eene onberedeneerd, dol, en gereed om niet slechts tot alle baldadigheid, maar zelfs tot eene volkomen ontbinding der Burgermaatschappij uit te barsten. De andere daartegen, bezorgd en door geenen anderen geest gedreven, dan om bij de algemeen drukkende bezwaren waar onder zij zuchtten, maatregelen te beramen tot verlichting, gelijkmatiger en minder knellende opbrengst, en voorkoming van 't algemeener en uitspooriger worden des reeds begonnen opstands van den nijversten en noodzakelijksten stand der Maatschappij. En wie deze twee geheel onderscheiden partijen vermengt, begaat niet alleen eene groote onrechtvaardigheid, maar verwart de geheele geschiedenis van dezen ontzachlijken tijd.

Het schijnt dat Egmond als Stadhouder (wien het bij allen goeden wil en krijgsbekwaamheden aan het fijn en doordringend oordeel ontbrak dat in eenen Landvoogd onontheerbaar is) dit niet genoegzaam doorzag. Immers had hij de vergaderde steden de hand geboden en geleid, al het onheil was voor te komen geweest; maar hij gedroeg zich als tegenstander van beide partijen, die hij met elkander verwarde. - In den aanvang van 1492 maakte hij inrichtingen om het kaas- en broodsvolk uit Alkmaar te verdrijven, maar dit vernam zulks, en hij achtte zich niet sterk genoeg om de tocht door te zetten: 't geen dezen moedwilligen den moed rijzen deed, die denzelfden toeleg blijvende voordoen, welke geheel Noord-Holland en Kennemerland wenschte (ver-

mindering van lasten) allengs in de steden als verschoonlijker en met minder ongunstig oog beschouwd begonnen te worden. - De Stadhouder was bevreesd voor hun, begrepen zij; zij konden derhalven alles uitvoeren! In dit denkbeeld trokken zij naar Haarlem, en eischen de stad op. De Vroedschap wijst eenparig hun eisch af, maar eenige Burgertjens braken de kruispoort voor hun open. Als razend stuiven zij binnen, en het onbezonnen graauw voegt zich bij hen; en rechtstreeks naar 't Stadhuis rennende, verrassen zij daar de Regeering, slaan den Schout en twee Schepenen dood, kappen den eerstgemelden in stukken, en zenden die stukken in een mand gepakt aan zijne vrouw 't huis met het opschrift:

Vrouwtjen van Ruyven
Aan deze boutjens suldy kluyven.

Vraagt men, wie eigenlijk het hoofd was? daar waren er drie; Antonie Willemsen, die Schout van Bergen was, Jans Jansen, wiens beroep ik niet opgeteekend vind; maar de autheur van dit genoeglijk vers was zekere Willem Dirksen, met den toenaam van Brederode; een linnenwever, en in alle opzichten een zeer gemeene karel, die men niet weet waarom hij dien naam had. (Veellicht begreep hij dat *Brederode* een nomen appellativum had[1] en muiteling beteekende: hoe 't zij, hij had in Alkmaar den opstand verwekt, en achtte zich derhalve een andere Brederode.) De gantsche nacht (dit verstaat zich) ging nu om met plonderen van Secreta-

1 [Een algemeene beteekenis.]

rie, Weeskamer, en Thesaurie, op 't Stadhuis, en vele huizen door geheel de stad; en dit duurde tot men uitgeraasd had. Op 't gerucht kwam er uit Noord-Holland aanvliegen al wat gaarne deel in de buit had, en dat getal was niet klein. - Dit had hun zoo wel bevallen, dat nu trok men (vijf dagen na de blijde inkomst van Haarlem) naar Leyden. Maar daar wachtte hen de Stadhouder, die met al wat hij in de Hage had kunnen wapenen derwaart gekomen was, en intusschen de Leydsche Magistraat het gemeen in soldij (3 groot Vlaamsch) had doen nemen; en wanneer zij (6000 sterk) de stad kwamen bestormen, ontfing hij hen zoo wel, dat zij hals over hoofd naar Haarlem te rug vloden, en daar bleven liggen.

Ongelukkig had Egmond geen krijgsvolk om hen met een genoegzaam zekeren uitslag aldaar te gaan aantasten. Hij kon dus niet anders dan aan Albert van Saxen eenige benden vragen. Deze kwamen: maar, Duitschers, in een vreemd land, kwamen zij niet als om 't land te bevredigen, maar om het als Vlaanderen te behandelen; en zij mishandelden de plaatsen waar 't kaas- en broodvolk uit geweken was, even als of zij met die muitelingen (en geen anderen) vervuld waren. Haarlem, met het kaas- en broodvolk vervuld, beefde dezen vreemden benden ten prooi te worden, en men nam daar ook eenig volk in soldij, ten einde ze liever bij capitulatie, dan op eene andere wijs, in de stad te krijgen. Beverwijk was intusschen door haar bemachtigd en zij stroopten (als naar de gewoonte dier tijden) langs het platte land.

Albert van Saxen kwam nu zelf in 's Gravenhage, en Haarlem zond aan hem, als den algemeenen Landvoogd, gemachtigden ter onderhandeling; terwijl er hier en daar vrij zware gevechten tusschen de Duitschers en de opstandelingen, die zich bij een zamelden, voorvielen, die meer en meer verbitterden. Tusschen den Beverwijk en Velzen inzonderheid viel een zeer bloedige slag voor, ten gevolge waar van beide plaatsen door Oberstein, die de Duitschers beval, genomen en de weêrspannigen meestal omgebracht werden. Bij Heemskerk had een tweede plaats, waar de zege niet dan na lang te dobberen beslist werd. Twee duizend Friezen omtrent kwamen gedurende dit gevecht den oproerigen te hulp, maar als zij van den dijk de uitslag zagen, gingen zij zonder omzien weêr t' scheep. Dit deed den moed der laatsten echter verflaauwen, en Haarlem wist hen de stad uit te krijgen, zoo als zij Geldersche en Kleefsche benden, die hun ter hulp toeschoten, ter goeder trouw afwezen. Albert kwam weldra te Haarlem, en begon met daar schrik te verwekken door het oprichten van een galg op de markt, maar toonde zich zeer billijk en verzoenbaar, en welhaast vloeiden daar gemachtigden uit geheel Kennemerland, Westfriesland, en Waterland bij een, die vergiffenis wegens den opstand smeekten, en er werd op den 25 May (1492) een algemeenen zoen gesloten. De artykelen daar van waren deels vernederend, deels schadelijk; maar Haarlem (dat er waarlijk ook ongelukkig en tegen dank, in gesleept was,) kwam er 't best af. Behalven een som van 34,000 gouden Andries-gulden terstond tot soldij voor de

vreemde soldaten te betalen, (ten welken einde zij hem goud- en zilverwerk op 't Stadhuis brachten) is 't aanmerklijkst, dat deze stad belooven moest, in geval van een Graaflijke bede waarin twee der groote steden bewilligden, de derde te zijn; en dat de Hertog één der stads poorten bedong om haar in bedwang te houden.

De Kennemers moesten met 100, die van Alkmaar met 25, en die van Medenblik met 10 personen barrevoets en in 't hemd, vergiffenis komen smeeken; de poorten en wallen van Alkmaar geslecht worden, met overlevering van alle krijgstuig en bussen, die grooter dan Koluvrijnen of veldslangen waren. Kennemerland werd 5000, Alkmaar 2600, en Medenblik 300 Andries-guldens, en een huisschatting van drie stuivers jaarlijksch ter eeuwige gedachtenis opgelegd.

De Westfriesche steden en dorpen, buiten Enkhuizen en de dorpen die geen deel aan den opstand genomen hadden, moesten 6000 Andries-guldens en een jaarlijksche huisschatting van twee stuivers geven, en onontgeldelijk aan de sterkten werken, welke de Roomsch-Koning zou mogen goedvinden te Haarlem, Hoorn, of Alkmaar te doen bouwen. - Voorts, overgifte van privilegien en dergelijke, verstaat zich: zoo wel als dat in ieder stad een getal personen uitgezonderd en aan den Hertog gelaten werd om er zijn wil meê te doen. Welk schrikbeeld, na zoo dikwijls opgerecht te zijn, nu al vrij wat van zijn vroeger ontzachlijkheid begon te verliezen. - Hoorn, Edam, Monnikendam, Texel, en Wieringen, moesten te samen 3400 Andries-guldens opbrengen, en Texel nog bovendien twee

maanden lang 25 voetknechten betalen, die onder den Schout zouden dienen om 't eiland in rust te houden. - Met de uitvoering dezer verzoeningen ging het echter zeer ongelijk; en naar mate men meer blijk kreeg van de meerdere verschoonlijkheid of oprechter terugkeering tot de gehoorzaamheid, werd er plaatselijke afslag, verlichting, en herstel van privilegiën verkregen[1]. Haarlem, dat, alhoewel in dit geval onder de minst schuldigen, sints lang zeer halstarrig en trots geweest was, en tusschen 't welk en het nu opkomend Amsterdam (dat nu een steenen muur kreeg) altijd een wrok zat, werd, om dat zij de grootste en machtigste was, door een samenspanning der andere groote steden met Amsterdam, tot groot voordeel van dit, sedert dien tijd gedwarsboomd en ondergehouden, en het was eerst onder Karel den V, dat zij haar privilegiën volkomen te rug bekwam. Doch van alle de plaatsen die bij deze onlusten geleden hadden, was Hoorn het meest en verr' boven alle de overigen uitgeput.

Zieriksee werd thands met één voor haar eerloos deel nemen in het Hoeksche rooversrot getuchtigd. Zij moest na de nu gewone form van vergiffenisvraging, met de geheele wet en nog 60 burgers, 24,000 gouden Andries-gulden en een jaarlijksch haardsteêgeld van twee stuivers opbrengen.

Maar het laatste vloeknest der Hoekschen, Sluis, moest nog gezuiverd. Filip van Kleef, door zijn lot aan dit schuim van volk gebonden, verdedigde het tegen den Hertog van Saxen die het te land, en den

1 PONT. HEUT. p. 114 *b*.

Admiraal van Beveren die het te water belegerden. Een brand die in het buskruid vatte, dwong hem tot de overgaaf. Hij bedong den vrijen uittocht voor de zijnen en ƒ 30,000 voor 't geen Maximiliaan en Filip hem schuldig waren; waarvoor Brabant, Vlaanderen, Holland en Zeeland borgen bleven; doch schoon hij alle eer bij de Oostenrijksche legergrooten ontmoetede en in zijne erfgoederen hersteld werd, na al het gebeurde kon zijn toevlucht geen andere zijn dan naar Frankrijk; waar ook Jan van Naaldwijk (zoo ik dezen nevens hem noemen durf) heen trok, en kort daarna overleed. - Deze overgaaf werd op den 13 October (1492) gesloten.

Filip van Kleef, die daarop door den Keizer van den Rijksban ontheven, en in alle waardigheid en eertytels volkomen hersteld was, was naderhand bij de huldiging des Aartshertogs als Hertog van Brabant tegenwoordig, en werd door Maximiliaan op de vleiendste wijze ontfangen: nam naderhand het Bevelhebberschap van Genua van Koning Karel van Frankrijk aan; maar was daarin niet gelukkig; en wanneer de Franschen van daar verjaagd werden, keerde hij weder naar Parijs, waar hij ten laatste stil levende, kinderloos stierf en zijn goederen aan den Hertog van Kleef liet.

De Franschen (onzeker met of zonder 's Konings wil en weten) stroopten nog steeds, en de haat tusschen de twee Natiën was zoodanig geworteld, dat er telkens op de Henegouwsche en Vlaamsche grenzen gevechten voorvielen. Die van Atrecht dreven in den aanvang des winters de Franschen uit hunne wallen, door middel van eene overrompeling in de

nacht, waarbij veel meer wijn dan bloed gestort werd. Uit haat tegen de Franschen pleegden echter de Duitsche benden, die de stad kwamen bewaren, gruwelijke geweldenarijen tegen de Burgerij, die hen in had geroepen; waarover ook zware straf werd geöefend. - De ondernemer dezer omwenteling was een oud man, Jan de Grijzaart bijgenaamd, die vervolgens door Maximiliaan Maire van de stad gemaakt werd, en op wiens graf onder andere een Fransch *Epitaphe* staat, beginnende:

‘Si Saint Omer veût comparer son chat
A nô Grisart, ce ne se pourroit faire:
Car sans Arras le pays estoit mat,
Non soy pouant restaurer ny refaire;’ *etc.*

Crevecoeur, die Gouverneur van Pikardye was, deed veel moeite om Atrecht weêr in de Fransche macht te rug te brengen, maar te vergeefs. Het was hier list tegen list, en de verraders verrieden elkander[1]. Maximiliaan trok Hendrik VII van Engeland in den oorlog, die zelf aan 't hoofd van een leger te Kalais kwam, maar door Karel met geschenken en beloften overgehaald werd om straks weêr naar huis te gaan. Doch op den 23 May 1493 werd weder een vrede met Frankrijk gesloten: waarbij Karel aan Maximiliaan zijn dochter te rug zendt, omdat hij Anna van Bretagne getrouwd had[2], en tevens met zijn verstoten Ge-

1 PONT. HEUT. p. 121.

2 Karel had lust tot haar Staten, en viel met een legermacht in het Land, dat zij niet verdedigen kon, en Maximiliaan haar Gemaal bij procuratie, zat toen ter tijd in Duischland: wat zou de sloof doen? - Zij was echter een knap wijf, en is tweemaal Koningin van Frankrijk geweest; 1°. in 't huwlijk met Karel VIII, en 2° in dat met zijn opvolger Lodewijk den XII; waarvan de medaille: *Anna bis regnante benigna*. - Niemand trouwe bij procuratie, en wachte dan twee jaren met zijn vrouw tebezoeken!

malin het Franche Comté, Artois, Charolois en andere plaatsen weêrom geeft, anderen, welke leenen van Frankrijk zijn, belooft weêr te geven, wanneer Filip 20 jaar oud zal zijn en daar manschap van doet, (het geen in 1498 zijn zou;) in welke plaatsen de amptenaars intusschen eed aan Filips doen. - Niet lang na deze vrede overleed Keizer Fredrik III, en de Roomsch-Koning was Keizer.

Maximiliaan, wien dus bij Anna van Bretagne, schoon reeds in 1489 bij procuratie aan hem gehuwd, de voet gelicht was, trouwde nu de dochter van den Hertog van Milanen, wiens broeder Joan Galeasso door haar Oom Lodewijk Sfortia uit zijn gehied verstoten en vergeven was. Deze partij zeker op verr na zoo luisterrijk niet als die van Anna, kwam hem wel om de groote huwlijksgift die haar Oom haar medegaf, en de som die hij daar bijvoegde ter erkentenis van het diploma waarbij hij den Hertog tytel verkreeg. 400,000 gouden ducaten naamlijk, werden voor 't laatste, en 300,000 voor 't eerste betaald; het geen voor iemand die steeds in verlegenheid om geld zat, een goede trek was. Maar de Bruid, Blanca Maria genaamd, leefde niet lang, en stierf, zwanger zijnde, van den val van haar paard op de jacht: en sedert hertrouwde Maximiliaan niet weêr.

Met deze zijn jonge vrouw in 1494 uit Duitschland naar herwaart reizende, kwam Karel van Egmond hem te Grave spreken, in hoop van door tusschenspraak en bemiddeling van Albert van Saxen zijn erfgoed van hem weder te krijgen: want Nijmegen was werklijk door den Roomsch-Koning belegerd, en de oorlog werd in Gelderland met groote ernst gevoerd. - Daar werd ook werklijk eene overeenkomst getroffen, maar die slechts weinige maanden stand hield, daar Karel, door Fransche beloften overgehaald, zich daar niet aan hield. Dit verdrag bestond daarin, dat beide partijen de zaak aan zes Keurvorsten verbleven, wien zij binnen een jaar tijds alle stukken tot hun geschil betrekkelijk, in handen zouden stellen. Deze zes Keurvorsten zouden, indien de stemmen mochten staken, den Bisschop van Straatsburg in der tijd (wie 't dan ook zijn mocht) tot zich nemen, en dan zou de meerderheid beslissen. Intusschen zou Karel de inkomsten genieten. Zoo hij de zaak verloor, zou hij Leenman van Maximiliaan en zijn Zoon worden voor 6000 Rhijnsche guldens (ƒ 7,200 Holl.)

Nu was het de tijd dat Filip de Leenen van Brabant en anderen *verheffen* kon, het geen te Leuven, te Mechlen, te Antwerpen, en te Romerswale in Zeeland, en wat Holland betreft te Geertruidenberg, met meerdere of mindere statelijkheid geschiedde[1].

1 Ita ajunt nostrates, at falso: [zoo zeggen de onzen; maar, Verkeerdelijk.] Zij meenen, *de hulding aannemen. - 't Verheffen* geschiedt door den Leenman ten aanzien des Leenheers; *'t aannemen der hulding* door den Vorst ten aanzien van 't hem huldigend en eed doende volk.

Wegens Holland geschiedde 't op den 12 December 1493. Filips verklaarde de Privilegiën door Filip en Karel van Bourgondie en hun voorzaten gegeven, te willen onderhouden en bezweeren, maar niet die na den dood van Hertog Karel verkregen mochten zijn, houdende hij die van onwaarde; maar echter kwijt te schelden 't geen zij Karel schuldig gebleven waren; en ook genegen te zijn redelijke voorrechten te vergunnen, die niet tegen zijne Hoogheid streden. Zoo als hij dan ook deed in 1495, alhoewel niet zoo ruim als men 't wel verzocht. Men was echter met den nieuwen Graaf wel in zijn schik, en hoopte onder hem stiller en geruster regeering dan men sedert Karel des Stouten dood had mogen genieten. - Maximiliaan was in 't voorjaar van 1495 naar Duitschland vertrokken, om te Worms den Rijksdag te houden, en zich vervolgens met den Paus, den Koning en Koningin van Spanje, en den Staat van Venedig, tegen de ondernemingen van Karel den VIII in Italie te verbinden; alhoewel noch Paus, noch Spanje, noch Venedig, ooit een eenig punt van dat verbond nakwam. Hij verhief bij die gelegenheid den Graaf van *Wurtenberg* tot Hertog. - Onze Aartshertog Filip (want sedert eenige jaren was deze tytel voor de Hertogen van Oostenrijk ingevoerd) begon met de Staten der Nederlanden te Mechelen bij een te roepen, ten einde het bestuur op een vasten en voeglijken voet te brengen; en dit ten genoegen van ieder afgelopen zijnde, was hij op de betrekkingen dezer landen met Engeland bedacht, die door den wederzijdschen handel zoo wel als door de ligging van beide zijden hoogst belangrijk was.

Met Engeland was de eenstemmigheid tot dus verr niet zeer hartelijk geweest; en dit was het werk van de Hertogin Weduwe van Karel de Stoute, die met geen goed oog het Huis van Lankaster op den throon kon zien. Zij had haar deel in alle de ondernemingen tegen Hendrik VII, en ondersteunde *Sinnel*, die zich voor Graaf van Warwik en zoon van Clarence in 't Malvezeivat uitgaf, doch een bakkersjongen was, die, na als erfgenaam van het Koninkrijk de Engelsche Grooten in het veld van Nottingham als leeuwen voor hem te hebben zien vechten, en duizenden omkomen, vervolgens zeer vredig de rest van zijn leven als schotelwasscher in de Koninklijke keuken doorbracht. Zij gaf hulp en naderhand schuilplaats aan Egremont, die den opstand van Yorkshire bestuurde; en was de aanlegster van dien van Perkin[1], de zoon van een gedoopten jood uit Engeland, die voor den broeder van Eduard den V, dien Richard III (Henriks voorganger door hem onthroond) vermoord had, moest doorgaan; welke laatste onderneming van de allerernstigste natuur en voor den Koning hoogst gevaarlijk was, en door Schotland met een groote legermacht, die Pierkijn ten throon helpen moest, voorgestaan werd: zoo als hij ook werklijk den naam en tytel aannam van Richard den IV; en bij een derde poging, reeds 7000 man onder zich verzameld had, wanneer het hart hem begaf en hij Monnik werd; zijn geboorte, opvoeding en levensgeschiedenis openbaarde, en door de straten van Londen te kijk geleid werd. Echter

1 (Pieterkijn, Pierkijn.)

na dit alles speet het hem de zaak niet doorgezet te hebben, en hij trachtte zijn bewaarders te ontsnappen; 't geen een- en andermaal mislukkende, hem in 1499 te Tyburn deed ophangen, en de Engelschen nog even zoo disputeeren of hij *Richard van York* of wel *Pierkyn Osbeek* was, als de Portugeezen over hun *Sebastiaan* doen.

Maximiliaan had de Hertogin-Weduwe, die hier te lande niet kwalijk gezien was, steeds moeten ontzien, en de oogen sluiten voor 't geen hij niet keeren kon: maar Filip, in eene andere betrekking tot haar staande, en met minder gebondene handen, nam op zich verdere woelingen voor te komen, en ook haar niet toe te laten dat zij Engelsche ballingen of samenzweerers tegen den Koning in hare Douariëlanden ontfing. En dus werd er een vriendschapsverbond gesloten, waarbij de koophandel dezer landen bevoorrecht werd.

Hij bevestigde vervolgens den vrede met Frankrijk, en bekoomt eenige zijner steden die Karel onder zich had (als Bethune en Hesdin) tegen eenen anderen afstand, vóór den tijd die tot deze overgaaf bepaald was. En daar zijn vader reeds geruimen tijd te voren zijn komst tot hem in Duitschland verlangd had, ten einde de voorlang beraamde verloving van hem met Joanna van Arragon tot stand te brengen, begeeft hij zich derwaart in May 1496, en koomt op den 29 Junij bij den Keizer te Weenen. Dit huwelijk wordt gesloten en tevens dat van zijne zuster Margareta (de verstoten bruid van Karel) met den broeder zijner bruid. Op den 19 September 1496 landde Princes Joanna te Arnemuiden, en op

den 20 October werd het huwelijk te Antwerpen voltrokken. Margareet in Februarij van het volgende jaar met een vloot uit Vlissingen naar haar Bruidegom gevoerd, had een geweldigen storm op zee, waarin verscheiden schepen der vloot vergingen (en in welken zij zich het bekende koddige grafschrift maakte[1]) en trouwde in April te Burgos: doch in 't laatst van dat zelfde jaar stierf de Prins Joan, en liet haar een zwangere Weduw, die kort daarna van een onvoldragen vrucht beviel.

In 1497 doorreisde Filip de steden van Holland, en deed zich daar (op de oude wijze) schoon het reeds staatsgewijze door gemachtigden geschied was, van stad tot stad huldigen.

Maar de tijd was daar dat Karel het Hertogdom Burgondie en andere plaatsen te rug geven moest. Het gezantschap dat Filip daar over zond, werd zeer wel ontvangen, doch de zaak zeer kwalijk beändwoord, en hij toonde genoeg, dat Burgondie hem met de wapenen ontwrongen zou moeten worden. Maar op den 8 April 1498 stierf hij, op het onverwachtst aan een beroerte, slechts 28 jaren oud zijnde, en liet geene kinderen na, schoon Anna van Bretagne driemaal gekraamd had. Zijn opvolger op den throon en in 't bed was Lodewijk de XII, Hertog van Orleans.

1 (De gewoonte als toen, van, in gevaren op zee zich eenig geld in de hand te binden, ten einde daarvoor begraven en een zielmis voor zich gezongen te worden: 't geen zij nu ook deed, maar met bijvoeging van dat versjen in plaats van haar naam, als sommigen deden. - ['t Bekende Grafschrift is:

Ci gît Margot, la gente Demoiselle,
Deux fois mariée, et morte pucelle.]

Maximiliaan had een leger in Zwitzerland bij een getrokken, om zijn zoon Bourgondie te verschaffen. De Hertog van Tremouille, daar Landvoogd wegens Frankrijk, was in Dijon belegerd, en men verwachtte niets dan zijn overgaaf, wanneer eensklaps de Zwitzers aan 't muiten slaan, en afgedankt willen zijn; en Karel van Egmond door beloften, zoo als zij door geld van Frankrijk misleid en opgezet, afgaande van het verblijf aan de Keurvorsten, uit Gelderland in de Nederlanden valt; hierdoor de macht van Filip tot zich trekkende, 't geen Lodewijk beöogde; die daar op ook aanstonds gereed is met den Aartshertog een bestand te maken en Karel aan zijn lot overlaat. - Middelerwijl bevalt Hertogin Joanna te Leuven van eene dochter, die Leonora genoemd wordt.

Sommigen willen dat de Keurvorsten reeds verklaard hadden, dat Karel geen recht ter wareld had, dewijl zijn vader en grootvader dit nooit gehad hadden, om dat Gelderland en Zutfen door den dood van Hertog Reinout den IV aan 't Rijk vervallen waren. - Zoodanig een uitspraak is niet te vermoeden, om dat Karel de Stoute, 't recht van Aarnout erkend en hem afgekocht had; en Maximiliaan Gelderland en Zutfen als gemaal en momboir van Karels dochter verheven had. Dit punt was dus in confesso [onbetwist] tusschen partijen, en niet aan hen verbleven. Maar het zou kunnen zijn, dat zij uit zoodanige overweging geöordeeld hadden, geen gewijsde, in de zaak zoo zij stond, te kunnen uitbrengen, als zijnde het een vervallen Rijksleen gebleven, tot Frederik daar Karel den Stoute te Trier meê verleide. Hoe het zij; hij gaf gehoor aan Lodewijk XII, ontfing ook

van dien eenige benden ter hulp, te weinig om tot het ongestoord bezit van zijn land te geraken, maar genoeg om een oorlog tegen Filip gaande te houden, die hem daar te veel belemmerde, om met dien nadruk, die vereischt werd, Frankrijk aan te tasten of te keer te gaan. Karel streed wakker voor zijn waar of ingebeeld recht, en had de liefde der Gelderschen in zijn voordeel.

Deze Geldersche oorlog van die zijde met groote levendigheid en warmte gevoerd, was ons Holland zeer lastig. Leerdam werd door de Gelderschen in 1497 ingenomen, maar zeer spoedig ook weêr heroverd.

De zaken van Friesland en Groningen namen intusschen een nieuwen keer. De verwardheid van zaken en gebeurtenissen bij een volk dat geen middelpunt noch bestendig stelsel van regeering heeft, kan niet anders dan belemmerend zijn in de nasporing, vooral daar het aan genoegzame oorkonden ontbreekt. Wat lateren geschreven hebben is ingewikkeld en strijdt dikwijls oogschijnelijk met zichzelven; en schoon van nu aan de geschiedenis van dit oud en belangrijk volk helderer en volkomener wordt, de juiste staat van zaken in deze epoque is duister, om dat men den draad mist, welke dien in vroeger gebeurtenissen verbindt. Wij mogen echter hier niet voorbijgaan het geen er van blijkt, hoe zeer 't onvolkomen mag zijn.

De twist der Schieringers en Vetkoopers duurde steeds voort. In 1488 had Jan van Egmond met eenige Vetkoopers een bezoek aan de Friesche kust omtrent Hinlopen gegeven, maar was onzacht ont-

fangen en zonder veel geluks te rug gekeerd. In 1491 hervatte hij die zeetocht met 3000 man, maar kon tot geen landing geraken.

Groningen had zich niet alleen een volkomen heerschappij op de ommelanden tusschen de Lauwers en de Eems verkregen die zij tot in 't laatst der 16de Eeuw bleef beweeren, maar matigde zich ook gezag over de andere zijde der Lauwers aan. De Stedelijke dwinglandij is en was altijd de onmenschelijkste op aarde, maar zij gaat boven alle verbeelding als de koopmanszucht haar versterkt. De afhankelijkheid waarin de Ommelanden gehouden werden was zoodanig, dat geen boer een koe of een veulen koopen of verkoopen mocht dan in Groningen, op een zware boete (die bij onmacht tot lijfstraf werd). 't Zelfde werd uitgestrekt op boter, kaas, granen, bonen, erwten, enz. die de boeren teelden. En dit hiet bij hen 't marktrecht der stad. De dorpen of steedtjens mochten niet dan één schoenmaker, één snijder, één bakker, één linnenwinkel, en geen andere winkels hoegenaamd hebben. Dit recht wordt zelfs getuigd nog door Filip II (van Spanje) bekrachtigd te zijn, alhoewel met eenige verzachting[1]. Zij leiden dit niet slechts af van een verdrag eerst voor 80, daar na voor 30, en toen weêr voor 40 jaren aangegaan, maar waarin zij als de sterksten aan de Ommelanden de wet stelden, en telkens met wederstand en onderlinge oorlog; maar beweerden dit markt- of stapelrecht, sints de oprichting der Hanzeesteden, van dezen verkregen en gewaarborgd te zijn.

1 PONT. HEUT, p. 127,

Het was in 1494 wanneer zij van Maximiliaan het zelfde recht over Friesland voor 10,000 dalers kochten; en met de Velkoopers vereenigd, door de wapenen wilden handhaven. De Schieringers met Gotschalk Jongema aan het hoofd, werden uit Bolswerd verdreven, doch dezen ontboden uit Holland de voetknechten die den naam van de *Garde* behouden hadden, en door behulp van dezen werden de Vetkoopers en Groningers bij Harlingen geslagen, en met verlies van hun geschut naar Leeuwaarden gejaagd, 't geen de eenige stad van Oostergo was, die 't met hun hield, terwijl de overige en Westergo met Zevenwolden hun geheel afvallen.

Hun vijanden dus vernederd hebbende, besloten ze te Franeker, dat zij een machtig en dapper Vorst tot Hoofd noodig hadden, om zich staande te houden, en kozen Albert van Saxen; wien men nageeft, daar reeds lang op geöogd te hebben. Hij pleegt den Keizer raad, en den Aartshertog Filip, wien als Graaf van Holland de zaak aanging; en men vindt goed, Albert voor zijn trouwe dienst, met zijne wettige erfgenamen, *erfgouverneurs* van Friesland te maken, mits zich daar mede voldaan houdende van het geen de Keizer of Filip hem schuldig mochten zijn, en den Keizer en Graaf van Holland als Heer erkennende. En nog onder deze voorwaarde, van Friesland voor 300,000 Guldens en teruggave van 't geen hij of zijne erfgenamen tot handhaving van zijn gezag in Friesland te koste gelegd zou hebben, te mogen lossen. - Schomberg, een Edelman door hem met des Keizers brieven in Friesland gezonden.

waarbij den Friezen belast werd, den Hertog als hun *Gouverneur en Potestaat* te erkennen, wordt zoo door de 4000 man garde, als in 't algemeen door de Schieringers erkend, maar de Vetkopers en Groningers weigeren dit waar zij meester zijn. De bevelhebber van de Garde (Witterfox) den algemeenen goeden wil ondervindende, zendt, 800 man zijner manschap bij zich houdende, de overige weder naar Holland, en trekt tegen de tegenpartij: maar die van de Zevenwolden vallen hem nu af, en willen hem in Staveren belegeren. Hij trekt uit, en brengt hen door zijn geschut eene ontzachlijke slachting toe. Hierop vereenigt hij zich met Schomberg en zij belegeren Leeuwaarden. De Groningers met ontzachlijke macht opgekomen doen het beleg opbreken: maar het wordt hervat, en de stad ingenomen op voorwaarde van vrijen aftocht naar Groningen, en Witterfox wordt bevelhebber der stad, en bouwt daar een sterkte.

De Graaf van Oostvriesland (anders OverEmden) Edzard de tweede, had lang, nijdig of beducht wegens de toenemende macht van Groningen, de Schieringers ondersteund, en tegen de tegenpartij oorlog gevoerd. Maar na de huldiging van Albert begon hij voor dezen te vreezen. Na rijp besluit, biedt hij Albert zijnen bijstand tot onderbrenging van Friesland bewesten de Eems, mits hij hem Oost-Friesland late, overeenkomstig de uitgift van Keizer Fredrik den III. Zij verbinden zich onderling op dien voet, onder eenige geheime voorwaarden, waar bij het Oldambt aan Edzard bedongen wierd, mits hij den krijg tegen Groningen en de Ommelanden

voor zijn rekening nam: het geen hij zich licht rekende, in vertrouwen op de Ommelandsche Edelen, die hij altijd ondersteund en welgedaan had. Zij vereenigen zich ook met hem, en Groningen werd met zoo veel nadruk aangetast en beschoten, dat zij zich tot den Stoel van Utrecht wenden, aan wien Keizer Hendrik IV hen geschonken had. De Bisschop was (David van Bourgondie in 1496 overleden zijnde) Fredrik van Baden. Utrecht had geene Hollandsche bezetting meer; en de Bisschop [was] alles behalven Hollands-gezind, en niet beter vriend van Hertog Albert, die in den oorlog met Gelderland het Oversticht niet ontzien had. Hij als rechtmatig Heer van Groningen, besluit zich te doen gelden, en doet zoo veel dat hij tusschen de strijdende partijen een bestand te weeg brengt, gedurende hetwelke men eene overeenkomst beproeft, maar die niet te treffen is.

Het bestand was met Julij van dit jaar (1499) afgeloopen, en de oorlog in Friesland werd vernieuwd. De Groningers en Vetkoopers kregen 't kwaad, doch Witterfox kwam om, in een gevecht tegen een groote meerderheid van hun aanhang.

Hertog Albert kwam nu zelf in Friesland met zijn beide Zonen, en werd te Leeuwaarden, en vervolgens in de overige steden gehuldigd. De voorwaarden dezer huldiging waren (ook ten aanzien der lasten, die daarbij opgelegd werden) zeer zwaar voor een volk dat zich op zijn vrijheid zoo veel liet voorstaan. Want wat werd er ten behoeve van den Hertog, niet belast? Huizen werden aan een jaarlijksche schatting onderworpen; paarden, vee, inkomsten

van landerijen, huren, en dergelijke: ook eigen vruchten: Bier, wijn, laken, linnen, 't welk ⅖ van de waarde of meer, betalen moest; daarbij werd de muntkoers geheel aan zijn believen gesteld.

Montfoort werd in 't zelfde jaar aan Hollands bescherming onderworpen.

De Groningers ondertusschen nemen manschap aan die in de Nederlanden afgedankt was, en trachten den oorlog op den bodem van Graaf-Etzard over te brengen. Maar deze maakte zich meester van de sluizen, en zet een deel des lands onder water, en behaalt ook in het volgend jaar (1500) groote voordeelen.

Doch die van Oostergo, Westergo, en de Zevenwolden staan nu op tegen Albert, en belegeren zijn zoon Henrik in Leeuwaarden, waar hij met 350 knechten, op hulp van zijn Vader en van zijn Schoonbroeder Hertog Erik van Brunswijk staat maakte. Ook trokken de getrouwe Friezen tot zijn ontzet bij een. Het beleg wordt opgeslagen met verlies van geschut en bagaadje, waarop van stad tot stad en van plaats tot plaats onderwerping volgde, die door de vrees voor eene onverbidlijke gestrengheid van Albert zeer bevorderd werd.

Nu belegert hij Groningen, doch wordt onder dit beleg uit een handroer in 't hoofd getroffen, en sterft eenigen tijd daarna aan de gevolgen der wond.

De Bisschop Frederik en een Keizerlijk gemachtigde bewerken nu een vrede, welke den 21 Augustus gesloten wordt. Hierbij worden de Ommelanden van den eed aan Groningen gedaan, ontheven. Groningen vrij gesteld, tot de Keizer over 't ge-

schil tusschen haar en Hertog Albert uitspraak gedaan zal hebben. Het bestuur der Ommelanden wordt inmiddels aan 's Keizers gemachtigde gesteld, als in sequestratie. Hangende de zaak blijven de Groningers bij hun marktrecht, maar onverminderd het recht der Ommelanden. De ballingen mogen te rug komen, mits alles in den staat latende, waarin zij 't vinden. Groningen mag intusschen om geen schulden gemoeid worden, maar moet aan Graaf Etzard 4500 Davids florijnen opbrengen, die hij hun te voren geleend had, met de renten, ter uitsprake van den Utrechtschen Bisschop, en van Hertog Albert. - Na dit verdrag overlijdt Albert te Emden; en zijn oudste zoon George, Markgraaf van Meissen, en Landgraaf van Thuringen, is zijn opvolger. - Albert liet den naam na van den dappersten en gelukkigsten veldheer van zijn tijd, en was als de *Duitsche Achilles* bekend, en na hem was 't dat men nog lang daar na in de Nederlanden 't woord *Zassing* of *Sassenaar*, voor stout en onverschrokken, of *ongalig*, gebruikte[1].

Deze vrede was dien van de Garde (gelijk zij zich nog altijd noemden) zeer onwelkom. - 3000 sterk vallen zij in Drenthe, en plonderen dat uit. Ook de Groningers hielden, nu Albert dood was, die vrede niet, en zij voegen zich met hun, tegen Etzard; die in Alberts overeenkomst, OF niet begrepen was, OF van zijn zijde ook haar gaarne verbrak.

Op den 24 Februarij werd nu Karel de V geboren; die tot *pillegift* van die van Gend, waar hij

1 PONT. HEUT. p. 133.

ter wereld kwam, een zilveren schip van 50 Pd. gewichts ontfing, in toespeling tot zijn bestemming als erfgenaam van de Spaansche kroon, aan welke de zeevaart der wareld verknocht was. De Aartshertog, zijn vader, strooide, bij het bekendmaken van zijn geboorte, goud en zilver onder het volk: dit zelfde deed de Raad van Gend toen het kind ten doop ging; en ten derden maal geschiedde 't, als het van den doop te rug werd gebracht, door een koopman in zijden stoffen, die ten dien eind een stellaadjen had opgerecht, en het kind ook een gouden koelvat ten geschenk bood.

In dit zelfde jaar werd Filip te St Omer en te Bethune gehuldigd, en zoo sommigen willen, had toen een bijeenkomst tusschen hem en Koning Hendrik van Engeland op het vlakke veld nabij Kalais plaats[1].

Keizer Maximiliaan kreeg weder in Duitschland, door aanstoking van Lodewijk XII (die hem van Italië, waar de Franschen nu oorlog voerden, zocht af te trekken) de handen vol, tegen die van het Zwabisch verbond, en tegen de Zwitsers. En dit deed den Gelderschen krijg verslappen en stil staan. Lodewijk kreeg op de verraderlijkste wijze Sfortia den Hertog van Milanen (die door de Zwitsers, die hij zelf in zijn soldij had, verkocht en overgeleverd werd) gevangen, en voerde hem naar Frankrijk te Lions in den kerker, waarin hij, na tien jaren tijds, omkwam. Maximiliaan nam dit hoog, weigerde Lodewijks gezanten te hooren, en vorderde het Rijk op tot de grootste inspanning tegen dezen vijand.

1 PONT. HEUT. p. 134.

Filips echter stond in goede verstandhouding met Lodewijk, die hem den doortocht door zijn Land aanbood, om naar Spanje te gaan, waar de dood van den broeder en ouder zuster en zusters-zoon zijner Gemalin, op wie de opvolging van Arragon en Kastilie nu vallen moest, zijne tegenwoordigheid eischte. Joannaas ouder zuster namelijk was Izabella, gehuwd aan Koning Emanuel van Portugal, wien zij een Erfprins gegeven had, maar deze was nu ook overleden.

De Groningers hadden een zware neêrlaag van Graaf Etzard geleden: de Bisschop van Utrecht maakte wel een bestand voor eenige weinige jaren tusschen deze twee partijen, maar George van Saxen bleef zijne oppermacht tegen hen met allen nadruk beweeren; terwijl Groningen haar onafhanklijkheid en gezag op de Ommelanders niet los wilde laten. Hertog Filip riep de twee partijen te Gend voor zich; en wellicht zou de zaak gevonden zijn, zoo Etzard daar niet onder geroeid had, in hoop van die Ommelanden ten deele aan zich te trekken, en alle vergelijk dus aan wal schoof. Zonderling is het, dat George onder de voorwaarden waar hij op stond, het oprichten van een gouden standbeeld ter gedachtenis van zijn vader begeerde.

In 1501 werd Filip zijne dochter Elizabeth geboren, die naderhand gemalin van Koning Christiaan den II van Denemarken werd. - Eene onderhandeling volgde hier op met Lodewijk, die zijn oudste dochter Claude, met het Hertogdom Bretagne, aan den jonggeboren Karel ten huwelijk beloofde, waartegen de Keizer aan Lodewijk 't Hertogdom Milanen in

leen gaf, 't geen bij ontstentenisse van dat huwlijk, aan denzelven Karel vervallen gerekend zou worden. Filips zuster, Margareta Weduwe van Prins Jan, hertrouwde aan Hertog Filibert van Savoye, en deze echt werd in zijn naam te Dole in 't Franche Comté door zijn bastaard-broeder in halve wapenrusting voltrokken.

Men vreesde aan het Nederlandsche Hof de valsche vriendschap van Frankrijk, maar de zeetocht (waarbij Margareet bijna omgekomen was) nog veel meer. Derhalve besloten hebbende Lodewijks aanbieding te aanvaarden, stelde Filip den Graaf Engelbert van Nassau tot algemeen Landvoogd, en zijne kinderen te Mechlen onder het opzicht van de Hertogin Weduwe van Karel den Stouten; en ging vervolgens met zijne Gemalinne op reis; werd in Frankrijk wel onthaald, en kwam in Spanje; waar hij onder weg op een dorp nabij Toledo, de mazelen kreeg. Na zijn herstel werd hij met zulk een blijdschap van Koning Ferdinand en Koninginne Izabella ontfangen, dat zij van al 't vreugdgebaar (zeggen de Schrijvers) malkander hooren noch verstaan konden. Hier werden Filip en Joanna en haar beider kinderen plechtig tot erfgenamen des Rijks van Kastilien en Leon verklaard, en de eed aan hen, als zoodanig gedaan. Vervolgens geschiedde te Saragossa[1] het zelfde ten aanzien van Arragon; met vrijlating echter (NB.) zoo Ferninand uit een 2de huwelijk een zoon mocht komen te verwekken, dezen zoon de kroon van Arra-

1 (Cesar-agosta.)

gon na te laten, in welk geval deze huldiging als erfgenamen vervallen zou.

Het was tegen Maart als hij weder te rug en op nieuw door Frankrijk toog. Te Lion viel de Aartshertog zwaar ziek, niet zonder vermoeden van vergiftiging, doch herstelde, en vervolgde door Savoyen en Franche Comté, Brisach, Inspruk, waar zijn Vader hem te gemoet kwam, Heidelberg, Ments, Keulen enz. zijn t' huis reis. Den 9 November 1503 was hij weder te Mechelen; waar in dit jaar de Hertogin-Weduwe Margareta, overleed. Maar Joanna was, hoog zwanger zijnde, in Spanjen gebleven, waar zij in Maart van dit jaar, haar tweeden zoon Ferdinand baarde, die na zijn broeder Karel, Keizer was. - Nu werd het Hoog-Gerechtshof te Mechlen hersteld.

Eene nieuwe secte was om dezen tijd in Duitschland opgestaan: wier leven eenvoudig was en in bidden doorgebracht werd, zonder wapenen of weêrstand toe te laten of eenige overheid te erkennen: zij werd, daar zij geenen tegenstand deed, licht bedwongen.

Filip hervatte nu met den ingang van 't jaar 1504 den Geldersche oorlog, terwijl bij de Friezen de krijg ondanks het gesloten bestand voortbroeide. Hij nam Arnhem, Hattum, Harderwijk, Elburg, Tiel, Bommel, Doesburg, Lochem, Grol, en de meeste Edelen vielen hem toe. Terwijl Karel van Egmond, te zwak om hem in 't veld te wederstaan, zich tot geen veldslag liet noodzaken, maar hem met gedurige bewegingen afmattede, tot er wederom een bestand als het vorige aangegaan werd, om gebroken te worden wanneer 't een der

partijen gelusten zou. - De Groninger partij in Friesland bood Filip nu in 't heimelijk het bewind aan; maar dit aan te nemen strookte niet met het verdrag dat met Albert van Saxen was aangegaan. George van Saxen rechtte een Gerechtshof op, en maakte reglementen op den binnenlandschen handel. Het bestand werd verlengd tot Pinxteren van het jaar 1505, en George trok intusschen in des Keizers dienst ten oorlog tegen de Palts, die over de erfopvolging van Beieren ontstond. Lodewijk XII naamlijk was door Spanje, geheel het Rijk van Napels (dat hij veroverd had) wederom uitgedreven, en vreesde nu zich ook Milanen door den Keizer te zien ontwringen: waarom hij in 't hart van Duitschland een oorlog ontstak, welke met een broedertwist begon, maar waarin ook de Koning Ladislaus van Hongarijen en Bohemen met de wapenen en Lodewijk met groote beloften van onderstand deel nam: tot het niet achtervolgen van het beloofde, en de wapening van Maximiliaan, de bevrediging te weeg bracht: met welke dan ook een vrede tusschen Frankrijk en den Keizer gepaard ging en 't verdrag van 1501 vernieuwd werd, en 200,000 gouden lelien aan Maximiliaan voor het verlei betaald moesten worden. Lodewijk Sfortiaas ontslag werd daar ook bij bedongen: doch dit punt werd niet ten uitvoer gebracht; alleen bekwam hij vrijheid van lezen en schrijven.

Nu stierf Koningin Izabella van Spanje op den 25 November (1504), en Filip en Joanna waren dus Koning en Koningin van 't vereenigde Rijk van Kastilien en Leon. Maar Izabella had haar gemaal bij

uitersten wil het Regentschap over haar Rijk gemaakt, het geen door de Grandes als onwettig betwist werd; en Filip door hen gerugsteund, wilde naar Spanje, om zijn recht tegen zijn Schoonvader te handhaven. De vrede werd echter door bemiddeling van den Hertog van Alba, den Aartsbisschop van Toledo, die ook 's Rijks-Kanselier, was, en anderen, in dier voege getroffen, dat beide Ferdinand en Filip den tytel van Koning van Spanje zouden voeren, de inkomsten van Spanje en de Indien gelijk verdeeld worden, en Filip in 't stuk van de Spaansche Regeering niets zonder zijns Schoonvaders raad en goedvinden doen zou, en deze Grootmeester en hoofd van de Orden van Calatrava en Alcantara zou blijven.

Karel van Egmond echter had zoo dra niet begrepen dat Filip iets anders in 't hoofd had dat hem bezig hield, of hij begon den oorlog wederom met groote drift en inspanning van krachten. Hij deed den Hollanderen groote afbreuk; en zich meester van de Maas gemaakt hebbende, roofde hij door geheel de Langstraat tot voor de poorten van 's Hertogenbosch; maar te Harderwijk een vloot uitgerust hebbende, waarbij hij een landing in Noord-Holland voor had, viel er een vrij zware zeeslag voor op de Zuiderzee, waar zij een gewichtige neêrlaag leden, vele schepen verloren, waarvan er zeven door de onzen genomen, de andere in den grond geboord werden, en zij vele gevangenen lieten.

Op den 14 Januarij van het jaar 1505 werd in de hoofdkerk van Brussel de dood van de Koningin

Izabella, en Filip met de staatlijkste plechtigheid tot Koning uitgeroepen. En van toen af nam hij den tytel aan van Filip door Gods genade Koning van Kastilie, Leon, enz., Prinse van Arragon, Sicilië, enz., Aartshertog van Oostenrijk, Hertog van Bourgondie enz. - [Zie de *Bijvoegs*.]

In September stierf de tweede man van Filips zuster Margreet (Filibert van Savoie) zonder kinderen bij haar verwekt te hebben (la saison des Marguerites étoit passée). Hij stierf van een enkelen dronk, na zich door de jacht verhit te hebben. - Lodewijk deed den Keizer hulde wegens Milanen, en maakte vrede met de twee Koningen van Spanje, bij welke hij 't Rijk en den tijtel van Napels en van Jeruzalem aannam. - Filip deed in persoon zijnen vader hulde wegens Gelderland en Zutfen.

De wapenstilstand in Friesland was geëindigd en George bood den Groningers vrede aan, op drie voorwaarden: 1°. Van alle gezag op de Ommelanden af te zien. 2°. 't Marktrecht over te geven. 3°. Den Hertog een goed gelegen plaats binnen de stad aan te wijzen, om een slot te bouwen, waar hij of een Stadvoogd van zijnen wege, steeds verblijf houden zou. Zij weigeren dit, en zeggen daar nooit toe te zullen komen ‘zoo lang er een man in de stad is, die handen aan 't lijf heeft,’ en oogenbliklijk beginnen zij den oorlog met in 't rond uit te vallen, en buit en gevangenen te maken, die zij binnen de stad brengen. Aan de andere zijde draalt men niet het voorbeeld te volgen, en rooft en blaakt tot onder de muren van Groningen. Te vergeefs

schrijft de Keizer de stad aan, dat zij zich te onderwerpen hebbe. Daar zij niet gehoorzamen, doet de Keizer hen in den ban. Zij rekenen op de hulp van Utrecht; maar daar de benden van Filips in Gelderland en rondom meester zijn, durft de Bisschop zich niet roeren, en daar bij koomt nu een aanschrijving des Keizers die het hem in de sterkste termen verbiedt, maar hem in tegendeel beveelt Hertog Joris en zijn broeder Hendrik alle hulp en onderstand te bewijzen. - Al wat hem overblijft is Hertog Filip tot een vergelijk over te halen, en ten dien einde begeeft hij zich naar Brussel. Te Hattum doet de Koning een bijeenkomst beroepen, waar gemachtigden van de Saxer Hertogen, van Graaf Etzard, en van de Groninger partij, en ook van hem en den Keizer zich vinden laten. De Bisschop brengt daar in, dat Keizer Hendrik IV, 400 jaren te voren de stad en het land van Groningen aan den stoel van S^t^. Maarten geschonken heeft, en dat hij hoopt dat Maximiliaan als nazaat op den Keizerlijken throon hem die gift niet ontnemen zal om de Saxen te verrijken; en dringt tevens den Groningers, dat zij de Ommelanden zullen laten varen, en in den staat stellen, waarin zij ten tijde van Keizer Hendriks gift waren. - De Groningers weigeren als voren, zoo lang er een man is die handen heeft. - Een hevig woordgeschil volgt er op tusschen hen en den Bisschop, - en de bijeenkomst loopt te niet[1]. Nu

1 (De quaestie van rechten. - Zij steunden op praescriptie, en men beweerde tegen hen, dat die niet gegrond kon worden op een kontrakt.)

loopen zij Drenthe af, en halen daar granen, hout en turf van daan. De Bisschop schrijft hun aan, dat zij zijn Oversticht zullen hebben te ontzien, en zij andwoorden hem de woorden uit het Euangelie: *Dominus his opus habet* [de Heer heeft ze van nooden][1].

Deze toevoer echter was dra gestopt, en die van Saxen hielden de toegangen tot de stad bezet, en onderschepten al wat men daar in wilde brengen. Een gevangen boer en boerin zonden zij, den boer met de ooren afgesneden en aan zijn hoed genaaid, en de boerin met een brandmerk op ieder wang, naar de stad, twee haringen op de borst genaaid, en een klein zakjen aan den gordel, waar in een korstjen brood met een weinigjen zout, om aan den Burgemeester Harmen van Leeuwen ten geschenk te brengen. Daar was echter nog eenige garst en eenige haver in de stad. Nu staken zij ten overstaan van een Notaris en Getuigen en onder betuiging van den hoogen nood, een kist open welke den Pauselijken Legaat behoorde, en waar in hij de gelden ter bewaring gelegd had, die dit geheele jaar lang door hem uit Duitschland opgehaald waren wegens de aflating voor den Turkschen oorlog. Hier meê betaalden zij hunne bezetting en deden den behoeftigen uitdeelingen om levensmiddelen te koopen. Dit verlevendigde echter den moed, en men deed uitvallen, die wel gelukten, maar de te rug komenden met den buit vielen in 's vijands handen en bleven gevangen.

1 [*Evang.* MATTH. XXI, 3. etc.]

Zij besloten nu zich over te geven, doch niet aan den Sax, maar aan Etzard, wien zij tot Vorst, Potentaat of Regent, onder 't Roomsche rijk, aannemen, en toestaan een slot binnen de stad te bouwen, en alle recht dat zij op de Ommelanden hebben zoo wel als de stad-zelve afstaan; de burgerlijke en lijfstraffelijke rechtsoefening echter op den ouden voet blijvende. In verdere bijzonderheden treden wij niet, dan dat zij voor 't behoud van hun markt- of stapelrecht zorgden, onder regeling echter van Etzard, zoo als die voor hun en voor de Ommelanden nuttigst zou vinden.

Etzard en zijn broeder Okko nemen deze voorwaarden aan, en bezweren ze voor zich en hunne erfgenamen en opvolgers. En zoo zweeren dan ook de Burgemeesters, Gemeentslieden, krijgslieden, en eindelijk ook het graauw; allen, voor zich, hunne erfgenamen en opvolgers. Op dezen voet wordt hij dan ook in de stad ontfangen en gehuldigd. Nu was er van alles overvloed in de stad. Etzard bewaarde één poort, en had zijne eigen wacht binnen de stad uit de 1000 man die hij meê gebracht had; de burgers bewaarden de overige poorten. Hij deed etlijke huizen in en buiten de stad (vi imperii eminentis [uit kracht van het Oppergebied], en tegen vergoeding) afbreken, en een slot met grachten en wallen bouwen, waartoe hij Ommelanders gebruikte.

Hertog George was intusschen in Duitschland en zond zijn maarschalk den Graaf van Stalburg met eenige Heeren naar Friesland, die de troepen van George afbetaalde en afdankte, en daar bleef in 't Groningsche geen enkele gewapende meer. Voorts

kondigt hij zich als Georges Stadhouder in Friesland, en Etzard als deszelfden Stadhouder in Groningerland aan. De Drossaart van Emden en de Kancelier van Etzard ontheffen nu de Ommelanden van den eed aan Etzard gedaan, en nemen ze op nieuw in eed van Hertog Joris als Erf-stadhouder of Erf-regent van Friesland onder 't Rijk. Eenige weigeren, en die van Damme sluiten de Heeren op in hun stad en dwingen hun brieven af, waarbij in naam van George de Ommelanden en Damme in de oude vrijheid en de oude rechten hersteld worden, en ontslaan hen eindelijk, met zich-zelven verlegen, en tot groot genoegen van Etzard; die nu (daar men 't dit oogenblik niet anders wist in *esse* te brengen) door Stalburg tot Georges Stadhouder over Friesland tusschen de Eems en Lawers werd aangesteld. - Men heeft kunnen opmerken dat Etzard en de Sax elkander wederzijds den voet trachtten te lichten; en dit duurde zoo voort.

De zaken in Gelderland waren in dien staat gebracht, dat Koning Filip haar met weinig moeite had kunnen ten einde brengen, vooral daar Karel van Egmond, die na het schrijven van vele brieven aan al de Duitsche Vorsten, zich weêr met het dringendste aanzoek om bijstand tot Frankrijk wendde, aldaar wel schoone beloften en nieuwe verbintenissen, maar geene dadelijke hulp verkrijgen kon. Doch, schoon Filip zijnen vader beloofd had niet te zullen rusten, eer hij 't in zijn macht had, een nieuwe reis naar Spanje lag hem in 't hoofd, en hij sloot een bestand, juist toen dit alleen Karel redden kon. Egmond had besloten alles te wagen, en

vroeg vrijgeleide, waarmeê hij in Filips legerplaats kwam, die in 't slot van Rozendaal lag, en wist hem, die licht over te halen was, met een open erkentenis, dat hij geen kans meer zag langer weêrstand te doen, tot een verdrag te brengen, dat niet meer dan een wapenstilstand te rekenen was. Dit bestand moest twee jaren duren, en het geschil over hun recht op het land binnen dien tijd uitgemaakt worden door scheidsmannen, aan wie men binnen twee maanden de stukken om uitspraak op te doen, over zou geven. Filip zou de vaste plaatsen die hij meester was behouden, Bommel dat hij belegerd hield, daar bij gevoegd, maar zijn overige legermacht te rug trekken, en Karel met een aanzienlijk gevolg hem op zijn reis naar Spanje verzellen en daar voor 3000 Goudguldens ontfangen.

Nu stelde de Koning, Graaf Hendrik van Nassau den Heer van Breda (den zoon van Engelbert nu overleden) tot Stadhouder van Gelderland, en keerde verder met Karel naar Braband, en telde hem te Antwerpen 3000 Goudguldens toe: - En Karel, dit geld naar zich gestreken hebbende, vond dat hij beter kon doen dan naar Spanje gaan, en verdween onverhoeds. Hij hield zich schuil tot des Konings vertrek, en nam toen eensklaps, Grol, Lochem, en Wageningen, en de oorlog was, met gunstiger voorteekens voor Karel, hernieuwd.

Op den 16 September werd Filip een tweede dochter, Maria, geboren (naderhand Koningin van Hongarijen), die te Brussel ter wareld kwam; en met het begin van het jaar werd zijn reis naar Spanje ten uitvoer gebracht.

Lodewijk had reeds getoond weinig gezind te zijn om het verdrag, waar bij 't huwlijk van den jongen Karel met 's Konings dochter bepaald was, ter goeder trouw te vervullen, maar veel eer, om dit aan zich te houden. In deze gesteldheid kon Filip niet wel den weg door Frankrijk nemen. Men rustte derhalven een vloot toe van 50 schepen en den 2 Januarij 1506 zeilde hij met zijne Gemalin uit Vlissingen. In 't gezigt van Engeland gekomen, geraakte zijn schip in vlam, maar de brand werd gebluscht: maar op dezen schrik volgde die van een allervreeslijksten storm, waar in drie schepen met man en muis bleven, de overige verspreid raakten, en hij-zelf met nog eenige weinige vaartuigen te Hampton binnen moest lopen. Hier werden zij van Koning Hendrik VII met alle beleefdheid en eer ontfangen, maar deze was onzen Filip den Schoone veel te slim, en hield hem onder schijn van vriendschap zoo wel omzet en omgeven, dat hij zich-zelven of zijn daden geen meester was. - Zelfs moest hij er toe komen, om den Hertog van Suffolk, die in Hattum zich krijgsgevangen gegeven had, aan Hendrik overtegeven, die hem in handen wilde hebben, om dat die grijsaaart, uit het huis van York gesproten, en zusters zoon van Eduard den IV, aanspraak op den throon kon maken. Hij bedong wel dat Hendrik hem niet aan het leven zou komen; maar, des ondanks, moest dit ongelukkig slagtoffer, in de macht zijns persoonlijken vijands, in plaats van een eerlijke krijgsgevangenschap waar in hij zich op goede en Riddertrouw had overgegeven, een afschuwlijke kerker, met het bloed van zijn maagschap be-

plascht, en na eenige jaren, onder Hendriks zoon en opvolger, de bijl te beurt vallen. Zij kwamen ook overeen, over een verloving van den jongen, Karel met Hendriks oudste dochter Margareta; want men wist toen dat Lodewijk zijne dochter Claude in 't heimlijke aan den Hertog van Angoulême, (naderhand Francois de I) ondertrouwd of verloofd had; (anderen spreken van een verloving van Margareet, Filips zuster, aan Hendrik-zelven, die nu 49 jaar oud was). Op den 22 April, na dat alles uitgeput was wat Hendrik wist af te dringen aan iemand die geen onbescheiden vragen weerstaan kon, werd de reis voortgezet, en met ongelooflijken spoed volvoerd. Den 26 derzelfde maand liep hij te Corunba in Gallicie binnen.

In Spanje werd hij met zijne Gemalinne, met toejuiching ontfangen. Daar was een groote partij tegen Ferdinand, waar door hij aangezet werd, om zijn Schoonvader niets toetegeven; en deze moest zich ook laten welgevallen, 't geen men door wilde dringen. Hij stond de regeering van Kastilien af, en vertrok naar 't Arragonsche, maar behield dat van Napels, de Westindische tollen, de begeving van de Calatrava- en Alcantara- orde, en 25,000 ducaten jaarlijks uit de inkomsten van Kastilie. - Uit Kastilie ging hij eerst naar zijn staten van Arragon, en vervolgens naar Napels, van waar hij, na de dood van Filip, tot de regeering van 't Kastiliaansche Rijk te rug werd geroepen.

In het laatst van Augustus kwam Filips met zijne Gemalin te Burgos. Daar eenige dagen doorgebracht hebbende verhitte hij zich met kaats-spel, toen eene

algemeene Vorstelijke oefening; en een kouden dronk genomen hebbende, stierf hij in weinige dagen aan de gevolgen daar van. Zijn dood viel voor op den 24 September van dit jaar 1506, en liet Koningin Joanna zwanger, die kort daar na wederom van een dochter beviel, die Katharina genoemd werd. Sommige schrijvers van dien tijd willen dat het de droefheid over dit ongelukkig en spoedig sterfgeval was, 't geen haar in een krankzinnigheid stortte, die haar tot de dood bijbleef. - Anderen willen dat de aanval dezer krankzinnigheid haar reeds vroeger had aangegrepen, het geen niet onwaarschijnlijk is, en dat haar Gemaal haar uit dien hoofde had opgesloten. Eenigen geven voor, dat die ziekte haar door de mishandeling van Filips aan was gekomen, wanneer zij, een jaloersche vrouw zijnde, hem eens ter ongelegener tijd en plaats overviel. - Men wil zelfs, dat hem dit in den haat der Kastilianen gebracht had; die zekerlijk niet lang in de hartelijkheid volhardden, waar meê zij hem eerst met Joanna als Erfgenamen van het Rijk ontfangen hadden; maar om deze zucht te doen verflaauwen was 't genoeg, dat hij te veel Nederlander was, en de Nederlanders in het bewind der regeering stelde.

Hij liet, nevens zijn twee zonen, Karel en Ferdinand, drie dochters na[1], waar van de laatste *posthuma* was, in den gewoonlijk aangenomen zin van het woord. [Zie de *Byvoegselen*.]

Men heeft Filip den toenaam van *den Schoone* ge-

1 Elizabeth, Maria, Katharina.

geven; en niemand heeft hem deze hoedanigheid ooit betwist. Gestalte, gelaat, en houding, en minzaamheid van oog en mond, met eene bijzondere bevalligheid in al wat hij deed, wonnen hem alle harten. Zijn Vader was zelf een zeer welgemaakt man, en hij had veel van hem, zonder dat het gene waar in hij zijn moeder (en geheele Bourgondische voorgeslacht) geleek, als wijde mond, lange kin, en ingetrokken konen hem misstonden, en terwijl iets ongemeen beminnelijks als over hem zweefde. Hij had zijns Vaders zachtmoedigheid, minzaamheid, en edelmoedigheid; maar was driftig, praalzuchtig, en trotsch, 't geen men wil dat hij van zijn moeder had: en had geene genoegzame of standvastige oplettendheid op de regeering en belangen, zoo van zijne Staten als die hem persoonlijk waren. Hij was zwak bij den vermetelen en onbescheidenen; maar sterk van geest en onverschrokken in gevaar. Hij was gezond, sterk van lichaam, in alle Ridderlijke oefeningen vollèerd, sprak zeven talen, en het Latijn zeer vlug. Bij de vrouwen was hij zeer gezien. - Hij werd te Burgos begraven, maar zijn hart te Brugge in het graf van zijn moeder bijgezet. Zijn opvolger was Karel, die als Keizer de vijfde van zijn naam was, bij ons de tweede, en toen nog geen zeven jaren bereikt had.

Ophelderingen en bijvoegselen.

[*Hetgene in de volgende bladen niet tusschen haakjes ingesloten is, behoort tot* BILDERDIJKS *eigen Handschrift*:

Het aldus ingeslotene ( ), *is aanvulling uit zijn mondeling bijgevoegde*:

Het aldus onderscheidene [ ], *is toevoegsel van mij zelven*.

Zie I Dl. bl. 260 en II Dl. bl. 316.

H.W.T.]

Ophelderingen en bijvoegselen.

Bladz. 2, 3: 'Margrieten - parels - mateliefjes.'

[Want tot *beiderlei* zinspeling geeft deze naam aanleiding. Zie VAN WIJN, *Aanmerk. op Wagen*. V Dl., bl. 11. - Men vergunne mij, te dezer gelegenheid nog bij te voegen, dat het geheel ontaalkundig is, den naam, als veelal geschiedt, Margare*th*a te schrijven.]

Bladz. 23: 'De bijnaam - is bekend.'

[Hierbij worden wij verwezen naar KLUIT, IV Dl., bl. 423. Die zegt het zelfde, en verwijst naar VAN DE WALL, en naar de *Handvesten van Vlaardingen*: die beide zeggen weêr dit zelfde; maar noemen den bijnaam niet, en de Schrijvers bij hen aangehaald, ook niet. Even min vind ik opheldering bij den geleerden en naauwkeurigen VAN WIJN: noch in de zeer omslagtige, doch alles over Albrecht in het kleine nagaande, *Vaderlandsche Cronijk* (van den Griffier D. VAN ALPHEN) Leid. en Amst. 1784 (in welk boekdeel van 911 bladz. onze Albrecht alleen drie-vierde beslaat.) - Wat is dan die bekende bijnaam? - '*Privilegie-maker*,' vind ik in een excerpt van B.'s lessen; en hiermede moet men, tot beter onderrigt, voor lief nemen. - Ik zou gemeend hebben, dat die zoo bescheiden verzwegen bijnaam, smadelijker geweest was.]

Bladz. 25, 27: ''s mans boedel met den voet te stoten.'

[Hierover zie men, behalve de Schrijvers alhier aangehaald, ook die *Vaderl. Chron*. bl. 889-895. - KLUIT toont hier, geen Jurist te zijn. - Maar over B.'s stoute en scherpe uitspraak, bl. 27 boven aan, was veel te zeggen, doch waar ik mij hier niet kan inlaten. -]

Een afzonderlijke aanteekening van B. heeft het volgende: 'Albrecht van Beieren stichtte de groote Kerk in 's Gravenhage, en 't Niklaas Gasthuis aldaar; volgens BOXHORN, *Toon. van Holland*. Zijne tweede Gemamalin en Weduwe, Margareta van Kleef, stichtte de Kloosterkerk in 's Gravenhage met het Klooster der Predikheeren (anders S[t] Vincents Klooster) waar die Kerk toe behoorde, en waar zij ook begraven is. Zie *Oude Holl. Kronijk*, VELDENAAR, JAN VAN LEYDEN, en REINIER SNOY *Batavische Historie*.'

Ik voeg hier nog bij, uit het excerpt van B.'s voorlezingen:

(WAGENAAR maakt hier, III Dl., bl. 359, eene uitweiding over den aanwas der Stedelijke magt. Wat betreft de regeering der Steden: te voren regeerden Schepenen met een' Bailluw, maar nu kwamen de Burgemeesters in zwang: twee, drie of vier Raden werden bij die Schepenen en Bailluw gevoegd, en men heette ze Burgemeesters. Oorspronkelijk hadden zij geen bijzonder gezag; maar een zeker toezicht over de wegen, straten, publieke gebouwen, enz. - Langzamerhand trok men de aanzienlijksten of rijksten, die ook de wijsten geöordeeld werden, tot het beraadslagen over de stadszaken: men heette ze, de Rijkdom der Stad, ook de Wijsheid of Vroedschap der Stad: dit werd dus een nog onbepaald lichaam, waarvan het getal langzamerhand, en naar de omstandigheden der

bijzondere plaatsen, bepaald werd. Daar de Burgemeesters wezendlijke beämpten, en de Vroedschappen geene beämpten waren, moesten de Burgemeesters de Vroedschappen doen bijéén roepen. Dezer leden behoorden tot de Burgerij, en niet tot de Wet; dus maakten Schout, Schepenen en Burgemeesters de Criminele Rechtbank uit, zonder Vroedschap. Lang waren Schout en Schepenen in rang boven de Burgemeesters.)

Bladz. 29: 'den eed van *Oirvede*.'

(*Oorvede* of *oirvede* (Lat. Urpheda), niet *oirvete* - was een belofte, die men dikwijls afnam en met eede staven deed, van geen wraak te zullen nemen, wegens beleediging, die iemand rekenen mogt hem aandaan te zijn, of toegevoegd leed: het was een afzwering van de vete.)

Bladz. 35; 'Die hij in soldij nam.'

Hierbij teekent B. aan:
'Dit nu algemeen: en hoe opgekomen? te weten:
1o. Door de Steden.
2o. Door 't ophouden der private oorlogen, en de vermeerdering der geslachten, die dus verarmden, en een metier maakten van den oorlogsdienst.
3o. De behoeften der Vorsten: wier adel en platte land verminderde en ontvolkte door de opkomst en bloei der Steden.'

Aldus ontwikkeld, in het naauwkeurig excerpt van den Heer B.N.
('Hoe kwam dit in soldij nemen in zwang?'
1o. Door de Steden. - Ieder kwam met vele manschappen op: maar de steden wierden bepaald om een zeker getal te leveren. Dit was een groote last voor

de Burgers, die zich gaarn daaraan onttrokken. Zoo moest men dan de lieden betalen, (en nam er dan ook wel van het platte land,) om hen gewillig te maken tot dezen krijgsdienst.

2°. Werd het noodzakelijk, door het ophouden der private oorlogen tusschen de Edelen; waardoor de krijgszuchtige aard langzamerhand verloren ging, zelfs bij hen; en ook de onderhorigen, zoo hun Heer hen opriep, tragelijk volgden: ook zij moesten door geld aangemoedigd worden om te gaan vechten.

3°. Omdat bij de uitbreiding van vele edele geslachten, de jongere zonen, verstoken van bezittingen, den oorlog als een *metier* begonden te drijven, en te volgen waar zij hem vonden.

4°. Door de behoeften der Vorsten: naar mate toch de steden in bloei en uitgebreidheid toenamen, kon men van het land zoo veel volks niet meer krijgen als te voren, en geen Vorst kon schier zonder vreemdelingen een genoegzaam getal manschappen bijéén brengen.

Dit alles begon de oorlogen zeer kostbaar te maken, die daarom echter niet ophoudende, een groote menigte gelds verslonden, en de Vorsten noodzaakten om meer geld te innen.)

Bladz. 39: ‘Tot in Bar toe.’

In Bar had hij 't slot Pierlapont, waarover hij met zijne Moeder dat groote verschil had, waarvan de Historie gewaagt. Zie WAGEN. 3de Dl., bl. 345.

Bladz. 42: Vrijgeleide.’

(Men meent steeds dat een Vrijgeleide vrijwaart van straf, die iemand in judicio misschien zou moeten ondergaan, en spreekt er van als heilig en onverbreek-

baar. Doch het Vrijgeleide wordt niet tegen de straf gegeven, maar tegen alle illegale aantastingen van den persoon des gedaagde. - Het Vrijgeleide diende alleen om weg te nemen de *exceptio loci non tuti*, die toen zeer gemeen was. Iemand werd vaak of onderweg, of op de plaats waar hij gedaagd was, door zijne vijanden vermoord, of van wege den Vorst zelf die hem vijandig was.

Even zoo was het met het vrijgeleide van Huss; die dat verzocht had tegen de lagen zijner vijanden: het is absurd, aan iemand vrijgeleide te geven van straffeloosheid[1].)

Bladz. 45: aanteek. (2).

(Haar tijdgenooten heetten haar altijd *Vrouw Jacob*, van haar geboortedags-Heilig. Zoo is in andere landen, omgekeerd, *Maria* een mans-naam [en bij ons somwijlen *Anne*].)

Bladz. 46 onder aan: 'Dolfijn.'

Het land van Dauphiné (welke naam eigenlijk geen *nomen proprium*, maar een *appellativum* is, even als *Koning*- of *Keizerrijk*, of *Graafschap*, of *Hertogdom*: zijnde *Olfijn* de tijtel van den Vorst die 't regeert en beteekenende *voorstander* of *beschermer*[2]) was sedert den dood van Humbert II in 1349, met Frankrijk vereenigd, en aan den oudsten zoon des Konings in der tijd toegeeigend, die daar van dan ook den tijtel voerde. Ko-

1 [Keizer KAREL V begreep echter, het vrijgeleide aan LUTHER gegeven *heilig* en *onverbreekbaar* te moeten houden. H.W.T.]

2 Men zei *D'olfinaat van Vienne*, of eenvoudig *D'olfinaat* alleen, even als *le franche Comté* [*de Bourgogne*].

ning Karel VI van Frankrijk, *le bien aimé* bijgenoemd, nu krankzinnig, had drie zonen, van wie de eerste in geboorte Lodewijk was, en dus de Dolfijn, en na hem *Jan, Hertog van Tourraine* en *Grave van Ponthieu* de oudste, en dus weldra door zijns broeders dood, die dit zelfde jaar nog voorviel, tot de opvolging gerechtigd; en op dezen Jan volgde Karel, die naderhand als de VII van dien naam Koning is geworden, na alvorens de Bourgondische partij in het bloed van Hertog Jan gesmoord te hebben.

Deze Daufijn Jan had tot moeder een halve zuster van Hertog Albrecht van Beijeren. Men weet, welke haar omgang was met den broeder van haar gemaal, en moet bekennen dat het huis van Beieren fraaie Vorstinnen opleverde. Onze Jacoba Willems dochter, was ook een appeltjen dat niet verr' van den boom viel.

Bladz. 51: 'Roomsche maanden.'

[Of *Romer-maanden*. De dienst dien de Duitsche Rijksvasallen, benevens hunne leenmannen, den nieuw verkozen Duitschen Koning schuldig waren, om hem, wanneer hij naar Rome ging, om de Keizerlijke kroon uit de handen van den Paus te ontvangen, op eigen kosten daar heen te verzellen, met behoorlijke manschap, naar de grootte hunner leenen. - Maar dewijl de namen der Rijksvasallen, en het getal hunner volgers tot die Romer-tochten op zekere lijsten waren gesteld, heeft men naderhand de lasten die ieder rijksstand tot het gemeene welzijn moet opbrengen, volgens de quotisatie van de Romer-tochten getaxeerd, en zoo hebben die lasten den algemeenen naam van *Romermaanden* gekregen. - Zie LUÏSCIUS *Algemeen Woordenboek*, op *Romer-togt*.]

Bladz. 93.

MIERIS IV p. 748, heeft een brief van Glocester aan Filip, waarin hij zich beklaagt dat er gezegd wordt dat hij Jan van Brabant te hulp trekt (12 Januarij 1425) en teekent zich daar, en spreekt van Jacoba, als reeds met haar getrouwd - *Ald.* p. 763, het antwoord van Filip, die niet zegt, dat Glocester de voorslagen door hem en Bedford gedaan en door Jan van Brabant, aangenomen; maar dat Glocester ze geweigerd heeft, maar integendeel in Henegouwen gevallen was, en dat Glocester zich te onrecht beklaagt, en onrechte motiven aan hem toeschrijft, als of hij (Filips) die tegen de waarheid verspreid had. ‘Si n'ay en ce rien donné à entendre contre verité et mensongèrement, et a tort me mettez suz et voulez charger, *comme il me semble* par vos lettres susdites (du 12 Janvier). - Pource est-il que je vous somme et requier par ces lettres, que vous rappelez et desdites ce que m'avez escrit, que j'ay donné à entendre chose contre verité, comme dit est et selon ce que contiennent vos dites lettres ès escripts patens. Et se faire ne le voulez, et que veuillez maintenir la devant dite parole que peut changer mon honneur et renommée, je suis, et seray prest de m'en defendre de mon cors contre le votre et de vous combattre à l'ayde de Dieu et de notre Dame, et prenant jour raisonnable et competant par devant très hault, très-excellent, et tres-puisant prince l'Empereur mon très-cher seigneur et cousin. Et - si mieux vous plait, je suis content, que nous prenons à juge mon très-cher et aimé cousin et aussi votre beaufrere le Regent due de Bedford, lequel par raison ne devrez refuser *etc.*’ Ecrit 3 Mars 1424 (d.i. 1425) - Ald. bl. 766, 't antwoord van Glocester, die zegt dat hij wel

de zaak heeft willen vinden met Jan van Brabant, - blijft bij 't geen hij geschreven heeft, - en neemt dit lijfgevecht aan, bepaalt het op S[t]. Joris dag, ten overstaan van zijn broeder Bedford, of zoo die geen rechter wil zijn, van den Keizer (16 Maart).

Ald. bl. 767 neemt Filips den dag aan. En 't blijkt daar dat de zaak reeds voor den Paus hangende is. -

Bladz. 94: 'Nu was zij verlegen,' enz.

Aldus verhaalt het WAGENAAR uit MONSTRELET. Doch men zie voorts MIER. IV D. bl. 783 op 1425: - 'Mon tres redoubté seigneur et Père' begint de brief, en dit wordt in het lichaam een en andermaal herhaald. Ook is hij onderteekend 'votre dolente et très aymée fille souffrant tresgrand douleur pour votre commandement, votre fille de Quinebourg. - Escrit en la faulse et traistre ville de Mons, de très douloureux cueur.' - Votre noble domination *meplait 'très-grandement'* zegt ze onder anderen. - Zij teekent zich ook *Jaqueline de Quinebourg* in een anderen brief, van dien zelfden dag, aan een *très-cher et bien-aymé cousin* (de man onbekend) waarin zij dien bidt '*qu'il tienne la main a ce que vous scavez*, zegt ze, afin que mon redoubté seigneur veuile venir, p. 784.

Bladz. 95, 96: 'Vestaalsch - wellustig.'

('Wellustig en wreedaartig gaan doorgaans gepaard. GALL heeft opgemerkt, dat de organen van beide zielshoedanigheden in het hersengestel na bijéén liggen, weshalve de eene naauwlijks aangedaan kunnen worden, buiten de andere: Psychologisch beschouwd, is het ook beide ferociteit, dierlijkheid. Hoe dikwijls begeeft niet eene overspeelster zich tot vergifmenging jegens haar wettigen man.)

[Het kan misschien eenigzins tot opheldering dezer geschiedenis strekken, dat het in deze dagen niet ongemeen was, dat zij die zich in de macht hunner vijanden overgaven, een tijdsbestek bedongen, om hunne zaken te gaan regelen, alvorens eene gevangenis te komen ondergaan, wier duur geheel onbepaald, en welke in deze tijden soms zeer langdurig was. Zie de boven aangeh. *Vaderl. Chronijk*, bl. 564.

[De schrandere Schrijfster der *Jacqueline de Bavière* excuseert Jacoba in het afgrijslijk geval van A. Beiling: dat zij toen ter tijd niet in het land, maar verre afwezig geweest zij; en over 't geheel, haar magt en invloed in de bijzonderheden, zelfs bij de genen die hare zaak voorstonden, vaak zeer gering was. Wat het eerste betreft, vind ik in de aanteekeningen uit BILDERDIJKS lessen, dat hij ook zegt, dat ten gevolge der verschillen in de jaartelling, de tijdrekening van Jacoba's zaken telkens 1 à 2 jaren in de war was. Mevr. (S.) merkt op zich-zelf te regt aan, dat de bijzonderheid van het begin des jaars met Paschen, alleen op eenige der eerste maanden van elk jaar kan werken, zoo dat b.v. Januarij, Februarij, Maart, tot 27 April van 't jaar 1424, *na* de maand December van dat jaar volgde, 't welk ons, aan andere jaartelling gewoon, ligtelijk doet verwarren. Doch het schijnt mij in de daad, dat men om eene echte en naauwkeurige *gesehiedenis*, zoo wel van al het gebeurde ten tijde van Vrouw Jacoba, als van haar eigen woelig en wisselvallig leven te bekomen, zou moeten beginnen met de tijdrekening der bijzondere gebeurtenissen achtervolgens uit de bronnen, zoo ver er echt bescheid te vinden is, kritisch na te gaan en te bepalen. Dit ware het naast te verwachten geweest van de onvermoeide vlijt van den Geleerden VAN WIJN, die zich Jacoba

tot een bijzonder voorwerp zijner navorschingen gesteld had: en het is te hopen dat zijn waardige Leerling en Opvolger DE JONGE, de Nederlandsche Geschiedkunde met de voltooijng en uitgave van dat werk zal kunnen en willen verrijken.

Bladz. 97.

De bekentenis van Jan van Vliet (bij MIER. IV D. p. 729) is niet wel te vereffenen met een zoo spoedige veroordeeling als dit fabeltjen onderstelt. Deze bebelst, dat hij met twee *ballingen* overéén was gekomen, dat hij van een onbekenden ontvangen zou het vergift, met 4000 kronen op hand, en belofte van 40,000 na de daad. De onbekende (een koopman) was uit *Engeland*. Naderhand werd het 2000 kronen op hand, en 50,000 na 't feit, en daar voor werden Borgen in *Utrecht* gesteld. Hij ontfing het vergif, maar men vreesde dat het niet sterk genoeg zou zijn, en zou ander uit *Engeland* ontbieden. Het werd door Jan van Vliet aan des Hertogs *boek* gestreken, met een handschoe, dien hij verbrandde zoo wel als 't leeren zakjen waar in het hem overgegeven was '*en hierop is Heer Jan gestorven*'. zegt de confessie, die de dagteekening draagt van '*drie dagen in Augusto anno XXIIII.*' Toen hij kwam om het geld, zeiden de anderen, 't was te zwak, 't heeft niet kunnen gewerkt hebben, en hij kreeg niets.

(Dergelijk vergif, dat uiterlijk en in kleine dosis doodelijk werkte, was toen zeer gemeen, en ook nog in latere eeuw; b.v. in Frankrijk door geparfumeerde handschoenen, die uit Italie kwamen. Dit, 't welk aan des Hertogen getijde-boek gestreken, door aanraking doodelijk was (en door den vergif-menger niet dan met de handschoen gehanteerd werd) schijnt uit de gifblaas van een giftigen adder genomen te zijn ge-

weest, alzoo 't kleurloos was en slechts eenigzins smeerig.) [Zie verder over zoodanige wijs van vergiftiging CARDAN. *de Venen*. L.I.c. 16. ZACH. *Quaest. med. leg*. L. 2. T. 2. Quaest. 2. n. 10 sqq. et L. 2. T. 2. Quaest. XI. A. PAREI, *Opp*. L. XXI. c. 9. HERENSTR. *Anthropol. for*. S. 2. m.c. 2. § 16. p.m. 820 sq. en ALBERTI, *Syst. jurispr. med*. L.I.C. 13. § 8. p. 259.]

Bladz. 112: 'haring *kaken*.'

V. RAEPSAET, *Note sur la découverte de caquer le Hareng*; en *Observations de* NOËL *sur le memoire de* M[r]. RAEPSAET. Deze voert Ordonnantien aan van voor Beukelszoons tijd, als van 1337 en 1349, die van *caque harene* spreken. V. *Recueil des ordonnances des Rois de France*, Tom. II, bl. 319,424 en Tom. XII bl. 41: zoo als ook ten tijde van Eduard I (in 1272) de *pickleherring* in Engeland bekend was. Zie *Journal des Debats* 4 October 1827[1]: - (maar door Beukelsz. bewerking zijn de haringen duurzamer tevens en smakelijker geworden, en dus heeft hij den lof verdiend die hem bij ons is toegekend.)

Bladz. 112: 'De Uitvinding der Drukkunst.'

(Het Hollandsch geloof is, dat de Drukkunst te Haarlem (eerst zeide men in 1440, nu is het 1428 of zelfs vroeger geworden), uitgevonden is door Laurens Janszoon, *Koster* in de Groote Kerk aldaar. De meeste vreemdelingen volgen de Duitschers, die dit aan hunnen Faust of Gutenberg toeschrijven. Het schijnt wel waar, en vooral ook door de Verhandeling van J. KO-

1 [- en de Verhandeling van den Heer BERG, op de volgende bladz. aangeh. bladz. 160-162.]

NING uitgemaakt, dat de Haarlemmer Koster aldaar een drukkerij en met losse letters gehad heeft. Maar dit, en zelfs de diefstal van Gutenberg, toegegeven zijnde, blijft nog de vraag, of er iets uit te vinden was? En dan bevindt men, dat lang te voren en in de oudheid letters en stempels gesneden en opgedrukt, en zelfs boeken gedrukt zijn geweest: men denke slechts aan den beroemden *Codex Argenteus* te Upsal. Het bijéén voegen dan dier losse letters, en andere machinale inrichtingen tot spoediger en gemakkelijker druk en vermenigvuldiging van afdrukken, waren verbeteringen waarop ieder licht komen kon, en waarop ook omstreeks denzelfden tijd verschillende personen in verschillende landen, zonder iets van elkander te weten, konden komen. Zoo ziet men doorgaans in de geschiedenis der uitvindingen, dat wanneer eenmaal de menschelijke geest tot rijpheid voor een zeker denkbeeld is gekomen, hetzelfde denkbeeld in meerderen onafhanklijk van elkander ontstaat. Men heeft de drukkunst eerst geheim gehouden, om dat men er slechts een middel in zag om meerder winst te doen met het verkoopen van fraai-geschreven (zoo de lieden meenden) bijbels enz. Dit is eerst uitgekomen te Parijs bij FAUST, alzoo men dezelfde fout in al de exemplaren zijner bijbels vond, *enz.*)

Bladz. 113: '*Hans-ee.*'

[Naar deze afleiding des naams, zou dan de gewone benaming van Hanse-Verbond of Verbond der Duitsche Hanse, een pleonasmus zijn. - '*De Nederlanden en het Hanse-Verbond*' is de korte titel der onlangs in 't licht verschenen, door het Provinciaal Utrechtsche Genootschap naar verdienste bekroonde Verhandeling over de vraag: 'Welken invloed had het Hanzee-Verbond op

den voortgang, de vertraging en de voorwerpen van den Nederlandschen Handel? in welke betrekking stonden onze Koopsteden tot het Verbond en gedurende welken tijd?' Door Jonkh[r]. M[r]. F.E. BERG *van Middelburgh*.]

Ald. 'Koopmansdwingelandij.'

Deze *πωληταρχία* (Koopmansregering), welke een imperium [oppergezag] geworden is op zich-zelf, in verband staande met het Imperium publicum [openbaar gezag] van ieder land te samen; welk verband deels foederatif is, deels contentieus; en door de complicatie van den aart der commercie en haar algemeenheid, in der daad een algemeen rijk constitueert, waaronder de Vorsten en Mogendheden gedwongen zijn zich te vlijen.

Een imperium van onwederstaanlijk geweld, en onmenschlijke tijranny, bestaande in 't volstrektste despotismus, 't volkomenste Atheïsmus, en voerende tot de afgrijslijkste destructie van alle moreel en physijk. En het geen alle de machten der wareld niet kunnen verwoesten of in zijn voortgang bedwingen, maar even als het ontstoken vuur zich-zelven verteeren moet door zijn eigen kracht.

Deze *polétarchia*, zeg ik, moest noodwendig beginnen toen de *politarchien* begonnen (*ποληταρχιαι*); welke eindelijk zich *per partes* meester van de wareld moesten maken; maar, wier meesterschap geen universeel imperium vormen kon, dan door in de *poletarchie* overtegaan.

Het zou allerbelangrijkst zijn, eene historia philosophica te schrijven van de opkomst, vorming, en lotgevallen van dit mercantile Rijk, dat aan 't toppunt reikt van zijn macht: en men zou dan in het groot zien, de

monopolien of monopolitische partiale heerschappijen, in de Indiën geöefend, over geheel de beschaafde wareld uitgestrekt, en de Vorsten en volken blind genoeg, om ze niet te herkennen, en laf genoeg, om ze niet tegen te gaan, maar er zich tot bloote werktuigen van te maken ten verderve van het menschdom.

Doch de tijd koomt, dat de oogen zullen opengaan. En hoe nabij die is, en welk een ontzachlijk ontwaken het zijn zal - dit zou tot nog vruchtloos voorspeld worden, hoe na ook de epoque is, en hoe snel de losbarsting zal zijn!

Bladz. 126, Aanteek. (1).

'Cunctis evidenter patet, tua temeritas, rebellio et inobedientia, qua per nonnulla annorum curricula superioritatis reverentiâ aspernatâ, et Romani Imperii cui subditus et vasallus existis fastidium dehonorando nostram majestatem et idem Imperium multipliciter contempsisti. Et non minus liquet ipsa injuria et contemptus quibus - etiam *notabiles Principatus et dominia in inferioribus partibus Alemanniae ad S. Imperium juste et legitime* DEVOLUTOS' - sine juris ordine surripuisti, pro te *usurpas*, et, *hodie nobis contradicentibus*, temere *detines occupatos*, etc. Zie DINTERUS *Chron.* Ms. *Duc. Brab.* Lib. VI, c. 244.

Ald.: 'de lineaire successien' enz.

Deze is eigenlijk geene *promiscua successio*, waardoor de Dochter aan haar Vader kan opvolgen, en de Neef aan zijn Nicht, uit hoofde van bloedverwantschap, maar eene substitutie van de verschillende takken, uit één familiehoofd gesproten, aan elkander. Invoege, dat Filip zich niet opvolger, van Jacoba, of van Jan van Beieren rekent als Neef van die; maar als afkomeling

van Albrecht van Beieren, Albrechts leen reclameert nu de tak van Alberts beide zoons Jan en Willem uitgestorven zijn[1]. Op welke wijze HUIDEC. in *Lamb.* p. 602 den *Cardinalis* OSTIENSIS verklaart: 'De consucdine Imperii non succedit nisi *filius* DESCENDENS: imo revertitur feudum ad Imperatorem et ipse confert eui vult. Sie vidi hoc per Proceres judicatum'[2]. Deze *Cardinalis* HOSTIENSIS leefde in de helft der 13de eeuw, en was Utr. Jur. Doctor. En zoo zegt ITTERUS *de feud. Imperii*: 'Circa collaterales id obtinuit, ut deficientibus descendentibus in feudis Imperii successio ad lineam transversam deveniat. Id quod tamen non ita intelligendum est quasi quilibet consanguineus admittatur sicut in allodiis; nam his tantum jus illud est, qui a PRIMO *possessore* feudi descendunt, exclusis omnimodo caeteris quibus ea non est filiatio. vid. 2 F. 31 in fin. et tit. II.' Hij beroept zich op ROSENTHAL *de feudis*, cap. 7. conclus. 58, N°. 2. En op dat fundament beweert SANDE ad consuetud. feud. Gelr. tr. I. c. 2. § 7. N°. 3. junct. c. 1. § 6. N°. 2, 4: 'dat de Rijksleenen onafscheidelijk zijn van het bloed van den eersten bezitter.' - Dit systema past HUYDECOPER toe op de successie van Jan II, en men kon het ook op Willem V toepassen, en nu op Filip van Bourgondie; maar Ada, Margareet, of Jacoba is er niet meê geholpen. Doch het is valsch, dat dit systema zoo vroeg aangenomen zou zijn in de Leenen. Uit den *Cardinalis* OSTIENSIS blijkt het tegendeel, of ik weet niet wat de woorden beteekenen.

1 Vid. 2 F. 31 fin. et II.

2 *Filius descendens* is *descendens masculus* vel *ex descendentibus filius* (ulterioris etiam gradus); en IMO is 't zelfde als of er stond: *Et hoc adeo certum est*, ut vel tune feudum revertatur (scil. si e femina natus est.)

Bladz. 133, Aant. (2).

(De kermissen waren toen van zeer veel belang. *Kermis* is *Kerk-mis*. Ieder kerk had zijn Heilig of Patroon; en als het diens Heiligen dag was, geschiedde er mis en processie, waartoe velen van alle kanten samenvloeiden; eene groote menigte, die aldaar dus niet gespijst kon worden; men bracht er dus van verre eetwaren in tenten en kramen. Eerst duurden deze feesten één dag; maar daar zoo vele menschen derwaarts kwamen, verlengde men die tot vijf, zes, zelfs acht dagen: vele processien werden gehouden en allerlei vermakelijkheden; er kwamen kramen bij van allerlei andere behoeften en snuisterijen; goederen van verre plaatsen: 'daar het volk is, is de nering'[1].

Zoo werden het jaarmarkten, die algemeen gehouden werden, waardoor vele vreemdelingen en kooplieden derwaarts kwamen, die veel gelds verteerden; en ook eenige belastingen aan de stad opbrachten. Het werd dus een zeer voordeelig recht voor die steden. Van daar dat het recht van jaarmarkten te houden van de Vorsten (tot wier regaal deze vergunning ook behoorde) voor groote sommen gelds gekocht werd, en er jalouzy ontstond tusschen de steden, die ze al en die ze niet hadden verkregen[2].

1 (In Engeland had men die bijzondere kramen niet, maar de Magistraat der stad deed er een groote schuur oprichten, waarin eetwaren, olij en kaarsen, enz. te koop waren: dit heette men *the common aide* (gemeene hulp): deze zaak hier met Leicester bekend geworden, heeft bij ons den verbasterden naam van *Kommenij* gekregen:) [sedert kort door pedante taalzuiverij tot *kom-en-eischwinkels* verbasterd.]

2 [Het onderwerp van de Kermissen en Jaar- en Weekmarkten is dezer dagen hier zeer goed behandeld door den Heer A.A. DEL-COURT, in zijn *Spec. Oec. Pol. Jurid.* de Nundinis, *publ. def. Lugd. Bat.* d. 16 Nov. 1833.]

Vlaanderen was nu uit drie deelen samengesteld: Gend, waardoor Otto's gracht vloeide, Brugge en Sluis: men noemde ze te samen de drie leden van Vlaanderen; en die hoofdsteden hadden kleinere steden gebouwd, als de Romeinsche koloniën; en matigden zich op die kleinere gezag aan. Toen nu alles onder den Graaf vereenigd was, hield deze 't er voor, dat hij alleen het recht had over die kleinere, maar in zijn afwezen trok b.v. Brugge uit om die te belemmeren. Er wierd eindelijk een vierde lid van Vlaanderen gevormd ten koste der drie andere. Nu wilden Gend en Brugge niet, dat de kleinere plaatsen het recht van jaarmarkten mogten verkrijgen; Filips ondersteunde deze kermis-oorlog.

Ook in het Duitsche Rijk was het vergunnen der jaarmarkten of *Missen* een Keizerlijk regaal; en hebben meest alle plaatsen slechts ééne jaarmarkt: maar is het eene bijzondere vergunning geweest aan Hamburg om vier maal in het jaar markt te mogen houden (welke echter van minder belang zijn geworden), en om te Leipzig twee maal in het jaar markt of Missen te mogen houden, welke nog steeds beroemd zijn, ook voor den Boekhandel.)

Bladz. 135, onder aan.

Filip had zich verbonden geen vrede dan gezamendlijk te maken.

Quo usque loopt dit? in infinitum? Ita, maar zoo lang de oorlog *justum* is.

Pax quaeritur bello. - Ergo nullum bellum justum, nisi tendat ad pacem. - fiat applicatio.

Indien het *objectum* van den oorlog injustum is, is de oorlog ab initio injustum. - Contra

Indien het *objectum, justum* is en verkrijgbaar, is de oorlog *ab initio justum*.

Maar zoo 't, schoon *justum*, echter onverkrijgbaar is, is het *ab initio injustum*;

En zoo 't *ab initio* verkrijgbaar was, maar *stante bello* onverkrijgbaar wordt, wordt het een *bellum injustum*;

Om dat het een bellum zonder object, dat is een *remedium sine objecto* wordt.

Men mag geen *bellum internecinum* voeren: dit is kwaad doen om kwaad te doen; quod non licitum.

En zoo scheen het hier te worden, zoo dra de Dauphijn in die positie gebracht was, dat hij de oorlog in perpetuum uithouden kon.

Ab initio was (sit ita) de oorlog justum.

α. Van den kant der Engelschen.

β. Van dien van Filip.

Maar quod ad *α* werd zij interminabel ten aanzien van 't object

- *β* bereikte zij haar but.

Het bereiken van 't but van Filips mocht hem (door zijn pactum) niet ontslaan van den oorlog voort te zetten, zoo lang 't een bellum justum was. - Maar geen pactum ad illicita verbindt. Ergo, zoodra 't een bellum illicitum werd, cessavit pactum.

Daar moet dus *in bello* niet slechts gezien worden op 't recht, maar ook op 't *effect*. En waarom? Om dat 't bellum een *middel* is, en een *middel* eischt een *objectum possibile*.

't Zelfde geschil hadden wij met de Franschen bij 't sluiten van den Munstersche vrede.

Intusschen was het *jus* aan de zijde der Engelschen ab initio zoo gaaf niet.
De Franschen stonden op 't pactum legis Salicae, en dit betwistten zij met voorbeelden, dat het gevioleerd was. Wat doet dit uit?
Hîe inquirendum, cui hoe pactum prodest?
Cui prodest, is renunciare potuit, nec tamen pactum ideo tollitur.

Bladz. 152: '*paluren*.'

(Zijn geene livreijen, als WAGENAAR meent, maar mantels, bij de Schutterijen en andere corporatien onderscheiden door verschillende kleuren; omdat sommigen de Hoekschen, andere de Kabiljaauwsche partij aankleefden.)

Bladz, 156, (de Gendsche *Roeland*.)

(De groote Gendsche klok, elf duizend pond zwaar: waarvan het versjen:

Ik hete Roeland:
Als ik kleppe, is 't brand,
Als ik luide, is er oorlog in 't land.

Zoo boven de Middelpoort te Kleef: (de klok sprekende ingevoerd:)

Ick heit grommende grammige Griet,
So ick sla, sla ick met verdriet.
Is 't van eene kant,
So is er moort of brant;
Is het van benen syden
So wil d'onderdaen tegens den Lantsheer stryden.

Bladz. 174, 175.

[*Mémoire sur le sejour que* Louis, *Dauphin de Viennois, depuis Roi sous le nom de* Louis XI, *fit aux Pays-bas, de l'an* 1456 *à l'an* 1461, *par le Baron* DE REIFFENBERG, in de Nouv. Mem. de l'Acad. royale de Bruxelles. T.V. 1829. - (In 't zelfde Deel is ook een stukje van denzelfden, over den befaamden Barbier-Staatsdienaar van dien Koning, *Olivier le Diable ou le Dain*: die ook hier voorkomt bladz. 221.)]

Bladz. 185, Aant. (2).

(De Edelen hadden veelal van de Lands-Vorsten het recht verkregen van koperen munt te slaan; en daarom hebben de Steden het zich aangematigd. Van daar op de Utrechtsche duiten, het opschrift *Stad Utrecht*; daar de andere Utrechtsche munten het opschrift dragen van Mon. Prov. Traj.

De Steden hadden ook het recht van galgen met drie stijlen of staken: welke dan als kolommen een driehoek uitmaakten. Andere galgen hadden slechts twee stijlen, of ook slechts ééne (halve galgen); waar kleinere jurisdictie was en minder misdaden. De Vorsten hadden het recht om een galg met vier palen te hebben, daarom was voortijds eene zoodanige bij den Haag. Maar de Edelen, grondeigenaars, het naast aan den Souverein en leden van Staat, hadden galgen met drie palen. Zoo dra nu de steden zich aanmatigden mede leden van Staat te wezen, stelden zij ook galgen met drie palen: terwijl een hooge jurisdictie gegeven aan de steden twee palen, en gegeven aan iemand, die van geen adel is, ééne paal zou met zich brengen. Men vindt dit uitgelegd bij JAN BOTTELGIER, in zijn rechtboek genaamd *Summe Rural*: zijnde een kort begrip des

rechts voor de Land-Edellieden. Summe, Somme was toen een titel, zeer in zwang voor onderscheiden soorten van werken.)

Bladz. 194: (Karel's rechtoefening.)

[Tot dezen tijd zou dan die promte en straffe rechtspleging behooren, over den Bailluw uit het Luiksche, in den Haag gehouden, die sedert het jaar 1818 op nieuw onder ons ter sprake gekomen is, door den Geleerden SCHELTEMA, *Mengelw.* II Dl., 2 St., bl. 1-34; en over de waarheid van welk verhaal onlangs D^s^. Iz. VAN HARDERWIJK een lezenswaardig artikel gegeven heeft in het maandwerk der *Vaderlandsche Letteroefeningen*, Nov. 1833 (Nr. XIV) bl. 650-657. Zie ook (Derde) *Mnemosyne* I, bl. 365 vv. het gedicht van den Heer A. VAN DER WILLIGEN, en in het II Dl. bl. 412. de aanmerkingen van den Heer BODEL-NYENHUIS en van mij; en den Heer LE JEUNE, aldaar aang.]

Bladz. 200.

Wat de Excijnsen zijn?

Geen belastingen van den Vorst; maar die de steden zich-zelf opleggen, met consent van den Vorst:

1°. tot bestrijding van stedelijke onkosten. - Voorts

2°. tot bestrijding van haar repartitie in de beden.

Hiervan de ongelijkheid der Excijnsen, door de regeering der steden-zelve voorgeslagen, en uitgedacht; en drukkend zoo dikwijls de Regeering of tyranniek of weêrspannig tegen den Vorst was.

Eerst met de Unie van Utrecht zijn algemeene impositien ingevoerd: maar niet als daarbij bepaald werd, maar over Holland alleen, en ten bate van Holland, niet van de Generaliteit.

Deze Impositien sedert verzwaard en vermeerderd. - Geheven bij wege van *pachting*: welké afgeschaft is in 1748, en waarom?

Toen gedobberd tusschen *Hoofdgeld*, en *Collecte*: - de lotgevallen daarvan.

Observanda wegens de oproeren over de belastingen: nooit tegen den Vorst of zijn bede, maar altijd *of* tegen de repartitie; *of* tegen het middel der heffing.

Bladz. 203-206.

Hertog Aarnout van Gelder had zich in 1456 met den Hertog van Saxen in een verbond ingelaten tegen Hertog Filip den Goede, en was door zijne Gemalin, Katharina van Kleef verlaten geworden, die hunnen zoon, den jongen Adolf, met zich nam, en zoo te Nijmegen als elders in zijn gebied gedurige opstanden en weêrstrevigheden verwekte, waar in 't huis van Bourgonje meêwerkte. Tusschen den zoon aan het hoofd van die van Nijmegen en Venlo, en den vader met die van Roermonde, dezen voornamelijk trouw gebleven, vielen groote bloedstortingen bij wege van inlandschen oorlog voor, tot Adolf de stad en 't land van Nijmegen als appanagium, onder de oppermacht van zijn vader ontfing. Doch hier meê was des jongelings woelige aart niet vergenoegd. Hij deed eigenmachtig twee oude getrouwe dienaars zijns vaders onthoofden, en reisde naar 't H. Land waar bij de Ridderschap van sint Jan van Jeruzalem aannam, en trouwde in 1463, te rug gekeerd, Katharina van Bourbon, 's Hertogen Karels nicht, bij welke gelegenheid tusschen hem en zijn vader, zoo als ook tusschen dien vader en dezes Gemalin (Adolfs moeder) vrede en verzoening gesloten werd.

In den nacht dier verzoening-zelve, en gedurende het dansfeest deswegens in vrolijkheid gevierd, werd

Aarnouts, slaapvertrek opgebroken en deze, op last van zijn zoon en Gemalin uit het bed gelicht, en naar Buren op het kasteel gevangen gezet, en het gantsche land (Roermond alleen uitgezonderd) erkende Adolf voor Heer.

Zes jaren bracht de grijze Hertog in deze harde gevangenis door, waarbij de bedreigingen van zijn onnatuurlijken zoon niet achterbleven, wiens balddadig gedrag door Rembrand in een zijner schoonste tafreelen is afgebeeld. De Hertog van Kleef, zijn schoonbroeder, de Heer van Egmont en andere aan hem vermaagschapte, of zich den gruwel aantrekkende Vorsten en Grooten, en de Keizer-zelf met den Paus staken zich daarin, zoo wel als onze Karel de Stoute, die anders een bijzonder vriend van Adolf was. Deze beval eindelijk met het gezag, dat zijn aanzien en vooral de soort van afhanklijkheid waarin Adolf tot hem, als zijn beschermer stond, aan hem gaf, den ouden Hertog in vrijheid te stellen.

Nu ontslagen, was de wederzijdsche haat en drift van vader en zoon tot het uiterste gerezen, en op eenen dag wierp de oude Hertog in Karels Raadvertrek en voor zijn vergaderden Raad Adolf den handschoe toe. Te vergeefs was alle tusschenspraak, alle raad, en bemiddeling. Te vergeefs zelfs bood de Hertog van Bourgondie Adolf aan, hem 't Gouvernement van Gelderland te geven, en zijnen vader met den blooten tytel van *Hertog* en de stad Grave met haar inkomen, dat 3000 guldens bedroeg, en nog een pensioen van gelijke som te vrede te stellen. Zijn andwoord was, dat hij liever eerst zijn vader en dan zich-zelven hals over hoofd in een put wilde werpen, dan dit voorstel aan te nemen. Dat zijn vader 44 jaar Hertog geweest was, en het nu eens zijne beurt wezen moest.

Maar intusschen was door Frankrijk de oorlog hervat,

en de Koning had Amiens en S[t]. Quentin verrast, en dit schorschte 's Hertogen vereffening over 't Geldersche. Adolf echter wel bemerkende, dat Karel niet op zijne hand was, verkleedde zich bij gelegenheid van Karels afwezen in zijn leger, als een Monnik en sloop weg om zich weêr naar Gelderland te begeven. Aanstonds gaf de Hertog alom bevel om hem aan te houden, en daar hij de brug te Namen over moest en een gulden voor de passage gaf, wekte dit achterdocht, en hij werd erkend, aangehouden, en vervolgens op Karels last in 't kasteel van Namen gevangen gezet, van waar hij niet dan lang daar na los kwam. - Intusschen had Adolf ten zijnen behoeve op den 7 December 1472 aan onzen Hertog Karel al zijn rechten op Gelderland en Zutfen afgestaan, voor de som van 300,000 florijnen, met de clausule van herkoop en op voorwaarde van de helft der domeingoederen te mogen genieten. Doch Aarnout stierf drie maanden daar na, zijn zoon onterfd en Karel van Bourgonje als zijn eenigen erfgenaam erkend hebbende. - Echter deed Hertog Karel ook bij de Ridderorde van 't Gulden Vlies een oordeel over het vervallen van 't recht van Adolf uitspreken, het geen op den 3 May 1473 plaats had. De gevangen Adolf kon in dit onderzoek niet dan bij procurator verschijnen. De uitslag was, dat de verkoop van 't Hertogdom en Graafschap wettig en in goede *form* geschied was, zoo als ook het testament van Aarnout als zoodanig bekrachtigd werd; en Adolf werd, wegens zijne verregaande vergrijpingen tegen zijn Vader ter eeuwige gevangenis verwezen.

In de bezitneming van Gelderland ontmoetede Karel eenigen wederstand van den Hertog van Gulik, die zoodanige aanspraken op dat Hertogdom had, als zelfs bij den Keizer erkend waren geworden. Doch Karel hem

te machtig zijnde, verkocht hij die aanspraken of rechten aan hem voor 80 duizend florijnen. Weinig tegenweer boden de Gelderschen-zelven. Venlo echter bood vijf dagen lang tegenstand.

Reinier Heer van Brockhausen gebood Nijmegen en had de twee kinderen van Adolf, Karel en Filippa van Gelder, onder zijne bewaring en hoede. 't Prinsjen Karel, toen acht jaren oud, werd in een harnasjen gedoscht en te paard de stad doorgeleid onder aanmaning en opwekking der burgerschap tot getrouwheid en moed: waar van men te meer hoopte, om dat deze stad altijd sterk toegedaan was geweest aan Adolf. Gedurende drie weken hield zij Karels belegering uit, die met gestâge zeer ernstige aanvallen gepaard ging; 600 Engelschen in 's Hertogs dienst verzochtten storm te loopen: 't geschiedde, doch zij werden afgeslagen en bleven meest allen in de onderneming. Echter daar was voor de stad geenerlei uitzicht op eenig ontzet, en een nieuwe storm moest de stad ontwijfelbaar aan plondering en brand overleveren. Zij namen dus de bemiddeling aan des Hertogs van Kleef, en den 19 Julij gingen de Burgemeesters met een deel Burgeren blootshoofds en blootvoets naar den Hertog Karel genade smeeken. Hij deed zich die genen overleveren die de oorzaak des wederstands waren, schonk burgers en bezetting het leven en lei de stad eene tamelijke boete in geld op. De kinderen van Adolf werden hem overgeleverd, en hij deed hun (de omstandigheden waar in alles gebracht was, in aanmerking genomen) wel, en als zijne rechtschapenheid pastte.

Bladz. 205: ‘als Ridder van 't Gulden Vlies,’ *enz.*

(De orde van het gulden Vlies had jurisdictie, omdat hare statuten gebaseerd waren op het leenrecht, en de

Grootmeester als de Leenheer was. Gelijk dus in het leen de leenman voor de pares curiae, stonden de Vliesridders niet te recht dan voor hun *evenknie*. In zoo verre was de dagvaarding van Adolf voor Karel een legitime daad.

De onterving zelve steunde op 't Romeinsche recht: *exheredari potest, qui manus impias in patrem intulerit*. Nov. 115. C. 3.

Maar wat het kooprecht van Karel betreft, dit was iets anders: die koop had geen recht, dan gedurende het leven van Aarnout, en moest van wege het Duitsche Rijk bekrachtigd geweest zijn, want Gelderland was een Rijksleen. Het schijnt dat Karel in den beginne alleen tot oogmerk heeft gehad dat leen te bewaren voor de kinderen van Adolf: maar toen iederéén het er voor hield, dat hij het zich onbepaald aanmatigde, en na de oorlogen hierover ontstaan, schijnt hij inderdaad willens geworden te zijn om het voor zich te behouden.

Hij was echter nog niet in het bezit; waar van hij weerhouden wierd door Gerard van Gulik, die bloedverwant van Glocester, en door Keizer Fredrik de III, in 't bezit gesteld, en met het leen verlijd was, en zich dus wettig opvolger rekende. -

Ook kon Adolf zijn leen verbeurd hebbende, het niet voor zijne kinderen of bloedverwanten verbeuren, zoo dat er een *extraneus* mede mogt verlijd worden. Het leen werd [thans] niet geächt aan een particulier, maar aan de geheele familie, aan al de agnaten (of ook wel cognaten) uitgegeven te zijn: namelijk sedert de erflijkheid der leenen aangenomen was.

Maar de Hertog van Gulik werd op aansporen van zijn zoon bewogen zijn recht voor 80,000 florijnen over te dragen aan Karel, *enz.*)

Bladz. 207: 'De heerlijkheid van Mechelen.'

(Aan Godfried I van Braband was door de Heeren van Mechelen en Grimbergen geen manschap gedaan, en de praescriptie van vrijdom was loopende.

Maar Braband, om die niet te laten vervallen, overviel Mechelen en Grimbergen. De Grimbergers, die meer wilden dan hun goed vrij te hebben van manschap, vielen in Godfried's landen. Anderen zeggen dat de beide Bertholds, Heeren van Mechelen en Grimbergen misnoegd waren om dat Godfried de tweede, hen uit zijn raad verwijderd had, en daarom opstonden tegen zijn' jongen zoon. Godfried I stierf in 1140; Godfried II, niet lang daar na, in 1142, en liet Godfried III in de wieg na. Deszelfs voogd de Heer van Wesenmale kon geen afstand doen van de manschap, als zijnde voogd. De Brabanders waren echter altijd ongelukkig, en de moeder des kinds, eene Vlaamsche Prinses, nam toevlucht tot Vlaanderen: die zond hulp, maar op voorwaarde dat Braband door Wesenmale als leen aan Vlaanderen zou worden opgedragen; 't geen Godfried, meerderjarig geworden, dan zou bevestigen. Nu beoorloogde men de Grimbergers met kracht, en leverde meer dan één veldslag, bij de eerste van welke de jonge Hertog den naam van *in de wieg* ontving; daar hij, om de zijnen aan te moedigen, in een wieg aan twee boomen, in 't gezicht der strijdende Brabanders, die door den Heer van Gaesbeek werden aangevoerd, was opgehangen. Het slot der Grimbergers werd veroverd, en de oorlog eindigde: het geslacht is naderhand geheel geëxtingueerd.

In de goederen van dit geslacht mogt nooit de oudste, maar moest altijd de jongste zoon opvolgen: dit was een macula, tot straf voor de oproerigheid door den Hertog van Braband die familie opgeleid.

Van deze geschiedenissen is nog een Roman, de Roman van den Grimbergsche oorlog, voorhanden, in nederduitsch rijm, waar van het MS. te Utrecht is, en waarin zeer vele schoone stukken voor de zeden dier tijden zijn; dezelve is ook in 't Fransch vertaald.)

Bladz. 208, Aant. (2).

(*Habsburg*, door anderen *Havensberg* genoemd, het geen het zelfde is: het een is Hoogduitsch, het andere Nederduitsch; de naam schijnt afkomstig van *Habich, Havik. Haben* en *Haven*, (waar van *Have*), goed, is inderdaad het zelfde, en zoo is *Habichsburg* in *Habsburg* veranderd).

Bladz. 210. 'Herbaren (Rene).'

(De naam *Herbaren* komt zelden voor bij ons. Men zegt nu dat het *Reinier* beduidt: maar zoo heette hij nooit; hij heette René, d.i. *Renatus*: maar *Reinier* heeft eene andere afleiding, van *rein*, zuiver, *χαϑαρος*, gelijk de vrouwennaam *Katharina*.)

Bl. 219: 'Het groot Privilegie van vrouw Maria.'

[Ook bij uitnemendheid bekend onder den naam van *het Groot Privilegie*; door de Hollanders in latere tijden als een palladium hunner vrijheid beschouwd en telkens ingeroepen, en zoo ook door TROTZ in zijne *Grondwetten der Nederlanden* mede opgenomen en gecommentarieerd. Doch KLUIT, *Hist. der Staatsreg*. IV D., gelijk vroeger zijn Leerling J. DOORNIK in eene afzonderlijke Dissertatie, Leid. 1792, heeft aangetoond, dat het straks door Maria's zoon en opvolger Philips, bij zijne meerderjarigheid, met toestemming der Staten zelf, herroepen en te niet gedaan was. PESTEL, *Comm. de Rep. Bat.* § 234, spreekt zoo wat dubieus er

over. Doch in de uitbreiding zijner *Commentarii*, Lugd. Bat. 1795, § 237, T. II. p. 266-274, komt PESTEL meer er voor uit, dat het eigenlijk na de herroeping, en den afstand er van gedaan, geen kracht van wet heeft kunnen hebben[1].

Bladz. 240: 'zoo als hij gedoopt was.'

[Hier volgde in den tekst, als slot dezer geschiedenis van Karel de Stoute, het volgende, dat ik liever hierheen verplaatste: 'Wij hebben van hem dus een even goede verzekering, ja beter, dan van den Paus, dewijl zijne *documenta*, niet alleen *tactu* cognita, maar *oculis subjecta fidelibus* geweest zijn:' - En ik zou wellicht deze geheele aardigheid achter wege hebben gelaten, waar 't niet geweest, om bij deze gelegenheid uit de collegie-aanteekeningen, BILDERDIJK'S gevoelen over *Paus Jut*, en over de *Sella Stercoraria*, te kunnen bijbrengen.

Hij oordeelt namelijk, dat die gewoonte, om zich door de tasting te verzekeren van de sexe van den nieuwverkoren Paus, niet van den vrouwelijken Paus, maar van een' vroeger oorsprong is, en daarop steunde, dat even

1 [Zoodanig was ook reeds BILD.'S gevoelen in zijne *Thes. Inaugur.* XLII: 'Privilegium magnum (quod jam vocant) a Maria Burgundiae Batavis concessum, quominus ab initio valuerit, nihil obstat. Hodie tamen ullam ejus vim superesse, haud affirmaverim.' - Het geen de Heer MÜNCH, in zijn Leven van Maria, over deze quaestie heeft, is minder dan niets. Zijne aanmerking, dat de Patriotten toen reeds tegen die particulariserende Privilegiën waren, riekt naar 1795, niet naar *dien* tijd. Doch hoe geheel vreemdeling die Schrijver in onze zaken is, blijkt daar uit, dat hij overal spreekt van *Houders en Kabbeljaws* (voor *Hoekschen*), en KLAAS KOLIJN nog aanhaalt als echte autoriteit.]

gelijk volgens de Mozaïsche wet, geen Hoogepriester, alzoo ook geen Paus moest aangesteld worden, die niet *integer*, maar eenigzins verminkt was.

Hij gelooft ook niet aan de traditie, dat Paus Johannes VIII, die van 853-855 geregeerd heeft, eene vrouw geweest zij. Doch hij merkt aan, dat de historie niet door Protestantsche schrijvers verzonnen, maar door Roomsche schrijvers, lang voor de Reformatie, ter goeder trouw te boek gesteld was; waarvan de Protestanten naderhand misbruk hadden gemaakt, om de Roomsche Kerk te vexeren, en van waar dan deze het geheele verhaal zoo veel mogelijk had willen verdonkeren. Hij erkent ook dat er een historische grond voor het verhaal geweest moet zijn; en dat de zaak even min onmogelijk ware, als dat soms in het militaire en geestelijke, vrouwen lang voor mannen doorgegaan hadden, voor dat, - of zonder dat in 't geheel bij haar leven, - de sexe ontdekt was geworden. Misschien (zegt hij) was zij alzoo tot Cardinaal opgeklommen, en had men gezegd: ‘indien zulk eene eens tot Paus gekozen ware geworden!’ of had men spottende den naam van Pausin gegeven aan eene maitres die den Paus beheerschte.]

Bladz. 244, ‘zij zetten nu *hairen* op *snaren*.’

(Dit is de echte spreekwijs: men zegt verkeerdelijk *iets op hairen en snaren zetten*: maar het beteekent de fiool stemmen en spelen, om iemand naar zijn zin [gelijk wij zeggen, *naar zijn pijpen*] te doen dansen).

Bladz. 245, ‘een *doorn* in 't oog.’

(Met een fraaijer leenspreuk zeggen de Arabieren, zoo als in *Ibn Doreid*, ‘een rook in 't oog.’)

Bladz. (262-304). ‘Filips van Kleef.’

[Over dezen merkwaardigen man verdient vergeleken te worden de afzonderlijke verhandeling van den Heer J.C. DE JONGE, in het tweede Deel zijner *Verhandel. en onuitg. stukken betreff. de Geschied. d. Nederl.* 1827, bladz. 4-50. - Het kan zonderling schijnen, dat BILD. over dit hoofd van opstandelingen blijkbaar gunstiger denkt dan de Heer DE JONGE. -]

Bladz. 272-278, 287, 288.

[Een nieuwe bron voor deze merkwaardige episode der geschiedenis der toenmalige onlusten in de Nederlanden, is door den Heer J. KONING ontdekt, en uitgegeven in de *Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, I Dl., 2 St. 1825, bl. 141-182.]

Bladz. 279: ‘als de Delfische drievoet.’

[Aanspeling op eene Legende uit de oude Grieksche Geschiedenis van de Zeven Wijzen; ieder van welke den gevonden gouden drievoet-tafel, met het opschrift ‘aan den wijsten,’ aan een ander zond, en de zevende eindelijk aan den Delfischen Orakelgod Apollo.]

Bladz. 309: ‘Clarence in 't Malvezei-vat.’

[d.i. George, Hertog van Clarence, zoon van Richard, Hertog van York, die op bevel van Koning Eduard IV zich van kant moetende maken, doch met vrije keus des doods, den *zoetsten* dood verkoos, in een vat *malvoisie;* d. 18 Febr. 1477. Beschreven en afgebeeld ook bij Vader CATS.]

Blz. 322, reg. 3 van ond. ‘met vrijlating echter NB.’ *enz.*

[Het beding was echter niet geheel overtollig: im-

mers men weet dat Koning Ferdinand, na den dood van Isabella, zich moeite genoeg (ja te veel moeite!) gegeven heeft, om het zoo ver te brengen.]

Bladz. 323: ‘Eene nieuwe secte’ *enz.*

(Het schijnen de voorloopers geweest te zijn der weinige jaren later zoo zeer verspreidde, en een tijd lang zeer luidruchtige en gevaarlijke Wederdoopers.)

Bladz. 326.

De Heraut riep drie maal: ‘Obiit piae memoriae illustrissima excellentiss. potentiss. Catholica *Elisabeth*, Regina Castellae, Legionis, Toleti, Granadae, etc.’ wierp zijn staf op den grond: boog toen drie maal de knie voor Filip, en nam het verhemelte weg, waar hij onder zat, en plaatste het op het hoofdaltaar.

Toen riep hij drie maal, naar 't volk gekeerd: ‘Vivant Dominus Philippus ac Domina Joanna, Rex ac Regina Castellae’ etc.

Toen zich weêr tot Filip wendende, zei hij: ‘Illustrissime Domine, more Imperatoribus ac regibus consueto, juberis Ducale capitis tegumentum deponere. Non enim te qui rex es, id posthac gerere decet?’

En daarna nam hij met Filips eersten Raad hem de muts van het hoofd: ging toen naar het altaar en nam daar een bloot zwaard af, dat hij met het gevest naar boven vertoonde en ophief, en den Koning aanbood, met de woorden: ‘Domine, hic gladius tibi datus est, ut justitiae sis patronus, ac regna, ditiones, subditosque tuos defendas, non ut opprimas.’

Daarop knielde hij (Filips) voor 't altaar, deed zijn gebed, en nam 't zwaard bij 't gevest aan, en hield het een poos in de hoogte. In dien tusschentijd verkleedden zich de Herauten, en kwamen te rug in nieuwe wa-

penrokken, en met Koninklijke mutsen op 't hoofd, zoo als ook veertien trompetters.

Bladz. 327, Aanteek. (1).

(De Groningers hielden hun rechten op de Ommelanden staande op grond van verdragen door hun gemaakt met de Hansee-Steden; terwijl ook de Ommelanden van tijd tot tijd zich er aan onderworpen hadden. Doch men merkte daartegen aan, dat de rechten door de Hansee-Steden toegestaan, de Ommelanden niet konden verbinden; en de onderwerping was geschied in tijdelijke verdragen, die als zoodanig geen grond voor praescriptie konden opleveren. De Bisschop voegde er bij: dat Groningen onder Utrecht behoorende, geen recht op de Ommelanden kon verkrijgen, zonder voorweten zijner voorzaten, de Bisschoppen van Utrecht: - doch dit deed weinig af, want de Bisschoppen hadden hunne rechten op de Ommelanden sedert honderd jaren verlaten, en de Stad kon zich-zelve en haren staat zoo veel zij wilde, verbeteren.)

Bladz. 334: ‘posthuma.’

(Gewoonlijk vat men dit slechts op voor ‘geboren na den dood des vaders,’ en leidt het af van *post* en *humus*: doch verkeerdelijk. Het woord is *postumus* en beteekent eigenlijk in algemeenen zin *de laatste*. Want *umus* is de schrijfwijze van ouds bij de Romeinen gewoon voor *imus*, als algemeene terminatie en uitdrukking van den superlativus gradus. *Postumus* is dus als *ultimus, extimus, intimus, maximus, minimus*: welk *imus* ook is in *supremus*, niet minder dan in het tegenoverstaande *infimus*; en zoo ook in *extremus*, zoo wel als in *primus*: zoo ook *optimus* en alle superlativi; vooral ook blijkbaar in *piissimus, acerrimus*, enz.)

II Deel, bladz. 320: '*Reineke de Vos*.'

[Met genoegen zie ik hetzelfde gevoelen nopens het eigenlijk tooneel en den eersten oorsprong des beroemden fabelgedichts van Reineke de Vos, ontwikkeld en aangedrongen door den geleerden WILLEMS (een Belg, maar echt Nederlander), in een artikel in den *Messager des Sciences et des Arts*, 1832, alwaar hij zegt: 'après ECCARD et après tous les faits et allusions qu'a relevées M. MONE, pour corroborer ce système, il n'est plus guères permis d'en faire encore un objet de doute.' Hij staaft aldaar nog nader dat gevoelen, en plaatst den Vlaamschen oorsprong van het stuk boven alle bedenking.]

IV Deel, bladz. 339: 'Margrieten - mateliefjes.'

[Ik meen evenwel, dat *marguerite* als bloem-naam in 't Fransch ook van de *aster* gebruikt wordt.]

Bladz. 348: 'Van Wijn - *Jacoba* - De Jonge.'

[Dit was reeds gedrukt, toen de Heer DE JONGE de goedheid had, mij nader en bepaalder te berichten, dat VAN WIJN wel het een en ander belangrijks over Jacoba verzameld had, waarvan de Heer DE JONGE hoopte gebruik te maken, doch er in VAN WIJNS papieren geen volledige geschiedenis of tijdrekening van Jacoba voorhanden, noch iets dergelijks er uit te maken was. - Jacoba's betrekkingen zijn zoodanig in de geschiedenis van Noord- en Zuid-Nederland, van Frankrijk en Bourgondie, en de dubbele Engelsche geschiedenis van dit tijdperk verwikkeld, en er is van haar eigenlijken aart en gemoed zoo weinig stelligs en zekers geboekt, dat zij tot nog toe even geschikt blijft, om, als hier het voorwerp en slagtoffer van BILD. 's afkeer en verguizing, elders de lieve en belangwekkende heldin te zijn eener Vaderlandsche *Legende*, of *pittoresque* (om dan niet te zeggen, *romanesque*-) behandeling, als in *Jaqueline de Bavière*.

L., 16 Dec. 1833.

H.W.T.]

Naamlijst der in dit deel aangehaalde schrijvers.

Register der voornaamste in dit deel behandelde personen en zaken, alsmede der verklaarde woorden.

A.

B.

F.

G.

H.

I.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

W.

Y.

Z.